

Epist.

1043

ll

R.1395.

Epist. 1043 ^u

~~1717~~
1933-34.

Spornasy perennu Nöyvei.
böl.

A Körtö ajándéka. 1869.

C
GUZMICS IZIDÓR

gel. 1786.
+ 1831

ÉS

KAZINCZY FERENCZ

gel. 1759
+ 1831

KÖZTI

LEVÉLTÁRS

1822-TŐL 1831-IG.

R. 5. 2.
KÖZLI

GULYÁS ELEK,

PANNONHEGYI SZ. BEN. REND TAGJA, S AZ ESZTERGOMI FELGYMNASIUMBAN NYILVÁNOS RENDES TANÁR.

*Széhai dr. Farkas János, a
budapesti kir. ill. tábla volt
m. kir. k. tanácselölte
ajándék adománya a m.
kir. Könyvtára részére.*

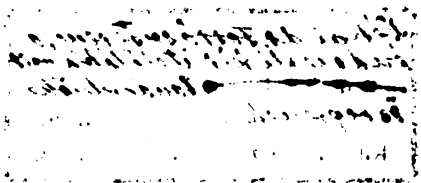

ESZTERGOMBAN,

NYOMATOTT HORÁK EGYEDNÉL.

1860.

Digitized by Google

Tovább Jézus

MÉLTÓSÁGOS ÉS FÓTISZTELETÜ

BÍMELY MIHÁLY

URNAK,

SZ. MÁRTONRÓL NEVEZETT LEGRÉGIBB ÉS LEHIRESEBB PANNONHEGYI
SZ. BENEDEK RENDÜ FŐ-APÁTSÁG, ÉS A MAGYAR SZENT KORONÁHOZ
TARTOZÓ UGYAN AZON RENDÜ APÁTSÁGOK

FŐ-APÁTJÁNAK,

S ÖRÖKÖS ELÖLÜLŐJÉNEK,

SZENT ISTVÁN APOSTOLI KIRÁLYI JELES REND VITÉZÉNEK,

CS. KIR. TANÁCSOSNAK, A PESTI TUDOMÁNYOS
EGYETEMNÉL BEKEBELEZETT HITTUDORNAK,
A RÓMAI KAT. TÁRSULAT TAGJÁNAK
SAT. SAT.
A TUDOMÁNYOS MŰVELTSÉG NAGYLELKÜ
PÁRTOLÓJA S ÁPOLÓJÁNAK
FIÚI KEGYELETTEL AJÁLJA

GULYÁS ELEK.

ELŐSZÓ.

Nem könyvkiadási viszketeg vagy haszonvágy ingerelte lelkemet akkor, midőn mélt. Fő-apátomtól *Guzmics Izidor* és *Kazinczy Ferencz* közti eredeti levelezés kiadhatására engedelmet kértem, hanem azon erős meggyőződés, hogy e levelezés közlése által, nemzeti irodalmunk kifejlesztését eszközlő jeleseink munkálkodását és jellemét ismerni kívánó utókor gyermeke előtt, oly kutforrást nyitok meg, melyből e tudni vágyát leghitelesebben kielégítheti.

E meggyőződés, s azon buzdítás, melylyel e szándékom létesítésére tek. Toldy Ferencz ur ösztönzött, még jobban éleszté bennem e vágyat; — melyet aztán a tudományos műveltséget meleg kebelvel pártoló, s annak előmozdítására minden áldozatra kész mélt. Fő-apátom kegye kivihetővé tett.

Sok szép és messze ható eszme, áldást és boldogságot eredményezhető magasztos gondolatok hintvék el e levelezésben; — adja a jó ég, hogy a jelen vagy jövő nemzedék gyermeke, ezeket az eszméket megérteni, s a szeretett haza boldogságának előmozdítására kellőleg felhasználni tudja.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
tiszteletét, baráti üdvözlését.

Mely lelkes, és mely lelkesen, mely szépen dolgozott értekezéssel ajándékozád meg a *Tudom. Gyűjtem.* olvasóit! s mint dicsőítéd meg nyelvünket az *Elméllők* (Denker) pályáján, hol új fényben ragyogsz, mint példányod, a nagy *Herder*, ki a legkopárabb mezőket is gyönyörű virágokkal hintette el. Örvendek, hogy elhunytom előtt fényedet láthatám, s hozzá vethetek, mit fogsz nekünk ezután adni. Fogadd el ezért köszönetemet, sőt fogadd általam a nemzetét; mert ha erre felhatalmazva nem vagyok is, ezt hagyása nélkül tennem kevély merészség: félelem nélkül teszem a mit javallani fog bizonyosan. Te és *Klauzál* — legujabb íróink között. Ez véletek kevélykedik leginkább. Élj szerencsésen, s légy elhitve, hogy fényed gyarapodásának mindig nagyon fogok örvendezni.

Széphalom, sept. 15-én 1822.

Pannonhegyén, sept. 26-án 1822.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
tiszteletét, és szives köszönetét.

Egy kedves barátom látogatásából érkeztem meg a pusztáról sept. 25. midőn épen a vacsorához üléskor vevém az *Újhelyről* hozzám indított levelet. A külső felírás előre megmondhatta volna — *Kazinczy* vonásait régtől ismerem — mely drága kezek közül indult legyen; de nem tudom, a helyen lett fenakadás-e, vagy az, hogy *Kazinczytól* levelet várni még csak nem is bátorkodtam, akadályozta szemeimnek ítéleteket. Bizonytalan nyitám tehát meg azt, és siettem az aláíráshoz, hol az írónak nevét véltem lenni. Ez ugyan ott nem volt, de helyette állott *Széphalom*; s lelkemet rendkívül elragadtatva érzem. Szívemnek szűk volt, valót mondok, a különben tágos ebédlő, s magamat vissza

kivántam oda, honnan csak most érkeztem, a határtalan pusztába. Attól tarték, hogy örömmel nem birhatván társaim előtt gyengeséget fogok elárulni. Szerencsémre korán megindult a beszéd a *Synodusról*; s mivel egyki csak most érkezett meg *Posonból*, minden szemek és fülek rajta veszték magokat, s nékem időm volt összeszednem magamat, s a drága levelet csendesebb vérrel, de annál nagyobb gyönyörrel olvashatnom. — *Kazinczy* tehát, gyakran mondom magamban, s még most is mondom, *Kazinczy* méltatta az én csekélységemet figyelmére? — Ah nagy férfiú! ha tudnád mi volt *Kazinczy* nekem régtől fogva? vágyaim teljesedve, s néhány keservim, melyek olykor ügyedért szorongattak, eléggé jutalmazvák leveled által; nem hogy megdicsértél, — bátor töled dicsértetni nem hiú nyereseg — hanem hogy iparkodásomat helyben hagyád. — Nem tudom, szerencsésnek tartsam-e magamat, hogy példányaimat három nagy férfiúban történt fellelnem, kiknek lelkeik úgy lebegnek felettem, mint a dicső nap lebeg az apró csemeték felett. Ha elgondolom, mennyire vagyok alattok, egészen elosüggedek, kétségbesve hozzájok felemelkedhetnem valaha! Csak nagyra termett lelkek találhatják szerencsésen ideáljokat magas lelkekben; a középszerű vesztére választja azokat. De úgy tetszik — bocsáss meg gyermekes önhízélekenységemnek — az *aestheticus* magyar mester valamennyire megismerte bennem az utánna nyavalgó tanítványt; kinek ha magában mosolyogja ütközéseit, dicséri azokat, hogy erét feszítve bátrabban keljen, s kettőzze szorgalmát. — Ha *Herdert* jól választám, örvendj: *Herdert* *Kazinczy* nélkül *Guzmics* alig fogta ismeri. Hogy reátok először felpillantottam, úgy jártam, mint *Astyanax* „ki dajkája felé rettegve vonult el, atyja sisakjának ércz ragyogása előtt.“ Így vonultam vissza én is *Faludy és Kisfaludy* felé. Azóta folyvást iparkodom *Herderrel* gondolkodni, s *Kazinczyval* beszélni. Mennyire közelítettem hozzátok, nem tudom; azt tudom, hogy még igen messze állok; honnan tovább mernem bátorit, ösztönöz lelkemen leghatalmasb szavad. Élj még hosszú időt köztünk, s utainkat egyengesd, s örvendj csuda munkásságodnak gyümölcsén. Engem pedig vegyen körül barátságos lelked azokkal együtt, kik a hazát nem szóval, hanem tettel szeretik.

U. I. *Horváth Endre* hozzád szólló levelét már jó ideje, hogy postára én adtam, s *Trattner*hez adresoltam. Vetted-e? — *Endre Kazinczynak* valódi tisztelője.

Széphalom, novemb. 11-én 1822.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
tiszteletét, baráti üdvözlését.

Szenteljük meg örömeinket — te, mivel leveletem vevéd, én, mivel magamat szeretettel látom elfogadva — annak végig tekintésével, hogy nyelvünk s literatúránk mint emelkedik, és hogy a szeretett nemzet mint akada végre azon útra, hol nem most még, hanem nem sokára bizonyosan, nagy fényben fog ragyogni, s elfeledteti szomszédinkkal azt a kevély beszédet, hogy bennünket *nem ismernek*.

Mely szerencse, édes barátom, hogy *Tudom. Gyűjteményünk* van, hogy van *Hébénk, Auróránk*, és hogy a *Marczibáni* jutalmak osztogattnak! Áldás érte *Fejérnek, Trattnernek, Igaznak*, a két *Kisfaludynak*; áldás, szives áldás *Verseghynek*; mert hogy *Marczibán* ezt tevéd, én *Verseghynek* köszönöm. Félre azzal a gyalázatos, azzal a balga gyanúval, hogy én vagy irigységből, vagy gyűlölségből, az érdemet érdemnek nem vallom, és a mit köszönni illik, forró köszönettel nem veszem. Nem ismeri az az én láng lelkemet, a ki engem így ismér. Ellenkezni, a vélekedésekben különbözni szabad: de az ügy híve szereti az ügy hívét, és az ügynek nyújtott szolgálatot dicsőségnek tekinti. Közöttünk egy sem bira még *mindent*, s a legutolsó sincs érdem nélkül; s a legutolsó nem ritkán nyujta már olyat, amit a legelső irigyelhet. *Hébe*, *Igaz* barátságából, ki hozzám atyja, iskola társam által is, szoroson vagy csatolva, előttem áll; nem még az idei *Auróra*. Tekintsük tehát ezt. — Mely szép a könyv külsője! mely szép a *Hébe*, a *Zács Klára*, s a *Zemplényi emlék rege*! és a *Dévai vár*! Mely becses dolog, hogy *Igaz*, tavaly és most, némely nagyjainknak köztiszteletül tevéd ki írásaikat! Bár hamar vehetnénk a *Széchenyiét, Festeticsét, Marczibánét*. — A poétai művek közt nékem a *Szent-Miklós* gyönyörű dala lap 152. — tetszik leginkább, s a *Vitkovics* — l. 286., — s a *Szent-Miklós és Ponor* sonettje. — l. 243 és 61. — Szép, s igen szép, az is, a mely l. 43. áll. *Rákosi és Döbrentei* — l. 62. és 288 — csudálást érdemlenek; örvendő irigységgel nézem az ő fényeket, mint a tavalyi *Aurórában* a *Szép Linka éneklőjét*; s mit ígér a *Székelyek* éneklője a jövődre? *Gróf Dezsőfi Józseffel* s 14 esztendő *Aurél* fiával öszve akadék minap *Patakon*; kiszállánk szekereinkből, s én a görögül folyvást olvasó, *Hómérnak* három első könyveit megtanult *Aurél*nak olvasám fel e sort:

„Scythák, honszerzők, hadrontók, népeket-örzők“, s rá pillanték a gyermeke. *Ez Homér!* kiáltá *Aurél*, s öszvecsókolám a ráismerés-

ért. Tudom én, hogy nagy írók nagy szépségeiben kell szem előtt tartani: de nekem minden emlékeztetés kedves, s ha valami felől az eránt vagyok meggyőződve, hogy akkor leszünk aztán ott, a hol lennünk kell, amidőn tulajdon virágainkat úgy fejtjük ki, hogy azok a tetőig jutottak-éhoz illjenek. Jaj annak, a ki a magyar szép arcot megtagadja! de ez a szép magyar arc sokat nyerhet az által, ha az idegenek szépségeiket a saját arc szépségének nemesítéseül általhozzák.

Gyönyörőségekkel eltelve olvasám a *Lakos Nápolyi Levelét* is, és a *Papp Bevezetését Római Leveléhez*. Édes barátom, a te leveledet, s a *Horváth Endrét*, s a *Pápayét Kisfaludynak* köszöntésével, én az nap vevém, mely engem életemnek 64-dik évébe léptete, (oct. 27d.) Sokáig köztetek nem maradok többé. De ha majd literaturánk ily virágokat fog teremni, mond ezt kérlek: Mint örvendne ő, ha ezt láthatná, s csókold meg képemben, a ki nemzetünkre így vonand fényt. Ha a föld alatt jutalmak és örömek várják a jókat, én azt fogom kérni ott isteneimtől, hogy nekem hozassák meg a legujabb jobb magyar munkákat, s örvendeni fogok, ha magamat feledésre taszítva látandom.

S mi is az én egész érdemem, melyet te is nagyak nevezel? Én egész életemet nehéz munkában töltém, s mely kevés az, a mit tevék, míg péld. *Kisfaludy*, a maga csudálást érdemlő genuszával, mintegy játszva futá meg az egész nagy és nehéz útát? Nem ítél az igazságosan, aki az ő legelső munkáját tekintvén is, ezt nem mondja. Én e részben ismerem magamat; ismerem a mi jó bennem van, de ismerem hiányaimat is. Tizenöt esztendő s koromban vesztvén el atyámat, megvalék fosztva vezetőmtől; iskoláinkban öt esztendőt oly tudományra kellett elvesztegetnem, melyet később akarva felejttem el, mert *Patak* akkor nem az volt, a mi most; *Abaujnak* Viczenotáriusává neveztettem ki, s félesztendő mulva azután bejöttek a nem várt idők; Vinczeispánom s elsőb társaim nem tudának németül; én, s én magam vivém mindeniknek terheket, még pedig oly tüzzel, hogy a munkába azt is tévém mind ezek felett, amit tőlem nem kívántak, a levéltár jobb rendbe hozását, megbetegedtem. 1786. az iskolák igazgatására mentem által, hogy a kedvetlen dolgoktól megmenekedjem, s segéd társak nélkül vittem az új nagy terhet, örök utazásban folyván minden időm. Ezután 2387 napom vesze el minden haszon nélkül. Egyedül házasságom elsőb esztendei folytak el óhajtasom szerint. Angyali lelkű feleségem általvette a ház gondjait, s engem vagy íróasztalom vagy az ő karjai közt lelete látni. Mit teheték vala akkor, ha *Tudom*. *Gyűjt.* ha *Hébe* és *Auróra*, ingerlette volna lelke-

met! Hét gyermekeim nevelése, s egy igazságos per, melyet sógorom gyűlöletes mesterségek által tartóztat, s a nehéz idők lelkemet leverik; mert én 7 gyermek atyja, s 7 gyermek egyike vagyok. Ha ki, mivel ezeket tudja, kénytelen lesz megvallani, hogy sokat nem tettem, de ez a kevés, ily kedvetlen körülmények közt, hősi erőlködés volt.

Erdélyi Leveleim s Sallusztom, melyen harmincz évek óta dolgozom, azonban magammal is azt fogják talán hitetni, hogy nem éltem haszon nélkül. *Erdélyi Leveleim* másoknak nyerik meg javallatokat, *Salluszt* a magamét.

E levelemet házasságom 19-ik visszafordulóján írom hozzád, hogy ennek örömeit neveljem. Légy te feleségemnek is, s *Emil*, *Antonín*, *Bálint* és *Lajos* fiaimnak, s *Eugenia*, *Thalia*, és *Iphigenia* leányimnak, barátja, s engedd nekem azt az örömet, hogy szeretetteddel állandóan dicsekedhessem. Élj szerencsésen. —

Pannonhegyén, decemb. 15-én 1822.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
tiszteletét, baráti idvezletét.

Ha első leveled nagy férfiú büszkévé tevé, a második, melyet novemb. 20-án vettem, büszkeségemet egészen megnemesítette, oly férfinak közölvén velem bizalmát, kitől már csak ismertetni is dicsőség. — Te abban nekem nem csak ítéletedet mondád el néhány most virágzó magyar íróról, hanem be is vezetsz bajosan, de dicsőséggel folytatott éltednek, s tisztelettel koszorúzott házadnak szent röjtökébe, s beavatod a még nem látott idegent, annak szent titkaiba. — Első leveled megengedé nekem azzal hizelkednem magamnak, hogy arra nem egészen voltam érdemetlen; a második megpirított, azt tevén előttem bizonyossá, hogy korán sem oly nagy érdemünk, melyet becsén fellül jutalmazni ne lehessen

„Szenteljük meg tehát örömeinket!“ — én: mivel téged megnyertelek; te: mivel a nemzet szebb és jobb részét nyerted meg; te: mivel hősi erőlködésed gyümölcsét szedheted s lefutott vad pályádat fénynyel látod borítva magad után; én: mivel bátran léphetem a kezdett pályát példád, s javallatod után. — Részemről a viszont bizalom legyen az ünnepi áldozat, melyet a barátság oltárán örömmel mutatok be. Te itélj, mit várhatsz az áldozóból!

Az én 35. éveim majd minden tövis nélkül folytak le, három utolsó éveimet vévén ki, melyekben egészségem hirtelen változása

kemény próba alá vete. Szüleim kiket az ég kevéssel, de eléggel, álda meg, egy a helységtől elvált malomban adtak életet, s hét esztendő s nevelést: magány szült tehát, magány dajkált. Anyám testvére, *Budai József*, ekkor sárvári káplán, alig várta hogy plébániát nyerjen, s szerette *Lacziát* magához vehesse. Meglett, s engem hét esztendő s gyermeket szüleim dajkáló ölkéből, *Vasból Szalába, Göcsej sz. György-völgybe*, ragadott. A szép vadon a víz melletti rónán nevelt gyermeknek valódi éden lön: a ház körül véve gyümölcsös kertekkel, melyekből innen csak három négy száz lépésnyire egy fiatal szálásba, onnan bátyám által ültetett szőlőbe, s ebből ismét egy tér mezőségen által a végetlen erdőségbe, részint völgyesbe, részint fenyvesbe. Gondolhatd, mint fejlének itt hamar ki érzéseim, s mint avatott légyen korán be a természet templomába tudtom nélkül. — Bátyám magyar nemes lévén szerette hazáját, és hogy ennek akkor fésző literaturáját is kedvelte, onnan gondolom, hogy magyar *Kurirt* olvasott, és kised könyvtárában néhány új magyar könyvek is voltak. Innen adta ki nekem előszer is *Faludy Fer.* énekeit, melyeken olvasni tanultam, oly előmenettel, hogy mire jól olvasni tudtam, tudtam az énekeket is könyv nélkül. Mennyire hatottak ezek szivembe, azt én neked le nem írhatom, csak azt mondom, hogy már most kedves volt nékem: „erdőkből kitérni mezők térségére, a lenyugvó napnak nézni szekereire stb“; nem különben tudtam már a másákkal s erdei nymphékkal beszélgetni. Harmadfél esztendőt folyvást itt tölték, bátyám társaságán kívül majd egyedül magán. A harmadiknak közepén lendvai deákocská levék; szállásom a várban tisztességes személyeknek társaságokban történt lenni, melyben a szív észrevétlenül képződik. Szünnapjaimat ismét, és ezután is mindég, bátyámnál töltém; s nézzed! most *Kasszandra* jelent meg előttem, melynek olvasásában a 11. esztendő s gyermek egészen elveszté magát. Most más új theatrum nyílt meg előttem; phantasiám erősen kezd dolgozni; az előbbi pásztor, nympa képek eltűntek, s helyeket szittyá, perzsa, görög hős férfiak, s asszonyok foglalák el. A közel álló szálás leve az *Eufkrat* partján *Babylonhoz* közel fekvő erdőség, hol annyi váratlan esetek, csudák történtek. Nem egy fának kérgén állnak talán ma is a szerencsétlen *Kasszandra*, s *Euridicze* tölem bemetszett neveik. Mikor csak ellophatám magamat bátyám oldala mellől, a szálásba osontam, és szent borzadással léptem a titkok, s csudák ligetébe, melyben mind azt megtevé a fiatal phantasia, mit a történethez képest megtehetett, a nap s hold köszöntést sem feledvén,

mely utolsónak az elsőnek alkonyodásakor történt kelte ellentállhatatlan ragadt a szálasba. — *Kasszandra* tölem annyiszor olvasva, és a phantasia játéka annyiszor üzve volt, a hányszor visszafordultak az őszi szünnapok deákoskodásom alatt. „Ha nagy, izmos volnék“ mondtam — mint már humanista — bátyámnak; „ha *Kasszandra* világa volna most is: semmi egyéb, mint katona! De érzem, hogy belőlem sem *Orondates*, sem *Artaxeres* vagy *Arzáces* nem fog vállalni. Engedtem a magányhoz vonzó indulatnak, s szerzetes levék. *Kasszandra* feledve még itt sem volt, még egyszer olvastatott, és kétszer beszél-tetett el tőlem.

Szerzetem kormányának tetszett engem a pesti universitáshoz küldeni, hogy theológiámat ott végezném. Itt olvastam *Erkölcsei meséidet*, és *Herder* Szép literaturáját, mely egészen elfoglalt. Mint poetának *Rajnis Kalauza* nyitott utat a magyar verselésre *Sopronban*; utóbb, különösen *Pesten*, többekkel ismerkedtem meg. Jött *Berzsenyi*, *Dayka* s a te *Berked*, végre *Szép literaturád*, melyből *Bácsmegyei* gyötrelmeit *Bilkeivel*, — a szerencsétlennel! — *Trattnertől* ivenként kaptuk, s mohón olvastuk. *Herder* és te emeltétek fel lelkemet, s *Kasszandrát* kezdém feledni; próbául mint fogna tetszeni, kezdém a te kiadásodat olvasni: nem végezhettem; de a gyermeki érzés még is azt vallatja velem, hogy *Kasszandrának* románban párja nincs, és *Homér* hősei ezé mellett kicsinyek.

Kedves barátom, nagy férfiú! te örvendsz, hogy literaturánk szépen hat elő; ezen örvendek én is: de engedje meg nekem a te szerény szép lelked azt vallanom, hogy ez különösen a te mived. Mit is örvendhetnének *Hébének* és *Aurónának*, ha még a 20 esztendőök előtt uralkodott vadsággal volnának tömve? Es ki üzte el különösen ezt a vadságot, mint az, ki *Herkulest* követvén az *ól marháinak szemetjeit ki hányni nem szégyenlé*? Az általad behozott szebb íz, s csin az írásban tevé ezt, barátom *Döbrenteinek* tavali *Kenyérmezeje* és az idei *Klárája* fogott volna e oly csinban megjeleni, ha *Osszián* nem fordítatik? s úgy nem fordítatik, mint mester kezéd által fordítva van? És *Döbrenteinek* e két szülöttje éke a tavali *Aurónának*, s az idei *Hébének*. Engedd vallanom, hogy az a csin, kellem, mely későbbi íróinkat characterizálja, a te mived; melyben még azok is követnek, kik ujtásodat gáncsolják, ha izzel irni akarnak. Te nyelvünkön egy boldog fordítást tettél, melyen neki előbb utóbb át esni kellett; s ezért ezer hála fog követni a kései maradék szivéből is.

Bajlódásaid engem keserítnek, de úgy hiszem, nagy lelked nem fog alattok elcsüggedni, sem kedvedtől, hogy a hazának tovább is használj, nem fognak téged megfosztani. Életedet még hosszúra terjeszszék az egek hazádnak s háznak javára, dicsőségére, — Szent, kedves előttem valami csak *Kazinczyra* emlékeztet; még kedvesbek azok, kikben *Kazinczy* vér folydogál, s kivált ha ezt benne *Kazinczy* lélek is hevíti. Legyenek általam idvezlettek, a te napjaidnak édes boldogítói, életed nemes párja, s gyermekeid; legyen rajtok az ég áldása, a rény társalkodjék velek szüntelen. Te pedig az ismeretlennek nyújtott barátságos szivedet tartsd nála szakadatlanul. Éljj boldogul.

Pannonhegyén, april. 4. 1823.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
tiszteletét, baráti idvezletét.

Mint vétkes tele bánattal járul hozzád levelem, ura levert lelkének viselvén mását homlokán; ki a legjobb alkalmatosságot hagyja üresen menni ahoz, kinek tiszteletével lelkét annyira eltelve kiáltja. Én tőled ezért pironogató sorokat vártam, valamint az előbbi sokat csevegő, üres, lélektelen levelemért is; s te nekem ambróziát, *Endre* dalja szerint, istenek italát küldesz! Igen, gondolám magamban, ennél jobbat nem küldhete, hogy megjavítson. De vedd a mesének kulcsát, s szánakodjál inkább rajtam, mint megvess. Régtől kérdezősködtem én, mikor indul *Tokajra* az alkalmatosság; feleletül csak azt vevém, hogy „majd ha az utak megjavulnak,“ s hogy „ez Husvét előtt nehezen fog meglenni.“ Én tehát gondtalan mind csak a *Husvétet* vártam; böjt utolsó hetében készítém hozzád a levelet; s csak most ujtám meg kérdésemet Administratoraink előtt; ezek a kegyetlenek kinevettek azt felelvén, hogy „eddig már ott is van.“ Hargomban a már kész levelet öszve téptem, s vártam tőled a pironogatót. De te jobb vagy, sem hogy ezt tehetted volna; a helyett édes köszöntést, s édes italt küldesz. Ezért is, azért is vedd hálás köszönetemet.

Édes Kazinczym,! te mind inkább azon vagy, hogy az erántad régen fogantatott tisztelet bennem csupa szeretetté változzék. Kényszeritesz hogy nem csak mint édes hazám barátja, s ebben az enyém, hanem mint szerzetemé is hármasan szeresselek. Igaz hogy vonzódásom lehet ahoz is, ki szerzetem eránt részvétlen; de, szerzetem ellenségét nem szerethetem; s ilyen a *Hübner Lexiconjának*

magyar szerkesztője. — Előbbi csevegő levelemből egy körülállást, mely nekem kedves is, fájdalmas is volt, kifeleltem. Te engem soha nem láttál, s azt hiszed én sem láttalak téged, s téged én még is láttalak; s akkor igen fájt szívem, hogy csak láttalak. *Pesten* létemnek utolsó esztendejében (1815.) talán már júliusban voltál te *Helmecczivel* a seminariumban *Bilkeynél*. A Museum, melyben *Bilkey* lakott, ellenébe állott egy üvegházhoz hasonló dormitoriumnak, melyben én épen akkor készültem rigorosumaimra; a dormitorium egyik ablakja ellenében volt a Museum ajtajára szolgáló folyosó ablaknak. Innen lestelek én meg kijöttödben, remegve, hogy idvezletedre nem repülhettem. A megsértett barátság kötele köztem, s *Bilkey* közt ekkor már szétszakadt. — Hogy második leveledet vettem, az *Auróra* előttem állott, de olvasva még nem volt. *Hébet* jóval későbbben olvastam. Igen örültem, hogy vezér lantodat ebben is hallattad, adja az ég, hogy még sokáig zengjen közöttünk! *Hébénel Blaschkétől* szebb metszést nem láttam; *Jónéi* finomabbak. De én ehhez keveset értek. — Hallottam, — köztünk *Kurirt* senki sem olvas — hogy *Aurórához* küldött verseimet érintéd, s hogy „miért nem többet?“ kérdezed. Ez ugyan kedvez inkább, mint ha sokallani fogtad; de csak vád ez mégis, s mentnem kell előtted magamat; examenek voltak, hogy a tavali marcziusban *Kultsár*, hogy *Aurórához* irnék valamint, felszólított. Tüstént dologhoz nem foghattam; e mellett a felszólító alig engedett két hetet. De hiszen a redactio sokallani látszék a keveset is, kihagyván e strophát:

A büszke külföld korcs leleményivel
 Megnyílt szemünket már nem ígézheti
 Nem fogja pénzünk és nevünket
 Tenni bitangra csalárd eszével.

nem hiszem pedig, hogy ezt a censor tiltott portéka gyanánt vette légyen. A redactio többet meg is változtatott, melyek közül egyet, a szabadabbat, említek, s ha a te ítéleted is a redactiójéra hajlik, hinnen kell, hogy a változtatás helyén esett. Ez az:

Itt a hazának bölcs Aristarkhjai
 Patvarkodók közt jussokat osztanak,
 S megszerzik a szép egyeséget
 A rokonok hidegült szívekben. —

mint légyen elváltoztatva, láthatod *Aurórádban*. — Úgy hiszem *Areopagnak* kelle be jönni, hogy a vers hajótörést szenvedte. — A mult nya-

rat s őszt vallásbeli dolgokban töltém el, theologus lévén magam is hivatalom szerint; de még mind ilyen, megelégedném az iskolában theologizálni; de egyki legforróbb óhajtásimnak egyikét, — a vallásbeli egyesülést — támadta meg. Már ekkor végzém a nyelv hármas befolyásról értekezésemet, s készültem hasonlót írni a religióról, minden dogmatizálás és polemizálás nélkül, midőn *Báthori* praedicationit vettem, s *Trattner* felszólító levelét, hogy azokat recenseálnám, ne talán olyan valaki kapjon bele, ki többet szokott vastag stylusával rontani, mint építeni. *Báthorihoz* intézett leveleim nem csak katolikus, hanem protestans hazafiaknak is tetszének, s még egy protestans felől sem hallottam, hogy ellenek kifogást tett volna.

Én barátom semmit úgy nem ohajtok, mint az egy nemzeti nyelvet, az egy nemzeti religiót, azt hitetvén el magammal, hogy csak e kettő egyesülve egyesítheti a hazafiak lelkeiket. E tárgyra vetett gyakrabbi figyelmem hátráltatja *Theokrit* magyarosítását. Már negyedik évi munkám ez; tizennyolcz *Idylle* le vagyon fordítva; s ha fejem gyakor érfeszülésekkel nem küszködnék, eddig tisztázva volna az egész *Theokrit*. A *Skaliger* s *Cafaubon Reiske* által kiadott görög s latin textjek mellett *Woss* németjével élek. Legtöbbet vesződöm a virágok, öltözetek neveikkel, nem találván a magyarban azokat rövid csinosággal kiejtő szavakat. Majd minekelőtte a tisztázáshoz fogjak, néhány eránt veled, ha terhedre nem esik, értekezni fogok. Úgy hiszem a fordítónak szabad egy species helyett mást venni, csakhogy a görögöknél is ismerettest. *Theokritnek* vagynak itt s ott jó ízt s erkölcsi érzést sértő disztelen kifejezései; ezeket is szabad talán a fordítónak vagy a mostani finomabb izléshez simítani; vagy ha ez nem lehetne, egészen elhagyni. Tedd nagy érdemü férfit! édes barátom, hogy ne csak lássalak, de ölelhessetek is hová hamarább; addig is tartson az ég nemzetednek, barátidnak, tisztelt familiádnek életben, erőben, vidámságban.

U. I. T. T. *Kézi* Professor úr emberünkhez mutatott jószívűségét köszönd meg az egész szerzet nevében. Emberünk együgyű ugyan, de mint magad is észre vetted, hiv és értelmes gazda; irni sem tud, mégis ratioiban ki tesz deákos, s udvarias ispányainkon. Tudom nem egyszer adott alkalmat magadat együgyűségén mulatnod. *Endre* hallom szólójében van; vele még nem szólhattam, de bátran tisztellek, s idvezellek nevében.

Újhely, april. 24. 1823.

Guzmicsnak Kazinczy Ferencz
szives tiszteletét.

Édes barátom! Igen kedves vendégem vala nekem *Prand* tisztelek, mert tietek volt, mert velem felöletek szólla, s nektek felölem vihete hireket, s így egymást addig is valamivel bővebben ismerhetjük, mig hozzátok mehetek. Reménylem szerencsésen ért haza, és hogy szerzeted megvolt elégedve vásárlásával. Valamikor a *Hegyfalja* levét inni fogod, áldjad annak lakóját, és gyuladj újabb szeretetére. — Ohajtanám tudni, nem bánta-e meg a mélt. fő Apát a vásárlást.

Mi itt gyülesezünk; ma a lármában hozzád irt leveletem újra kell irnom, pedig éjjél van, s esztendeim az álmot minden egyéb felett megkivánják. Nem lehetek tehát hosszú. De lássuk inkább meg fogok-e elégedhetni újabb írással, melyet itt elégeték.

Te nemzetemnek *egy* vallást ohajtanál adhatni, — Reménylhetni-e azt? Nem hiszem. *Berzeviczy Gergely* is törte az effélén magát, s kívánta itéletemet. Ó nekem ifjuságomban barátom volt; csuda gondolkozása, érzése (csak nevében volt *magyar*) s egy nem csak gondolatlan, hanem egyszersmind hazug, noha gyönyörű tendenciájú írása (de *conditione indoleque rusticor. in Hungaria*) melynek bűneit egy recensióban felfedeztem, s elébb neki, azután másoknak is megküldöttem (*Ungarische Miscellen, aus Hormayrs Archiv gezogen, nem tudom hányadik füzetében*) elválaszta egymástól. Az említett kérdésre ez vala feleletem: *Eszes emberben meg van az Unio: a nem eszes soha el nem fogadja*. S ezt mondom neked is.

Nem édes barátom, *Unio* soha sem lesz. A Római Anyaszentegyháznak egyik oszlopa az, hogy magán semmit nem változtat: s mint gondolod, hogy így a protestáns uniáltassék! — Ezeknek vállalása progressivus: a tied nem az. Ha az ily komoly, az ily tiszteletes dolgokban enyelegni szabad volna, azt mondanám el neked, amit egy impertinens protestans monda az *Uniót* emlegető *Eszterházy Károly* egri Püspöknek: *Exceltok fogadják el ami tanításunkat az Úr Vacsorája felől, mi pedig bevesszük az orgonát.* — Ily alkura hívná az egyik felekezet a másik felekezetet.

Egészen új vallás alkotásáról semmi eszes ember nem gondolkozik, valamint arról sem, hogy a magyar a természet jóltevőségét a források mellett imádgassa, mint hajdan. — Ez azért sem jó pozitíva

vallásnak, mert semmi mythológiája nincs. Tehát ott kell maradnunk, ahol vagyunk, legalább *AZ MELLETT*.

S mit ártana, ha ott maradnánk, csak azt tehetnénk, hogy ne ontotta volna magyar kar a magyar vért, mint 1500 oltá *Leopoldig*, a vallás ürügye alatt. Ha ki úgy ismeri történeteinket mint kellene, látná, hogy *Wesselényi Ferencz* pápista s nagyon pápista Palatinusnak volt igaza, arra intvén *Zemplényt* egyik levelében, hogy vigyázzanak, nehogy a *Religio* miatt a *Regio* elvesszen. Nem a vallásért folyt a vér, hanem a *meum et tuum* miatt. — Én úgy hiszem, hogy okosan bánt hajdani *Róma*, midőn a meghódolt népek isteneit, a maga istenei közé bevitte, s szabadon hagyá, hogy azokat tisztelgesse, a kinek tesz. Egygyé nem válhatunk: de arra nincs szükség; elég volna, ha ignorálnánk, ki mint gondolkozik a vallás dolgában, s ha ez a punctum teljes szabadságában hagyatnék mindennek, s róla szó sem lenne többé.

A Protestansoknak egy czifrán hangzó, teljesen hamis szavok, van: „A mi vallásunk *Religio Examinis*: a Catholikusoké *Obedientiae*“.
— Hány matadorunkat akasztottam el már, midőn így akará a protestans vallásnak megadni az elsőbbséget. *Minden positiva vallás Obedientia* vallása. *Gradu tantum differimus*. A *Pápista* boldogabb mint a *Kalvin*, de vannak ismét tekintetek, melyek szerint ez boldogabb, mint amaz. — —

A *Báthory* munkáját csak egyszer, s kevés perczekig láttam. Sok jó van benne, de nem mind jó, amit mond. A tiedet soha sem láttam. Iskoláimban öt esztendőmet lopta el ez a tudomány, mert azt mi világiak is kénytelenek vagyunk tanulni. Nem mosolygál-e, midőn a pápai *Moralis Catec.* dolgában írt recensiómat olvasád? Azt én idegen segéd nélkül íram. A religió szívet kíván, nem fejet, és ha a ti religiótoknak holmi baja s alkalmatlansága nem volna, az jobb volna azaz célra vezetőbb, mint a miénk.

Nekem pápista lányaim vannak. A legidősbet magam vivém a kassai Püspök elébe, hogy bérmálja meg. Magam kértem egy imádkozni szerető ujhelyi káplánt, hogy készítse Communióra; de megirván neki, mit óhajtok; s midőn a gyermek az oltárhoz ment, az egész templom láttára nyomtam áldó csókomat homlokára. Utálok a francia libertint, a francia philosophust s magam a legreligiosusabb embernek ismerem magamat. De az én vallásom nem *Anti-Catholicismus* hanem tiszta *Protestantismus*. A világ vallástalannak néz, mert nem irtózik a gyertyától, oltártól, orgonától, s midőn egyik hugom azt kérdé, hogy

fogom nézhetni, hogy egyik gyermekem pópista, a másik kálvinista, azt feleltem, hogy úgy, mint midőn az egyik nadrágot von fel, a másik szoknyát. — Ha barátom lehet pópista, miért ne feleségem? s ha ez, miért ne a lányom?

De hányadik az, a ki a gyümölcs kövén föl nem akad, s a magig hat el! Nem szeretek beszélni vallásról, ha az, a kivel szólok, nem azon a lépcsőjén áll a Culturának, a melyen én, csak botránkoztatni fogjuk egymást. S minek kell azt?

Élj szerencsésen, édes barátom!

Pannonhegyén, május 13-án 1823.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór.

Prand büszke lehet, kit leveled oly gyakran nevez. Ő april utolsóján toppana be hozzám azzal a nem várt kérdéssel, levelet hozzád mi módon, s uton küldhetne. Bravó! gondolám, *Prand Kazinczyval* már levelezni fog, — a betűt nem ismerő *Prand!* — Várom hogy velem irasson, de úgy vélem, nem tarta elég embernek, kire titkait bizhatná. S mit akar hát *Kazinczynak* írni? — Szívességét, mond, s *Kézyét*, a borárusét, megköszönni. — S oly sziveseknek tapasztalta hát a nevezetteket? — Igen, különös szívűségöket tapasztaltam. — S én az embernek szavát igazoltam, mert az ismeretlen *Kézyt* e tájon nehezen fogta volna akárkiben is feltalálhatni. Adressedet írásban adám néki, s rövidséget ajánlám. Egy nappal ezután vevém leveledet, épen midőn az engem látogató agg atyám, s testvéreim s néhány barátim körökben a vacsora utáni időt enyelgve rövidítém. Levelednek tárgya véletlen lepett meg. Tőled *religióról* szót nem vártam, legkevésbé egész levelet; s im egész leveled *religio*. Engedd rövid, velős mondásodat hasonló rövidségűekkel felváltanom, s ezekkel, hanem ha neked különben tetszik, rekeszszük egymással a *religióról* szavunkat. — *Ha eszesben meglesz az Unio, a nem eszesben nem lehet nem meg.* —

A Római anyaszentegyház minden oszlopa, barátom, az, hogy tanítását isteni tekinteten építi, s azért abban semmi változtatást nem tesz, s tenni nem enged. S az isteni kinyilatkoztatást hívő kereszt. protestansnak nem hasonló oszlophoz kell-e magát csatolnia? — Az én vallásom épen úgy *progressivus*, mint a protestansé; s ezének épen úgy nem kell *progressivusnak* lenni, ha az lenni megszűnni nem akar, minek lennie kell, mint az enyém nem az. — Az az *Eszterházy Püspöknek* impertinens protestánsa nem akarta tudni, *quid distent aera lu-*

pinis; s ezt azért nem, mert nem akart uniáltatni. — *Ott, hol vagyunk, nem csak nem kell maradnunk, de nem is maradhatunk*; s az, ki csak az *mellett* marad, semmiben sincs.

Ha a vallás ürügye alatt nem ontotta volna is magyar kar a magyar vért, mégis az ott maradás valamint eddig sokat ártott, úgy sokat árt ma is, s ártani meg nem szűnik: a hazafiui szeretet lankad; nevedik az irigység, az alattomoság, bizalmatlanság; a haza boldogságára czélzó törekedések fenakasztatnak (vessd szemedet vagy csak ez időre) úgy hogy *Wesselényi Palatinusnak* intése oly jövendölés volt, mely naponként siet a teljesedés pontjához. — A mi megtörtént, azt meg nem történtté nem tehetjük; igen azt, hogy ezután ne történjék: de csak úgy, ha egyesülünk. — Igazad van, hogy a vér a *meum és tuum* miatt folyt inkább, mint a vallásért: de nem fogott volna-e az nagyobb kíméléssel, s csekélyebb árral folyini, ha egy lett volna a religio? A *summot* és *alienumot* kereső hatalmasnak religiót harsogó szava hány ezret vitt a vér mezejére, kik a szent ügy hallása nélkül békében fogták volna ugaraikat hasítani, s a fényleni kívánót magára hagyni? —

Róma istenei közé vévén a meghódolt népek isteneit, igen consequenter cselekedett, mindjárt idegen nemzettől kölcsönözvén isteneiket. Athéné még az volt, ami lenni akart, kitiltá az idegen isteneiket; utóbb a religióban is luxust keresvén elfogadta azokat; s a nemzet veszni indult. — De mi közök az egy istenségű keresztényeknek a sok istenségű Rómával? A ki csak két istent fogad is el, nem látom, miért ezeket el nem fogadhatna.

Ignorálnunk azt, ami fő ügyünk, sem lehet, sem szabad; s a teljes szabadság azok között, kik *revelatiót* hisznek, chimaera. S tenmagad igen jól jegyzéd meg, hogy minden *positiva* vallás *Obedientia* valóság, s azért ott a teljes szabadság meg nem állhat. Még abban is hazug a protestánsok czifrán hangzó szavok, hogy a katolikusoknak religiojuk épen nem *examinis* religio: a *katholikus*, ha hozzá ért, nem különben teszi religióját próba köre, mint a *protestáns*; hogy ha kiállja azt, megnyugszik rajta az első; a második még azután is vizsgálódik, még akkor is keres benne jót, rosztat, hogy ezt elvesse, amazt megtartsa. Úgy tetszik ez igen *inconsequenter*, az igen *consequenter* cselekszik.

Én barátom azt, mi *Báthoryban* jó volt, méltánylani tudtam, s méltánylottam is; de valóban sok van ott, mit keresztény tanítónak írnia nem kelle, még kevésbé mondanía a sokasághoz. De én ezeket csak

gyengén érintém, nem akarván az embert gyűlölség és üldözés tárgyává tenni. Írásom tárgya egyedül az volt, hogy azt, mit hazánk boldogságára sokan óhajtunk, a vitatott lehetetlenségnek semmijéből kivivjam; s legalább a reménységet addig is éltessem, míg a Gondviselésnek tetszik azt valóvá is tenni. — Nem, barátom, nem mosolygék én, hallván Márton mellett szavadat; inkább fájlalám azt, hogy Kazinczy tollat méltatlan mellett fogott. Igaz, hogy a religio *szivet* kíván; de hogy *fejet* is nem kíván: az nem igaz. Előttem úgy fél ember a *fejeten* ember, mint a *szivetlen*; s ki csak szivvel religiosus, és nem fejjen is, azt németek schwärmernek mondják (magyarul nem találok neki alkalmas nevet.) *Vaktuzg.*

Erősen hiszem, hogy azt, mit te a mi religiónkban bajosnak, alkalmatlannak vélsz, ha az *Unio* munkába vétetnék, a kath. anyaszentegyház ma már kész volna elbocsátni, vagy legalább kinekkinék szabadságára hagyni. — Hogy te *religiosus* ember légy, én arról soha sem kételkedtem; s csak a minap a tavasznak egy gyönyörű reggén egyedül sétálván a kertben, buzgó andalgással olvasám *Hébében* kisedelodat a religióról. S midőn *Prometheuszodban* sokan megütközének, én meg nem ütöktem, s allegoriáról gondolkodtam. — Azt is bizonyosnak hiszem, hogy te előtted, s a hozzád hasonló széplelkűségnek fiai előtt a catholicismus triumphál a protestantismuson: mert annak intézeteiben *aesthetica* vagyon, nincs ezéiben. S hogy a mit lányod *Comuniójakor* tevél, szived melegével teted, mintegy érezteted velem.

Barátom! én neked az egyesülésről írt dolgozásaimból akartam küldeni, de barátim ellenzék; s én barátim javallatok ellen nem örömet teszek valamit. Legyen szabad ohajtnom, hogy olvasd el azokat; s reméllem, hogy javallatod itt is részemen fog állani. Nem valóságossá tenni, nem felfujni akartam én az egyesülést, ez ostoba megbízottság lett volna; csak élémozdítani azt, s a sziveket ébreszteni kívántam. S hiszem nem minden haszon nélkül dolgoztam.

Úgy hiszem a Convent Priorja megköszönte már a borvásárlásban mutatott barátságodat. Apátunk annyira becsülte a *Tokaj* levét, hogy két általaggal *tihonyi* apátságába tétetett által. A pincze mester igen köszöni a közlött oktatást. Egy szép teted, melyet mi tétetni nem akartunk, kétszerezte erántad tiszteletünket. Jöj, édes barátom, hogy láthassuk, ölelhessük egymást. Addig is Isten veled, s a tőlem igen tisztelt familiáddal.

Újhely, június 14-én 1823.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
szives tiszteletét.

Te elvagy telve az *Unio* ideája szépségével, s azt munkáddal igyekszel előmozdítani. Rég olta hallom én, hogy ez sokaknak forró óhajtasok; de mit tesznek barátjai, mind abból semmit nem olvastam, és nem tudom. Iszonyodom a theologiai írásoktól, s oly sok van, a mit gyönyörűséggel, s haszonnal olvashatok. Azonban te, nemes lelkű férfiú, egész bizakodással nyitád fel előttem kebledet, s én neked, ahol bizakodás forog szóban, adósod maradni nem szeretnék. Viszonzom azt.

Ohajtod, hogy egyesüljünk, de nem reményled. Én, mert nem reménylem, nem ohajtom. Inkább ne, mint ne tisztán, mint ne egészen. Ily tekintetű dologban nem szabad játékot űzni. A hipocrisis fenekig rontja az embert; az emberiségnek nincs iszonyubb métélye.

Dogmák nélkül vallás nem lehet, s te és én ezek által rettenetesen elvagyunk korlátolva. Lerontjuk-e verőczeit?*) vagy szabadon hagyjuk, hogy higgye, ki mit akar, ki mit tud? Szép álmod tehát nekem hasonlít az *Alchymistához*; látja hogy nem fog aranyat főzni, de főzi, mert a főzés és a remény neki örömet ad.

Tekintsük, mint kezdhethénk a dolgot. — A Pápa zsinatot fogna hirdetni, s azon ígérettel, hogy a mi jó, elfogadtatand, bár honnan eredjen, hogy a mi rossz, kihányatik, bár hol találtassék. Hogy a vallás egykori tisztaságára fog vissza vezetetni. Mit ígérhetne anyaszentegyházad, te tudod: én sokat e részben nem várhatok; tudom, ez felségének egyik czímerét tiszteletes régiségében keresi s találja, s így *változhatatlanságáról* könnyen le nem fog mondani. Pedig ez ígélet nélkül a zsinatba kevés ember vinne bizodalmat, sőt ott is lest, kelepzcét, erőszakot sejtene, a hol az éppen nem volna,

De adassék ez ígélet: mit vársz annyi embertől? Csatázni, győzni, magát hallatni menne oda mindenki, nem hallani mást.

Már van példa, azt mondod. Igenis *suppositus cinerí doloso!* Jobb külön lenni, mint így együtt. Jöhet egy idő, melyben megsirathatjuk azt az *Uniot* velök. Pedig a protestans nem ez; s ezek már elébb is közelébb állának hozzátok, s az én felekezetem emberei számosabban is, inkább is tudnák, mi forog szóban.

*) tájéjtés; a. m. elválasztó ajtó.

Nem kérdem én kelle-e elszakadni; nem, ha az elválás nem teve-e kárt, midőn az *Anya* nyugalmas kifejlődését dagasztotta. Ezt kérdeni most mind késő. Az elsőre világosan felel az *Eccl. Historia*; a másodikra az emberi lélek méltósága fölül mindent fel lehet, mindent fel kell tenni. De ne higyd kérlek, hogy *Zwingli*, *Luther*, *Kalvin* tevék a szakadást. Elöttök ugyan azt tevé *Huss*, *Viklef*, *Valdensisek*. Nem boldogult volna *Luther*, ha az anya engedett volna valamit, s *Ilmur* kalocsai *Érseknek* védeni kelle a magyar szabadságot. Elszórt gondolatimat te együvé szerkesztetd. — Azt kérdem inkább: meglévén a dolog, s ennyire menvén, mit lehet és mit kell cselekedni? S te nem ismernéd-e a protestantismus hasznait? akár mint hazafi, akár mint ember, akár mint pap, s *catholicus* pap? Nem; én ezt felőled nem hiszem. Én áldom a Gondviselést, hogy a kettőt együtt tartja fenn. De bár békében tartaná!

Az *Examen* és *Obedientia* eránt nem egészen egyez értelmünk. Engedd kifejtenem az enyémet. — Isten az embernek két vezért ada: *Észt* és a *szent Irókat*. A kettő nem ellenkezhetik egymással, mert *egynek* tolmácsai. Az első nincs *sophista*, ki megtéveszthesse: a másikat mind *Sophisták*, mind *paralogismusok* hamisan szállaltathatják, mert a könyv két s több ezer esztendejű, idegen nyelven, nem mindenütt értett phrásisokkal van írva. Mi kétséginkben az elsőhez folyamodunk, de a melyet az exegéta a philológiából, régiségekből, sőt a tudományok egész *cyclusából* világosit fel, s vallásunk a vizsgálatot nem tiltja, hanem szoros tisztünk ké teszi, azt mondván, hogy ő maga is kész jobbra térni, mihelyt e két vezér fáklyája mellett az igazságra vezéreltetik: tinéktek a ti Anyaszentegyházok parancsolja, mit higyjetek, s tiltja, mit ne higyjetek, innen nevezi magát az enyém vizsgálat, szabadság, haladás, innen a tieteket engedelmesség, parancs vagy tilalom, veszteglés *vallásának*. A tied megtiltá *Galileinek*, hogy a földet ne kerengtesse. — Ma már nem. — De felelsz-e, hogy nem fog valamit egyebet? Az *autopsia* nagy kincs. A mit Isten szabadnak teremte, hagyjuk szabadnak. Nem kell ott tilalom és parancs, a hol oktatni lehet.

Igen is, aki csak *szív*, fél ember, *fejem* nincs cél nélkül adva. De fejemet oly dolgokkal kell-e tele tömnöm, a mit tudnom nem lehet, és mivel nem lehet, nem kell? Mely sok van, mit kellene és lehetne, és amit azért nem tanulunk, mert tőle elvon ez a sok tudhatatlan. Miért nem tevék én nagyobb előmenetelt görögben, míg időmet a *Theol. Polemicával* öldösék el.

Szép ideával gazdagítál azt mondván, hogy nem folyt volna ennyi vér, ha nem volt volna a *név*. — Meglévén a dolog, a név el nem maradhatta. De hogy vér ne folyjon többé, el kell-e törlni a nevet, s a névvel a különbséget? Mit mondasz a fejedelemre, a ki nyelvben, öltözetben, szokásokban különböző népeit egygyé akarná forrasztani, hogy egymást ne bántsák? *Currus auriga paterni, quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis.* Az ilyet olykor lehet elől-ről gátlani: mikor megtörténtek, nehezen orvosolhatod. Sőt én semmit sem hiszek oly erősen mint azt, hogy ha ez az *Unio* véghez mehetne, akkor folyna ám a vér.

Washingtoniában az uralkodás nem tudja, ki mely templomba jár — így szeretem nevezni éjszaki *Amerikának Státusait* — s ott, míg a mostani rend fenn álland, vér folyni soha nem fog; s a pápistából ott nem lesz protestáns, vagy nem több, mint pápista protestansból.

Tekintsünk csak vissza a borzasztó időkre. Lehet azt nyugalomban is; s a kik engem ismernek, tudják, hogy semminek sem születtem kevésbbé mint zelotának. — Az a gyáva király (IX-ik Károly) ablakából puskázgatá hazájának *Hugonotta* fiait; ezek csoportosan hagyák oda a hont, hogy mesterséget, és népesedést egy vad földnek vigyenek. *Alba* tizennyolczezer embert mészárla meg hóhér kézzel, s hányat katonái által. *Kalvin* megégetteté *Servétust*. — Rosz idők! ezt mondog; s pirulni fognak a későbbek előtt! — Hát a mostaniak felől mit mondasz? Tegyen egy pápista bár mely szolgálatot *Anghliának*, az ugyan ott indigenatust nem nyer; álljon elő bár mely *Fox, Banks, Canning, György* király hasznát nem veszi, ha plébánustól kereszteltetett meg. *Bernadotte* lutheránussá leve, s a *Svéd* nép örvendve fogadá hires declaratióját. — *Natio comoeda est!* —

Egy enyhít az *Angol* vétkén. — Nem vadász lelkeket! — Valóban, a mit minden gyűlésinken hallunk, az ugyan elméinket az *Unióhoz* nem igen készíti. Rettégésünkkel együtt nevededik az emberekben idegenségek erántatok. A mi törvény, jó vagy rosz, tisztelni kell, vagy eltörlni. De mi szükség keménykedésre, erőszakra, nem szabados játékokra?

Én felette rosz *Missionárius* volnék, s a *Berzeviczy Gergely* írásán nem kapok; bizonyos lehetsz benne, bizonyos vagy, hogy engedetlen-ségre a törvény ellen tüzelni soha senkit nem fogok, sőt a tanácsot kérőt elcsendesíteni igyekezném. De az ilyenek nem esnek jól.

A *név* semmi: minden a *dolog*. De a *sokaságnál* a *név* a minden,

a *dolog* semmi. Van oly ember a ki készebb volna soha templomba nem menni, mint olyanba, a hol nappal gyertya ég.

Mindég gyönyörtiséggel emlékezem azon órára, melyen *Primásunkat Erdélyben* az oltárnál látám. Több kenettséget papban nem találtam még, s az a ti tiszteletes régiségű, az a ti magiai ragyogású valástok, a jobb sárból gyúrt embert mindég megfogja rázni. De nekünk azt verék fejünkbe, hogy a *Jézus* vallásának pusztának kell lenni, s hogy az örök ellenkezésben áll a *Mózes* czeremóniákkal teljes vallásával; hogy az subordinált elsőség.

Tedd, hogy papjaitok és az enyimek *savai* legyenek az emberségnek; hogy példájok s tanítások javítsa az embereket; hogy általok tiszteletes és szerethető legyen a vallás; hogy mindenike szeresse a más felekezetet is, s akkor emlegesd az *Uniót*. Most hijába fognád.

Prometheusz Göthée, nem enyém. Nagy character, s művésznek az elég. Kapva kap az ilyeken, s annál nagyobb örömmel, minél többet lehet rajta nemesíteni. Botránkozóim hinnék-e ha *Medeát* festeném, hogy gyermekölést tanítok? — *Prand* együtt veszi veled levelemet. Szeretem azt a jó embert. Fő tiszt. Prior úr levelét nem vettem, s azon fel nem akadok; nem mindennek oly kedves a levél irás, mint nekem. Csak hogy *Praelatusod* javalja a *zemplényi* bort. De ennek emberei sem roszak. — Élj szerencsésen igen kedves barátom, örömem és kevelységem. —

U. I. Május 31-én az eperjesi *Tábla* engem ismét boldogítja. Sógorom képzelhetlen gyalázatosságú fortélyokkal igyekezett 15 hónap alatt megszabadulni a *iuramentum revelatórium* alól. Ezt bírám is elunták velem, s neki aug. 25-re szabtak napot, melyen esküdni kell. E pénzetlen időben nagyon elakaszt a nem jó testvér és nem jó ember. Isten tudja mikor látlak meg édes barátom; de higyd, nagyon ohajtom azt. Öreg vagyok, s 7 gyermekem tisztemmé teszi, hogy a szenedett kárt egész magam össze vonásával igyekezzem helyrehozni, ki pótlani.

Pannonhegyén, július 19-én 1823.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
tiszteletét, idvezletét.

Nem, édes barátom, érzem, hogy mikor a magy. nemzetnek *valási* *egyesülését* munkálkodással előmozdítani törekedem, nem egy

dolgot teszek az aranyfőző *alchymistával*. Ez tudja, hogy képzelt aranyja valóságos arany soha nem lesz, mert lehetetlen; az én *ideám egykor valóság volt*. — De te nekem nagyobb ideát látszol tulajdonítani, semmint valaha fejemben megfordult volna: mintha én az *egész világot egyszerre egyesülve* akarnám látni. Nem, erről én soha sem gondolkodtam; csak az *egy magy. nemzet egyesülését* ohajtom, nem hirtelen, nem is egyszerre; csak lassanként, mintegy észrevétlenül. S azt mondom, hogy ennek eszközlésén munkálni minden hozzátudó hazafinak kötelessége; és hogy az, a ki ellene dolgozik, nem jó hazafi, nem jó ember.

Egy nemzeti religio épen úgy szükséges a nemzet boldogságára, mint az egy nemzeti constitutio, és az egy nemzeti nyelv. Ez a *három egy* teszi egygyé a nemzet lelkét, szivét; ha közülök megoszlik valamelyik, utánna oszlanak a lelkek és szivek. Nem szóllok én a te religióról, nem az enyémről, hanem a nemzeti religióról. A magyar *constitutio összefűzve a catholicismussal* van, s a catholicismus a nemzeti religio. A catholicismus az ő principiumjaiban jó, jobb a protestantismusnál; mint az a nép között van, hiányos, hibás, mint minden a mi emberi. A magyar *constitutio* is hiányos és hibás, elveszük-e azt azért egészen? — *Sokratesz és Plátó* a nemzeti religión jóval felül emelkedtek lelkeikben, de tisztelték a nép religióját, s térdeiket meghajták a haszontalannak vélt bálványok előtt. Te ezt hypocrisisnek kiáltod! S te a te magasan fellengző szép lelkeddel nem tudnád-e a te Istenedet bármely symbolum előtt is gondolni? s nem tudnád-e megkülönböztetni a magas lelkű catholicusnak, ki az alacsony fogatú pórral ugyan azon egy oltár előtt áll s áldozik, áldozatját emezétől? S miért kelljen itt hypocrisist sejteni? Egy az Isten, kinek áldozunk, csak fogatunk neme-sebber vagy alacsonyabbak; végtelenek, vagy szűk határok közé szorultak. Így van a dolog, minden vallási tárgyakkal.

„*Dogmák nélkül vallás nem lehet*“ te mondtad. De hogy te s én ezek által oly rettenetesen legyünk elkorlátolva, mint te mondd, nem hiszem. Talán *Leibniz* épen azt hitte, a mit te, minekelőtte *Bossuet*levellezne; a levelezés végével ellenkezőt tapasztalt, mint ezt kéziratban hagyott, s csak nem rég nyomtatott *systemája* bizonyítja. És mi is az, mi fontossága, a miben nem egyezünk, és egyeznünk kellene? Csak értünk kell egymást, s verőczeit magoktól hullanak. Az eszesek között meglesz az *Unio*, a nép lassanként utánok simul.

Erre nézve én munkámmal egyebet nem akartam, — a ki olvassa, látja — hanem hogy az egyesülésnek ellenségei szűnjenek meg, leg-alább némuljanak el; bárati pedig mind a három részről munkáljanak;

nem fortélylyal, nem erőszakkal, hanem szelidséggel, oktatással, a dolog felvilágosításával. Ez a tónus ha egyszer az iskolákba, a cathedrákra be s fel vitetik, elkészíti lassanként a lelkeket, s feledtetí a verőczéket. S ha a lelkek így elkészülve lesznek: merhet csak valamit a kormány, nem is alattomban, nem is csupa zsinatban, legkevésbé Pápa által gyűjtendő zsinatban, hanem a magyar *Diaetán*, hol nem a dogmákat kell határozgatni — hanem az isteni tisztelet módját, a külső szertartásokat, a fenyíték törvényeit kell megvizsgálni, és a nemzet characteréhez, a kor lelkéhez, és szükségeihez alkalmaztatni; hogy nemzetiség is legyen benne. A catholicusoknak kell ezekből némelyeket vagy egészen elbocsátniok, vagy módosítniok, a protestansoknak elfogadniok.

„Dogmák nélkül vallás nem lehet“ — s épen ezért kell még a valóságos protestánsnak örvendni az egyesülést: mert a protestantismus ma már minden *dogma* ellen protestál, — NB. Németországban, s itt ott nálunk is. —

A protestantismusnak hasznai! A kártékony tűz hamuvá tön egy ó iz szerint épült várost, s nézd a tűz után a város a legújabb iz szerint emelkedik. Többet mondok: az egymás ellen gyanakodó házastársak, barátok, rokonok közt haragos vita, háborgás, per támad, s a visszavonás sokáig válva tartja őket egymástól; lecsendesednek végre; felvilágosítva áll előttök a dolog; érzik gyanújuk semmisségét; kezet fognak, özsze ölelkeznek, s közöttök az egyesség, a bizalom, szeretet oly lépcsön áll, melyen állni háborgás nélkül soha nem fogott. — Én a protestantismus hasznait ismerem, s megismerem: legalább félszázaddal előbb állunk, mint nélküle fogtunk volna; de miben? az erkölcsiségben ugyan nem, hanem a tudományokban; és ez is jó, csak a szeretetnek, az egyességnek, békességnek sértésével, áldozatjával ne kellene többet tudnunk! Hát ha támadás, erőszakoskodás nélkül fejlettek volna ki a tudományok, mint már kezdtek is? — A kifejlés ugyan lassúbb, de talán épen azért jótévőbb, s bizonyosb lett volna. Mit használ p. o. hogy németországot előnté a tudományok zápora? nem hozta-e magával ez a zápor a mindent felforgató, pusztító scepticismust? Többet tudok-e, hogy semmiről sem szabad bizonyosnak lennem? — De te tennem megismerheted, hogy az említett hasznok nem kirekesztőleg a protestantismusé, akár eredeteket, akár a velek való élest tekintsük; a catholicus azokkal nem különban él mint a protestans, csak hogy nagyobb szerénységgel, vigyázattal, és azért bizonyosabban is. — Kipereltük magunkat; megismertük hibáinkat; fel van a dolog világosítva: ne

nyujtsuk-e végre jobbainkat a megbékelésre? ne öleljük egymást a *hitben és szeretetben egyesülve*, egy hazának fiai? — A szerény protestans, és az eszes catholicus úgy is közelebb állnak egymáshoz már, mint nem.

Ti könyvekben, régi homály lepte szent könyvekben keresitek a religiót, iparkodván annak homályát az ész világával elűzni; mi a religiót a *Jézustól* felállított, szakadatlan fenálló, tanításában a változatlanság principiumát hiven követő anyaszentegyházban, apostoli tanító intézetben találjuk. Lemondunk-e az ész világaról? behunytuk-e előtte szemeinket? — épen úgy nem, mint ti. A vallás, *kijelentett vallás*, igazságairól van szó, a ti systemátokban ennek a vallásnak *hézagjai* vannak, s *az ész tölti* azt be; *homályt* szenved az, s *az ész ad neki világot*; *bizonytalan* az, s *az ész nyújt* neki *bizonyosságot*. De nem felfordult rend-e ez? Mit akart *Jézus*? homályt hintni a világozásba? — bizonytalanságot a bizonyosba? — Így nekem az ő religiója nem kell; nem akarok, nem akarhatok keresztény lenni. A reformátorok legyalázták a *ratiót*, *mint servum pecust*; követőik a *revelatiót* gyalázzák le. A catholicus megadja mind a kettőnek a magáét; egyiket úgy hallgatja mint a másikat, s a kettőt szépen egyesíti. — A cath. épen úgy vizsgálódik religiója körül, mint a protest. és az *örök igazságnak* elvetése valóban nem *haladás*; — vagy hát miben haladtatok? — Szabadságtokat gyakran olvasom a papiroson, de a milyent ecclesiátok enged prédicátorainak, valóban nem igen dicsekedhettek vele. Szegény *vingolai pred. Pap Istv. Ideájában* csupán csak gyertyákat enged gyújtani, és képeket bevinni a templomokba, és térdet nem hajtott a *Symbolicus* könyveknek; és már, úgy hallom, *Pestre* van szent szék elébe idéztetve. — *Angliának* vétkén semmi sem enyhít; ő nem vadász lelkeket, csak gyilkol. (Azonban *Angliában* a reformáta vallás a constitutionalis vallás) — És *Helvetiában* a catholicussá lett *Hallernek* le kelle mondania fényes hivataláról, a törvény nyilván szava ellen. És a boldogult *Stolbergnek* fanaticussá kelle lennie, s mig halála után is gyilkoltatnia, hogy pápistává lett! — Az a király, ki a *Hugonottákat* puskázgatta; és az a *Pápa*, ki *Galilei* könyvét átok alá vetette, nem cath. anyaszentegyház; s tetteknek nem a cath. religio, hanem ott a rossz *politica*; itt a rossz *hermeneutica* volt szerzője. A protestantismusnak csak egy gyűlölt tárgya van: a *catholicismus*! — az *atheus* vele megférhet, a *catholicusnak* mellette békével élni nem lehet.

Kedves barátom! én mindent gyűlölök, a mi religióm szelíd lel-

kével ellenkezik. *Berzeviczy Lipsében* nyomtatott könyvecskéjét olvastam; s utálattal tettem azt le, *ellene*, ha panasza, s vádja költemény; a *tettek szerzőjök* ellen, ha igazak. De *Berzeviczynek* én a mostani tetteket azért nem hihetem, mert nem hívnék találtam a multaknak előadásában, nem, a cath. anyaszentegyház tanításának értésében, előterjesztésében. Nincs keservesb, mint ráfogásokat szenvedni. Te közel vagy oda, hol a tettek történhettek; nálunk ilyesek hallatlanok; igen szeretném tőled érteni, a dologban mi van: te engem bizonyosan igaz elbeszéléssel fogsz gazdagítani.

Nincs rosszabb a rossz atyafinál, s nekem nehezen esik, hogy egy oly férfinak, mint te vagy, e féle perben kell avatkoznia, s általa keserítetnie. Adja az ég, hogy hova hamarább fejlődjél ki belőle, s adassál vissza magadnak, hogy egészen a tudományoknak élhess, s a téged tisztelő, szerető barátidnak! —

Ujhely, augusztus 22-én 1823.

Guzmicsnak Kazinczyja
ezer áldást.

E pillanatban hozza hozzám a *Tud. Gyűjt.* lelkes dalodat, azzal ahev érzéssel, azzal a lyrai merész szép szállongással! Istenné tészesz édes barátom, s ennek vallása légyen egész köszönetem. — Indulóban vagyok *Eperjesre*, feleségemmel; s épen most veszem, egyszerre énekeddel, a hírt *Thalia* keresztnevű leányomtól, ki három eszt. óta anyjának testvérénél neveltetik, hogy ő és ez a sógorasszonyom bizonyosan megjelennek *Eperjesen*. E szerint a leányomat ma meglátom. Mely örömek! s csodálhatnád-e, hogy fejem szédül? melyet lyrai repdesési levelem eléggé mutat.

Tegnap dél előtt, elizzadva a legrettenetesebb hőségben, gyalog lépe be hozzám *Gróf Dezsőffy József*, „Barátom; eltört a kerekem, adj egyet“ — mondá. — Míg szekere előjöve, mintegy két óráig mulata nálam. — Mutatám neki *Sallustomat*, melyet juliusban és augusztusban tisztáztattam nyomtatás alá. E munkámon harmincz eszt. óta dolgozgatom. Magamnak ez a legkedvesebb dolgozásom, de másoknak az bizonyosan nem lesz. Összehasonlítani némely helyeit, a német és két francia fordításokkal és (úgy kívánván a Gróf) a *Szentgyörgyi Gellértével*. — A Gróf a mi, itt aug. 18-án tartott Gyűlésünkben, tére vissza *Kassára*, honnan 27-dikén indul *Szent-Mihályba*; s itt most is gyönyörködteté lelkeinket, füleinket bájos beszédivel. Itt vala *Báró Prényi Zsigmond* is, az *edlállos Dezsőffynek* dietai követ

társ. Erdélyből itt valának az Angliából és Francia országból tavaly haza érkezett *Báró Wesselényi Miklós*; — és a kit most láték először, Gubern. Secretarius *Báró Bánffy László*. — Temérdek palotánk tele vala emberekkel, kiknek számokat hat vagy hét százra lehet tenni.

Királyi Commissáriusunk mélt. *Lónyai Gábor* ungvári Főispán s beregi Administrator úr, egykor ezen megye első Alispánja, aug. 16-án sötét este jelent meg itt. Másnap (Vasárnap) sokan megmen jelenének ebédjénél, megizenvén, hogy érzések tiltja az ily küldött-ségű személynél mutatni tiszteletet s szeretetet. Hétfőn 18-án két óráig tartá a rettenetes zajú gyűlés, melyet Consil. első Alispán *Szemere István* úr haszontalan csendesíte. Sokára, igen sokára, megjelene a Commissarius. Alig pillantá meg a sokaság, s mint a méh a rajzás első pillantatában, felzúdula s *Caraffát*, *Ötvöst* emlegetve, szidva, kivele! kiáltozva, nincs az a gyalázat, amit el nem követtek. A táblánál ülők elholtak; de elholt maga a biztos is, s elsárgult képpel lépe széke felé. Ott *Lónyai László* lépe elébe, de személyét nem illetvén. Consil. *Szemere*, mihelyt ő nsága belépe, félre rántá székét, hogy neki helye maradjon, sőt parancsolá, hogy a szék tétessék oda a k. biztosnak. Ő nsága látván, hogy néki, *Lónyainak*, *Lónyai* áll útjában, megfordult e szókkal: „solválom a sessiót,“ s bennünket oda hagyta, s sem az nap nem jelent meg, noha hírül adaték a kiküldött főjegyző *Szirmai Ádám* által, hogy jöhet, ha tetszik; sem másnap. Elméne *Ungvárbá*, hol ma gyűlésez. A csapás tehát minket később vár. Ekkor katonasággal jő majd reánk. —

Midőn szó vala, kimenetele után, hogy itt a felső szék készen várta, csak maradt volna meg, s élt volna király biztosi hatalmával, s némelyek olyformán szállának, hogy útja nem volt elrekesztve, *Lónyai László* szólala meg, hogy ő álla útjába, mert a Gyűlés ötet nem Praesesnek nézi, hanem csak a királyi parancs kihirdetőjének. — „Te is fiam Brútus?“ — ezt mondhatá ez a tizenöt eszt. előtt itt rettegéssel tisztelt fő tisztviselő. — De ő nem sokára ismét nagy lesz, s még nagyobb, mint eddig volt.

Nagy tekintetti leveledre még nem feleltem, de fogok; most csak azt mondom, hogy előttem a látásnak némely uj réseit nyitád meg. — Itt a vármegye számosabb része, a Cons. v. Ip. s a k. biztos *Kalvinnak* tanítványai, a fő Notár. a *Lutheré*; s innen a név gyűlölői azt hívék, hogy május 26-án hozott végzésünk mellől (hogy nem szabad, és hogy nem lehet) *Kalvin* miatt elállunk. Ezek megtörténvén, egy nap protestans barátomnál evődtem, kérvdén, ha nem salvifica-e az

én hitem is? — Barátom, sok bajt csinál a *név* a balgatagoknál, pedig illorum plena sunt omnia. És így neked van igazod.

Azt hittem, hogy első lapomat sem töltöm el e sietségben, és imel — De ezeket szükség vala tudnod. S a szeretet szintugy beszédessé teszi az embert, mint a bor. — A Gyűlés felől szólj a jókkal, s mond, hogy nem képzelhetik azt a szépet és rútát, a mi itt történt. Kellett-e ez? Kellett-e ez? Kellett-e ez? Öllek tisztelő barátsággal.

Ő Exc. *Szent-Iványi Fer.* sárosi Főisp. azt mondá egy kívánságára a vmegyének: Si petitioni huic deferendum esset, quia lex vult; — Lutherani etiam essent comburendi, quia hoc etiam vult. — Felkele egy sárosi Assessor, s ezt mondá: nagyon bölcs és igazságos törvény az, melyet Excel. hozza fel példában; de az nem a dogmaticus, hanem a practicus lutheranust (a kétszinű embert így nevezik nálunk) parancsolja megégettetni; s a lutheránusokkal tömve tömött sárosi Gyűlés kacajra fakadt.

Széphalom, novemb. 4-én 1823.

Guzmicsnak Kazinczy
baráti tiszteletét.

Róma Pápát választá, Pápát koronáza. Ohajtanám édes barátom, látnád, mely emelkedéssel olvasom én e cikkelyeket az ujság levelekben, holott sok protestáns társaim nevetni fognak a nékik érthetetlen cifrán. A mi nagy, s tiszteletnek érzéseit támaszthatja, előttem mindig kedves. A *Róma hite* szelíden sötét: a miénk világos, józan, de pusztá; ott tévedések: itt igazság. De mely sovány igazság ez, és mely jóltevők, azok a tévedések! Ez próza, amaz poesis. A tiéd *a jobb*, mert inkább *illik emberhez*. — De végy ismét más tekinteteket! — Az áll ott a hol kell, a ki egyiknek is másiknak is szélén áll, s minél közelebb a másikhoz.

Septemberben öt napot tölték *Szent-Mihálytt, Gróf Dezsöffy Józsefnél*; egy nap éjfélkor váltunk el, s a gróf bekísére szobámba. Egy ifju ember, ki most jöve ki iskolájából, s magával holmi apróbb nyomtatványokat hozza, még vetkezetlen ült szobájában, melyen keresztül kelle mennünk az enyémbé. Bekísért, hogy mig elnyom az álom, mulasson. Ne olvasson-e valamit? De igen mondám: a *Balog* levelét az *Unio* felől; mert a *Kopácsi* predicióját és a *Rédl* ódáját az *esztergomi Temp.* köve letétekor olvastam már. — Az *orgonán kezd*, s a *Primátuson* végzi. S mit ád érte? „A keresztény martírsá-

got.“ — *Balog* dobolva megyen vadászni, — *Mása* ő az *Egri Püspök* protestánsának. — Nem alku tehát, hanem vizsgálatok. — Azok kel-
lenek még! azok! Nem lesz ott soha egység, a hol az egységet
a vizsgálatok útján keresik.

A cél *religio*, nem *theologia*; s az elsőre hit és érzés kell; eszes hit és eszes érzés, de hit és érzés. — Midőn *Erdélyben* járok, egy papom dicsekedve emlegeté, hogy *Kolozsvártt* a *Pápista*, *Kalvinista*, *Lutheranus* és *Unitarius* papok egy sorban sétálnak igen gyakran az utczákon végig, s sajnálják, hogy ez nincs úgy többé. *Napoleon Hollandiában* járt. A plébános és a kálv. pap közbefogák a 80 esztendő *Rabbint* ki alig tudá állani, s így össze kapcsolva léptek a császár elé. „Felséges uram mondá a plébános, a mi megjelenésünk legszebb triumphja felségednek.“ — Hidd el barátom, a szeretet régen ölelte volna a dühösködni szerető *Daemont*. A disputálás tartja életben.

De a hon csak a vallásbeli egység mellett lehet boldog — láss és mond ezt, ha mered. Talál a gonoszság módot, ha egy is a vallás.

Olvasd ezek helyett inkább egy Ódámát:

Az esztelen bölcs titeket istenek,

Tagadni akarna. De ti felette meg-

Dördítitek bosszús ütéssel

A ropogó tüzeket, hogy Újhely

És a hegyaljak bércei rengenek,

S fortyanva csap ki partjain a Tisza,

S az sápadozva rogygan össze;

Érzi hatalmatokat, s — tagadja.

Ekként dühültek egykor az elfajult

Tellusz szülöttei ellenetek. De Zeusz

Fölkelt; futának ök, s az ádáz

Enceladuszra terüle az Aetna.

Engem szerény szív vonz tifeletek, és

Nem ingható hit, s magzati félelem.

Áld szenvedésim közt nyögésem:

Ald poharam, ha virág övedzi.

Az éj sötétét tiszta nap, a fagyos

Telet tavasz s nyár váltja fel, és az ősz,

Gerézddel ékesítve fürtjeit; •

S újra sötét jön elő, s fagy újra.

De jöjének! ti gondotok az: nekem
 Örvendni illik, túrni, reményleni.
 Szakadjon ég föld egybe; szórja
 Lángjait a Phlegeton! ti védtek.

Mennyi Theologia éri fel ezt a *szent* érzést? — Hadd fesseem *Dezsöffy*t, és az ő *Szent-Mihály*át.

*Szent-Mihály Tokaj*nak túl fekszik két órányira. Aegypti sík és termékenység. *Tokaj*nak gyönyörű alakú hegye kékelleni kezd ide, a *miskolcziai*, *egriek*, alig látszanak. *Beregig*, *Erdélyig*, *Belgrádig* nincs hegy. A hely hat ezer lélekkel *Dezsöffy*t uralja. Szürüs kertje tágasabb mint az a hely, a hol *Kassa* fekszik; s tele van gabona asztagokkal, kazalokkal, granáriumra étellel, úgy túbuszai a föld alatt. Kertjében három mintegy esztergályban faragott domb, melynek egyike 22 hordó bort terme tavaly. Egy, ez idén kiszáradt 500 holdnyi tavának helyén 2,000 köböl (véka) szóda (sziksó) földet separtete. Másik szöleje itt 500 hordó bort terme tavaly, a bordézma ismét 500 hordót adott. Marhái felől nem szólok. — És még sincs pénze! Pedig *Zemplényben* is bir két falut, és két másnak hason felét. Pedig nem veszteget! Pedig gondos gazda. Mit adna *Szent-Mihály* németországban.

A grófné (anyja leánya vala Cancellarius *Eszterháznak*) szép leány volt, az most is, de el van hívva. Maga a gróf ismeretes *Diétáink-ról*. Volt egy idő, melyben engem két különböző ízben nézének gróf *Dezsöffynek*, és csak hangom látatá, hogy nem ő valék, mert az övé *musicalis zengés*ül. Most ő is hízik, és ifjabb lévén, még pedig sokkal, nem oly ősz, és nem oly ritka hajú, mint én. — 1808. született *Aurél* magyarul, deákul, németül, tótul, francziául, olaszul, angolul tud, és görögül úgy olvas mint deákul, legalább mint angolul. *Marczell* nagy musikai talentom; a 12 esztendő *Emil* jó fej, de mig magát nem ismertetheti úgy, mint a nagyobbak. Mind a három tud görögül is, még pedig a mint hinni nem könnyű. *Virginie* való leánya atyjának, és lelkes, s a legtisztább moralitású anyjának. Én szebb házat nem ismerek. Imhol az éjjel csinált Epigrammám, melyet feleségem ténácsát követvén, csak újszendei kedveskedésképen küldök nekik. Addig nem látják:

Egy fia volt, a mint mondják, és lányai hármak: (*Vénusnak*.)

Itt három férfi gyermeke, s lánya csak egy.

Virgini most *Érosz*: *Aurél*, *Marczellel*, *Emillel*

Chariszok; *Uranidé* anyjok; az atyjok *Appoll*.

S a gyermekek arcokra s természetekre nézve is azok, a kiknek lenniük kell. *Virginia* és *Aurél* egymásnak portraitjaik. — Gonoszabb Calligraphot nem képzelhetsz, mint a *Gróf*. Sok leveleit magyarul, németül, francziául, deákul a szép *Grófné* írja neki. *Zemplény* vármegyének archívuma a *Grófné* kezétől bírja azt a relatiót, melyet a *Gróf* és én iránk, a *Zempl. Emlék* eránt. Lássd azt a *Döbr. Muzéumában*; s a *Grófné* csak azolta tud magyarul, miólta a s s z o n y.

Ily háznál nem lehet gyermekeknek *nagyokká* nem neveltetni. *Látanak, és hallanak*. Az én szerelmem *Aurél*; két kötetet fordíta magyarra francziából; most egyet *anglusból*. Az első czimje; *Galérie Morale et politique par Ségur*. Lelkes, szálas, lángoló orczájú fiú. Szolgálni fog, s talán követeink körül.

Én ágyba estem, s feleségemnek köszönöm életemet. Ő az atyja stámenjei által kapa orvosi tudományt, vagy tapasztalást. Forró nyavalya jöve rám, tüdő gyulladással, s 24 órával azután, hogy 65-ik esztendőmbe beléptem. Megvan ölje a nyavalya, de őrzöm magamat. Az aszszony nemesebben van teremtvé, mint mi, azt mondja *Lessing Emiliában*, s a természet csak abban téveszté el munkáját, hogy nálok higan vette a sarat. Nekem *Sophie* az áldás. Mi volna életem nélküle! Még jobb asszony, mint ő, nincs. —

Még levelem hozzád ér, láttad *Hébét*. Kezemben van. Én *Gróf Majláthnak* nyujtom a szépség almáját. A bosszuló kard gyönyörűen van költve s beszélve. — Mit mondasz *Boufflersemre*? mit *Theresiánra*? Ezt nem szabad nem magasztalnod, mert sietve irtam ugyan, de melegen buzga fel szivemből. — Ha nyelvünk *sokszínűséggel* nem bírna, nem bírnánk a *Boufflers* leveleit. Ám mérkezzék össze velünk e részben a német, s adja bár *Göthe* úgy, mint én. És mégis neheztelnek némelyek, hogy a nyelvet sokszínűségben akarjuk megtartani.

Hadd valljam meg előtted, édes barátom, hogy én octób. első napjaiban azt kezdém reményleni, hogy téged véletlenül öllek meg. *Bécsbe* készültem, s láttam volna a *Pannonhegyet*, *Pázmándot*, *Pápát*, *Zirczet*, *Sümeget*, *Niklát*, *Keszthelyt*. Feleségemnek *Herczeg Koháry és V. Cancell.* *Almásy* kezekben álló birtokaiért akarék egyezésre lépni. A V. Cancell. nem vala *Bécsben*, s attól függ, hogy akar-e alkudni. Várom a tudósítást. Ha kell mennem, *Pannonhegyét* el nem kerülöm. De bár ezt april. előtt ne kellene tennem. Télben utazni nem jó öreg és reumás embernek. *Emil* fiam velem jön, hogy magam mutathassam neki, mit kell látni *Bécsben*! Nekem ott nem kell egyéb, mint a *Belvédére*, a festők, és faragók *Academiája*, a festők szobái és a kertek. Estve a *játékszin*.

Ez az esztendő még jobb bort ada, mint a tavalyi. Derünk octob. végeig nem volt, s a szem ép vala és sárga, mind a négy szőlőmben, a szem teljesen megérlett. Lesz-e borra szükségtek? Ha lesz, előre küldöm a mutatót üvegekben, mihelyt a bor kiforja magát. És ha ti is érzitek a pénz szükségét, veszek én áraban akár juhot, akár szarvas marhát, akár lovat. Szeretném a többek közt, ha egy mént kapnék tőletek; a hetven felé járó kis ember próbát tenne még, ha úgy nem hányná-e le csődöre, mint 1818. midőn lovászomat kétszer röpité le, engem soha nem, pedig voltam veszedelemben.

Élj szerencsésen kedves barátom! Reménylem, ez a melegen feccsgő levél érezteti veled hogy forrón szeretlek. —

Pannonhegyén, nov. 9-én 1823.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór.

A te, nékem kedves, és már régtől óhajtott tárgyú, leveledet akkor vettem, mikor *baranyai* s *bácskai* utamból megérkeztem, sept. 13-án; s minthogy még a tavaszkor tett ígéretem szererint atyám, testvérem s unokáim közé iparkodtam, s ezeknek karjaik közül csak octob. 17-én fejtődzhettem ki, a választ mind eddig halasztottam; ennek egy oka az is volt, hogy tőled utolsó levelemre tett ígéredet szerint feleletet vártam. S mit is feleltem volna? s mit felelhetek most is egyebet, minthogy a amit magad is gondolhatsz, minthogy kedves, s egyszersmind szomorú leveledet vettem, és — szívem fájt, s mégis a fájdalom édes volt. Én neked e körről hasonló édes keserűt nem irhatok: itt hallgat minden; leütött fejjel, földre szegzett szemekkel jár kél az ember. Különös isteni áldásul kell vennünk a tavalyi igen rosz termésre következett bő ideit majd mindenben. Így is Isten tudja mi lesz a szegény földnéppel; pénz nincs; s a termés mert bő, veszendő; a jobb gazdák is nyögnek a mult idők hosszú sulyok alatt. Alig arat, szűr, már készen vannak az elmaradt magokét foglalók: vármegye, uraság, pap, mester, zsidó stb. Mely szomorú, barátom, a való emberiség képe, melyet a magába vonult philosophus vagy költő oly szépnek, oly nagy-nak, oly boldognak képzél! — *Pozsony*, *Győr*, mint hódolt; ellenben mint küzködött *Sopron*, *Szala*, *Veszprém* — jobban tudod, semhogy tőlem várj tudósítást. Mi lesz a vége, ki tudja? Prudens futuri temporis exitum caliginosa nocte premit Deus! —

Én, nagy érdemű barátom, éltében annyi utat sem tettem egyszerre, mint ez idén. A barátság, s csupán csak ez hívott meg *Ba-*

ranyába, s *Bácskába*; s mindenhol jó, igen jó emberekre találtam; s ez nekem elég! — *Sopron* vármegyében lévén meglátogattam a már *Pesten* ismert *Tatay Jánost*, most lövei plébánost; s nála láttam azt, a mit neki egyedül irigylek — a te képedet. — A fiatal embert sajnálhatni, ki a mohó vadászatok által magát felette meggyengítette; szerencse ha a phthisis el nem ragadja őtet. Itt hallottam azt is, hogy *Edvi Illést*, nagy-geresdi praedicátort, a *pozsonyi zsinatról* írt versei, és *Szalaival*, vámos családi plébánossal kötött barátsága miatt az intolerantia hivatalától megfosztá, bátor, mint mondják, predicációi elég lutheranus lélekkel voltak mondva. Oh, barátom, vajha egyik volnánk! — Septem. közepén nálunk volt a méltóságos pécsi püspök ordinalni; egy clericusunkhoz bevetődött, s ezt a te *Szép literatúrád* olvasásában kapta. Csudálhatod velem együtt a különben nem finom öregnek jó, s erántad kedvező itéletét; megdicsérte a fiatal embert, azt mondván, hogy tőled tanulhat igazán magyarul. Minthogy ily dicséretet felőled ily törzsök agg magyartól, ki legfőbb *Gvadányit* fogná érthetni, nem vártam, azt gyanítám, hogy: latet anguis in herba — de az olvasó ironiát nem vett észre.

Írj, kedves barátom, mint vagy! *Horváth Endrének* egy igen különös álma volt; az álom csak álom, de az ember mégis tart tőle, ha kedves tárgyát kedvetlenül mutatja. Az egek oltalmazzanak minden rosztól téged, s a tölem igen tisztelt tiedet.

Széphalom, novemb. 19-én 1823.

Még nem vevéd leveletem, melyben *Dezsőffyrol* szölkék; de az, a melyet én vevék tőled ez estve, nem engedí, hogy válaszod után várjak. Barátom, *Horváth Endre* álmodik felőlem, nem kedvest, és mint-hogy ilyet elretten. — Ő tehát engem szeret. Oh hagyd a te kebledbe öntenem e híren támadott örömemet. Mely gonosz istenség az, a mi közénk ily ködöt huza! vagy inkább mely útálatot érdemlő emberek, a kik a magok czéljaik miatt így keserítik el másoknak életeket! De feledjünk mindent, s emelje fel lelkeinket az a szép érzés, hogy az igazság (veritas) végre is triumphál; bár azt mondhatnánk, hogy triumphál az igazság is (justitia). De ez még ritkábban jut el ahhoz, a mi őtet illeti:

Hogy *Tatay* birja képeket, nem tudtam. Kevélykedem annak a derék embernek barátságával, s ma fogom azt neki magának is mondani. Én igen sokszor vagyok festve, s néhány íven igen jól, még többszer szerencsétlenül. *Bécsben* 1791. német barátim engem egy koppenhági

festőhöz utasítanak, a ki igen szerencsésen dolgozik. Ide engem az is vonza, hogy kérddhessem tőle, ha látta-e *Klopstockot* és a két *Stolberget*. Benyitám az ajtót, s szállék a soha nem látottal. — Uram, mondá *Stunder Jakab*, én oly feltétellel jövék *Daniából*, hogy *Rómába* menjek, de előbb egy betegség, azután pénzem elfogyása itt tartóztatának; hazádba akarok lemenni. Kérlek festesd magad, hogy abból ismerjen hazád, míg meglát; de bizd rám a festést egészen, s még azt is, hogy oly nagyra mint magamnak tetszik; árát akkor szabjuk meg, mikor a kép kész lesz. Még akkor a haza is, én is gazdagabbak valánk, s vaktában rá állék. A kép oly nagy vala mint az ajtó, s hús aranyat fizetéek érte. A rajzolás nem volt igaz, de St. a festéklés által oly igazzá tevé, az igen szép képet, hogy teljesen hasonlítá hozzám. Midőn *Szarvason* 1793. marcziusban farkas bundában léptem-be *Tessedikhez*, ez így szállíta meg: Untert. Diener, Hr. v. K. — Uram, én azt hittem eddig, mondám neki, hogy én az ur látásához mindeddig nem kaptam szerencsét. — Igen is uram, felele, én az urat soha sem láttam. — Hát hogy ismer rám az úr, holott senkiséem mondhatá meg, hogy itt vagyok? — Két hétig háltam egy szobában az ur képével *Stundernél*. — A *Jelin* által rézbe metszett képem nem jó, — de igen jó annak *Kininger* által dolgozott előképe tuschban. — *Dónát* sokszor feste, s mindég igen roszul. Hív képem csak a *Krautzingeré* 1808. és a melyet *Döbrentey* bir tőlem ezen *Krautzingeré* után. Ha e tájon volna festőnk, azt neked lemásoltatnám. De ha ez halad is, megkapod; s higgy állításomnak, úgy fogok vele kevélykedni, hogy ágyad mellett függ majd, mint R. L. a maga Leopoldi keresztjének örül.

Én ismét újra irom *Sallustomat*, de már most nyomtatás alá, s annak a jövő eszt. meg kell jelennie. Ide zárom előbeszéde elejét, hogy lásd, mennyire szeretem őtet; ha izlésemnek s eszemnek nem becsületére is, kénytelen vagyok vallást tenni, hogy még inkább, mint *Cicerót*. Ennek epistolájával tegnapi estémet tevém ismét gyönyörűvé. Mely boldogtalan ember, a ki azokat nem ismeri. És miért eléglé meg a tiszteletes *Grosser*, hogy azokból oly keveset fordíta! ha gazdag volnék, nagy praemiumokat tennék a görög és római *Classicusok* fordításira, s egy *Író*t tizzel is fordítatnék. Sokaknak merések után birhatjuk őket jól. — Egy történetet; tudod, minek. — Midőn II. *József* ellenzé, hogy a *Pápa* veres kalapot adjon *Eszterháznak*, az egri *Püspöknek*, ez magához hivatá *Eszterházyt*, s fájdalmasan jelenté neki, hogy a megígért Cardinalisság elmúlt. Ennek helyébe megparancsolá Card. *Garampinak*, hogy a *Püspököt* *Egerben* látogassa meg.

Belépvén a *Cardinalis Egerben a Püspöknél*, így kiálta fel: „Mi áldott föld ez a Magyarország!” — Bizonyossá teszem Eminentiádat, — felele a Püspök, — a Magyarának nincs panaszja Teremtője ellen. — Értem *Excádat*, mondám, midőn nekem ezt maga beszéllé az asztalnál, s megcsokolám kezét, még pedig forrón. — A *Püspök* engem nagyon szeretett, noha (a mint maga mondá jelenlétemben *Cons. Fáy Bertalannak*) mi ketten mindég veszekedünk egymással.

Öreg embernek egyik vétke a történetek beszéllése; hallj hát még egyet: Egykor az asztalnál szokott helyemen a *Püspök* baljánál ülék. *Consil. Taródi*, később a helytartó Tanácsnál, akkor subalterni judicii *Hevesiens. praeses*, a *Püspök* másik felén, tőle másodikült. Helyet fogván *Taródy* kezdé a szót. „*Kegyes Uram, mi ma egy rabot száz esztendei börtönre kárhoztatánk.* — Tekin. Úr, mondám, bántás nélkül légyen kérdeve: *mikor a Tek. urak neki az ítéletet felolvasák, nem néze-e körül a szerencsétlen, ha biráinak nem ment-e el eszek?* — A *Püspök* előtt még nem vala a leves, és mégis bort parancsola. Komornikja nem érté, s állva maradt. — Bort, mondá a *Püspök* másodsor; azt rám köszönté: *édes K. uram, az Isten éltesse kelmedet!* — Megcsokolám ismét kezét. Engem ekkor ez az egészség ivás tartott vissza a veszedelemtől; a hágdosni vágyó pöffeteg ember bizonyosan feladott volna. — Mely sok vakmerő lépéseket tévék egész életemben, pályámon, és pályámon kívül! De bár többen is tennének. *Gróf Lázár János* erdélyi *Statuum Praesidens* azt szerette mondogatni, hogy ő nem I. Ch., a ki magát az emberekért megfeszítesse; s a világ az ily érzést tartja okosságnak. Én az ilyekért szeretném a nem I. Ch.-usokat keresztre feszíttetni. De hagyjuk folyni a világot, amint akar és tud. *Neptunum e terra longe spectare furem!* Ölelek tisz. szeretettel, téged és a mi *Endrénket*, kinek szeretetét, nagyon kérlek, nekem nyerd meg teljesen.

Pannonhegyén, dec. 11-én 1823.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
tiszteletét.

Hasonló vagyok én, édes barátom, ahoz az adóshoz, ki hogy régi adósságait fizethesse, ujakba veri magát. De mely kedves, mely jótevő nekem ezen adósság csinálás! — Igen, barátom, én még *Dezsöffy*ről nem kaptam leveledet, hogy a magamét hozzád megindítottam; s minek előtte arra felelnék, veszem a másodikat tőled. S ne

örvendjek azon hitemnek, hogy *Kazinczytól*, a szép nagy lelkü férfitől, szerettetem? Mennyivel érzem magamat boldogabbnak csak az által is, hogy te engem *Gróf Dezsőffyvel*, ezzel a ritka magyarral, s az ő dicső házával ismertettel meg! S mennyi rénybe kerül ma *Dezsőffynek* lenni! Az ég tartsa őtet, a nagy *Grófot*, hazánknak sokáig s szép lelkét adja által maradékról maradékra örökkön örökké. Te mond rá az Áment.

Hogy a *vallás egysége* mellett is talál valamit, min játszék közöttünk a roszt doemon, ha tagadnám, nem tudnám mit beszélek; de neki egy palástját az által lefognánk vonni, mely alatt most igen, igen könnyen játszik; és pedig — iure suo. — A philosophusnak, a magába zárt bölcsnek, religiója előttem mindig szent; s épen úgy sajnálnám a nép religiójával megelégedett bölcsöt, mint boszonkodom a semmi religiójú philosophus ellen: előttem egyik úgy nem philosophus, úgy nem bölcs, mint a másik. Azért a te, religiót melegen érző lelkednek ódái szállongásai engem is emelnek; s szívem melegével köszönöm a közlést. *De a nemzet religiójának egynek kell lenni, ha egynek akarjuk a nemzeti lelket.*

Hébét még nem láttam, de fogom. Mit irt ott *Gr. Majláth*, a mit te a szépség almájával jutalmazsz, nem tudom; de mit a *Gr. Aurórában* a *Sóbánya* fenekéről irt, azért ugyan egy férgest sem adnék. S mi az a *költői nagyság*? Ha a 10-ik, 14-ik században támadt volna *Auróra*, kedves fogott lehetni a hihetetlen, izetlen mese; de ma! Általában nekem az idei *Auróra* nem tetszik. Nem mindég szállunk felebb; s a magasan szállongó sasnak is lankadnak olykor szárnyai.

Be kár, hogy nemzetünk története csak mindég historia regum marad. Oly fényes, mégis oly száraz; oly bő, mégis oly szegény! — *Fessler*től nyert történetünket mind eddig nem volt szerencsém láthatni. — A *görög* p. o. mennyivel ingerlőbb! mint ragadja ez a szívet a nagynak, szépnek érzésére! mely világosan tűnik ki belőle a nemzetnek characteré! mely tanítók a megtagadásnak példái! A két ellen lelkü hősök *Themisztoklesz* s *Arisztidesz* mint tudják fedni személyes viszongásaikat a veszedelemben merengő *Athéné* sajkáján! — Ó gyönyörű vétke, ha vétke ez, az öregségnek, hogy beszélitek előttünk az előtte élt öregséget! Szívem emelkedék a te általad hozzám beszéllő püspöknek szavaira; mely sokat mondók röviden! S mely helyes a még akkor fiatal *K.*-nak csipős észrevétele, mely bölcsen megelőző az öregnek rendelése! De az csak mindég vétke marad nemünk-

nek, hogy: Virtutem incolumem odimus, sublatam ex oculis quaerimus — de nem mindég — invidi. —

Jóltevőleg szólnak, édes barátom, az ó sirokból hozzánk az elhunytaknak gondolataik; s úgy hiszem, hozzájok kell mindenek előtt járulnunk, hogy emberek legyünk. Azért itéleted a *classicusok fordítások* eránt, itéletem nekem is. Alig várom *Szallusztodat*, ki valóban nem fogja magát szégyelleni, hogy őt *Kazinczy* szóllatja magyarul. Te nekem az előbeszédből ígértél valamit; elvárom. Én neked addig szoros vizsgálatod alá bocsátok itt *Theokritből* egy darabot, azt, a mit épen most tisztázok. *III. Idüll 6. v.*

Ah Amarilli kegyes, barlangból mért kitekintve
 Nem szólítsz engem kedvesnek? vagy te gyülölsz-e?
 Vagy lapos orrom bánt, nümphám, vagy hosszú szakállom,
 Hogy ha közel szemlélsz? Magamat felakasztani késztesz.
 Ime tiz alma neked; mind ezt szedegettem azon helyt,
 Hol te hagyád szednem. Vedd-el, hozok holnap is ennyit,
 Vizsgáld, ó kérlek, kínzó gyötrelmemet; ah ha
 Döngő méh volnék, mély barlangodba repülnék,
 Téli borostyánid s perjéiden által evezvén.
 Most ismérem Eroszt: ő vajmi vad isten: oroszlán
 Emlők szoptatták, s nevelé erdőkben az anyja.
 Gyujtva emészt engem, s tüze mélyen, csontomig éget.
 Bájszemü, sziklakemény szívü, oh barna szemöldü
 Nümpha! karold át a kecskést, s nyújtsd csókra az arczád.
 Mert mi hiú legyen is bár a csók, édes az érzés.
 Megteszed, a koszorút, hogy részecskékre tiporjam,
 Mely, Amarilli, borostyánból érted fejemen függ,
 S bimbós rózsákból, s jó illatu petreselemből.
 Haj! mi levék, s mi fog érni szegényt! te, te nem könyörölsz-é?
 Bőrös köntösömet levetem, s ez özönbe szökendem;
 Hol thünn-halra veté hálóját gondosan Olpisz.
 S bár meg nem halok is, néked gyönyörödre lesz e kép.

Nekem az a különös kapriczom, hogy a görög *υ* ü-vel vegyük által; s ezért nyelvünkben kevélykedem. S *Theokritben* a görög neveket görögöknek kell hagynom, hogy *Zeusz* ne legyen *Jupiter*; s *Herakles* ne *Herkulesz* stb.

A jók előtt felolvastam leveledet — *Kazinczyt* ezekkel mennél közelebről ismertethetnem egy triumphusom — elragadva valának

a szép lelkű levél által; s ha nem mindnyájan lennének is J. Chr-usok, valóban közölök egy sem *Herostrat*. Mindnyájan ohajtják, hogy az a Cancell. hová hamarább reá álljon kívánságodra, s téged láthassanak, tisztelhessenek, méginkább szerethessenek. S én?! — *Horváth Endre*, azolta hogy leveledet vettem, nem mutatta magát. Igen sajnálom, hogy azon levele, melyről én levelezésünk kezdetén említést tettem, eltévedt; de ő bizonyosan fog hasonlót írni, s azt, a mit te, szép, jó érzésű férfúnak álmából fejtesz, benne valónak fogod találni. *Ανδρωπος των ζιζαντων απεδανε*. — Adja Isten édes barátom, hogy az *igazság* és *igazság* kezét fogjanak, s a *Khariszok* nyugalomban fonják koszorúikat az érdem fejére. A napjaidat éltető és édesítő *Sophiednek*, a tölem nagyon tiszteltnek, ezer üdv, s ezer áldás tölem, s bizonyosan a hazától is, ha a hazát a jók teszik. Sokáig tartsa fen még éltedet minden jóknak óhajtásokra, s tarthassa!

Ujhely, deczemb. 20-án 1823.

Édes barátom!

Ma végzém el végső gonddal *Sallustomat*. Addig azonban sajtó alá nem megyen, míg bizonyos segéd munkát nem kapok. Nyugtalan vagyok látni, mit itélnék jobb olvasóink ezen igyekezetem felől. Bár úgy járhatnék vele, mint maga *Sallust*, a maga dolgozásával. Azt mondja minden, hogy rossz, hogy vétkes: de szép.

Minap elfeledém levelembé zárni előbeszédét. Imhol az. *Salustot* itt nyomban követi *Cicero*. Két fő disze a *Látium* nyelvének, *Hellásnak* két nagy növendéke, kik ennek koronás fiaival bátrak valának megvívni, s szép nyelveket az ő követése által még szebbé tevék, honjokat halhatatlan dolgozásaik által megdicsőítették; méltók, kiknek képeik egymás mellett álljanak. De túl azon, hogy mindkettejét egy nép szavaival halljuk szóllani, egymáshoz nem sokat hasonlító, s ez amannak, amaz ennek épen ellenkezője.

Cicero úgy szóll, mint *Rómának* minden más fia, de lelkesebben, de több tudománnyal, több gondal: *Sallust* a hogyan senki nem más, de meghaladva minden mást. *Cicero* szabadon ömlöng: *Salust*nak nyelve verdesett; nem őt viszi a beszéd, hanem ő viszi a beszédet. *Cicero* bőven szeret áradozni; neki a sima kedves, a kigyalult; mesterségét, gondjait, míg a hol fél napokat is pazarla el két három sorának kisikárlására, szerényen rejti el; *Sallust* darabos, de az ő darabossága kecsesebb és kedvesebb a másik simaságánál; ő nem rejti

el gondjait, sőt olvasóit minden szava, minden fordulása váratlanul lepi meg. Amaz megeleghi a szokottat, azt, a mit minden érthete, s egyszerre érthete, s az ilyet csak nemesítgeti: *Sallust* kevély mindentől értetni; végig röpi az egész körön, egyesíti a mait, a már avulót, az újat, mihelyt az ilyet magát szépség hathatóság olykor csak szokatlan arc által is ajánlja; makacs izléssel válogatott szavait, makacs izléssel fűzi össze, s természeti keceit kaczer fortélyok által nevelgeti. Benne együtt a *Cátói* rusticitás és a *Gabíniusok* asszonyos czifrája, a férfias és puhult, a honi és az idegen, a később kor órdám színe és a hajdani fanyar, a nemes és nemtelen, s törvényszeres és a véték, s egyike nem ritkán a másika mellett, de mindég kellemekkel gazdag méltóságban. *Cicero* váltóztatja színeit; *Sallust* a maga komolyságából soha ki nem lép. És neki egyéb érdemei mellett éppen ez a komoly arc, ellenkező egyezésben a *sybarítai* piperével, adja azon méltóságot, melyet a szintén úgy tömött, de nem kedvesen sötét, hanem fekete s komor *Tacitus* is csak úgy tud meghaladni, hogy utólrni ugyan távolról sem tudta. *Cicerónak* arczában szépség van és erő, az és ez egy mértékben nyugalomban: a *Sallustéban* csak szépség, de erő által; a tavasz a szépséget alá veté az erőnek, de csak majd hogy egész hatással törjön elő, s az erőt feledtesse, melynek, a mint látszhaték, egyedül keresé ragyogását. A *Cicero* múzsája halad tárgya felé, mint a kinek dolga van, s nem is óhajt tetszeni: a *Sallusténak* nincsen dolga, s láttatni akarja magát. Lépdel, nem siet — et vera incessu patuit dea.

Nem felelek érte, édes barátom, hogy fordításom igen rossz lesz, legalább, hogy javalást ugyan nem nyer. Nekünk magyar olvasóknak csak a folyó kell, csak a természetes, csak a cifra, zörgő; azt a római szint mi úgy nem tűrjük, mint a francziát, németet. De legalább azt mutatja, a mit veled itt közlök, hogy *írómat* nagyon szeretem.

Deczember 15-én *Ungvári Főispán* mélt. *Lónyai Gábor* úr mint kir. Commissarius tarta gyűlést *Ujhelyben*. A *Geppert*, német Infanteristái rettentő számban lobogó zászlóval állának a vármegye háza előtt, jobb és balszárnyon a *Friedr. Wilhelm prussiai* király nevét viselő *Stipsics* huszárjai. Felolvastatván a parancs, eltépte az augusztusi protocollumot, solválta a gyűlést, s Viceispánjainkat, Szolgabiráinkat, Esküdtejinket Perceptorainkat magához rendelte. — A nemesség eltölté a folyosókat, grádicsokat, az udvart. Végre Consil. *Szemere István* úr jött mint fogoly. Viváttal fogadtatott, valamig csak szobájába nem kísérte a huszár tiszt.

Azután a *Personalis* testvére, nekünk második V. *Ispánunk* hozatott le *Lónyaiól* ismét mint fogoly, így osztán minden Szolgabíró, Esküdt, s a két Perceptor. Zenge a folyosó s az udvar mindég. Engem betegeskedésem vont el *Ujhelytől*, s nem voltam ott. Maga a Commissarius, mint a tiszték és közlegénység, igen nagy szerénységgel viselék magokat. Meg kell lenni, mert parancsoltatott. — A *Státusok* nem igen tevék a mit vártam, tudni illik hogy valamint a Magistrátus külön nem szakasztja magát a Státusoktól, úgy a Státusok is tagjoknak nézik a Magistrátust; s így azok 16-án magok szabadíták fel magokat, a szerint, a mit régen elvégeztek és megmondottak. —

A Commissarius pénteken jöve be *Ujhelybe* december 12-én, s azonnal katona álla őrt a vármegye háza kapujában. Gróf *Dezsöffy József* és B. *Wécey Pál* kérésekre az *Ehrenwacht* az utczára állítatott, a Commis. és a katonaság innen *Ungvárra* ment.

Élj, szerencsésen, édes barátom. Az Isten adjon néked, tiszteltre méltó szerzetednek, elöljáróidnak, barátidnak, boldog új esztendőt; engem pedig tartson meg nagybecsű barátságodban.

Pannonhegyén, febr. 9-én 1823.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór.

Jó ideje, nagy érdemű férfiú, hogy a *Scallusztod* előszavából küldött darabot vettem. Feltettem megamban, hogy addig nem felelek, míg az egyik levedben említett magyar fordítást el nem olvasom, s azt az eredeti texttel, s a te előszavaddal összenézem, s nem látom, mennyivel ígérhetünk magunknak töled többet, mint amattól nyertünk. A mint kezembe vettem, s átforgattam, már is elrezzentett az eredeti text lapjain a sok vacuum horrenđum; már is kezdém gyanítani, mennyit veszthett a magyar *Szalluszt* az eredetinek kerek rövidségéből. Elolvastam egészen, annál örömeztőbb, hogy *Szallusztot* eddig egészen nem olvastam; s úgy találtam, a mi különben is természetes dolog, hogy az eredeti rövidséggel vesztett az eredeti csín is. Nem szeretem, ha remek munkához nem remek kezek nyúlnak. Már gyermek koromban tudtam boszongodni, haki fordítását legalább is annyi sorral végezni nem tudta mennyiből az eredeti állott: mindannyiszor pirultam nyelvünk miatt; nem érvén akkor még fel eszemmel, hogy a hibának nem épen a nyelvben kell lenni, lehet az a fordítóban is; s hogy a nyelvet egy ember nyelvéből itélni nem kell ott, hol fogyatkozásról van szó.

Ha előszavadból, s eddig ismert munkáidból szabad ítélnem, nem csak reméllem, de bizonyosan is tudom, hogy a te *Szallusztod* hosszabb az eredeténél nem lesz, s csinatlanabb bizonyosan nem. — A két római classicusznak író characteriszticájokat mely röviden, s mely teljesen, mely szépen adtad! Arról lett szó, ha az ítélet magadé-e? Többek előtt olvasám fel. Egy, kiről fel nem tenném, mindjárt a hasonlításnak elején arra emlékezett, hogy ezt már olvasta. „Így nem, mondám, így bizonyosan nem, különben az ítéletben két tiszta fejű férfiú miért ne jöhetne össze?“ Ment, s *Szallusztját* hozta el; s felveté *Szallusznak Cicero* ellen, s viszontag tulajdonított képes mocskolódásaikat. S kaczagtunk. — De te mitéle segéd munkát vársz? s mi végből? Megbocsáss, nem értlek; azért ha értnem kell, ird meg világosabban.

A vallás különbsége a mi szomszédunkban — *Sághulmon* — egy szomorú tragoediát szült csak a napokban. Egy közönséges nemes lutheránus legény egy pápista szolgáló leányt akart elvenni; annyira mennyire már meg is volt köztök az egyesség. Azonban a leány magától-e, vagy másoktól indítatván, elállott, s egy pápista legénnyel jegyzette magát el. A harmadszori hirdetés volt még csak hátra, midőn a lutheránus legény pisztollal és késsel a leány szállásán megjelent: először is a ház asszonyát lötte agyon; azután pedig a pad alá szökött leányt szúrta hasba késével, hogy: „ha övé nem lehet, másé se legyen“. A leány még él, s úgy mondják, a szurás nem veszedelmes. A gyilkos tetéből azt hozhatni ki, hogy a legény az asszonyt tartotta a lebeszélőnek lenni; a hir a szomszéd *Pázmándi* anyatemplom papjáról mondja ezt. Akár mint van a dolog, elég az, hogy a leány elállásának oka a vallás különbség.

Én, édes barátom, *Theokrithez* már megkészítettem az előbeszédet, közlöttem is *Horváth és Thaisz Endrékkel*, különösen proszodiám miatt. Te vele bizonyosan megfogsz elégedni, s neked elég annyit mondanom, hogy annyi szabadsággal éltem, mennyit a vájt fülek engednek; nem akarván a mindent latszámra adó s vevő grammaticusoknak a gondolatot feláldozni. Miért ne élhetne a poeta szabadsággal ott, hol, a beszélők, hol az írók különböznek?

Mint foly megyédben a dolog? a *szalaiak*, hallom, *Amadéjokkal* rútol bántak. S egy szomorító újság szárnyal részünken, hogy t. i. né-mely *Bars*, *Zemplén* s más megyebéliek a nem rég felfedezett olasz összeesküvésben részt vettek! Te jobban tudhatod, kérlek nyugtas le. A magyar nem olasz. — *Györött* bizonyosnak tartják a *Dietát*. Adná Isten, hogy egünkről oszlanának el a rémitő fellegek, és békességben

szeregethennék a hazát, s egymást, bátor szeretjük így is. *Lassu Istvánt* szeretném ismerni. — Mikor teljesedik forró kívánságunk? Mikor, mikor fogjuk ölelhetni egymást! Élj addig boldogúl!

Széphalom, februarius 26-án 1824.

Guzmicsnak, a Szeretettnek, Kazinczy Ferencz
baráti szíves tiszteletét.

Subit ira jacentem ulcisci patriam! — Emelkedjünk édes barátom, kiki a mint tőle kitelik, s adjunk fényt a szeretett szerencsétlen anyának! Lássa kiki, mit tehet. Mások is hátul állottak, s elől mentek. Nem ada-e Isten a magyarnak tüzet és szép nyelvet? s nem rajtunk áll-e tehát, hogy előmehessünk, s előmenjünk, csak akarjunk s a dolgot jól fogjuk? Én *Sallustomban* akarom kifejteni minden erőmet. Meglásd, az sokaknak nem fogja megnyerni javallását. Maga az engem szerető *Döbrentey* is inte minap, hogy nem jó amit csinálok. Hallgassuk ki, mit mond jótakaró barátunk, de akkor aztán kövessük magunkat, és ne mást. Mi volt volna bár miből, ha kiki mást követett volna, nem magát? Ma vivék *Kassára* nyomtatni előbeszédemet, és a *Cicero Catilina* ellen mondott első beszédének elejét. Azt szót fogom küldeni, s te is veszed. *Sallustot* kevés ismeri, s maga *Döbrentey* is nem látszik ismerni; onnan gáncsa. Okaimat hosszasan leled előadva nyomtatásomban, s azt a keveset *Cicero*ból azért vetém az előbeszédhez, hogy lássa az olvasó, miért szóllok az ő ítélete szerint *Sallustban* roszúl, s jól *Cicero*ban.

Amit már olvasál, az ugyan mind enyém, és soha még azt ember nem mondá. *Sallustot* és *Cicero*t összevetve még senkinél nem találtam, sem a kettő characterét így kifejezve. S minekutánna ez a két nagy író első ifjúságom olta szerelmem vala, s *Sallust* még inkább mint *Cicero*, úgy hiszem, hogy őket ismerem. Csak kivallom, édes barátom, engem *Sallust* tevé nyelvrontóvá. Titkoltam ezt, mind- eddig: néked vallom meg, és még eddig senkinek meg nem vallám. De mely fonás! Valamint fordításomnak az lesz legnagyobb fogyatkozása, hogy *Sallustnak* azt a kényes lassongást nem tudám teljességgel megadni: úgy magam mindég a *Cicero* áradozásaira látam elkapattatni magamat. — Kérdéseidre, hogy miért gyűjték *Sallustra* mindent, a nyomtatás fog felelni, melyet marciusban venni fogsz.

Utolsó leveledre betegségem s bajaim nem engedének felelni. Még

is fekszem, s perem lopdossa időmet. Végre beadá sógorom a *revélátiót*, és *liquidatiót*; csak százötven három ezeret kíván, némely javításokon kívül, melyeket csak később akar beadni. Ebből kilenczven ezret öt sor feleletem leróv. Kelle-e édes barátom, az én életemnek, az én öregségemnek e gyalázatos istentelenségek által is terheltetni? és ha kikapott volna a halál, az én szegény gyermekeimnek azért kellett volna-e veszni, mert nem volna senki, a ki e gázságokat felvilágosítsa? Megengedj, hogy elragad szenvedésem. — Leveledet tehát válasz nélkül eddig betegségem és bajaim miatt kelle hagynom. *Theokríti* darabodat összehasonlítám az eredetivel. Örvendek hazámnak a nyereségén. A te nyelved gyönyörű és verdesett. Higyj nekem, leveleidet csak magyarságodért is örömet olvasom, s javallásként veszem midőn látom, hogy azokat az ocsmány articulúsokat, melyekhez hozzá szoktata a nem tudom mi, mint kerülöd te is, s te inkább mint én. Néked köszönöm, hogy *Sallustban* sok helytt kitörlém.

Te egy ajándékot vevél tőlem eddig. Épen akkor irád hogy képeimet *Tataynál* látád s irigyléd, midőn bécsi barátim irák, hogy *gróf Gyulay Lajos* lemásoltatá képeimet az után, a mit *Döbrentey* bír tőlem. Az minden képeimnél jobb. Az akkori, midőn halottaimból föltámadék s kijövék poklokból. Kértem tehát *Gyulayt*, hogy másoltassa le számomra is, s küldje hozzád a postaszekéren. Ha vetted már, mond, hogy azt bírod, a ki téged forrón szeret, a ki örvend, hogy addig nyúla élete, még megnyerheté szeretetedet. Kevés embert szerettem én úgy, mint téged. Lelkeink nagyon hasonlítanak.

Minap három esztendő s tüzes fiam, *Lajos*, jö egy könyvvel, hogy azt a láda mellett találá. *Herders christliche Schriften*. Én ezeket mind birom, tehát a papi köteteket is. A könyv ki se vala vagdalva. — Még gyengébben levén akkor, mint most vagyok, noha még most is úgy, hogy alig lépdelhetem végig a szobát, elég időm vala, itt amott a könyvbe tekingetni. S a te képed álla előtttem. Nem felséges-e a vallás, ha felséges fényében adatik elő? és mily rettenetes, mikor nem a maga fényében.

Terribili super aspectu mortalibus instans. Nem szeretem én a protestans s o v á n y s á g o t; de élek halok a protestans — — — ban. Alig ha te engem értesz.

Derék portéka az, édes barátom. De csak ha a *Catholicismus* szép fénye által nemesítetik. Így történt, hogy az én szép házasságomat soha a bolondság meg nem háborította.

Mese az, hogy nálunk is vannak társai a külföldi ezimborának,

és gonosz czéllal hintegetett vád; mese volt amint ugyan hiszem 1794-ben is. Férhetne-e magyarnak szívébe az a veszedelmes bolondság, hogy ő egyébb legyen, mint a minék lenni kell? Sok van a mi kíván javítást; de hiszen azt a *Diéta* is kíváná, s már 1790-ben a maga *Elaborátumai* által. S az *Carbonarismus-e*, ha te, vagy én nagynak valljuk, a mi ellenségünkben nagy, szépnék, a mi benne szép? s lehet-e mondani, hogy a francziákban s *Napoleonban* sok igen nagy, sok igen szép nem volt? Miért copírozánk tehát? De te, vagy én kívántuk-e valaha, hogy franczia nemzet úgy legyen ura a világnak, mint *Róma* vala hajdan? Nem kellene mást akarva vádolnunk, s nem volna panasz.

Mit mondasz a mi kedves *Theresiánk* biographiájára *Hébében?* s láttad-e *Csereihez* irt epistolámat, ki 1810. autographiai gyűjteményemet némely kincsekkel gazdagítá! *Cserei* az epistolát *Mártonfi püspökhöz* vivé, mert ez vala a Censor. — Méltós. úr, mondá a Censor püspök, rá irván az admittiturt, ezt *Kolosvártt* kevés fogja érteni, s ez kár. — De élj szerencsésen! Nézd levelem borítékját belől, s ne vess. — Öllelek forró szeretettel téged és *Endrét*. Mint hala meg az ő *Drétája?* Én ezt az urat nagyon tisztelém, *Antonin* fiannak ő ada nevet, azaz én az ő nevéről és a Csáknénjéből (*Anto-Nina*). Hallom, *Dréta* nagyon elváltozék, s ellene sok panasz támadt. De mely panasz, azt senki meg nem írta. Nincs semmi keservesebb mint jóból változni el, és mint többnyire, semmi miatt!

Pannonhalmán, marc. 15-én 1824.

Kazinczy Ferencznek, az igen tiszteltnek, Guzmics Izidór
forró háláját.

A régen várt kedves vendég elérkezett; itt van mellettem a te másod, tisztelt, szeretett férfiú; benne téged minden perczenetben láthatlak, vizsgálhatlak, szólíthatlak: s mi több szemeiddel beszélgethetek, annyira beszéllök azok. Leveled után csakhamar érkezett *Döbrenteyé*, mely nekem *Kazinczy* útját jelentette; ez, és a megjelenés ideje közt szinte oly nyugtalan voltam, mintha magadat várnálak; nyugtalanságom majdnem türethetlenséggé változott, midőn könyvtárosunk *Győr*ből megtérvén hírül hozá nekem, hogy a harminczadón *Gr. Gyulaytól* valamit vagyon. Valóban türethetlenné lettem, midőn egy *győri* szerzetes társam másnap hozzánk jöven, az én várt kincsemről semmit sem tudott. Ugyan csak még az nap estén marc. 12-én meg-

érkeztél, és én téged vacsora után több társaimnak jelenlétekben :
Üdvözléggy nekem Kazinczy mássa! felkiáltással fogadtalak.

Döbrentey engem megcsalt, s levelében előre bocsánatot kért tőlem. A család valamint nemes, úgy nekem igen kedves volt. Nem a másolat küldé nékem, hanem magát az eredetit; a *Simó* által tett másolást, mint jól találtat, maga tartá meg *Döbrentey*, abból a czélből, hogy *Simót Bécsben* ajálhassa. A czél nemes, s én az eredetit bírom. *Dónát* előtt mondám, *Kazinczy* maga állott, *Simó* előtt csak *Dónáté*. Most már így szólítom a kedves képet, vagy is a kép szeméiből kilövellő lelket:

Jer te sokat munkált csüggedtlen lélek ölembe!

Hints, ha talán fognék csüggni, erimbe erőt.

Képed érzékenyen fogadtatott, de oly plátói szeretettel még sem bírok, hogy magadat testestől, lelkestől látni, ölelni ne óhajtsalak.

Döbrentey hozzám írt levelében is érinti aggodását, hogy fiataljaitok a *neológiát* nem megfontoló észszel fogják fel. De mit fog megfontoló észszel fel a tüzes ifjú? Nem sokat kérdezi ő eszét; által hagyja magát ragadtatni. És valóban az olyan fiatal költő a költésnek nem nagy magasságára fog emelkedhetni, ki entusiasmuszát a hideg ész számola elé állítja. Hideg lesz ennek mindene. Bátoritám ötet, hogy a fiatalság tévedéseitől ne tartson, sőt örüljön annak, hogy dolgozik. A kora éretlen szülöttek rövid életre vannak az anya természetől rendeltetve, majd érett, erős szülöttek fogják azokat követni. Azonban édes barátom, némelyeknek csak ugyan nem örülhetünk, mint p. o. *Schedelnek*, ez az ifjú ember nem hiszem, hogy csak magyarul is tudjon jól, s még is mely megbizottan szöll! az ilyenek sokat ártnak a nyelv ügyének, valamint a roszt theologusok a religioénak: az ellenfelek mindég az ilyeneket kapják fel, és szegénységeiket az egész felekezetre kenik. — Én most viaskodom *Szeder Fábiánnal*, *Révay* derék tanítványával a proszodia felett. Viaskodásunk resultatumai fogják előbeszédemet bővíteni. *Theokrit* april közepén nyomtatás alá megy. Mit javalsz, merjek-e *Szophoklesz* tragoediájiba kapni? Ennek sok jeles kiadásai s fordításai vannak; mind meg nem szerzhetem. Te azokkal bizonyosan nagyobb ismeretségben vagy, mint én; kiket javalnál a többek között? Tennünk kell valamit, míg engedi a kor.

Minden hízkeledés nélkül mondom, nékem a te előszavad *Szalluszt*hoz igen tetszik, s előre örvendek magának *Szalluszt*nak. Hogy so-

kak előtt kedvet nyerni nem fog, én azt elhiszem, de az idő igazságot fog tenni. Azolta is, hogy „Szép *literatúrádat*“ kiadtad, sokaknak tisztult fejek, és naponként többeknek fog tisztulni; tapasztaltam ezt *baranyai*, s *bácsi* utamban. S hányan lesznek, kiknek csupán azért nem fog tetszeni, mert *Kazinczyé!* Emlékezzél *Arisztódesz* polgárjára. — *Theresiádban* azt találtam, hogy inkább hazafi kívántál volna lenni, mint historicus; s bár historicusaink nagyobb hazafussággal irnának; lehet ez a történet sérelme nélkül is. — *Csereihez* írt epistoládat nem láttam, de a *Vidához* írottat birom.

Dréta elhalt! már halála előtt sok nem jót beszéltek fölöle; még többet utána; de a sok beszédben sok nem igaz szokott lenni. (A híres *Ányos* volna előttem leghitelesebb, ha *Ányos* régtől fogva nem viseltetett volna idegenséggel *Dréta* eránt.) *Dréta*, mint én ösmertem ötet, szép characterü ember volt: nyájjas, leereszkedő, jótevő, nem épen tudós, de a tudománynak kedvelője, barátja; hazafi, csak hogy a hazafusság nem egy formában szokta magát kimutatni: ő remegett a haza boldogságáért, és a veszély előtt, melyet az ellen esetben nagy-nak képzelt, irtózott. Kárhoztassuk-e? Egyik gyújt, a másik olt: és mind a kettő szerethet. Ha tovább élhetett, és szoros körülállásai-ból kivergődhetett volna, sok szépet fogott művelni. Plánumát velem a mult augusztusban közlöt: mint szándékozik a magyar jelesb írók emlékezeteket kertjében faragott képek által örökíteni. Ó a henye, pazarló nagyokat szemben feddette, hogy a haza zsírjával külföldet hizlalják, a hazának semmivel sem áldoznak. stb.

Mindenben szép, kellemetes, boldogító a szabadság, édes *Kazinczym*, olyan az a religióban is; kár hogy igen kevés halandó ismeri azt igazán, s vele kevés tud élni! Az azzal való visszaélés mennyi kárt okozott már mind a két világban! A legszentebb dolgokat megtámadó, mocskoló, kaczagó vagy esztelen rosz emberek ellen ne legyen-e semmi fenyíték? Volt, van, lesz ezzel is visszaélés; ebben is szükséges a határ, melyen túl lépni törvénytelen lépés. Hidd el édes barátom, a protestantizmus, mint ez a mai időnkben mutogatja magát, *nép religio* sokáig nem maradhat, mert minden igazságaiból kivetkőztetik; egymás után döntetnek az oszlopok, melyekhez eddig támaszkodott. — A szép lelkü *Herder* tele van tiszta religiosus érzésekkel; ő nékem [mint theologus is felette tetszik; de én még neki is elébe teszem a mi *Oberthür Ferenczünket*, ki a mellett, hogy nem különben szép lelkü, s tiszta fejü, oly részre nem hajló egyszersmind, hogy kivévén az igazságokat, melyeket előad, nem könnyen találád ki, me-

lyik felekezethez tartozik, annyira távol van minden előítélettől, iskolai feszegetéstől, felekezeti buzgóságtól, polemizálástól. Ő egy Pápát, egy Atyát sem említ entuziaszmuszszal, sőt alig említ, azért sohasem, hogy tőle tekintetet kölcsönözzön; *Herder*, a valóban rút, durva tollú. *Luthert*, mely entuziaszmuszszal magasztatja több helyeken. Vajha olvashatnád annak *biblica Anthropológiáját*, és *Idejét!* — Hogy sokaknál rémítő vázképen adatik elő a religió, igaz; de hát az ilyeneket tegyük félre, szinte mint a rossz poétákat; ilyenek mindenhol vannak, s mindenben. Nekem *Pesten* két ellengondolkozású s érzésű tanítóm volt; az egyik sötétfejű, böszült fanaticus, a másik tiszta fejű, szép lelkű: amaz tartá magát valódi catholicusnak, emezt neotericusnak; s lásd a catholicus majd nem naturalistává tett, mert lehetetlen volt okai által meggyőztetnem; a másik hozott helyre, s öntött belém tiszteletet religióm eránt. Én megvagyok győződve, hogy mihelyest valaki a catholicizmusban megtudja különböztetni a *lelket a testtől*, a *religiót a theológiától*; az örök változatlan egyszerű *igazságokat a csupa véleményektől*; szóval a valót az árnyéktól; annak a catholicizmusban semmi rémítő nem marad. Én bizom a gondviselésben, hogy a protestantizmusznak elérhetlen exaltálásával, és a catholicizmusznak tisztulásával megfogja az egységet szerezni. Azonban *ultrák* vannak itt is, ott is.

Szeretedet én megérdemlem, mert érzem, hogy szeretlek; kérlek mérsékelj erődet, vigyázz egészségedre, van még reád szükségünk. Őllemek, csókoklak! *Pannonhalm*a erántad támadt szeretetemből származott még *Pesten*; azolta senki oly állhatatosan nem él vele, mint *Trattner*.

Széphalom, marc. 25-én 1824.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
baráti szíves tiszteletét.

Nem örvendhetsz te jobban annak, hogy képeket bírod, mint én, hogy azt birtokodban tudhatom, és bár mi indítá a mi *Döbrenteynek* hogy a *Símó* által dolgozott mást megtartsa, s neked a *Dónát* által festettet küldje, örvendek e történetnek is; mert így tudom, mit bírsz. Ez a tiéd minden kérdésen kívül jobb, hívebb, igazabb, mint minden egyéb képem, s ez mind testemet adja, mind lelkemet, nem a hogyan most vagyok, hanem a hogyan huszonnégy eszt. előtt voltam, akkor *negyven egy* esztendő s tüzes férfi, most *hatvan öt*, előre gör-

bült száraz ősz, de még most is nem tüzetlen. Mond ezt valaha gyermekimnek, és ha majd azért megszólítanak, engedd, hogy mását vehessék. Bár mindnyájan, a kik irunk, festetnénk magunkat és mindaddig, míg végre teljesen eltálnak, hogy pályánk hivei később is ismerhessenek. És midőn ezt óhajtom, nem a magunk öröméért akarnék gondoskodónak tetszeni, mert mit nyerünk mi az által? hanem a később élendőkért. Ha nekem kedves ismerni elődjeinket képeikről, mely hamis szerénytelenség volna azt hinnem, hogy akár milyen voltam légyen, a későbbek örülni nem fognak képem birtokán? A te örömed, édes barátom, megerősít e hitemben.

Sorba veszem leveleid cikkelyeit. — Nem mind javalhatom, a mit ifju írónk cselekesznek, sőt azt javallom inkább, a mit *Thaisz* monda minap két *Zsebkönyveink* felől, ifjabb írónk magyarságát említvén; de rólok nem is ítélek oly sanyarúan, mint *Döbrentey*, ki örömemet oda magyarázza, hogy ezek az én tanítványaimnak bizonyítják magokat. Így vádol engem még az engem szerető barát gyanúja is, s Isten bizonyágom, minden érdemem, az az, vétkem nélkül. Nem azért szeretem én azt, a mit *neologismusnak* mondunk itt, mert az engem vezetővé tethete, hanem azért levék vezető, mert meg valék győződve, hogy ez az út bennünket kies, és boldog tájéakra vezet. A javallás nekem is kedves, és a kinek nem az, vessen követ rám. De oly rettenetesen magamba szerelmesedve kell-e engem képzelnem, hogy nekem minden jó, ha magamat kedvelve láthatom? s mint érdemlem én azt a pirító vádat, hogy semmit sem kedvelhetek magáért a dologért? Én viszont a mi kedves *Döbrenteynkben*, találok valamit, a mi eránt szeretnék úgy megtévedésben lenni, a hogy ő van reám nézve. Az *Erdélyi Múzeum* kiadása, és az az igen sok jó, a mit ő *Kolosvártt* teve a kezdők körül, őt arra szoktatá, hogy az idegen dolgozást mindég a maga tetszése szerint szeretné elváltoztathatni. Mindenki a maga szemével lát, s tisztelnünk kellene a más szabadságát; el kellene mondanunk mit gondolunk, de igen ritkán kellene másokért gondolnunk s tennünk; *Döbrenteynek* ritkán jó a mit ifjaink csinálnak; én pedig őt arra kérem, hogy nézze el csak, ha mi, tudniillik ő és én azon esztendőkbem, a melyekben most van *Schédel*, *Kovacsóczy*, és mások, adtunk-e ily jó darabokat, s vessen hozzá, hogy ezek a kedves mázolgatók mit adnak majd negyven, s hatvan esztendőös korokban. *Schédel* a *Schiller Haramidájiban* most is ad egy éneket, melyet én angolul (pedig angolul nem sok leczkét vettem — elbetegesedém, midőn *Hajnóczy* küldé hozzá a nyelv mestert,) hamarább megértenék mint magyarul: de épen

ez a lelkes *Schédél* oly darabokat is ada már, melyeket, kevés változtatással, szeretnék magaménak mondani. Egy szóval édes barátom, *Döbrentey* és én igen szeretjük egymást, de gondolkozásaink nem mindig egyek, s ez nem rossz, hanem jó, s igen jó. Inkább tudja a természet, mint mi, ha használ-e, a különbözőzés.

Szophoklesznek kiadásai felől a Cancellárius *Teleki Bthecája* Indexéből szólhatnak, mert a *Fabritius Bth.* olta sok új kiadásai jelentek meg, de betegeskedésem alatt úgy össze hányám könyveimet, hogy napokba is kerülhetne felkeresése. Legjobb lesz az eránt *Döbrenteyt* szólítnod meg, ki *Bécsben* mulatván, akár a *Bthecáriusoktól* vehet feleletet, akár a könyvárusoktól. *Stolberg* az idősb testvér, *Szophokleszt* német fordításban adta, két kötetben, s én azt bírtam; de egy szép asszony elkérte, s töle mások, azoktól ismét mások s utoljára elveszett. Így jártam *Wielandnak* XXVI. kötetével is. De a görög tragicusok kevés kedvelőt fognak nálunk találni. Azonban te nem az vagy, a ki sokaktól óhajts olvastatni. — Ismered-e az édesb *Euripideszt*?

Sallustom előbeszédjét még sem rakta ki *Werfer Kassán*. De reménylem, *Husvétig* olvasni fogod.

Therésiamat újra elolvasám leveled vétele után. Nem úgy szeretném én azt adni; de a ki minden sora, minden betűje mellett azt kérdi: „*Nem töröl-e itt a Censor?*“ soha sem ír jól. Az az asszony szerete minket, és mi is ötet. *Erdély*, s kivált a szegény *Székelyek*, erőszakot szenvedének s nem felejtették azt; átok terheli azt a három vagy négy idegen *Gubernii-Praesest*, a ki a szabadságok mellett maradni akarókat, összelövdözteté: de *Therésia* bizonyosan jó vala.

A mit *Drétára* nézve írsz, az nekem is érzésem, az ügynek gyújtó is kell, oltó is, s szükkeblüségre mutat egymást meg nem érteni, s utálást csak a fondorok érdemlenek, ő pedig az nem volt. Ha megláthatlak valaha, elmondod nekem szóval, a mit papirosra tenni nem óhajtanál. Ha meglesz választva követője, add azt kérlek, tudtomra, s mond el, mi lélek fia az? — Az én *Zirczem* sehol sem találta; pedig *Takács* kettővel ereszte el magától. Bár te küldhetnél számomra *Vitkovics*hoz, *Horváthnak* a m. *Theátrum* felől írt hexameterével, melyeket soha sem láttam.

Szép az is, a mit a vallásbeli szabadság felől írsz, s látom én, hogy ha bővebb magyarázatokra ereszkednél, könnyen egy ponton állhatnánk. Az a feszesség lelke nem illik szép lelkühöz. De szökellő nekem gondolataim szökelleiteit, édes barátom, s képzeld, hogy te és én együtt ülnénk szobádban, s végig olvasnánk *Palmát* és *Engelt*, s mond el, hányszor szökném én fel mellőled kínos kifakadások közt. Nem

ismerek kinosb foglalatosságot, mint hazánk történeteit olvasni. Azok az istentelen istenfélők! azok a dühös kegyesek! Néked kedves azt reményleni, hogy a gondviselés atyáskodása ezeket a bolondságokat megszünteti, megnemesíti, a mit kell, s akkor a paries intergerinus lehull. Én a *Gondviselés* titkait nem értem, de alig ha azt az utat nem járja tovább is, a melyet eddig járt, s az Igazságot csak kevesek osztályrészének hagyja. Végy el erőszakot, bánást, s add helyébe a *Jézus* szereteti szellemét, s mindjárt jól leszünk. — *Lajos* segíni akará a török ellen *Comnénuszokat*, de úgy, hogy a mit nyerend, a magyar koronához kapcsolhassa, annyi vér és költség jutalmáért, s a *Pápa* ezt nem akará, nehogy a görögök még inkább elidegenedjenek, s *Byzantium* eldőlt, s a török beljebb fúrta magát *Európába*. Érdemlette-e ezt a *Schizmától* tartás? *Mátyás* nem a magyar föld túl a dunai részeit szedte vissza, hanem a *Huss* tanításit igyekezett elfojtani. Érdemlette ezt a *Huss* tudománya? Ne keseríts el édes barátom ezen emlékezetek által, vonj inkább az oly beszédek által magadhoz a mit pesti két tanítód, és az általad szeretett *Oberthür* felől írsz. Ennek most hallom először nevét, s szeretem. Az az egyik tanítód engem böszültjeinkre emlékeztet, (s ilyen minden színben és alakban vagyon); ezekkel hogy sub iisdem sim trabibus . . . sem szeretem. Irtózom tőlök, a hogy, egy nékem saját irtózással, a részegtől és az eszeveszettektől, még ha az utolsók a jámborok nemébe tartoznak is. Sok ember az ilyekkel még mulatja magát: én megpillantom s futok.

A *Theologia* a te tudományod, s te abban bizonyosan látod megtevédeéseimet, de én elnem szokhatom, az igazságot a *Catholicismus* által megnemesített *Protestantismusban* keresni. Azt mondod, hogy az nem lehet *nép-religiója*, s hiszem állításodat. De ez oly homály előttem, (az, tudniillik, a hová szavad vezet) hol *Ariadnei* fonalra van szükségem. *Hellászban* s *Rómában* a mindenek, még *Socrates* és *Ciceró* által is tisztelt *nép-religióján* kívül megvolt a *philosophiai*; s talán ma is úgy állunk. Én a szívet szeretem. Sokszor beszéllek a szegény, eléggé ízetlen, de nagyon tiszta lelkű *Vályi Nagy Fer.* professzorral a *Catholicismus*z *becse felől*, s az nekem görögül mondá el *Jézus* egy szavát, melyben az ἀλήθεια és πνευμα fordul elő, s a *Cath.* vallást a *Jézus* által eltörlött *Mózesével* hasonlítá össze. Láttam, hogy szavamát meg sem érti, s abba hagyám. Nem állhatám meg mind az által, hogy ne kérdjem, mi tehát az az ő általa annyira magasztalt *protestans*, vagy ha úgy tetszik, *keresztyén* ἀλήθεια,? s akkor felmelegedett, és oly

okosan beszélt, mintha édes bortól részegedett volna meg. Álmélkodásomra azt mondá, hogy ő *Helvetiában* azt tanulá *Hottinger* professortól, hogy a *Theologusnak soha csinálni nem szabad, de cathedráján nem szabad mind azt tudni, a mit szobájában tud.* Ezt javalva, álmélkodva, borzadva hallám. —

Te tehát *Pannonhalmón*, s a név töled jő, és érettem. Érezd, hogy szeretlek, s nagyon szeretlek, mert nagyon becsüllek. — Már nem csak fenn, hanem kinn is járok, s kertészem és inasom nevetnek, mint avatom magamat az ő mesterségekbe, mint ások gödröt fáimnak, mint ültetem, és mint térek vissza sáros kézzel. A tavasz visszaadja erőmet. — Élj szerencsésen!

Pannonhalmán, april. 18-án 1824.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
idvezlését.

Szívemnek felhevültében, lelkemnek felemelkedésében írom hozzád e levelet, édes *Kazinczym*; azon napoknak egyikén, melyek nekünk legszentebbek, s a melyekben catholicusnak lenni az érzékeny szívnek kimondhatatlan gyönyör. Reggel hallám énekleni az „*Ecce quomodo moritur Justus!*“ most délután *Jeremiás* a haza veszedelmén öntött keserveit, különösen buzgó imádságát: „*Recordare Domine, quid acciderit nobis!*“ Nem édes barátom! semmi sem képes oda vinni a szívet, hova az egyházi jól intézett ének. S ha ez, és az ezzel együtt járó ceremoniale miatt hasonlítja a te *Nagyod* (ezt többen teszik köztetek) a catholicizmust a *Jésus* által eltörlött *Móses* religiójával össze, ám tegye; sőt ha a görög *Polytheizmus*szsal akarja, sem bánom: valami emberileg szép, nem kérdvén kitől van az, élek veled, s kívánom hogy mennél többen éljenek azzal. Csak arra kérem *Nagyot*, ne keverje össze a változható csupa külső rendet, a religiónak csupa változhatlan lelkével, a *πνευμα*-val, mint ő szóll, s *ἀληθεια*-val; a testet a lélekkkel, az igazságot ennek hüvelyével, symbolonjával. A catholicizmus mindent érezhetővé tesz, mindent symbolizál; ő nála a mi lélekben él, él külső hüvelyben; és ez úgy hiszem minden catekizmusznál jobb catekizmus a köznépre nézve; el merem mondani, a művelt emberre nézve is; s úgy hiszed te is, ki a *szívet* szereted. Az egyformaság fásítja, előli az érzékenységet, a rendes szép változások, különbfélelégek tüzelik azt, s emelik. Nálunk az igazságnak külső symbolonok által nyitattik út a gyülekezetnek szívéhez, lelkéhez. Nálunk meg is van az

²⁷*ἀλλήθεια* és *πνευμα*, és igazabban mint a protestantizmusban; és csak ez tartatik a religio valóságának; de megtestesülve, érezhetőleg: mert mi az tartjuk, hogy a *religio* nem *philosophia*, mivé azt a mai protestansok tenni erőlködnek. Azonban valami külső, azért egy catholicus sem kész a halálra; kész pedig azért, a mi *via veritas*, et *vita* a mi *πνευμα*, s *ἀλλήθεια*. De *Mózes* religiója sem volt lélek, s igazság nélkül: a cath. tiszteli azt, mint a magáénak bölcsőjét. Vajha olvasná *Nagyod Herdert* erről, és nem fogna azzal a tiszteletes régiséggel a catholicizmus aljasítására vissza élni; kivált ha, mikor utolsót vizsgálja, nem járatná egyedül az olvasón, képeken s több efféle csupa eszközökön, hanem annak változatlan lelkébe tekintne. Ama tisztelt régiségekben még ma is a legtisztább, a legmagasb fogásokat látjuk *Istenről*, *emberről*, milyeneket semmi *philosophia* sem mutathat. A *Mózes* és *Jézus* religiójának összehasonlítása ragad engem arra az erős hitre, hogy a kettő egy egész isteni mű. Vajmi szép az egésznek általtekintése! Csak hogy *Mózesben* sok volt a helybeliség, s nemzetiség, minek *Jézuséban* helye nem lehetett, mint világreligióban; de most, minekutánna elterjedt, lehetne ebben is: csak igazságának, lelkének kell egynek maradni, külsejét lehetne nemzetesíteni, s ekkor lenne mindenek előtt kellemetes.

Vaj nem nevetségesek azok a ti zelóteseitek, mikor minket zsidókhöz hasonlítanak? Más esetben, hogy véthessenek ellenünk, a zsidó törvényre appellálnak: „Faragott képet ne csinálj magadnak!“ és pogányokká, bálványozókká szeretnek bennünket tenni. És a keresztiség s úr *vassgra* nem zsidó eredetű-e? Igaz, hogy ma már ezekről is keveset tartatok; de épen azért írtam, hogy a *protestantizmusz*, mint az magát a mi időnkben mutogatja, *népreligió* nem maradhat. „*Philosophia multitudinem consulto fugit, eique suspecta est, et invis!*“ Pedig a protestantizmusz csupa *philosophia* akar lenni; és sok fiatal *praedicator* nem tudja, *Kantból* papoljon-e, vagy az *evangeliomból*; és midőn az elsőből beszéll, a nép nem tudja, mint mond. — Tennen mondom, hogy valamint hajdan *Hellaszban*, s *Rómában* a *népreligióján* kívül megvolt a *philosophiai*, úgy ma is. De ismét te mondom, hogy a *népreligio* a józan *philosophusok* előtt tiszteletben tartatott: ma fájdalom, vagy nincs józan *philosophia*, vagy megáll vele a nép *religiójának* nem csak megvetése, de kigunyolása is. Pedig a kereszt. religio nem okos-ságot sértő polytheizmus; benne minden tiszta, s erkölcsi célra intéztetik; lelkével a józan *philosophia* nem csak megelégedhetik, de tovább nem is mehet. Külsejéről gondolkodhatik, azt ha különben meg-

hivattatott, változtathatja, nemesítheti, a kor lelkéhez alkalmaztathatja; legalább planumot adhat. Ilyen az előbbi levelemben említett *Oberthür*, ki a religiónak külsejét úgy kívánta alkalmaztatni, hogy mennél nagyobb befolyású lenne ember emberesítésébe. — *Nagy Hottingere* abban az értelemben jót szóllott, hogy nem mind tanácsos azt a nép előtt mondani, a mit tudunk; nem azért, mintha csalni szabad volna, (expedit falli civitates in negotio religionis); vagy mintha a ker. religiónak volnának oly titkai, melyeket profanusnak tudni tilalmas: hanem azért, mert a nép nem alkalmas mindennek helyes felfogásására, és gyakran a legigazabb igazságból veszedelmes következéseket húz. Ez az oka, hogy a kath. anyaszentegyház a sz. irás olvasását is különös felvigyázás alatt engedi a községnek. Édes *Kazinczým*, Jésus szerete- te abban áll, hogy e gy ek legyünk (Ján. XVII. 21.) egyet érezvén, egyet értvén (Philipp II. r. 2.)

Nem tudom mire vélni, *Döbrentey* hallgatását: én neki, tüstént hogy képedet vevém, irtam, s kértem, ismertetné velem *Gyulayt* közelebről, hogy az igen kedves ajándékot néki köszönhessem meg illendően. Most másodszer fogok neki írni, ha megszóllaltathatnám.

Trattner, a buzgó hazafi, literaturánk *Atlasza*, az én szerettem barátom, nincsen! — Ő sürgette *Theokrit* készítését: „Ezt, úgymond, még kiadom, csak siess vele!” — Mintha érezné, hogy már nem fog sok könyvet kiadni. Emlékét a nagy érdeműnek *Theokrit* homlokára nyomtam. Ez most *Győrött* van sajtó alatt; június végével kiszabadul. A győri *Streibig* tisztán nyomtat. *Szalluszt* előszavát még sem vettem.

Zircz Emlékét, mihelyest alkalmatosságom lesz, leküldöm *Vitkovics*hoz; de a *Theatrum* felől irt *hexameterek* magánál *Endrénél* sincsenek meg; én pedig szinte mint te, soha sem láttam.

Itt a tavasz; nyílik a természet, s dönti kincseit. Megszóllamlott a fülmile, zeng utánna a madár kar. Jöszte barátom, látni, s láttatni; ölelni, s öleltetni; érezni, s éreztetni!

Széphalom, apr. 28-án 1824.

Édes barátom!

Werfer Kassán el vala foglalva nem tudom mely német munka által s két hónapig tartóztatá azt, a mit végre ime vészesz. Mégcsak négy nyomtatványt vettem; a többi *Kassán* van. E postával küldöm el e négyet. Kérlek, ha valamely jegyzésed van rá, tudasd azt velem. Láttasd ezt tiszt. *Horváth Endre* ural is. Midőn ezt most nyomtatva olva-

sám, nem mondhatom mely visszáson hata meg, benne sok holmi. Nem ros z a mit mondok, de nem úgy szerettem volna mondani. A ki nem javalhatja a mit itt mondok, talán megbékél velem azért, a mit tölem *Cicerótól* veszen. Mert az egyez a szeretett szinnel. De *Sallustot* nem a szerint kell fordítani, mint *Cicerót*, mert a kettő a *Róma* nyelvén sem egyformán szöll.

Jankovich Miklós azt a megbecsülhetlen barátságot mutatta erántam, hogy nekem megküldé a *Mátyás* király *Bibliothecája Sallustját*. Az *Codex membranaceus*, és hogy a *Mátyásé* volt, mutatja czimere az első lap alján. Megküldé a *Don Gabriel* spanyol fordítását is királyi pompával nyomtatva (a könyv ára négyszáz forint pengő pénzben). Össze hasonlítottam az én fordításomat a herczegével, s örülök a magaménak. Csak egy két példát arra a mit ő is, én is tevének: — *Jugurtha Cap. CIV. S. P. Q. R. beneficii et injuriae memor esse solet. Ceterum Boccho quoniam poenitet, delicti gratiam facit. Foedus et amicitia dabuntur, cum meruerit. — El senado y Pueblo Romano conserva siempre la memoria no solo de los beneficios, sino (sed) tambieu (etiam) de los agravios, que se la hacen (quae sibi faciuntur) Concede el perdon a Boco, porque (parceque) esta arrapentido de su yrro (error); la amistad (amicitia) y alianza se la concedera quando la mereciere con sus servicios. Így kelle elvizezni azt az író t a kinek a brevilouquentia az egyik dísze! Quae homines arant, navigant, aedificant, virtuti omnia parent. — La tierra (terra), los mares, y quanto encierra el mundo está sujeto ala humana industria. Akarod hallani ezt én mint adom? Imhol van: Valamit ember üz, szántás, hajózás építések, mindent, mindent ész igazgat. Az *Anacoluthon* itt azt jelenti, a mit nálam a két minden. S nem az *industria* forog szóban, hanem a *virtus animi*, ellenkezésben a *test* erejével. — S az az előbbi: a római tanács és nép jóakaratot és bántást feledni nem szokott. A mi *Bocchust* illeti, neki, mivel megbáná, a vétékért kegyelem adatik; frigy és barátság meg lesz, ha megérdemlendi.*

Édes barátom, 1825b. én ötvenedik esztendejét fogom tölteni literaturai pályámnak. Szeretném akkorára kiadni *Sallustomat*, *Cicerómat*, *Erdélyi Leveleimet*. A két utolsó munkám bizonyosan fog tetszeni, de nem az első; azonban elég nekem, hogy az első nekem tetszik. Él j szerencsésen. Ajánlom magamat barátságodba!

A római tanács és nép jóakarata és bántása megemlékező
Bocchusnak megbocsátása, az ő vétké - most megbánása. Erőgye
barátságban részeltetik - de egyenlőben 4*
Sallust 23 szék és monad, {
a spanyol 49 szék. Digitized by Google

Pannonhalmán, május 14-én 1824.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór.

Szalluszhoz irt, s velem is barátságosan közlött előszavadat valamint örömmel vettem, úgy buzgón olvastam, és örömmel tettem le. Mely szép és mely igaz ideát adsz te itt a classicus munkák fordítására! Igen, nem csak a *történet* íróit kell a fordítónak adni, hanem a *művészt* is, minden különözéseivel, és én könnyebben megbocsáthatónak tartom a *történet* író, mint a *művész* tulajdoni ellen elkövetett hibát. Ebben az értelemben vallottalak én téged mindig a legügyesb fordítónak, ki előképnek nem csak *testét*, hanem *lelkét* is adod; s innen magyaráztam azokat, a mik nyelveden sokaknak nem tetszettek. Vajha az a gyümölcse legyen szavadnak, hogy, — mit én mindenkor ohajtok, s ha ellenkezőt tapasztalok haragszom, a *remek* író *remek* fordító, s az íróval egy geniuszú vegye ügye s tolla alá, s oly remekül fordítsa előképét, mely remekül készíti azt az író. Teljesen s a legnagyobb mértékben nyerted meg javallatát *Horvát Endrének* is, ki alig talált szavakat mind igazságos ügyednek, mind szép lelkes, hathatós nyelvednek magasztalására. Téged, egyedül téged vall olyannak, ki a classicitást valódilag, tökéletes értelemben bírod. Én mit érzek, nem szükség mondanom; azt az egyet elhiheted, hogy hármask munkádnak kijövetelét magadnál semmivel sem ohajtom kevésbbé. Úgy hiszem, hogy minekutánna róla említést sehol sem tettél, az eredeti textnek kiadásával sem az időt veszteni, sem a könyv árát nevelni nem fogod. Az eredeti texthez, ki azt birni akarja, más uton is juthat. — *Cicéroból* nyujtott példa darabodból előre reményt, örömet szivunk, mely lelkesen fog *Cicéro* szólni magyarul. Mely text egyezőleg fordítád a *patientiát lágyssággal!* s az *o tempora, o moresben*, az utolsót *elváltozással!* De szeretném ha a paczkázni ígét munkádban olvasnom nem kelene. Engedj még egyet mondanom: *Sallustot* irsz mindenhol, és *ellipsisz*t és *synesisz*t; s ez előtt *Sallusztot* szoktál írni. A mi s-ünk kemény, s a sziszegőnek *sz.* felel nyelvünkben; s a mi magyaraink könnyen *Schalluschtot* mondanak, mint *Herculescht*, s *Tacituscht*. Szeretném ha felvett, s ajánlott, s utánnad már általam is használt írásmódod mellett maradnál; sőt ha azzal élnél a szónak kezdetén is közepén is, mert az *sz.* az nálunk, mi amazoknál mindenhol s.

A mult hétfőn toppanék be hozzánk *Vitkovits* barátunk, s innen *Köszegre* iparkodván, reményleni hagyta bennünket, hogy utját vissza is

felénk veszi; ez nekem csak azért is igen kedves fog lenni, hogy így mindent, a mit akarok, elküldhetek hozzád.

Én ugyan spanyolul nem tanultam, de a közlött fordítást anynyira megértém, hogy ötöt nem fordításnak, hanem paraphraszisznak tartsam. Megnem tartóztathatám magamat; hogy mind a hármat le ne írnam, s látnám a közt. S íme *Szalluszt* 4 sora nálad $4\frac{1}{2}$, a spanyolnál $7\frac{1}{2}$.

Édes barátom midőn sokaktól szeretttétvén, senkitől a mennyire tudom, nem gyűlölttétvén, személyem csendes békességben vagyon, szerzetemet szeretvén, kénytelenítetem szomoruan csüggedezni.

A *Jezsuiták* imádói gyűlölnék bennünket, s akarnák hogy ne legyünk, s mocskolják, s mocskoltatják nevünket. Mért nem tudunk szeretni gyűlölet, s óhajtni utálat nélkül? Gáncs nélkül nem vagyunk, de ki meri a követ első ránk hagyítani? Nem lenni, semmi baj, de becstelenítve, mocskoltatva lenni, fájdalom, kín! Tarts meg szeretetedben, s élj egészségben, vidámságban.

Pannonhalmán, máj. 17-én 1824.

Kazinczynak Guzmics.

Csak úgy jár az ember, midőn barátjaival összekerül; éjfélíg nyá-jaskodánk *Vitkovicscsal*, s ekkor kapartam össze a mit küldeni akartam; s nézd, amit leginkább akartam, az maradt ki. Szerencsémre ugyan az nap, hogy *Vitkovics* elutazott, jött a posonyi *Schweiger*, innen útját *Kassára* vévén. Ő ezt *Werfernél* teszi le, s hiszem, ettől te korán megkapod, előbb talán mint *Vitkovicstól*. A mit irni akartam, megirtam. Élj szerencsésen!

Pannonhalmán, jun. 12-én 1824.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
idvezlését.

Hosszú hallgatásod nekem különféle, hol szomorú, hol víg gondolatokra nyújt alkalmatosságot. Most remegek, ne talán bajod legyen; majd meg örülök, ha talán váratlanul lepnél meg. Majd ismét neheztelésed nyugtalanít. De ez utólsótól mért féljek! Tudva meg nem bánthatlak, s te tisztább lelkű s szívű vagy, hogysem magadat megbántva hidd ott, hol nem vagy. Vagy talán *Szallusztod* foglalt el? Ez meglehet. Vajha a kiszabtad időre elkészüljön. Előszavadat olvastattam többekkel; most *Szedernél van Nagyszombatban*. Köztünk többen ohajtlják

Szallusztodat. Ird meg, mikor, hol, mi áron kaphatni! — Az én *Theokritom* már egészen kész, csak a képre kell várakoznunk, mely *Pesten* készül. Mihelyt lehet, részedre rendelek példányt *Vitkovics* barátunknál. Ha időd s erőd engedi, tudasd velem észrevételeidet, hogy tanulván belőlök, a rosztat későbbi dolgozásaimban tudjam kerülni. Bizonyosan másképp fogott volna sok lenni, ha előszavadat idejében olvashattam volna; de úgy tetszik az, mit te ott igen szépen és jól és világosan mondasz, tölem homályosan érezve volt. Legalább *Theokritonak* lelkét akarám adni.

Nékünk egy *Apátunk*, a bakonybéli, holt meg; ő jó férfiú volt, de sokat felőle mondani nem lehet; nem csuda, többnyire göthelkedett. Életében egy kis munkát adott ki, a keresztség nélkül megholt gyermekeknek jövődj sorsokról.

Én *Gyulayhoz* egy *Ódát* küldöttem az igen kedves ajándékért, a te képedért. *Döbrentey* barátunk több változtatást ajánlott benne; néhány eránt indifferens valék, de kettőben a mit leginkább gáncsolt, vele nem egyezhettem: „*Költő még csak egy él*“ s „*Olümposzot*“ az elsőt latinizálásnak tartja, a másikat *Olümposzt* helyett rosznak. Le-küldöttem *Pestre*, nem tudom *Aurórában* adják-e vagy a *Gyűjteményben*.

Élj, édes barátom tisztelt házáddal együtt, s ha már nem jöhetsz, leveledet indítsd; akár hogyan, de veled gyakrabban kell találkoznom.

Széphalom, június 30-án 1824.

Guzmicsnak Kazinczyja
szives tiszteletét.

Consiliárius, egykor *Bihar vmegyei* második *Viczeispán Kazinczy Dénes* testvér öcsém apr. 30-án meghala, s *Váradon* épített szép házát, mely negyvenezret megérhetne, nekem hagyá, de rám vetvén terhei fizetését, ha hagyományát által venni akarandom. E halál és azon történetek, melyeket ez maga után vont vala, engem úgy elfoglalának, hogy két holnap olta csak négy napot tölték itthon, s bár ennek a hosszas javól lételnek haszna lehessen, de a melyet nem igen reménylek. Ósijével megosztozánk, s én annak most hatod részét megkapám, mert még ennyin maradtunk: én az idősb, és az ifjabbak: *Consil. Dercsényiné, Krajnikné, Péchyné, József és Miklós*, Egy heted-rész hatod felé osztva, sokat nem tehet. De akinek sokra van szüksége, mert sok gyermeke van, a kevésnek is örüljön.

Tegnap estve érkeztem haza, s beteg feleségem kezembe adá le-

veleimet. A csomóban találám *Horváthnak* nyomtatott hexameterait is. Képzeld, úgy hittem, hogy azok kézírásban maradtak. Gyönyörűek! De én *Horváthnak* minden darabjai között, a melyeket ismerek, leginkább irigylem — találd mijét, édes barátom! óh ha láthatnád, mely igaz az az érzés, melytől itt szívem dagad! — azt a gyönyörű lelkes éneket, mely muzsikai dolgozásával jelene meg. Mondjad édes barátom, *Endrének*, hogy lelkem leborulva hódol az ő géniuszának. Kérem ötöt, kevélykedjék az oly magasztalójával mint én vagyok, mert magasztalásom *forró*, mert magasztalásom szent. Inkább ezt az egykét éneket, mint még *Zirczet* is. Pedig ő tudja, és *Pápay*, mi *Zircz* nekem.

Vurum váradi püspököt csak egyszer látám életemben, s kezében, vala a *Szentség a Baldakin* alatt, Urnapján. Osztályunk miatt a testamentom végrehajtóját várván, nem merék az isteni tiszteleten megjelenni; de minthogy az késék, csak mégis ki menék a pompás templomba, a milyen hazánkban kevés van. Mit adék vala érte, ha a püspököt ily fényes napon az oltárnál láthattam volna. Már omlott a nép a templomból. Megvonám magam egy szék mellett, s egy pillantatnál többet a lelkes férfiúra nem vethettem a tolongók miatt. Mondják, egy *Pastoralét* vagy mit ereszte el plébánusaihoz, s azokat el tiltá a polemizálástól: elég dolgunk marad nekünk azzal is, hogy a magunk tanításainkat védjük. Ezt még akkor nem tudtam, hogy írja; de tudom, hogy a *Kalvin* prédikátorait örömet látja házához szállani; mely oly tágas, hogy benne egy uralkodó fejedelem is bőven megférne. — Épen ott látám a maga papi öltözetében kanonok *Lajcsák Ferencz* urat is, az én Guzmicsom testvérét lélekben, egy tudományai, gondolkozása s nemes vesztegetései miatt áldott halandót, de cathedrai beszédét meg nem hallgathatám bajaink miatt. Jó predikációt hallani épen oly nagy öröm nekem, mint rosztat kibeszélhetetlen kín. Barátom! a ki Isten képében szóll, méltó legyen Isten képében szóllani.

Vedd e keveset most kedvesen. Ez második levelem, a mit haza érkezésem olta írok. *Csokonainak* alabasztróm mellképe és holmi egyéb felől talán a *Tud. Gy.*-ben, talán a *Kedveskedőben* fogok szóllani. Mikor érek reá, nem tudom; sok dolog vár rám, és sok baj. — Éljszerencsésen!

Széphalom, július 14-én 1824.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Te és *Endre* javaljátok a mit tevék, — s sublimi ferio sidera vertice. Bizvást kárhoztathatnak engem, ha úgy tetszik: csak ti javaljátok. *Döme* elijede, hogy elijesztém; s azt tudakozza, hogy miként lehetne jó, ha az egyik latin szólás nyomban követi a másikat. Ott többet mondék, mint akartam, vagy inkább mint várták. Az oly feszes, fás, hideg fordítást mint a *Szentgyörgyi Gellérté*, én sem javalhatom. Nem elég az író szavait kapni fel; azt is kell tekinteni, mit akara mondani, s azt osztán az ő módja szerint mondani, hogy tarka ne legyen a szín. „*Ó idők! ó erkölcsök!*“ mi volna ez így? *Cicero* ezt akará mondani: ó nem régi erkölcsök! és így ezt egy szóval kelle kitennem. De mely igaz, a mit *Herder* mond: Sprachen haben Kaprizen! Ime németül nem jó volna így: ó Zeiten! ó Veränderung! vagy francziául: ó temps! ó changements!

Paczkázni, amint csak most látom, nálatok nem kedves szó. Trotzen, insulter, nálunk paczkázni. S mint teszitek ki tehát?

Elfogadom tanácsodat az sz eránt. *Szalluszt* tehát és *Szulla*. Értem, javallom, okodat.

Erdélyi Leveleimmel nem sokára készen leszek; azután *Szalluszt* foglal el majd, hogy 1825b. megjelenhessen.

Endrének nagyon köszönöm mind a mindég csudált *Zirczet*, mind apróbb verseit. Mely kár, hogy az ily tisztelt férfiakat nem ismerjük. Sokkal melegebben olvassa az effélét az olvasó, ha őket ismeri, s tudja, hogy a magasztalás érdemlett.

Comparativussal élni koránt sem rossz Szuperlativus helyett. *Klopstock* azt merte németben, s elfogadtatott. Díszít ad írásunknak az idegen virág, midőn nyelvünk színét el nem tarkítja.

E napokban *Patakon* valék examenünkön. — Vasárnap tartatának a *Lónyai* exequiái, mert fő Curátora (világi Superintendense) volt papi *Megyéknnek*. Vármegyéje, (*Ungvár*,) igen számos küldöttséggel tisztelte meg emlékezetét. *Bereg* azt nem tette; pedig az is vármegyéje volt. A mi Jánosi szelidségű, mély tudományú, tiszta fejű Superintendensünk mondá a prédikációit, prof. *Kézy* a magasztalást, magyaryelven s a templomban. Szép mind a két munka, de az elsőben némely hamis állítás volt, és oda nem tartozó dolog. De így van, midőn a lélek előtt egy idea sokat forog, s mondjuk helyén kívül is. Igaz vala az

állítás, hogy az embernek jobb és nem jó oldalai vagynak. Én *Lónyait* nem szerettem; az a düh, hogy magát minél nagyobbá s gazdagabbá tegye, igen sokszor elragadta s gázolgatott. De *Brútus* talált jót *Caesarban*, s szerette őtet, ha megölte is. Igazaknak kell lennünk, *Lónyaiban* sok jó, sok csodálást érdemlő volt, s augusztusban s deczemberben nem viselte magát roszúl. Kész volt letenni minden hivatalait, s azok el nem fogadtattak. Veje nekem megígérte, hogy olvastatni fogja velem az ipának tulajdon kezével írt relatióját a *Zemplényi* dolgokról, hogy ne higgyek, hanem lássak. Most azt tette vala fel, hogy esztendő alatt minden hivatalairól lemond, le még a fő Curátorságról is; s *Német*, *Angol*, *Francia* s *Olasz* országba megyen, azután haza jő, a *Róma Classicusai*ban fog élni, s a muzsikában, s a jobb fejek, s a tudományok és mesterségek elősegelésében, boldogításában. Hiú volt, látta mint emelkednek a roszak, s a gaz idők eltántoritották. Ma indul levelem felőle a *Kurir* kiadójához. De tartsd szemmel a *Kedveskedőt* is, a *Debreczen* kincseiről.

Édes barátom, szeretem én azt a Szerzetet, melynek örömet tagja Guzmics, és a mely a hon szeretetét terjeszti. S ellenetek uszították-e az idők azokat az *Alvókat*? Sajnálám azt. Tartson meg benneteket az *Isten* a *Szent*nek.

Nem képzeled mennyit irtam ma. Mely jó, hogy még így bírom a tollat, s hogy kezemet meg nem sujtotta a guta. Azon leszek, hogy *Erdélyi Leveleimmel*, *Szallusztommal*, *Cicerómmal* minél előbb készen legyek, hogy megelőzhessem a történhető veszedelmet. Tartok tőle, hogy Sógorom *Pestre* kényszerít menni. Ha ott leszek, meglátom *Pannonhalmát* és *Pázmándot*. Tiszteld *Endrét*, s mondjad neki, hogy letévén tollamat, eldallom szép dalát. — Áldás rátok, édes barátim!

Pannonhalmán, aug. 14-én 1824.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidor
idvezlését.

Sebestyén pápai reform. professor látogatott meg bennünket a mult holnapokban tápi prédikátorral, kiről úgy tetszik már egyszer irtam, mint gyermekségem barátjáról. *Sebestyén* 50—60 között lehet; csendes, szelid tekintetű, s valóban tudós férfiú. Könyvtárunkban olvasottságának nyilván jelét adta. Én csekély hisztoricus vagyok, s legkevesbé ismeretes előttem a *Pápáknak* életek: most ezeknek képeik akadtak *Sebestyén* kezébe, s majd mindegyikről tudott valamit mondani.

Öröm volt nekem olvasni leveledben, a *Várad*i püspök szép magyiseletéről. Az ő nyájas, emberszerető leereszkedése, a külömb felekezetűek eránt többet nyom sok polemica tárgyú foliántoknál. Ennek annál inkább örvendek, mivel ugyan a tápi reform. prédikátor idegenségeknak fő okát abban helyezteté, hogy a mi *Főpappaink* megvetik a más felekezetűeket. — Olvastad-e a *Vallási egyesülés idejét?* és *Szikszay Benjamin unióját?* Az a czeremóniákban keresi az anyaszentegyházat, és czeremoniális uniót ohajt, javall; ez azt akarja megmutatni, hogy a dogmákban már megvan az unio? És valóban ha több reform. prédikátor azt tartja, s tanítja mit *Szikszay* ír, igen közel vagyunk egymáshoz. Most már a kettőnek egyszerre felelek, minthogy mind a kettő reám utasít. Szép, barátom, ebben a tárgyban mulatni, s úgy hiszem hazánknak hasznos; s én helyheztetésemhez képest ezzel használhatok neki legtöbbet. Mely szép dolog csak az is: egymást közelebről ismerni, érteni! Nemde így hanyatlak az idegenség? Így szerződök a vonzódás? A szeretet, bizodalom így lép közinkbe? — Midőn *Theokritemnek* aláírókat kerestettem, *Komáromból* azt vevém egy reformátustól feleletül, hogy ő felette sajnálá, hogy ily hiába valóságban töltöm időmet; ő tölem theologiai munkát vár. És megpirított, s talán győzni is fogott, ha az nem jutna eszembe, hogy az első theologusok poeták voltak; s az, hogy *gracziák* nélkül *theologus* lenni nem akarok. —

Theokrit csak nem rég (e. h. 11-én) indult *Pestre*, reméllem a pesti vásár alkalmával megkapod. *Euripidesz* van már kezemnél, de nem úgy mint akarom. Egy *Fabritius* nevezetű, gondolom német, most újra adja azt ki *critice*; már négy kötet kijött 1819-ben vagy 20-ban; reméllem eddig a többi is kijött. Már tettem eránta rendelést. Kezemnél van *Iphigenie Auliszban* fordítva *Schillertől*. Ez lesz nálam is előszer fordítva. S ebből nem te, *Iphigeniéd* fog ajándékul kapni.

Döbrenteyről nem hittem eddig, hogy a nyelvben oly nagy orthodoxus; sőt azt hagyta *Muzeumában*, azt *Aurórában* s *Hébében* hinnem, hogy a neoterizmusban veled vetekszik. Azt, mit most a *Gyűjteményben* adott, ha neve alá írva nem volna, neki nem tulajdonítám. A gondolat igen szép (hasonlót, bátor más czélból forgattam eszemben én is) de hát a szép gondolatot ily szárazon, ily félszegül, ily, hogy úgy szóljak, épen nem *Döbrenteyleg* kelle-e kinyomni? Nem állhattam meg; írtam néki eránta. Neheztelésétől tartok; de én igazat írtam, s az igazat barátságos lélekkel; s *Döbrentey* igazságos lelkű, s barátságos szivű férfiú. Mint lehet a religióban, melyet *Istentől* kijelentettnek hisz,

szabad gondolkozású protestáns, oly félékeny makacs orthodoxus a nyelvben, mely emberi mű? Valóban sok gyom van nyelvünkben, de úgy hiszem még több, legalább veszedelmesebb volna, ha újítás nem történnék; de kár azt a búzával együtt időnek előtte kitépni. A lustos *Laura*, mely épen nem piperéskedett ujságokkal, már meghalt. Így fognak elmúlni mindazok, a mik idétlenek.

Kár, édes barátom, hogy az ember akkor hal meg, mikor épen megtérni készül; s még nagyobb kár, hogy az ilyeneknek példájából mások nem tanulnak, annak idejében megtérni. Kár a megtérést halogatni. *Lónyai* eránt közlött ítéleted nekem csak azért is kedves, mert látom belőle, mely igen igazságszerető légy.

Sógorodat ugyan nem szerethetem, ki neked annyi bajt, annyi izetlenséget szerzett, és szerezni meg nem szünik; de azért lehetetlen nem szeretnem, hogy *Pestre* idéz, s nekem, hiszem neked is, egy oly ünnepet szerez, mely részemről a legdicsebb fog lenni. Vajha az időtájt jelentetted volna. De semmi, még jelentheted; s ha nem, én a szünnapokat helyemben talpon töltöm, hogy el ne szalasszalak. En neked, és tisztelt familiádnak az égtől mindénféle áldást kívánok, de különösen, hogy téged még sokáig tartson meg hazánknak.

Lajcsák Ferenczet, kit testvéremnek tartasz, ha vele találkozol, tiszteld. Jó emberről hallani szép dolog. De te írj nekem valamit a vándor *Bacsányiról*.

Kassán, augusztus 27-én 1824.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
baráti szives tiszteletét.

Kedves barátom, *junius 12-én* hozzám eresztett leveledet csak képzeld! — e napokban vevém; akkor csak, midőn indulni akarék *Eperjesre*, honnan tegnap este jövék. Te abban hallgatásomért vádolsz, s azt retteged (legyen szabad e szóval élnem,) hogy teerántad meghülheték. Ha az én szeretetem oly becses birtok volna is, a milyenek ohajtom hogy azt te vehesd, és minthogy veszed, mindég vedd; úgy elmondhatnám, hogy annak elmulását, elhülését senki sem retteghetné kevésbé, mint épen te, kit minden levele inkább szeretett, becsültet, inkább csudáltat velem. Sőt én kérlek téged nemeslelkű férfiú, kedves barátom, hogy minden léptemmel inkább komorodó éltémnek engedj azon örömet, vigasztalást, enyhületet, hogy téged még utolsó lehelletemmel is barátomnak, s holtom után emlékezetem, nőm, s gyermekeim barátjának, hihesselek. Sok okoknál fogva szeretlek én

téged: szivedért, fejedért, s gyönyörül tolladért; s a kit ezekért szeretnénk, nem lehet örökké nem szeretnünk.

Döbrenteyneknek Elysiumi Beszélgetése a Tud. Gy.-ben s egy hozám is írt levele, nekem váratlan dolgok voltak. Láttam itt *Gr. Dezsőffy Józsefnél az Új Szellemet* is, és a *Kovacsóczy Aspáziáját. Az Új Szellemben* emitt amott beletekinték, de sem meg nem olvastam, sem nem fogom; egy jegyzésem van reá, s nem több: „Tréfának hosszú.“ De mit mondjak *Aspáziára*, s a *Döbrentey* levelére s *Dialogusára*? — Azt, hogy az *Aspázia* prózai darabjai s némely versezettek benne, épen oly kemény fenytéket érdemelnek, mint a *Schédel Haramiáji* érdemlének a *Tud. Gy.*-ben; valóságos őrzöngés, a mit csinálnak. Sed deliquerunt homines adolescentuli per ambitionem! Ezeket az én barátimat az oláh izlés lepte meg; nem gondolnak vele, ha az a csecsebecse üveggyöngy és üveg klárizs is, minden becs nélkül, csak csillogjon, s halmozva legyen, mind az oláh föld lányainak melleiken az a veres, kék, zöld, sárga, fekete gyöngyklárizs, s az a veres és kék pamutvirág. Nem értik, mennyivel ékesit inkább a kevés, de gondos, mint a szükségtelen sok. S érted te mi az a *csudás kellemkecs, az a szellem gyölmölcs?* mert én nem értem, és nem is akarom érteni. — De édes barátom kérdjed velem együtt a mi *Döbrenteynek*, hogy ő meg én, adánk-e ily darabokat az ezek koraikban? Ha én ősz fővel, s *Döbrentey* a férfi kor erejében, nem irigylie *Vörösmartynak, Kovacsóczynak, Juliusznak, Emőlének* némely itt állott versezeteiket? mert én nagyon irigylem, és e mellett azokat az úndok, visszás, nevetséges bohóságokat felejttem. S kivált annak a *Juliusznak* dolgozásaiban látok valamit, a mi idővel ragyogni fog egünkön, mert a *Vörösmartyé* már is ragyog. — Mi szükség vala az én *Epigrammáimat* recenseálni, s így recenseálni, nem értem. Ha *Szemere* barátom, rokonom azt velem láttatá vala, kértem volna, hogy hallgasson, vagy ne úgy szóljon.

S *Döbrenteyt* ez a nevetséges bohóság hozá tűzbe. Engemet az tűzbe nem hozott volna, vagy ha igen, nem mondtam volna ifjú társainknak egyebet, mint a mit *Thaisz* monda tavaly, talán a XI. vagy XII. kötetben. Nagy dolog is az, a mit *Döbrenteynk* mondat, hogy a magyar beszédnek magyar beszédnek kell lenni! D... nagyon szereti a bajuszos magyar arcot, én némely magyar arczon szeretem a bajuszt, némely máson a lekoppasztott állat s ajakat szeretem. Úgy szól ez a barátunk, mintha nem tudná, mennyit nyere a római nyelv, a görög; s az újak, a régiek virágaiknak általvételek-

kel. Egy szóval, én *Döbrenteynek* a *Guzmics* leveleit adnám kezébe, s azt kérdeném, hogy ezeknek nyelve rút-e, vagy inkább igen gyönyörű?

S ez a mi barátunk nagyon gavallérosan bánik a más dolgozásával. Ha nyomtatott munka felől adja elő ítéletét, úgy hallgatok, vagy azért, mert azt hiszem, hogy az szabad, vagy mivel bűneim emlékezete elnémit. — De midőn az én *Szallusztomat* meglátja *Igaznál*, s nekem megírja, hogy az az ő javalását meg nem nyéré, vagy midőn *Szallusztom* előbeszédére azt tudatja velem, hogy nincs igazam, majd megmondja ő, hogyan kell; s ha a *Szalluszt* szépségeit akarja látni, a deák *Szallusztot* olvassa, s az angol *Shakespart* és *Yorickot*: úgy csak a baráti érzés és szerénységem némit el, különben elmondanám neki, hogy tanácsot adni csak akkor kell, mikor kérnek, hogy így szólni csak *ἀποσοσ* emberhez illik, és hogy invitum qui servat, idem facit occidenti. Nagy baja ennek a mi barátunknak, hogy az *Erd. Muzeum*, mely neki örök érdeme a nemzet előtt, arra szoktatá, hogy másoknak *correctoraként* tekintse magát. —

Olymposz o t — ebben *Döbrenteyvel* tartok. Ez a paradigma ellen van, s én semmit sem tartok a nyelvben kevésbé illethetőnek mint a paradigmákat. De e másikat: „*Költő még csak egy lesz*“ (vagy hogyan is irád) nemcsak szenvedhetőnek nézem, de még szépnek is, ámbár nem *bajuzsos magyarság*: *Döberentey* is apróságokon akadozik, a mit én nem szeretek. Nem mindég adhatjuk okát mindennek: néha elég ha érezzük, hogy az így vagy amúgy van. S a fő dolog mégis mindég csak az lesz, hogy irásunk, a szép ne mében szép legyen.

Az *Aspázia* embereinek azt sugnám, hogy az írás mesterségében a nagy tanító szavaként ez a legfőbb tető:

apte dicere.

Már egy bejelentést (annunciatiót), mint az *Aspázia* előbeszéde ily tarka barka beszédben kelle-e tenni? — De édes barátom, hát én mennyit törölök mindég régibb dolgozásimban? felakadjunk-e tehát, hogy ezek is ejtenek törlni valót? Hagyjuk bugdosni, s várjuk, férfi korokban mely szép lesz járások? Az a D . . rigorja törvényszerűsége vezet, de lelketlenségre is.

Igaz írja, hogy a *Hébe* Censora visszaadván neki a *Hébe* csomóját, ezt mondá: Hier trägt Kazinczys Zrinyi die Krone“. — Kimondhatatlan örvendek ezen ítéletnek, olvasd meg azt majd, s légy figyelmes a *Zrinyi* buzdítására. Azt én adám a *Zrinyi* szájába. Hiszen a mit olvasunk, az sem volt a *Zrinyié* magáé. A kik vele voltak mind

elveszték, s *Zrinyi* azt papiroson nem hagyá. — Oh mely melegen forrott az lelkemből!

Gróf Dezsöffy Aurél ebédre hívá az én kedvemért szüleinek asztalokhoz rokonát *Gróf Barkóczy Jánost*, a *Ferencz* fiát, s nevelőjét *Miller Papot*, ki itt a püspöki *Consistoriumban* fiscalisi hivatalt visele. Az téged *Pest* olta szeret, s én pedig azért szeretem ötet. Jó fej, s gyönyörű könyvei vannak.

Mit mondasz arra hogy az erdélyi *Püspök*, az én általam imádvá szeretett *Báró Szepesy*, úgy papola *Udvarhelyen*, a magyar *Kurír* szerint, hogy még kálvinista vagy unitarius hallgatói is elragadtatással hallák? Barátom be szép az igazat szeretni, mert igaz, akár a *Pápa* mondja, akár *Zwingli*, akár *Kalvin*, akár *Luther*. Én a vallás és az egyesülhetés felől abba hagyám beszédünket, mert más, szóval mondani holmit, más tollal: de ha veled lehetnék, talán látnád, hogy én is tudnám óhajtani az *úniót*. Hát *Vurum* felől; *Váradon*, irtam-e, mely *Circulárét* küldé papjaihoz *Urnapp* előtt? Össze csókolnám az oly embert.

Rajtam még az öcsém hagyománya sem segíté. A ház 40.000 került, de most a pénz szüke nem ad sok reményt, hogy jól elkelhesen, s 27 ezer ft. teher van rajta. — Tegnap *Eperjesről* jövék. Nem képzelheted, mely undokságokat követ el velem a sógorom, és annak rabula ügyésze. El nem vesztém a pert, de húzzák, s credito-raim nyomnak. Felkiálthatok, a mit a tanítványok a *Mesterhez* a vizen: *Ha nem segílsz, oda leszek*. — S ezt az én sógorom nézheti, a kit így szerettem.

Élj szerencsésen, édes barátom! Még ma otthon leszek, mert *Széphalom* ide csak hét óra. Szánd szenvedő feleségemet, szánd szegény gyermekeimet. Mint borítá el utolsó napjaimat ez az atyjához, anyjához, testvéreihez hasonlatlan sógorom! Mely sok éjszakám van, melyet álmatlanul töltök, s azért, mert törvényink hiányosak. — Csókolod nevemben a kedves dal *énekesét*! Midőn *Tokajit* hordanak körül az asztalnál, elmondom énekét, és felsohajtok az égre.

Pannonhalmán, sept. 14-én 1824.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
idvezletét.

Sőt épen én retteghezem leginkább a te erántami beszéllő nyiltszi-vüségednek elnémulását, kinek leveleid annyira oktatók, oly gyengén

érintve intők, s minden szépre szépen képzők. De nem a te vétkekből, mit rólad gondolnom annyi volna, mint téged nem ismernem; mint inkább a természet vas útjának tapasztalt keménységéből származék aggságom: hogy azok a szép tollú kezek, csüggedve nem szünő lelkednek szüntelen parancsai alatt ne talán utóbbi szolgálatajokat felmondják. — Ha szivemért szeretsz, nem csalatkozol: az te veled előbb tele volt, mint tőled ismertetve; érzi ez méltatlan terheidet, és — mert nem könnyíthet rajtok — sír. De a te nagy lelknél alacsonyságnak hajolni nem fog; s az ég könyörölni fog, s nem lesz oda.

Én itthon ülök várva téged, s kérve az eget, hogy sógorod elég rossz legyen téged *Pestre* idézni, s jó, velem láttatni, öleltetni. — Tegnap nálunk volt *Sztánkovics*, győri kanonok, a volt *Herczegi Püspöknek* mindene. A szeretetre igen méltó férfiú, mindent magához vonzó, szépeszü, nagyobb itéletü, mint tanultságü, egyenes, nyílt szivü, minden feszeség nélkül: barátommal, pesti iskolás társommal, *Wurda Károlylyal*, a *Theologiának Doctorával*, s tanítójával. Ebéd után szobámban gyűlénk össze, hol *Sztánkovics* képedet látván kérdé, kit ábrázol az? Megmondtam. Hozzá közelített és sokáig szemlélt. Téged tart, úgymond, a legszerencésb fordítónak, ki az eredetit sokban felmulod; és *Göthét* említé, és *Gessnert*; s *Berkedet*, az igen kevesektől ismert becsü *Berket*. Örvendett, hogy vagy csak képedet is láthatá. Az ellened szórt vadakat *inepti clamores* névvel nevezte. Öröm fogá el minden tetemimet, s nem szóltam; de mikor ment, kétszer csókoltam össze; s megmondtam, hogy a második értted volt. Megigérteté velem, hogyha jössz, hírül adom neki, hogy jöhessen ő is; s én az édes ígéretet örömmel tevém. *Wurda* ez előtt két héttel is volt nálunk, tanúja egy tüzes disputának, emez mondásod felett: *kevély mindenektől értetni*. A vitát *Győrött*, a *Seminarium* asztala felett, hol *Sztánkovics* a *Rector*, elbeszélé, folytatták. Az öreg *Spiritualis Pauer*, kinél talán első magyar könyv a *Vallási Egyesülés*, védelme alá vette, azt t. i. hogy ő azt jól érté, és tetszik neki. NB. a nagy magyar azt érthetetlennek mondá. *Bajuszos magyar!*

A *Szellemet* olvastam, mert akartam tudni, mennyi észszel, s izzel legyen írva. *Horváth Endre* csak hosszú kérésemre tudá magát megolvására határozni. Kérem ötét, hogy ő, kit az egész magyar világ orthologosznak tart, tegyen egy komoly feddést közönségessé az ilyen mocskos, gyalázatos vadságok ellen; hogy az orthologosznak gyaláztatnak az effélék által meg, ily otrombaságot nézvén, s hagyván helyben hallgatásokkal. A gúnyoló *Mondolatnak* volt egy haszna: új szótárt nyujtott kezünkbe, melyben ha sok van is haszonvehetetlen, van sok jó is.

— *Aspáziát* nem láttam. *Döbrentey Elyseumjáról* már irtam; azt is, hogy neki éránta szót tettem; de a levél, talán szerencsémre, visszajött, minthogy *Döbrenteyt Pesten* nem kapta. *Döbrenteyt* megbántani nem akarom, de sajnálom, hogy ő kezd oly feszes lenni.

Édes Kazinczým, a te műved, bár hol és miről jelenjék az meg, mennyire literaturánk hőseit ismerem, mindenkor koszorú fog lenni, ha német censor nem mondja is. A hozzáértők tudják, mi Kazinczy nekünk. Te rontasz, s építésed ragyog; ellenid rontni akarnak, de építeni sem akarnak, sem tudnak. Már mondtam: a ki azt hiteti el magával, hogy nálunk minden legjobb, az bennünk tovább vinni nem fog.

Ha az *Erdélyi Püspök* úgy papola, mint a *Kurir* után irod, akarnom kell, hogy minden papoló úgy papolna. Nincs is nagyobb hibánk, minthogy az igazságot az igazságnak méltóságához képest ritkán tudjuk feladni. Hogy az *Egyesülhetés* felől abba hagyánk beszédünket, magam is akarám: in generalibus maradni kínos, és haszontalan; különösségekre kettőnknek kettőnk közt ereszkedünk nem különben haszontalan: mi ketten bizonyosan megegyezünk, de közönséges nép-religióról van szó! Itthon ültömben, s rád várakozásom idejében az *Egyesülés Ideáját*, és *Sziklay Unióját* vettem fel, hogy felfedjem gáncsaikat, s megismertessem érdemeiket. Így fogjuk egymást közelebről ismerni; így fogunk egymás eránt szeretetre, bizodalomra gyűladni; és az egyesülést észrevehetetlenül eszközteni. Az egyesülés dolgában kiadott írásoknak tulajdonítom én *Vurum Püspök* Pastoralisát is, reméllem, hogy még több olyant fogunk olvasni. S majd ha az *Idea*, és *Szikszay* gondolkozásaik megszűnnek vétkek lenni; a közfal is le rogyik. De ha te nem jössz is, az *Unio* nem oly veszedelmes portéka, melyről írni véték lehessen. Te kevéssel sokat fogsz mondhatni, s én mondásodat fogom használni tudni. Rút dolog, édes barátom, egy szép nemzetnek annyi tekintetben megszagotott erővel erőtlenedni. Mennyi energiát nyerne a vallási egyesülés által csak a nevelés is, hogy többet ne mondjak.

Ne édes barátom, ne emészd magadat szerencsétlenségéd képeivel. Nöd, kit te szeretsz, szeretetedbe tudja feledni, legalább békével viselni bajait; s gyermekid eleget nyertek, hogy atyjok te vagy, te nevelőjök. A többit bízd a gondviselésre, megtevéni magad a mit ön eröd, s barátid segítségével tehetsz. Hiszem, s adja az ég, hogy *Theokrit Eüszthenesze*-ként tiszteltesél, segitvessél tehető barátid által.

Kulcsár megboszulá magát *Theokritomon* a leültetett, isteneségért. Én a boszút boszúval fizetni nem szeretem. De hozzá három

epigrammát írtam, melyek, minthogy sajtó alá nem mennek, álljanak hozzád írt levelemben.

Kulcsár Istvánhoz,

ki néhány szavaimat éretleneknek, hangmértékemet önkényesnek kürtölé.

- 1) Pista csak *érettet* szeret, *éretlenet* kivet. Így hát
Érettet nem fog Pista harapni soha.
- 2) Még csak Pista valál, *éretlen gyermek*, ha ekkor
Ölne meg a dajkád, Pista megérni fogál?
- 3) Önkényesnek hívád hangmérséklésemet, István:
Önkényül mondd, nem tudod adni okát.

Te majd olvasd meg *Theokritet*, s itélj. Élj szerencsésen, s gyakran írd, haszon nélkül egy leveled sem marad.

Eperjesen, sept. 18-án 1824.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
baráti tiszteletét.

Ebédre menék ki, s megszántam egy magyar embert, ki a tót és német nyelvű konyhabeliekkel, itt a fogadóban kinlódott, s kisegítém bajából. *Győr*ből jön, s két *Benedictínust* hoz. Megpezsdült ereimben minden vérem. Kiknek hívják? Nem tudá. Mikor mennek? Mindjárt. Hol vannak? A *Franciscánusoknál*. A ház vendégei vártak, szerencsémre által ellenben a barátokkal, de én egyenesen mentem a *Refectoriumba*. Két társad egymás mellett, egy franciscánus és egy kassai, magyar lelkű *Prókátor* közt üle, s ez a math. professornak, a mint belépék, megsugá nevemet. Azoknak képeiken öröm sugárta. Lelkemnek ezen zavarjában, s remény és félelem közt, hogy te leszesz az egyike, alig tudám kinyögni sz. *Ferencz* gyermekeinek, hogy nehezen esik nekik asztalnál alkalmatlankodnom, s most széket fogék két társad előtt. Képmet hozák elő. Ki ismer arról reám? Megcsalva látám reményemet. De társaidat láttam, szólhattam felőled, *Endre* felől, a *Takács* fia felől, s hallám, hogy ez méltó gyermeke atyjának. Barátom! milyen az emberi szív, és ki ismerheti! Nem téged látalak, és mégis örültem, még is örülhettem! Valóban, ha minden társaid ilyenek, ha *Szerzeted* mind ily szellemű férfiakat nevel, úgy óhajtom, csak aludjanak az *Alvók*. Mely igen sajnálom, hogy elébb nem tudtam meg itt léteket; együtt evénk vala! — Mennem kellett, vártak társaim. Megszorítám tehát kezeket; az asztal köztünk vala, s így megnem ölelhetém, hogy csókomat né-

ked vigyék meg. De ha őket meglátod, csókold meg te őket, s vedd által kézszorításomat. Hogy szeretlek tudod, de az nékem nem elég; tudd azt is, hogy én a te barátságodban kevélykedem.

S mikor jó el azon nap, melyben én téged, melyen én *Pannonhalmát* megláthatom, melyen *Fázmándra* mehetek, s a *Zircz* és *Árpád* s a két lelkes dal éneklőjét megölelhetem! Neheztelek sorsomra, hogy ettől tilt; de januáriusban pöröm alig ha *Pestre* nem szólít legalább azal fenyeget makacs alpörösöm. S akkor — *Pesten* meg nem állok.

Theokritod kezemben van, vagy inkább kezemhez ért, mert *Szép-halmon* hagyám. Olykor vevém azt, mikor lehetetlen vala megolvasnom; de előbeszéd edet, s azon *Idylljeit*, melyek nekem legkedvesebbek, megolvasám összenyomasztó terheimnek, gondjaimnak enyhítésekre. Én úgy hiszem, hogy azért te nyered el a *Marczibáni jutalmat*; én legalább neked itélném, ha ellenségem volnál is.

Én *Szent István* napja olta harmadikszor vagyok itt, s itt leszek, valamig a *Thémisz* temploma be nem csukatik, különben pörömben nem dolgoznak, alpörösemnek csak a húzásban állván minden idvessége. *Cicerónak* levelei vagynak velem, s gondold meg, mire vetemedem *hatvanötödik* esztendőmben! — lefordítám az első könyvet a *Wieland* felosztása szerint. Ennek mind fordítása, mind bevezetése és magyarázatjai megbecsülhetetlenek; értelemmel használá a francia fordítókat: de minden nyomon elragadja ismeretes áradozása. Nincs egy sor, melyet németben is meg ne tekintsek, de nem a németet fordítom, és nem úgy, mint *Wieland*. A hol a hely homálya egyebet kíván, ott abba hagyom *Cicerót*, s elmondom a mit hozzá érteni kell, s a mit *Wieland* a sok fordítók és commentátorok után igen jól mond. — De mi lesz ebből? Csonkán hagyom-e a munkát, vagy reménylem, hogy még végre hajtom? Reménylem ezt. Még tegnap gyalog menék ki *Sárosra*, s megmásztam a *Vár* hegyét, nem dombját, hol *Rákóczy Ferencz*, a második, elfogatott, minekutánna levelét *Longuevall Bécsben* beadta, s vissza jövék a nélkül, hogy a hat óráig tartott utacska alatt leültem volna. Ennyit tesz elnem kényeztetnünk magunkat, s egyformán és órára nem élni; s a *Wieland* jegyzéseit és a *Middletonból* által vett *Cicero* életét fordítsa más hozzá. — S dolgozásom alatt miért nincsen itt a mi *Döbrenteynk*, hadd kérném, hogy egyeztesse hát össze a mit *Cicero* mond, és a nyelvvel teszen, a maga szerencsétlen *Dialogusával*. Mely szerencsétlen ember az, a ki nincs eléggé gyakorolva azokat a régieket úgy érteni, a hogy iskolázott olvasó érti! mely szerencsétlen, a ki benne csak a *dolgot*

olvassa, nem a *nyelvet* és azt a hasonlíthatatlan *mesterséget* is! és, a ki midőn ezt teszi, nem kérdi magától, mi által marad hátra az új szolás amaz mellett. S hány nyelvtanítónk mond egyebet mint azt, hogy a magyarnak bajusz kell, nem görög palást, nem római tóga. S az a mi kedves barátunk a maga gyermekes koszperdjével! mintha nem látná, hogy a magyar öltözet a *Hunyadi* sírköve szerint is 1400. a török talárishoz hasonlita, a félre vetett mentét hogy a spanyol palást után hordjuk, s mostani nadrágainkat *Párizs* tanítá szabnunk. — De hagyjuk szabadságában a mi *Döbrenteynket*; tudod, én csak anynyiban vagyok *neologus*, hogy ezt is szabadnak nézem, de a *neologiát*, az *orthologiával* egyesíteni akarom — Éljen szerencsésen, kedves barátom, tiszteld *Endrét*, s a *Takács* derék fiának súgja ezt mindég: *Ασι απιστευειν*. Mondjad neki, hogy köszöntöm, s kérem szeretetét. Minden örömem, jobb ifjaink.

Eperjesnek gyönyörű Kálváriája van, s 36,000, azaz harminczhat ezer ostyá készült a septemb. 14-én tartott ünnepre. *Cultusztok* engem *Hellászba* s *Rómába* teszen által, s én azt tudom is, akarom is sok oldalairól tekinteni. — Magam is kimentem. Az igen sok kápolnák bokrok és fák között állanak, s a tetőn van az egyik legnagyobb templom. Nem gondolék vele, hogy csaknem betörék oldabordáimat. Mint *Zachéusz* — vagy ki is volt — úgy másza fel a sok férfi a vén dió, gesztenye, hárs ágaira. S most a balkonra lépe egy pap, körülfogva férfiakkal, asszonyokkal, s elkezdé a magyar prédikációt, flosculusokkal, de épen nem roszul. A tót és német nép imádkozott, s a sok felsóhajtás megszaggatá a pap szavát. Közel hozzám egy hallani akaró *Zachéusz* felkiálta:

„Tót atyafiak, kérem kegyelmeteket, legyenek csendesen, hadd hallhassuk az Isten ígését“.

Felpillanték rá, hogy az első szó nem pajkosságból jöve-e ki száján? Nem; a kegyesség vele még a tót is *atyafinak* tekinteté, az ellen pedig sokan protestálnának. Éljen szerencsésen kedves barátom ajánlom magamat igen nagy becsü barátságodba.

Pannonhalmán, oct. 19-én 1824.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
tiszteletét, szíves idvezlését.

Neved napján írom e levelet, minekutánna a fejedelmért végeztük áldozatunkat. Az én imádságom értetted is röpült; s ha valamit

óhajtok az égtől megnyerni, ezen imádságomnak meghallgatását óhajtom. — Tegnap volt nálunk *Gr. Eszterházy János, erdélyi Kancellár, és Veszprémnek Főispánja*; vele *Imre Rédének ura, a megholt Püspöknek sequestere; Bésány Consiliárral, Veszprémnek igen derék első al-Iszpanjával*; mi ez napon egy magyar tagunknak primíciáját, első áldozatját, tartottuk. *Czuczor Gergelyt* a tavali *Aurórából* ismerheted, ő az. Egyházi beszédét az ifjúnak kívánságára, én tartottam. *Jézus* életének, különösen a papokat érdeklő részét festettem. Nagy vendégeink jelen voltak; s beszédemről távollétben dicsérettel szólottak. *Imre* nem tartozik ugyan a nagy lelki magyarok közé; de azért szeretetre méltó, hogy, bár hibásan, örömezt beszél magyarul, s — nem lakja *Bécset*.

Azon *Benedictinusok*, kikkel találkozál, még nem tértek utjokból vissza; alig várom, hogy szólhassak erántad velek. Vajmi szerettem volna egyik helyett én lenni: egy ideig csak ugyan felfogtalak akasztani, ha nevem nélkül reám ismernél. De azok az én barátim könnyen utaznak, mert *Academiában* tanítanak; s nekem huzamost szerkérben ülnöm kín. Vajha már egyszer vergődne ki bajodból, s adatnál vissza magadnak! Az azonban, hogy oly könnyen járod, s járni annyi ideig győződ a hegyeket, engem azzal biztat, hogy épen nem oly gyenge erőben vagy, mint gondolám; s azt hagyja hinnem, hogy imádságomnak egy része megvan hallgatva. De azt nem szeretném, ha télben kellene utaznod; a téli, kivált tartós út, a fiatalnak is ad mit túrni; e mellett *Pannonhalmát* s a *pázmándi* magányt télben látni, szomorú látás. De te nem a tájt, hanem a táj embereit jösz látni. Ha már télben kell jönöd, szeretném, ha januarius 25-én nálunk lennél: már több esztendőök oltá szoktak ekkor ifjaink játékot adni *Pál* igen jó *Apátnaknak*. Ha valami nem akadályozza őket, jövendőn is fognak adni.

Hogy új dolgozásba kezdél, én épen nem csudálom: az én 68 eszt. atyám mezei gazdaságát árendába adá, hogy csendben tölthesse hátra lévő napjait; de már fél esztendő alatt megbáná, s az esztendő végét sem várhatván, megegyezett emberével, hogy a jószágát bocsátná ki kezéből; most ismét gazdálkodik. Kétségen kívül egy munkád csonkán fog maradni: az utolsó; de ez még *Cicero* nem lesz, *Cicero* ne legyen! Ugyan mond meg nekem, micsoda emberek ezek a mi *orthologuszaink*, kiknek egyike csak nem rég *Kulcsár Multságáiban* azon meré különben is izetlen *neologomaniáját* kezdeni, hogy *Róma* nyelvének veszedelmére volt a *Graecomania* (?) pedig ha *Rómának* szép nyelvéből kiszedjük a görög tollakat, egy, vagy egészen tollatlan, vagy legrendet-

lenebb tollú rút *váz monstrum horrendum, cui lumen ademtum*, fog maradni. És Horác nem azt a leczkét adta-e *Pisoinak*; si graeco fonte cadant, parce detorta? És Döbrentey ilyenekkel fog kezét! És az a *Hipokratesz* fia fogna-e csak egy receptet is írni tudni, nem mondom magyarul, de deákul tisztán. Egy valaki azt mondá maga felől: *árkon túl hegymester*; s ez nem jól esett, mert ő az nem volt; de ez azt magáról, ha mondani szégyenli, magában elgondolhatná, mert valóban az. A csalfa szerénység, és a tudatlan merészség, egyformán vétkes. De te jól mondád, hogy szabadságokban kell őket hagyni! De hátők mért dictátoroskodnak? Mért vádolják az egész publicumot, hol csak egyet, kettőt kellene leczkézniük? Az az *Új Szellem* mit akart? A szolga szájába adta ön konyha magyarságát akarja-e tiszta magyarság gyanánt ajánlni? De így vissza, nem elő kell mennünk; és unokáinknak engednünk azt, a mit magunk elaludtunk. De már ott nem állunk, hol 20 esztendővel ez előtt állánk; s ha ki leginkább akarna ott állani, nem állhat, hanem ha egész eddig aludt. Ki a régiekben csak a *dolgot* látja, s a *mesterség* mellett behúnyt szemmel megy el, az nem tudja, mért olvassa a régieket; az olvassa az újabb történet írókat, ezekben a dolgot összefüggésben, világosan, s criticával fogja látni. Én azt hiszem, hogy a régiek nagyobb gondot fordítottak a *hogyanra*, mint a *mire*.

Az ifjú *Takácsot*, ki *Bésán* vicze *Ispán* mellett practizál, téltől fogva nem láttam; akkor is csak játékunkra jelent meg, s ment. Ő szép eszű, s jó indulatú ifjú. Többet fölöle nem tudok.

Az úgy nevezett búcsú járásokat a mostani váradi *Püspök* tiltani kezdé *Fejérvárott*; még inkább járták. De jelesb helyeken járnai a búcsút, ha rend van, s vigyázat, sokat ér; s én inkább tiltanám a falusi búcsúkat, melyeknek végek többnyire verekedés, gyakran halál. Azok a jelesb helyekre zarándokoskodó karavánok buzgó emberekből állanak, s közülök bizonyosan egy kettő *παλιγγενεῖς* tér vissza egész életére nézve. Édes barátom, a köznépnek is kell különbféleség; ez is unja a mindig egyet, s lelke szépül, mikor ujat lát; pedig neki csak vallás a képző vessző. Az eféle emberek, nagy részén, alig fognának, helységökön kívül e nélkül a vállásos utazás nélkül, más valamit látni, tapasztalni.

Te abban a *Marczibáni Commissióban*, igen részre hajló bíró lennél. Hagyjuk a jutalmat azoknak, kik érdemesek, és több szükségget éreznek, mint én. Nekem elég jutalom az, hogy *Theokritból* már nincsenek példányim.

Somogy azt fogja a *Diétán* kívánni, hogy a protestáns ecclesiáknak fő s alszolgái dotáltassanak, s egy ranguak legyenek a catholi-

cus papsággal. Itéletem szerint az egyenlőség egységre vezet: de ennek kell-e most a főpontnak lenni? Találkoznak olyak is, kik a volt párizsihoz hasonló Academiát kívánjanak a neologusok ellen! — Éljj szerencsésen, édes barátom, tisztelt tiéiddel.

Pannonhalmán, novemb. 30-án 1824.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
baráti üdvözlését.

Hosszú hallgatásod, édes barátom, ismét aggalomba döntött. — Bajod lehet! — szüntelen ez a gondolat nyugtalanít. Irjunk édes Kazinczym, ha már az óhajtott viszonzlátáshoz nem juthatunk, irjunk; én hogy tiszteletemet, szeretetemet erántad kiönthessem; te, hogy mennél több szépet, jót közölhess a tanítványnyal, s gazdagítsd lelkét lelkednek kincstárából. Engedj igen boldognak lennem, minekutána későn kezdék az lehetni. Tegnap forgatván az *Erd. Muzeumot*, jó fertályt mulattam azon szép versezed mellett, melyben bajokat kérsz Istenedtől örömidhez. Megnyeréd, mondám: s kezdém magamat, barátimat s az emberiséget vigasztalni bajainkban.

Szerzetes társaim, a boldog utazók, kik téged láthatának, szerencsésen érkeztek meg. Első szavok hozzám: „Láttuk Kazinczyt“ — s megcsókoltak; s én hagyásod szerint. Voltak M. . cson, s kívánságodat teljesíték. Szivemre köték, hogy ha irok, tiszteleteket zárjam levelembe. Ősz vagy tehát, mint a *hattyú*; de virgoncz; tehát még sem kell még reszketnem. Az utazóknak egy bajok esett; egyik lovak kidőlt a hámból; hat forintot adták el, s egy erdélyit vettek helyébe; ez ha párja volna, kipótolná a kárt. Sokáig nem mulathattak velünk, itt levén az iskolai idő; de még is beszéltettünk velek, felőled, s *Erdélyről*. Különösen a Mathésis prof. jól eltanulá az *erdélyi dialectet*, s az éneklő beszédet. Emlékezem, hogy így énekelve beszéltek a *szalai göcseiek*. A tapasztalt szivességet nem győzték magasztalni, s nekünk az igen tetszett, hogy a *Tokajit* úgy itták, mint mi közönséges borunkat iszszuk. De hol terem az a sok *Tokaji*? Mennyit hordanak el, mennyi felé! Igaz, hogy sok hamisat is talál az ember mindenhol.

Fáy András meséit most végzem, s örvendek új nyereségünknek. Mely eredeti, remek gondolatok? mely oda illő styl! az ugyan azon egy nemnek mennyi különféle fordulása! s mennyi ránk illő igazság fekszik majd minden lapon! Grammaticája ugyan a *Debreczeniek* és *Verseghi* után sántikál; de én az ilyeneken, ott, hol a dolog jó, aka-

dozni nem szeretek. Néhány vidéki szavai ujak előttem. Te ismerni fogod ötet személyében, ki, ha van valami igaz mesés biographiájában, *Zemplényben* született. Igen kedves dolgot fogsz tenni, ha őt velem közelebről megismerteted.

Mikor fogjuk venni *Erdélyi leveleidet? Szallusztot? Cicerót?* Ne késsél, édes barátom, ezen kincsekkel gazdagítani a hazát! — Én minden jó író t neologosznak és orthologosnak ismerem egyszersmind; s ez arra megy, a mit te mondasz, hogy a kettőt egyesíteni akarod. Azért nem szeretem köztök, mint két ellen tábor között, a különséget, s azt a gyermekes villongást; s mikor ezt a buták teszik, vagy szelesek, nevetem; de mikor derék férfiak a villongók, fájlalom. A ki épen semmit sem távozik a régi írásmódtól, azt ma jó írónak, vagy inkább *szépnek* nem tarthatni; a ki minden megválasztás nélkül halmozza össze az új *czifrákat*, s velek úgy tarkázza írását, hogy csudálhatatlan csudát teremtsen; s ha még ezekhez valóságos nyelvhibákat is aggat: az ilyen nem jó, nem szép író, s épen azért nem szép, mert erőszakkal akar szép lenni. Mit kellene mind itt mondanom, s nem mondhatom ki! Azt a menyei aiszthesziszt, csak nem lehet bebeszélni más lelkébe; s az a te, nekem igen kedves, mottód: *Θυε ταις χαριταις*, vajmi kevésnek van kezére! Mindég boszankodva hallám azt a vádat, hogy te itt így, ott meg amúgy irsz! De ha nem vakandokok vagy tökök a vádlók: előbeszéded kielégítheti őket fülig. Elöttem mindég az volt a te fő érde-med, s ebben tartlak hasonlíthatlanul *nagynak*, hogy nyelved egészen hatalmadban áll.

Hallottad hírét, a vallási egyesülés *Ideájának?* olvastad *Szikszaí* unioját? Ezek utánam irtak; s az első *πολεμικῶς*, de *ἐντιμῶς*; a másik *εἰρηρικῶς* és *ἐντιμῶς* egyszersmind. De czéломat nem látták át. Feleltem nekik, vagy inkább vizsgálat alá vettem gondolatjaikat. Én már azt is nagy nyereségnek tartom, hogy a dolog szóra kapott; s ha nagyobb következése nem leend, az már is, hogy egymás eránt kedvezőbbleg ítélgetünk, s érzelgünk: és ez is valami az egy hazának megoszlott gyermekei között.

Az ember gyakran maga sem tudja, mennyire tiszták munkásságának rügoi. Ez eránt én már többszer kilestem magamat. A mult napokban vevék tudósítást Olaszországból *Deáky Sigmond győr* megyei paptól, ki most ott *Eszterházy*nál nevelő. Ő ennekelötte egy érzékeny angol versezetet fordított le, s megkéré észrevételeimet; most ezeket köszövnén, egyszersmind tudatja velem: bogy *Szemerénknek* egy *Szonettjét* olvasta légyen angol fordításban (ezt meg is küldé, kezdete:

Sad Silence chaus thy tengue. stb.) hogy *Kisfalady Sándor Doboziját* és *Károly Életkorait* most fordítják. Gondold el, mint olvadtam örömben! Tüstént tollat ragadtam, hogy a kedves hírt *Thaiszszal* közöljem; „*Szivem melegével*“ így kezdém a levelet; s valóban oly melege volt, hogy a levelet akkor nem folytathatám tovább. Örömben annak is örültem, hogy annyira tudok örvendni, látván a külföld figyelmét literatúránk eránt, bátor semmi részem a dicsőségben. Vágyom tudni *Szemerének* ezen szerencsés Szonettjét; az angolból egy szót sem értek, ha csak a *Sad silence* annyit nem tesz, mint a német satt. *Szemere* Szonettjeiből pedig csak az *Erdélyi Muzeumban* bírok egygyel. Örvendj te is, kinek nem kevés részed van a dicsőségben is.

Mire mentél pereddél? Jösz-e? Isten tartson, ő őrizzen minden nagy rosztól tégedet és egész házadat; a kis bajok édesbökké teszik az örömöket. Nálunk sok a rablás, és vármegyénk, tudod, igen szelid.

Ujhely, deczemb. 13-án 1824.

Guzmics Lidórnak Kazinczy Ferencz

szíves tisztel. s baráts. idvezl.

Mely közel valék hozzá ez előtt harmadfél hólnappal, hogy levelem helyett holt híremet vedd! Tüdő gyulladást hoztam haza *Eperjesről* sept. utolsó napján, s más nap már feleségemtől titkolva irogattam rendelésimet s bucsúzó leveleimet, míg ő viszont titkolózással, szemvizeit vette elő, hogy sirását meg ne sejtsem. Orvosaim és feleségem, ki megelőző az orvosokat, megtartának, s szeretem hinni, hogy életem akkor, épen akkor, tére vissza, midőn te, drága barátom, áldozatodat mutatád be érettem. Higyjük azt, s tiltsuk el főmet, vizsgálni, ha kell-e, s lehet-e hinni, hogy azt nekem a te áldozatod tartá meg. Sim paulo infirmior! mond az enyelegni szerető bölcs, az *Ibam forte via sacra*, szép versezetében. Nem bölcs az, a ki nem mer nem bölcs lenni, s mindég csak azt a sovány igazat keresi.

Örvendek hogy utazó társaid ajakidra nyomák csókomat; bár azt magam tehetném minél előbb. Örvendek hogy látták szobámat, hol aug. 25. 1800. a követk. junius 28-ig lakattattam. *Horváth Endrénak* elmondám, mely szép öröm ére engem ott. Négy hólnapig tápláltam négy embert, kit az éhség is kínza, s merész tettel, míg végre rajta veszték. Ezért jutalmúl engem te is megfogsz csókolni.

Ismét valék *Eperjesen*, s ez idén ott *ötször*, szekerem *nyolczszor*. Nov. 27-dikén ismét megismertettek igazaim, s a birák sürgeték, hogy rekeszszük be a pert.

Fáy András Pest vármegyei születés, nem *Zemplényi*; *Zemplényből* csak anyját (*Szemere* leányt) vette. Hatodik nagyanyja az én nagyatyám nagyatyjának *Kazinczy Péternek* leánya volt. Vérek vagyunk tehát, de miolta iskoláit elhagyá, nem láttam. Arczát elmocskolá a himlő: de szivén semmi himlő nem teve kárt; az tiszta. Egy gátlott szerelem elugrattatá vele a házasságot, s ez a baj szint ád minden sorának a mit tolla ír. Vérei nem engedék, hogy egy nem alacsony, hanem csak nemfényes születésű lányt elvegyen. Fides et ingeni benigna vena est, — ezt kellene írni képe alá. Én csak azt sajnálom, hogy sok fabrikai *Románt*, és azt a szépen mázoló *Koczebuét* olvasta sokat.

Láttad-e *Hébet*? s melegítette-e kebledet az én *Zrínyim*? mert azt ugyan tőled várom, nagyon kívánom. Lángoló szívvel írtam azt s úgy hiszem, lángomnak által kell csapni olvasóim lelkeikbe. S az engem egy igen szép szerencséhez juttata: — magyar nyelven írtam levelet a mi kedves *Palatínusunkhoz*, s azt le nem pecsételve udv. fő *Mesterének Gróf Beckers Generálisnak* küldém meg postán. A törvényt ez:

Krafft, historiai festő parancsot veve, hogy *Zrínyinek* elestét fesse a pesti *Muzeum* számára. Ez *Festetics Lászlót* kéré, hogy *Csáktornyáról* hozassa fel a *Zrínyi Miklós* képét. *Festetics* magának is lemásoltatá *Krafft* által a képét, hogy művész ecsettel dolgozva birhatná. Voltak, a kik kérék *Festeticset*, hogy metszesse rézbe. Ez megleve. Mélt. *Márkus Ignác Úr* is kapa egy nyomtatványt. *Igaz* innen engedelmet kapa, lemásoltatni, s *Igaz* most a hős tettet velem dolgoztatá. Kijöve *Hébe*, s *Igaz* a *Zrínyi* képét az utolsó ívvel küldé meg nekem. Elrémültem, mert ez nem a *Szigeti Zrínyi* hanem a *Szigeti hős* unokájának fia *Zrínyi Miklós* a *Poeta*. Amaz 1566. esett el: ezt 1664. ölte meg a vadkan. *Igaz* bizonyossá teve, hogy *Zrínyi* ezen képében, ezen arczával van a *Krafft* 22 lábnyi vásznára általvive. Könnyű képzelní, mely zavar, mely lárma, mely kaczagás lett volna, ha a tévedés akkor világosodott volna fel, midőn a kép ki lett volna téve, fel volt volna függesztve. Én a két *Zrínyi Miklós* képeit bemutatóm *Nádorunknak*, s tanúságra szólítám a *Schrenkh Icones Ambrasian. Collect.* *Zrínyi-jét*, melyet az 1529. szül. és 1595. megholt *Ferdinand* fő herczeg állíta, ki ismerte *Zrínyit*, a szigeti hőst, és ezt szakállal adja. — A *Nádor* kegyelemmel vette jelentésemet, s meghagyta a *Generálisnak*, hogy nékem azt köszönje meg. Mit *Vermeldung* höchstihro *Dan-kes* — — — ez a kifejezése. Ezt édes barátom vedd örömmel,

barátod szerencséjén; de ne tudasd sokakkal, kivált ne azokkal, a kik engem nem szeretnek.

Igaz az én *Jubileumomra* is metszete egy rezet *Hébéjében*. Félre tevéem levelét, mely bizonyítja, hogy szándéka felől mind eddig nem tudtam semmit, míg a réznyomtatványát nem láttam. Hallom *Kulcsár* valamit ira felőle. Azt még nem láttam, de fogom. Szörnyű vindexe ez a *Kulcsár* a magyar nyelv tisztaságának.

Mit ír a *Theokritoszod* felől, *Gr. Dezsőffy* fogja velem közleni; én pedig az *Ellinger* folyó írásában akarok fordításod érdeme felől szólni, de bajaim, gondjaim, egészségem nem engedik, hogy azt a göröggel összehasonlítsam.

Ellinger hálát érdemel szándékáért, de csuda czímjét meg kell váltóztatnia, valamint azt a *negyedréte*t is, a mi szokatlan. Erről más-szor. Szép hogy arannyal akarja fizetni az ívet. Olyat *Trattner* is ígért; de csak ígért. Nekem hírem nélkül tette *Ellinger* a mit tett; csak akkor hallám mit akar, mikor a meghívó levelek közre eresztettek.

Élj szerencsésen, kedves barátom, s tiszteld nevemben társaidat, kik láttak. Ajánlom magamat igen nagy becsű barátságodba. *Endrének* ezer áldást az új esztendőre.

Pannonhalmán, jan. 8-án 1825.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
tisztelőtét, idvezlését.

A nélkül, hogy fátumot higyjünk, kétkedhetünk, ha imádságunk fordíthat-e valamit dolgunkon; az isteni *Gondviselés* szinte úgy változhatlan, valamint amaz hajthatlan. De meg mértük-e ezt? s azért, hogy a mi véges értelmünk a kettőt együtt gondolni nem tudja, ne imádkozzunk-e? ne reméljünk-e? A meghallgattatás legalább nem teljesen lehetetlen, s az imádság, a mindnyájunk atyjához szeretteinkért forrón bocsátott imádság, be jól esik sziveinknek, s be édes a remény, hogy meghallgattatunk! Te különben a *szívet* szereted religiód forrásává tenni, s jól teszed: a szívnek is vannak igazságai, melyeket midőn okoskodással meg nem mutathatunk, annál forróbban érzünk; s ha megszorítanánk, nehezebben fognánk feláldozni ezét, mit a hideg észét. Mért ne hallgasson engem meg az a jó atya, a nélkül, hogy örök végzéseit változtassa? Mért ne tartsa meg nékem, s hazámnak *Kazinczynk* kedves, mert munkás, életét buzgó könyörgésemre? Nem lehetett ez is az örök végzések között szinte úgy, mint egykori halá-

la? Azonban ne hidd felőlem, hogy merészkedjem egészséged helyre állását az én, — szegény bűnös ember lévén, — imádságomnak tulajdonítani, de áldom a gondviselést, hogy még megtartott köztünk; s kérem, hogy még sokára tartson meg.

Olvastam *Hébet*, olvastam *Aurórát*, s igazságtalan volnék, ha azt, ennek elébe nem tenném, s pedig minden tekintetben. Azt az egyet nem szeretem, hogy a képekben *miscet sacra profanis*, s ezt nem az idén teszi először; a bölcs ezen fen nem akad, ki itt is, ott is a művészt nézi; de hány nem bölcs találkozik *Hébe* olvasói között? — Hogy *Igaz Zrínyije* nem a *Szigeti hős* könnyű elhinni, kinek, ha bajúsát lenyírjuk, épen semmi hősi vonása nem marad: de hogy *Kazinczy Zrínyije* a *Szigeti* halhatlan hős teljes maga valóságában, azt ugyan magyar tagadni nem fogja: a neki tulajdonított beszéd csak oly lélekből származhatik, milyen a magát s övéit köteletségének feláldozott hősé lehet csak. De megbocsáss, ha nekem mindenek felett a bevezetés tetszik: mennyi igazság, mennyi erkölcsi szépség van abban a kevésben! — A 30. esztendő áldozó *Kazinczyban Theokritemre* ismertem. Szép igen szép a *Hit szava*, s az ilyen *Kazinczytól* nem kevésre munkál által; így *Vitkovics* szava is a *Hitről*: ebben a ti szavatok hathatós sokakra sok papolásnál. — Hát az a kis *Intés!* mily igazak azok az antithéták, mily bölcs leczke mind a bohó újtóknak, mind a makacs óvitóknak! Ezt nem sokára meg fogom koronázni. — S ki ne örvendjen, midőn két *Grófot* nyájas vetekedésben kap a literatúra mezején? Mondj a *Grófnak* tölem is hálát, hogy a bor becsületét visszavivta: dicsérje vizét a német, minthogy jó bort nem ihatik; a magyar csak úgy dicsérje, mint *Faludy Ferenczben* már gyermek olvastam: *jó bort inni, a vizet dicsérni*. — *Igaznak* valódi igaza volt, midőn az érdemekkel teljes 50. esztendő literátori hőst emlékekkel tisztelte meg; s szívem olvadozott nézletében. De igazán megvallom azt is, hogy a rény és *Khariszok* felírás nekem sem tetszik: nem azért mintha akár egyiknek, akár másiknak ellensége volnék, de az ilyen monumentumot úgy kell, úgy illik tennünk, hogy közkedvezést nyerjen; azért is, hogy a görög a magyarral nem jól áll együtt; lett volna vagy mind a kettő magyar, vagy mind a kettő görög. Én a te mottódat. *Θυε ταις χαριταις*, fogtam volna oda tenni, akár görögül, akár magyarul. A rényről, valamint több új szavainkról is, nem sokára a *Gyűjteményben* fogok szólni.

Szóljunk valamit *Dulházy* és *Ellinger* igyekezetekről is. Én nem

örvendek azon, hogy folyóírásaink szaporodnak: olvasó publicumunk csekély is, szegény is; kevesen vannak a jó munkások is, és mikor ezek folyó iratokhoz küldendő értekezésekben fáradoznak, elvonatnak a nagyobb munkáktól. Azt mondja *Dulházy*, hogy a *Gyűjtemény* nem elegendő a kéziratoknak közlésekre; ezt ítéletem szerint mondani nagy gondatlanság volt: tudja az értelmes olvasó publicum, hogy a *Gyűjteményben* még most is, s talán méginkább mint kezdetében, sok üres, szegény portéka jelenik meg; tehát gondolja milyenek lehetnek azok, melyek ki nem adatnak; s *Dulházy* ilyeneket akarna velünk közleni? abból különösen, hogy olvasó publicum csekély és szegény, vagy egyik, vagy a másik, vagy mind a két folyóírásunknak bizonyos halála következik. De erről már hiába beszélünk, minnekutánna megindult. — *Dulházy* hozzám is küldé meghívó levelét: bizodalját tiszteltem, de te tudod, mennyire vagyok én felosztva, jobban felnem oszthatom dolgaimat. Szerzetemnek magát különösen a religióban kell kitüntetni: én már tizedik esztendeje hogy a *Dogmaticát* tanítom, méltán kívánhatja tőlem, hogy a mit ez idő alatt gyűjtöttem, közre bocsássam; csak ha ezt teszem, fogja igazolhatni szép-literaturai dolgozásaimat. A *Gyűjteményt*, a *Veszprémi Értekezéseket*, nem hagyhatom szavamnak visszahuzása nélkül. — Megszerezni azonban *Minervát* ohajtom, de a kiadó itt is teljes bizonytalanságban hagyja bennünket: hogy négy kötetet ad, azt jelenti; de mennyiből áll a kötet? az ára egy forinttal több, mint 12 kötetű *Gyűjteményé*; s hogyan fogjuk kapni? mi uton? Postáról nem szól, vagy csak legalább *Pesten* jegyzett volna valakit ki, kihez a pénzt küldhetnénk, és kitől a köteteket kívánhatnánk. Pénzét senki sem akarja sárba vetni. Te is azt irád, hogy *Ellinger* aranyat ígér; s hogy *Trattner* is ígért ilyent (4 forintot pengőben) a dolgozóknak, de nem adott. *Trattner*t, barátom védnem kell, az ő szívét ha valaki, én ismerem, előttem titka nem volt. Ó, a ki kívánta a bért, megadta, s tudom, hogy sokan kívánták; különben ő a dolgozóknak a *Gyűjteményt* ingyen küldé: még ebben az esztendőben is vettük *Endre*, s én, bátor *Endre* s én, keveset irtunk a *Gyűjteményhez*.

Én neked n. érdemű barátom, s tiéidnek, Istentől minden jókat kívánok az új esztendőre, legyen ez az, melyben nemzetségi bajaid szünjenek meg, s hozzon még sokat maga után, melyeken át csendesesen élj tudós otiumodban.

Széphalom, febr. 23-án 1825.

Guzmics Izidórnak Kazinczyja
szíves baráti tiszteletét.

Perem léfolyt, s megnyertem feleségem osztályrészét, a jószágnak jövedelmével anyjoknak halála oltá. Biráim harmad napig tanácskozá-
nak felette, s még a harmadik nap sem csendesedett el vetekedések;
az ítélet felolvasásakor, mely mindég nyitott ajtóval szokott esni, há-
romszor zárak be az ajtót, s új meg új javításokat tőnek. Az ítélet
így el nem kerülé a zavart, s ellenkezik önmagával. Az eránt, a mit
nekem ide ítélenek, nem leheté kérdés, noha sógorom pirulás nélkül
vitatta hogy minden övé: de mit nekem ide ítélenek, az nekem nem
elé. Meghagyá a jószág szerzője, ipam, hogy az ő halálával mingyárt
osztassék fel; s a sógorom oly szóval tett kötelezés mellett vette által
benne a gazdálkodást, hogy a jószágot javítani, s a terheket, a jöve-
delemből fizetni fogja, s én számadásra szorítom a sógort, hogy mit
javíthatott, mely terheket fizethete, s ötet *Eperjes* mentté tevő e szám-
adástól. Innen majd az következik, hogy azt mondja majd az execu-
tiókor, hogy ő a javításokat és fizetéseket idegen pénzből tette. Az
annyi, mintha az idegen pénzt értéke felett való költségekre s szük-
ségekre fordította, s a jövedelmet, melyből mind anyját, mind testvé-
reit kirekeszté, elköltötte volna; s ez csak nem igazságos. Most vá-
rom *Pestről a Cítatóriát*, s azt neki exhibeáltatom. Májusban *Pesten*
leszek, és így téged is meglátlak. Várj baráti karokkal. — Február
11-dike volt az az áldott nap, melyen az ítélet felolvastatott.

Amint haza érkezém, s elmondám mit végeztem, feleségem gyer-
mekeihez fordult, s ezt mondá nekik: „*Gyermekeim, nézzétek ezt ne az*
én örökségemnek, hanem az atyátok keresetének; nélküle azt soha meg
nem nyertétek volna. Testvérem annyira összezavart mindent, hogy
azt atyátokon kívül senki sem tudta volna feloldani. — Mint szánom
a bátyám szerencsétlen gyermekeit, úgy mond továbbá; őket atyjok
keményszívúsége most abba a nyomorúságba süllyeszti, a melyben mi
valánk eddig.“ — S a sógorom egy ily érzésű testvérét és sógorát tu-
dá hóhéri kínokkal elkinzani! Debent hoc sibi laudis sorores, quod
eae ab exordio tristium harum in domo paterna simultatum, nil prae-
ter amicam rerum compositionem quaesiverint, nexus sanguinis, divi-
nique effati: omne regnum in se divisum desolabitur, non immemo-
res. De mind ez haszontalanság vala a boldogtalan ember előtt.

Barátom, engem az én vallási érzésem, az én bizodalمام ah-

hoz a láthatatlan kézhez, el nem hagyott, s el nem hágy, sem szenvedésem közt, sem ezután könnyebb napjaimban. Gyermekeim jól tanulnak atyjok példáján, s az nekem elég. Ha perem felolvastatnék a *Curián*, látnák bírám ott, ki vagyok én, és ki a sógorom.

Minervának két ívét nyomtatva lelém, midőn vissza jövék *Eperjesről*. Szaladtam *Ellingerhez* megköszönni, hogy a hasított oszlopoktól elállott; a czímet a csudást megtartotta, mert arra nyert privilegiumot. Kelle-e két *Folyó-Írás*, nem tudom, legalább nem kérdem; újra elmondom, hogy a szándék felől mindaddig senki sem tudta valamit, míg *Ellingernek* a privilegium megadatott. Minek utánna a dolog elindult, azon kell lennünk, hogy oly jó legyen, a mint lehet. Senki annyi munkát még nem küldte, mint *Perecsenyi Nagy László*; de az annyi, mintha semmit nem küldött volna, — úgy mondják a kik látták; én nem láttam.

Leveled vétele után megolvastam a *Zrínyi* bevezetését. Örvendek, hogy az *NEKED* nyerte meg javalásodat. Feldolgozám benne szívem forró érzéseit. Ha írásomnak, sőt ha magamnak, van valamink a mit javallani lehet, úgy az nem egyéb, mint a forróság. — Irtózni a rútát, a mi szép, szeretni! Ez az én szívem érzése, ez az én életem színe.

Petersburgból tavál juniusbán indult el hajón egy *Rombauer* nevű szepesi fi festő; *Lübecknél* kiszállott, útját *Berlinnek*, *Drezdának*, *Bécsnek* vette, s *Eperjesen* telepedett meg. Ismertem 1803-ban *Pesten*, midőn *Stunder* festő körül gyakorlá magát, s siettem hozzá. Egészen másnak festi *Petersburgot* mint képzeltem: gazdagság és irtóztató szegénység, a főbb rendnél tudomány, az alsó rendnél és pórságnál borzasztó tudatlanság. A császár frugális, s szerettetik mindentől; s méltó hogy szerettesék. Kivált a mesterségért sokat tesz. Harmincz millió rubelt szánt az *Izsák* temploma felépítésére, melyet elbontatott. *Finnlandból* hozzák az egy öl diameterü, kilencz öl magasságú oszlopot hozzá, s egy hajó csak kettőt egyszerre. — *Fessler* él, a császár ötét utálja, a tudósok nevetik, mert minden nap más a gondolkozása. Egykor váradi prof. *Balugyánszky Mihály*, egy *Zemplény* vármegyei orosz pap fia, ott is politikai tudományt tanított, most wirklicher Staatsrath és Excellenz 25—30 ezer rubel esztendei fizetéssel. Elvadította erkölceit a hivatal és a veszélytől rettegő fertelmes *prudencia*. Hétleány és két fiú gyermeke van; *Váradról* vitt felesége belé únt, s ő feleségébe, s a háznép olyan, a milyen a felfordult háznál lehet. — *Rombauer* engem másnap felkerese azon fogadóban, hol társaid szállásolának, s kért ülnék neki, de hogy a kép övé maradjon. Száraz lóm, úgymond, neki egy szép képet ígér.

— Ültem. Harmad napig dolgozta a főt délelőtt is, délután is, holott *Kreutzinger* és *Dónát* egy főt elvégez első festéssel egy nap. A kép tér-
dig, és természeti nagyságban. A két kar egymásba ötlődik jobb felé,
a fej balfelé fordul. Interesszánt az úgy nevezett *attitűd*: de *Rombauer*
mindent nagyit; láttatni akarja, s inkább talán mint kellene, hogy az
Anatomiát nagyon tudja. Egy fiatal festőnél ugyanott szép munkák dol-
gozásait leltem. Egy gyönyörű feszületet *Van-Dyck* után, mintegy 2
lábnyi magasságú vásznon. Nem szeretem a holt testeket, de ezt szeret-
ném. Egy *Máriát Jézussal*, *Mengs* után, csillogó (brillant) ecsettel. *Mária*
a *Mengs* hitvese, *Jézus* a *Mengs* gyermeke. Két *Magdolnát*, az egyik
Carlo Dolcsétól, s ezt a festő megtudá nevezni; a másikat meg nem tudá
nevezni, de én kitaláltam, noha a darabot soha többet nem láttam —
Guidó Rénitől; ennyire használ ismerni a nagy mesterek sajátosságait.
Rombauer azt mondá, hogy nálamnál többre ezen ismeretekben nem
igen ment valaki, s hitt, hogy utazzunk együtt a mesterség egyetlen
honjába, *Rómába*. Öreg vagyok, de mennék, ha erszényem engedné. —
Felejtém mondani, hogy *Ginovszkinál* egy *Vénuszt* is találtam, aluva,
ruha nélkül; fia ölében aludt el. Minden tagja skurzóban: és mégis
isteni mű. — Öllelek!

Pannonhalmán, márcz. 16-án 1825.

Kazinczy Ferencznek Guzmicsa
szíves idvezlését.

Leveled, nagy érdemű barátom, kettős örömmel lepett meg; azzal
is, hogy a gyűlöletes pernek részedre szakadt vége, s most már meg-
nyughatol; azzal is, hogy öllehetnék nem bizonytalan reményt nyujt-
tal. Senkinek sem ohajtok hosszú pert, legkevesébe *τοῖς Μουσολαριστιν*.
Én dolgozokhoz nem értek, s érteni nem akarok; de azt meg nem fog-
hatom, mint lehet a világos dolgon annyit pörölni! De az embe-
rek szeretik ezt, s benne nem kevesen híznak, midőn mások fogynak.
Azt sem értem, mint mentethetett fel sógorod a bizonyos tartozás lefize-
tésének kötelessége alól, ha te engedni nem akarsz? S te ezt, ha bár
egy kis áldozattal is, fogtad akarni, ha emberedet nem ismernéd, s nem
félnél új involutióktól, s több és több praetensiótól. — Szivem-
ből örülök neked, *nagyságos nődek*, s veletek nevendékeiteknek. Isten
adjon oly szívet, milyen a tiétek. Mélyen illették a jó nőnek s anyának
szavai lelkemet; az asszonyi kegyesség szelid fénye ragyog azokban.
— Ha *Pesten* végzéd dolgozat, megnyugszol ugy-e, s hozzánk egészen

hozod magadat? Be boldog nap fog az reám nézve lenni! szóljunk röviden jövőendő utadról:

Pestről megszabadulhatásod napját nem tudod, nem tudhatod. De *Pesten* talán megfogod tudni, ha a napot nem is, legalább a hetet. Igen szeretném vagy csak az utolsót is tudni előre, nem magamért, kit mindenkor fészkembem találász, s tárt karokkal; hanem több barátimért, kik tisztelőid, s látni vagy csak egyszer is óhajtnak. Írj tehát *Pestről*, ha mi bizonyost írhatasz. Utadat merre fogod venni? *Bicskének* az ugynevezett *Mészárosok* útján? Ez rövidebb, jó és kevésbé unalmas; de meg ne késsél, mert *Bicske* és *Bánhida* között van egy erdőség, melyben néha rossz emberek tanyáznak: a múlt novemberben mészárosunkat, s társát, az igmándit, minden pénzeztől megfosztották; de azt gondolom, hogy csak mészárosokra céloznak, különösen a pesti vásár közelítésével. Vagy *Esztergomot* akarod megtekinteni az új épület kedvéért? Itt nálunk szállj, örömmel fognak venni; a vármegye ház ellenében van házunk. Ha *Komáromba* is be akarsz tekinteni, ott *Szeder Fúbián* az előljáró; a világért ki ne kerüld. Ő bizonyosan veled fog onnan jönni, s elfog jönni nélküled is. Taval *Nagyszombatban* volt, s hogy téged vártunk, kész fogott a gyalogolásra lenni kedvéért. Így tiszteltetel te! *Szeder* fog neked tetszeni közöttünk legjobban. Akár merre jössz, elhagyván itt *Almást*, ott *Bánhidát*, földünkre érsz; a tömördi puszta, ezt éred előszer, *Tárkány* helység, ha magadnak nem is, lovadnak fognak szolgálhatni; de ha tudjuk a hetet, magadnak is. — Sokat nálunk nem látsz, de érezni fogsz: sok szív ohajt látni. De egy barátom, kit most nem nevezek, nem kevésbé tiéd, mint én: ez nem magyar író, de magyar lélek, szép szív, s a legszebb ész. Te ki fogod ismerni ötét, ha nem szólok is. Ha a víg *Vitkovicsot* elcsalhatnád, *Endre* magánya tömve lenne énekkel. *Endrének* terhes a fárája, sok agsága, azért *Árpád* nehezen halad. Már ugyancsak a negyedik könyvben van. Majd olvastassunk vele. Addig élj egészségben, s ne adja *Isten*, hogy várakozásomban csalóddjam.

Ujhely, auguszt. 1-én 1825.

Guzmicsnak Kazinczyja

szíves tiszteletét.

Édes barátom, pöröm a sógorom ellen május 30-án kezdetét vette; most *Pestre* kell vala indulnom, de közbe jött a *Diéta* s így utam vagy novemberre halad, vagy januariusra. Megvagyok tehát fosztva azon öröm-

től, hogy megláthassalak. Nem szükség mondanom, hogy azt mely igen fájlalom. Az a bizonytalanság, hogy a *Diéta* lesz-e, vagy nem, napról napra halasztatá velem az írást; s így történt hogy egészen elnémultam.

A sógorom keményszivűsége öldököl. Még most is úzi gonosz játékaikat. Nem első példa, hogy az *Isten* legnemesebb teremtménye magához egészen hasonlatlan fiat hágy. De képzelheted, mint akaszt el, mint ront. Nagy kín egy atyának, midőn gyermekeit látja szenvedni. Ma g a kevélyen szenved, midőn azt szenved, a mit nem kellene.

Én február óta mindég itt vagyok. Nem zaklatnak, de a becstület érzése nógat, hogy végezzem el a munkát valaha. Készen vagyok mind a két levéltárral, tudniillik mind a *Politicummal*, mind a *Juridicummal*. Tíz ezer pernél több ment keresztül kezemen. Az én dolgom csak az volt, hogy tekintsem meg, megvan-e, s minden hozzá tartozó actáival, s ott van-e, a hol lennie kell. De kezemben levén egyszer, a mi az emberbarátot és a kiműveltetés vizsgálóját érdekelhette, nem mulasztám el megtekinteni. Osztózz érzésimben, s mond magadnak, mit kelle érzem ilyeneket olvasván :

Fascic. 370. Nro 33. Jósef (Mariae) ex poone Szomotor oriundae, criminis magiae accusatae, atque ad torturam, postea etiam rogam damnae. Processus Criminalis. Anno 1704.

Inquisitio, seu potius fassio cruciatibus torturae elicita, in qua *Kondásiana* aliqua, in *Megyaszó*, se artificia strigum exercuisse, in tortura, et post torturam, asserit. Vidit procul dubio innocens strix, se in manus amentium incidisse. Quaesitor vecors in suo scripto nec nomen mulieris, nec locum habitationis adjecit, imo fassionem hanc ne subscripsit, quidem. — Anno 1731.

Joannes Sebök ob blasphemias contra *Mariam* etiam *Theresiam* effutitas, utut testes asseruerint, eum mente fuisse alienata, manu carnificis mortuus est, extracta prius lingua. — Anno 1770!!!

Maria Szijártó, uxor cauponis *Tolcsven*. apud quam tres Poloni occisi sunt, cum crimen hoc probari contra eam nequeat, ipsa vero, toleratis primis tribus torturae gradibus, nihil fateatur, ulterioribus torturae gradibus subjici praecipitur. — 1747.

Mulier Judaica, quod pudenda viri, qui de patibulo decidit, absciderit, et domum deportavit. Inquisitio (nem sült rá) — 1770. —

Criminis bestialitalis reus (ilyen és infanticida akkor sok; miért?) capite plectendus, ac postea cum vitulo comburendus.

N. N. gratiam vitae a Majest. obtinet, ad perferendos in eodem anni carceres damnatus. 1776. — Barátom, érdemlé-e ez, hogy halál mondassék rá? s ember így gondol-e ember életével? Bíró-e az ilyen?

N. N. Ecclesiae R. Cath. S. Patakien. aedituus, fur sacrilegus. 1763.

N. N. ob defectum rationis in bigamiam incidens. 1759.

Hricz Molnár voluntarii homicidae ad instantiam cujusdam virginis ante pronunciationem Capitalis sententiae eundem sibi pro vitae socio expetentis, ab ordinaria, poena absoluti 1724. — És így a talán rút lány elvételét is büntetésnek nézik a bírák. — Én ezen 1552-ik esztendőn kezdődő és 1777-ig menő crimális pereket elmélkedve tekintettem végig, s bíró a törvényszékekben lenni szeretek, noha az species carnificinae. Én irtózom ok nélkül büntetni, s a blasphemiákat csak bolond, tiszteletlen és az embert még inkább eldühítő dolognak nézem. — De midőn Sodomiákat, bestialitásokat, gyilkosságot, gyújtogatást, gyermekölést büntetének, nagy számban!! *Zemplénynek* 40 rabja volt. Most 150 van, s több. Honnan ez a roszt, s nem kellene-e szívünkre venni az emberiség javát? Én tudnék egy módot *Amerika* hasznát veszi.

Bele csömörölvén ezen munkába, tudománybeli foglalatosságaimhoz térek: *Hazám története*hez; *Szalluszt*hoz; *Erdélyi Leveleim*hez; melyeket miolta a *Censúra Bécsben* megengedé kieresztését, két ízben dolgoztam újra, s májusban a *Gróf Mailáth Magyarische Sagen und Märchen*-jeit lefordítám, s *Igaznak* küldém, adja ki, ha tetszik. Azok jól vagynak beszélve, s ártatlan gyermekes szellemökkel kedveltetik magokat. *Theokritodat* még sem olvastam végig: de ha nem szeretnék is, ha gyűlölnék is, szeretném azt. Gyönyörű! s hadd mondják azok a sovány, és érteni sem tudó emberek, a mit akarnak. Azzal nem kell gondolni. A ki megvénült a más tanításaiban, a másoknak parancsolgatásában, a kit mégis, nec deus mensa, dea nec dignata cubili — ugyan hogy bánthatna az téged, hogy az veled is érezteti felsőbbiségét. — Mondjad *Szedernek*, hogy régen szerettem: miolta pedig utóbbi leveledből tudom, hogy ötet *Révai* szerette, és *Horvát István*, még inkább, s nem czimboraságból. Öllelek, édes barátom, forró szeretettel!

Pannonhalmán, sept. 29-én 1825.

Kazinczyna *Guzmicsa*
tiszteletét.

Szinte május derekán fordult meg nálunk *Vitkovics*, s reménye-

met, hogy nem sokára látni foglak, elrablá tőlem, meghagya belőle mégis annyit, hogy szeptemberre várhassalak. A *Diéta* hirdetés azonban, valamint most vett leveled is erősíti, ennyitől is megfoszta. De én békével tudok várni, s csak tudjam, hogy élsz, és egészséges vagy. — A közel ülelkezhetésnek reménye levelezésünket is felakasztá. *Füredről*, hová fejem feszülései kergetének, augusztus másod felén térék vissza, hogy a tiedet vettem; melyre nem előbb, mint most válaszolhatok kedvem szerint: elszóratva lévén az előtt examenjeink, pesti utam, hova kötelesség vala mennem; ismét egy primiciális praedikáció, melyet tegnap előtt mondtam el, közbejövetelek által. *Füreden* találkoztam a még nem láttakkal: *Kisfaludy Sándorral*, *Fáy Andrással*, és *Pápay Samuval*. Különösen meghatott *Fáynak* gyengéd érzése, könnyüded, elfoglaló társalkodása, kiben a csipős meseirót nem fogtam keresni. Ő engem egészen elfoglalt. A kútnál *Guzmicsot* kérdezé tőlem, s hogy nevét mondá összeülelkeztek karjaink. Ez nekem rólad azt a szomorú hírt hozta, hogy felette beteg voltál, s te nekem erről egy szót sem irsz. Ugyan ezt mondá *Gr. Dezsöffy*ről is, ki azonban már a *Dietán* teszi azt, mit egy derék hazafi tehet.

A *Minerva* mindjárt első megjelentével semmivé tette a jelentésből ellene támadhatott előítéletet: a dolgozások benne jók; gondos toll; helyes ítéletek. Kár hogy negyedréti, s valamicskét drága; az elsőt te változtatni kívánád, s nem boldogulhatál: úgy vélem, mert a kép már készen volt. Árát felcsigázni talán az olvasóknak még bizonytalan számok hagyá; majd ha ez nő, amaz lefog szállhatni. — A te értekezésed az első kötetben (a másodikát még nem volt időm megolvasni) valamint kívánatos volt, úgy nem lehet, nem akárkinek is, nem kedves; de én nagyobb kiterjedést szeretnék e tárgyban. Egy van benne, miben nem kevésbé ütköztem meg, s velem mások. Azt állítod, hogy szent *István* király által a *Pannonhalmi* Benedictinusoknak adott adomány levél *görög* nyelvű. Ennek autographonja, *latin* nyelven van kezünkben, s már sok vitán ment által, de mindig győzedelmesen. Véleményed alapját tudni vágyom, s barátságodtól várom is. Vagy talán a *veszprémi* görög apácákat akarád mondani, mely ugyan csak görögül volt adva, s melyről te nem emlékezel? — *Minervában* a sok apostrophizálás nem tetszik nekem: éktelenül cifrázzák ezek írásunkat minden szükség nélkül. Nem szólok az articulus és birtokos nominatív mellé szúrt vonásról, ezt még csak én kezdem elhagyogatni; de minek ezek mellett: gondos'b, vi'sgáló, ros'z, miképp', öt'? nem különben a sok csatló húzás még ezek-

ben is: *láng-ész, kar-perecz*; össze olvadt egy szavak ezek? hát írjuk össze, mint írjuk: *háladó, fűszer* stb. Külön szavak? hát írjuk külön, minden csatló nélkül. Valóban ezeket a tarkításokat ritkítunk kellene inkább, minekutánna megvont hangzóink is már elég cifrává tesszik írásunkat.

Pesten létemben, s már *Füreden* is nagy dicséretekkel hallám emlegetni *Zalán futásdt*; de hogy még *Pesten* valék, nem készült egészen el; s még nem bírom. Ki ne örüljön egy valódi hősi munkának megjelenésén, milyen nélkül mind eddig elkelle literatúránknak lennie? — *Horvát Endre* barátunk is izzad *Arpádja* mellett, kár hogy nem szabad neki egyedül abban izzadnia! de a csupa poetának nálunk üres a táskája. Új, valóban jó *Püspökének* felette nagy kegyében úszik ez a mi barátunk; s ha az él, ez rövid idő alatt káptalanhoz kerül. Ezt neki ki ne ohajtsa? De meghalt kedves tanítóm, a derék *Tumpacher* irtózott a káptalani lakástól, mely mellett nehéz légyen valódilag foglalatoskodni.

Theokritemet Thaisz akará ha nem recensálni, legalább referálni a *Gyűjteményben*; de én kértem, ne tenné azt. Kulcsár felesleg is megtevé, *Döbrentey* írta, hogy félt tőle, mint ujtásokkal teljestől, de megolvastván tisztának találá azt. A vakbuzgalmú theologus nem retteg jobban az eretnekségtől, mint ezek a mi jó barátaink a nyelvujtástól. Itélgessen kiki belátásával, ízlésével megegyezőleg, én utamat követem, s csak azért is követem, hogy te azt nem rosznak találod.

Mikor vergödel már egyszer pöröden által? Igen fájdalom öregeséged aggságait? kinek most élhetnék bölcs mentorságával; kinek, egyedül illenek a sok zavarból kiemelni bennünk; annak ily tőle idegen, ily gyűlölt tárgyjal bajoskodnia! Ha az a te irgalmatlan sógorod vagy csak ezt venné szívére, nem fogná az egész közjónak ártalmával mesterségét üzni, hanemha rosz atyafi lévén, hazafi sem jobb. — En *Erdélyi Leveleid* és *Szallusztod* eránt értekeztem *Fájjal*; azt beszélé, hogy még most is minduntalan javítgatsz, s hogy igen nagy gonddal szeded egyebek itéleteiket. De, édes barátom, te már koros vagy, s tartok tőle, hogy javítgatásiddal el késel; adjuk hozzá azt is, hogy nem minden javítás jobb a javítottnál; s ha ezt még idegen itéletek után teszed, félek, ne talán roszítások legyenek. *Pozsonból* nem várt jó szelek fujnak; de *Vitéz*, mondják, nem akar hinni. Ha igaz, hogy a *Haza* boldogítása e *Haza Atyjainak* kezekbe adatott, úgy nekik bölcs meggondolást, és szép egyetértést kívánok Istenemtől. Ha

még így sem fog nemzetünk boldogulhatni, magunkat kell okoznunk, s mondanunk: nos nobis defuimus. Élj édes barátom szerencsésen, s ha tesz valamit általam is tiszteltetned, szerettetned, légy bizonyos benne, hogy bennem ez is, az is végtelen erántad. —

U. I. *Szedernék* egy különös gondolatja van: nevezeteseb férfiak kézírataikat összeszedni, én. neki leveleiből a legrövidebbikét sem akarnám kiadni; egy betüdtől sem akarván megfosztatni. Segíts rajtunk!

Széphalom, octób. 27-én 1825.

Édes barátom!

Közel egy holnapja már hogy leveled kezemben van, de én neked ma, épen ma, akarék felelni; az nap, mely magamnak, feleségemnek s gyermekeimnek, oly nevezetes. Ime ma lépek 67-ik évembe, eléggé ifjú erőben, s győzve az archivumi munkát, mely mellett éjfélíg és virradatkor gyertyázok. De meddig tarthat az? Az öreg erőnek egy döczczenés, s felfordúl. De éljünk a meddig Isten engedi, s bizzuk magunkat ahhoz, a mi jut. Ah! az élet végén látjuk, mint kellett volna használni napjainkat! Esztendők kellene, hogy a mibe fogtam, rendben hagyhasssam.

Hogy *Himfyt*, *Pápayt*, *Fáyt*, látád, nagyon örvendek. Az utolsó *Kazinezy* leány maradéka, de husz esztendő óta nem látám, s mivé leve ő azolta! *Pápayt* 1815. látám *Vitkovicsnál*, midőn *Pestről* már indulni akarék, és így zavarban, *Himfyt* soha. Bár a nemzet nagy díszét, azt a teremő lelket én is láthassam! Jót jelent, hogy a *Püspök* szereti *Endrét*. Bár mit mondjon *Tumpacher*, a lelkes, és jó; én *Endrének* úgy kívánom a veres övet, s úgy osztán a violaszín palástot, mint magamnak a sok pénzt. Mert nekem nincs egyébre szükségem. Nyerünk, ha *Endre Püspök* lesz.

Nem szeretek hallani a magyarság *pesti Censorairól*, s a mi *Döbrenteynek* ítélete e részben előttem gyanús. Azt teszem én is, a mit te; örömmel hallom az ítéletet, akár kedves, akár süjt, s teszem a mit jónak látok. De szeretném, ha az ítélő, minkeelőtte megszólal, ítéletét olvastatná meg azzal, a kit ítélget. Ha *Horváth József-Elek* olvastatta volna velem, a mit az *elisiók* ellen monda, kimutattam volna, hol ért engem hamisan, s dolgozása hol kíván igazítást. Én elidálok, olvasztok, mert úgy beszélek, s mást is úgy hallok beszélni. De nem elidálok mindig. A *Wesselényihez* írt epistolában ez áll:

„Gyermek, mi ez? s te azt hiszed talán —

mert a mi, és te, a beszédben rem ugratják ki. A francia sem ugratja ki ezeket: qui y ira, de nem pattogatja meg a három i betűt mint a fortepiánón a pizzicato zott hangokat. A rossz fülű, hallván a francziát, azt hinné, hogy ő *kírá-t* mond, pedig három i-t mond. —

Igazod van; a mit a *Minerva* első füzetében adtam, bővebb kiterjedést kívánt volna. *Ellinger Dezsőffynak* adá a dolog vitelét, s ez megszólíta, hogy segítjen. Semmim sem vala egyebem, s ez nem kész. Oda adtam, folytassa más, a ki inkább tudja, *Pesten* lakik, s rá ér felhányi, tudakozni. — A szent *István görög Diplomája* eránt, édes barátom, te tévesztél meg. Mint a szerelmes mindenben lánykáját látja, úgy látalak én téged, a hol a *Weszprém Szüzeit* kellett volna látnom, mihelyt az őket is, titeket is boldogító hozódék elő. Ez a soknemű gond és az öregség megtéveszt, megzavar, engem az írásban, mint *Dezsőffyt* a beszédben, ki azomban hasonlíthatatlanul szebben beszél mint ír; a mit most is bizonyít a *Diétán*, ha való a hír, hogy első szolónak, ő tartatik, de két írása hallgatással nem nyere elfogadtatást. Mely igen szeretném, ha te *Pozsonyt* most láthatád vala, s *Dezsőffyt*, és az én szerelmemet, az ő *Aurél* fiát. Az ám a gyermek! Nyolcz nyelvvel, s mindég könyvekben! s mely tiszta fej, mely tiszta lélek! —

Mi a *Diéta* felől keveset tudunk. Levelekben senki sem mer úgy írni, hogy az *Olvásó* ne lássa az *Író* nem szabad lelkét, s a kik haza futottak, gyermekek, vagy féltik bőröket, legalább nyugalmokat, s hallgatnak. A szomszéd megyék követjeit mind ismerjük, s nem úgy mint azok, a kik őket ott hallják, s talán most először. A híres *Vitéz* oldala mellett, úgy hogy karom karjához ért, míg ő harsogtatá szörnyű hazafiságát, valóban *elaludtam*. Sokaknál a jó szeretete csak hiúság; hősök mig csendesen van minden: de ha a gyík megzördíti a fa lehullott leveleit, reszketnek. De olyak is kellene; lármázók. Beregi Viczeispán *B. Prényi Zsigmond* nagyon gazdagon van megáldva; de ez idén olyak esének *Beregben*, a mit nem lehet botránkozás nélkül hallani. Hát *Zemplényben* mely hálátlanságot követének el némelyek az eránt, a kinek soha sem fizethetik meg érdemeit! De nem ismeri az emberi dolgokat, a ki az efféléken álmélkodik. — Ennyi sok gonosz közt, kik, a mi legszebb, még jóknak akarnak tekinteni, csuda hogy állunk. *Censorokat! Censorokat!* mint *Rómában*. A szív tisztasága első érdem még a közemberekben is. Míg az nem lesz, minden rosszul lesz!

Mindamellett örvendjünk férfainkon, s kin inkább mint, a haza *Órangyalán*, a kedves *Nádoron*, ki

Azért legelső, mert legérdemesb.

Azok közt, a kik ott legelsőben vannak most, nagy figyelmet érdemel *Vay Ábrahám*, borsódi első *Alispán*, a nagy *Vaynak* egyetlen fia, s az atyám testvérének veje. Felesége *Kazinczy Sophie*. Ingeni benigna vena est, s tűz, és szerencsés szóló. Igen derék, az ungvári *Szerencsy* is, s örömmel hallom, hogy ez tündöklék. — Egyébiránt csak azt jegyzem meg, hogy ámbár férfaink nagy tűzének örvendek, ez a nagy tűz rettent is: a mi feszes, nem tarthat soká. Jobb a lassú tűz. Nagyon óhajtom, hogy *Theokritoszodat* recenseálja valaki, de olyan, a ki görögül is jól tud, poeta is. Én kevélykedve olvastam barátomnak dolgozását, s bizonyosan nem a *Döbrentey* érzésével, ki vagy nem az, a minek apostásiája mutatja, vagy dicsérete üres hang. Én apostásiáján fel nem akadok; ismerem ötöt jól; s tisztelem az érzést, a vélekedést, melynek sokszor okai sem vagyunk. De sajnálom, hogy ez a barátunk magának kedvetlenségeket akarva csinál. Mert ő vigyázóbb, minthogy afféle rajta akaratján kívül történhessék.

Szedernék Pannonhalmára írtam, noha tudom, hogy *Nagyszombat* volt eddig lakása. Örülök, hogy közelítheték feléje, és ha barátságába fogad, azt neked fogom köszönni; a kinek szeretek köszönhetni.

Mihelyt *Rendeink* haza jönnek, megyek *Pestre*, s meglátlak. Ha sorsom megjavul, látni fogom *Bécset*, s két fiammal. Gyermekek sokat tanul látásból, s magam akarok ott vezetők lenni. Így téged nem egyszer látlak meg. Élj szerencsésen! Áraszsa rád Isten minden áldását, és tegyen minél előbb *Pannonhalmi Apáttá*. Jó ember nagy helyen sok jót tehet.

Pannonhalmán, deczemb. 5-én 1825.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Szerencsésnek tartom magamat, ki házadnak nemesb örvendezésében részt vehettem. Az a te hozzám az nap írt, és akarva az nap írt leveled engem köztetek jelenné tett, s ide hozzám szállított benneteket, hogy rólatok a legforróbb érzéssel emlékezném. Élj, édes barátom, élj még a tiednek sokáig! sokan vannak a jó hazában, kik velem ezt az ohajtást teszik dicső életedért. — Igaz hogy a sokat tapasztalt ősz, életének végén, át futván a hátrahagyott egészet, sokat lát ebben olyant, a minek vagy épen nem, vagy másképen kellett volna lenni; de én azt vélem, hogy mit a 40es így ítél fiatalabb koráról, a százados, tegyük, az ezredes, épen úgy fogna ítélni hetvenes koráról. De azt nem hiszem, hogy a komolyabb kornak ítélete mindig a leghelyesebb is:

legalább a harminczados férfit, ha a hetvenesnek tapasztalásával birna, ennek itéletét még sem fogná sokban követni. Minden kornak van Istene. Eleget tett az, ki mindég azt tette, mit, midön tön, legjobbnak gondolt. De úgy még sem vagyunk, szegény nyavalyás emberek, kiknek annyi parancsolóink vagynak, hogy: ha újra elkezdhetnénk, ismét a multat követnénk!

Minket a pozsonyi hírek majd felkapnak, majd levernek váltva. Midön ezt írom, a felkapás órájában vagyunk; s félek, ne talán már holnap lehulljunk. Utolszor az új *királyi resolutiót* vettük, melyet a közönségesen tisztelt, szeretett *Nádornak* kell különösen köszönnünk, kiről a mely szépen, oly igazán énekléd, hogy: *azért legelső, mert legérdemesb.* Éltesse *Isten* a lelkes férfit köztünk, s érettünk sokáig. Legjobban soha sem lesz; és elég jól lesz, ha rosszul nem lesz. — Mit itélsz te a projectált, s entuziasz-muszszal fogadtatott nyelv *Akadémiáról*? Célját még nem tudom, nem szólhatok hozzá. *Sztrókai*, tabularis prókátor volt a napokban nálunk — ez régi barátságoddal dicsekvék előttem, s levelezésről szóla, mely őt kifáraztá: mosolygék. Képedre ismert nálam, s innen a beszéd eredete. — Ez nekem azt mondá, hogy ha úgy lesz elintézve ez az *Akademia*, mint most a *M a r c z i b á n y i* jutalom ítélő megbizottság, nem jót várhatni tőle. Ennek, úgymond, tagjai majd mind idioták a magyar literatúrában: az egy *Horvát* tartja benne a lelket. De nekem az entuziasz-musz tetszék *Nagyjainkban*, melyet azonban tüstént használni kellene, ne talán kigözölödjön. A mi hirtelen támad, hirtelen szokott el is tűnni. — *Gr. Dezsöffy* dolgozását, úgy hallom, azért tették félre, mert az aesztheticus lélek ott is magasra kapta őt. Elhiszem, hogy a szép lelkű s nyelvű férfit a hideg, parlamentaris körben nem legjobb helyen áll. De még is szeretném, ha a dietális acták magyarsága gondosban volna kidolgozva; s ha nem szépen is, legalább grammatice jól adatnék; ne ellenkeznék maga magával, s ne kellene most méltóztassék-ot, majd méltóztasson-t, olvasnunk. De mit tehetnek ők róla, ha írónk is így ingadoznak! Majd az *Akademia* meghatározza — hatalom szavával! — mit hogyan kell írunk!

Szedertünk vette leveledet, s ezt nekem tüstént, örömétől elfogva megírá. Te is, ő is, nekem köszönitek a barátkoztatást. Örülök rajta. De hiszen nem voltatok ti barátok régtől? *Szeder* neked régi tisztelőd; s te őt előbb tiszteléd, mintsem tőlem tudósítást vennél eránta. A nyertes itt *Szeder*, s köszönetét elkell fogadnom. Néked csak úgy engedhetem meg, ha nekem köszönnöd valamit *neked kedves.* Én tapasztalom, mit tesz fiatal embernek ősz bölcsessel társalkodni: többet

tesz ez, mint tomusokat végig s át olvasni: ezek nem csupán nekem, nem is épen nekem vannak írva; de a te hozzám intézett beszédednek minden szava enyém, kirekesztőleg az én kincsem. Mennyi kincs volna már az enyém, ha régibb ösztönömet ifjúságom gyávasága nem tiltja követnem! Még *Pesten* léteimkor vágyék hozzád írni, s vezérlésedet kikérni. Tarték, hogy kinevetve vetsz meg. Nem tudám még akkor; hogy épen a legnagyobb lehet egyszersmind a legkisebb is; s hogy a nagytekintetű *Széphalmi hősben* legyen egyszersmind a fiatal-ság barátja. De így is nyertem, mit amúgy nyerni nem fogtam: *Kazinczyt* nem koldulással, érdemmel nyerém meg. — Ömöljenek, ha már megindultak, a szív szebb örömei! Egy gondolat régtől gyötör már, s bár hunyomig gyötörjen! Halandók vagyunk, én is, te is; s azért, hogy te majd két annyit számlálsz, mint én, előbb végezhetem én a pályát, mint te. De engem feledni fog a világ, s feledhet, ha ma hunyom el; téged nem fog, nem tud feledni, s felednie nem is szabad. A te neved élni fog, és a te dicsőséggel koszorúzott pályádat sokan fogják tudni, sokan tudatni akarni. Csupa nem jót, bizom az emberiséghez, senki sem fog rólad mondani; de lehetnek, lesznek keverők, homályosítók. Te gyengeségöket neveted; de hátra hagyott barátid nem. Örül a barát, ha meggyőződve szólhat rólad, s van erősege, honnan az ellenség nyilait foganattal vissza repítheti. Ha te engem nem méltatlannak tartottál, kit barátságoddal jutalmaznál; s nem tartasz méltatlannak, ki nevednek valamint szívében, úgy a világ színe előtt is emléket emeljen: úgy bizodalmasan megkérlek, tudasd, mit tudnom e célra szükséges, velem. Kebelem hűségéről, érdemidet becsülni tudó lelkem egyenességéről te nem kételkedhetél; s egy jó barát sokat ér akkor, mikor már nem vagyunk. Engem hozzád érdemeiden kívül nem vonzhat semmi egyéb; ezt tudja, kell tudni a világnak. — Igaz, elég sok, a mit eddig is tudok barátságos közléseidből, sőt ezek nélkül is közismeretű tetteidből. Lelked belsejének is szép tükrözése ragyog ki több vonásaidból, melynek nézlésében az enyém elmerül, felvidül, s újul. De szeretném egész másodat egy táblán szemlélni a leghívebb ecset után; mindenről teljes bizonyosságot nyerni, hogy midőn magam érzem nagyságodat, általa másokkal is, a nem akárával is, tapintathassam. — Elégítsd ki, édes barátom, szívemnek e forró óhaját, s ne vond meg, tőlem azon dicsőséget, mely reám annak elgondolásából már előre árad, hogy *Kazinczy* lelkét én ismerem legjobban. Ha én előbb leszólitatnám az életpályájáról, bizodalmaid levelei a leghívebb kezek közt fognának maradni, s minden szentség-

telen kezeztől megőriztetni. — Te azonban élj sokáig szerencsésen, s bizalmamnak kiöntéseért védjen neheztelésed ellen a barátság geniusza.

Mint illik a mi literaturánknak mai korához *Wieland* értekezése! Mennyi jót tettél csak ezzel is nekünk! Erdélyi Levelek! Szalluszt!

Ujhely, febr. 12-én 1826.

Guzmicsnak Kazinczy Ferencz
baráti szíves idevzlését.

Mely igen régen várod leveletem, kedves barátom! Mindég vádlám magamat, mindég szándékoztam felelni kedves leveledre, de szándékom csak szándék marada. Így játszik a szerencse minden feltétimmel. De ha megvárakoztatálak is, bizonyos lehetsz felőle, hogy naponként emlékezém rólad, s azért is, mert egy tárgy, mely egy holnap olta elfogott, téged tevé szemem elébe. A mit *Mendelsohn* monda egyik előbeszédében, hogy ő nem írhat egy sort, hogy *Lessinget* ne lássa maga előtt, s ne kérdje, hogy arra mit mondana a megholt barát, azt én, kivált ezen dolgozásom alatt, mondhatom reád nézve magamról. — A dolog ez:

Öt esztendő *Lajos* fiam, a *Sophie* kedves *Benjáminka*, szüntelen alkalmatlankodik anyjának, hogy öt mulassa a bibliai történetekkel. *Sophie* a bécsi *Salesiánák* közt ezeket francia nyelven tanulta, s egy magyar könyvet kívánt, hogy megolvassván a históriát, elakadás nélkül tehesse, a mit *Lajos* és a két esztendő *Bálint* kívánnak. Én kezébe adám *Hübner*t. Feleségem elvetette: „*hogyan adsz te nem ismert könyvet gyermekidnek?*“ kérdé, s mutatá, mit beszél ez a vén theol. a *Sodoma* angyalairól, s a helyettek kiadott *Lót* leányiról, s a *Michál* házassági ajándékáról. — Az ujhelyi prédikátor épen most adá ki (1826) a vén theol. munkáját, de egy német új theolog. elváltoztatásával. Az nekem úgy nem tetszik, mint az első. Én e dolgokat mythologia Christianorum et Hebraeorum gyanánt nézem; tudni azokat nem csak theol. és relig. czélból, hanem históriából is kell; és ha nem tudom, hogy *Israel*, mint tusakodék az *Angyallal*, mint értem meg a debreczeni Consul *Fáy János* úr *Gyűjteményében* a két tusakodót? Ezen felül azaz *incomtus* beszéd! Látám, hogy a dolog nem sok munkámba kerül, s tartoztam ezzel gyermekeimnek, s egy újat csináltam. *Patakon* oly férfi tanítja a theológiát, a kit te is nagyon szeretnél. Bibliothecár volt *Patakon*,

valóban *Chalcenterus*, *Göttingát* látta, szüntelen tanul, s feje tiszta, szíve tiszta, egészen tiszta. Beküldém neki a munkát, mind hogy ítéletét adja, mind hogy némely homályimat verje el. Azt felelte, hogy az ő gyermekei e tárgyat más könyvből tanulni nem fogják. Egy helytt azonban nagyon megbotrántoztatám. Ámbár az Exegeták magyarázatjait (élt. gyermekeknek) nem szeretem, magam is az ő vétkökbe esém: „Jákob azt álmodá, hogy tusakodik, s fetregései közt, álmában, kificzamitá lábát“ — Sokat neveténk rajta, hogy Saul a práféták közt mit tanít. Ellenben a fügefá átkát úgy magyarázám, hogy azzal prof. *Somogy János* is (ez a neve a professornak) nagyon megelégedett, sőt meglepve vallá magát. —

Mindezen haszontalanságot néked azért beszélem, hogy elmondhassam előbeszédemet, mely itt következik:

Szív és ész azt kiáltja minden embernek, azt kiáltotta minden népnek, és azt fogja mindég kiáltani, hogy van *Isten*; hogy az hatalmában és akaratjában tökéletes; hogy ő teremte minket, és mind azt, a mit látunk; hogy az emberek sorsát, és az egész világét, ő igazgatja; hogy mindenhol jelen vagy, s nem egyedül cselekedetinket, hanem legtitkosb gondolatinkat is látja és ismeri; hogy szereti a jót, a nem jót gyűlöli; hogy testeinket elbontja a halál, de lelkeink elbomolhatatlanok; hogy ő a *Szent*, az *Igaz*, mindenkinek megadja, a mit érdemle; hogy ötet imádás, hív tisztelet, hála illetik, nem mintha neki arra szüksége, volna hanem mivel az által mi nyerünk, kiknek ez a hódolás, midőn dolgaink óhajtságunk szerint folynak, örömünket megszenteli, s bennünket jobbakká, nemesebbekké teszen; szomorúságunkban vigasztal, kisérteteink közt, hatalmasan támogat.

E szent, e jól tevő hitet, — inkább mint *tudást*; mert mi kevés az, a mit ember *tudhat*! — e vallásos érzéseket a „Bibl. Történetek“ nagy sikerrel nevelhetik, a gyermeki szívben, ha a szerint adatnak elő, a mint a gyerm. esztendőök kívánják. Kisdedeknek is egyszerre szükség úgy és egyetemben gyakorolni a léleknek minden tehetségeit, a felsőbbeket és az alsóbbakat; s kit szálhatna meg az a gondolat, hogy ezektől vakhitelt kívánjunk, hogy nekik az elmélkedést tilalmazzuk? kit az, hogy őket a jó szeretetére nem a jó szeretete, a rút gyűlölésére nem a rút gyűlölése, hanem képtelen ígéretek, a babonás ijesztegetések által serkengessük. De valóban egészen elvan tévesztve a dolog, ha felejtjük, hogy a gyermekek még meg nem

erősödhetett értelme mindent meg nem bír, és hogy ezek körül igen nagy gonddal kell vigyáznunk, ne hogy az *elmélkedés* *elméskedéssé* váljék. Nagyobb korokban így lesznek lépteik igazán bátrak, igazán biztosak.

E történetekben sok van, a min a gyengébb korú gyermekek felakadhatnak, s annál inkább, minél elmésebbek; mert a kiknek kegyelem kevés mértékben juta, semmin nem akadnak fel. Elmondani nekik, hogy a keleti nyelvek ez vagy amaz szólása mit jelent, nagyon hasznos lesz, olykor szükséges is. De a ki az ő javokat igazán akarja, óvni fogja magát minden tudós magyarázásoktól; az efféle nem az ő koroknak való. Beszéljük nekik a történetet, a hogy azt egy régi nemzet szent könyvei beszélik, s azon czáll, hogy a sovánnyabb tárgyak későbbi tanulására elkészítessenek. szoktattassanak; hogy tehetségeiket fejtegethessük; hogy sziveikben a jónak, igaznak, szépnek szeretetét ébresztgethessük, s beszéljük azon bölcs tisztelettel és hűséggel, mely a gyermek bizodalját megnyerheti; s tiltsuk el általjában a célra nem vezető, tiszteletlen fészegetésekét. Mondjuk a hol kell, hogy a dolgot még most nem érthetik, de idővel ők is fogják, s elégedjünk meg vele, hogy megtanulták, a mit nekik javokra beszéllettünk.

A Vallás nem barátjai külön fogva vizsgálgatják annak tanításait, hogy mondhassák a mit mondanak. Nem így kell; jóltevő hatá-siban, s tiszteletes egészében illik azt tekintenünk. Mely *Philosophia* tanítja így az akarat szentségét, az erkölcs tisztaságát? melyik hat így tudásra és nem tudásra? Tanított vallás nem lehet az a másika, s ezt igen tisztel. okok kiáltják szükségesnek. Rendes tévedés tehát hogy ezek az iskolák hőlcseinek nem ritkán szinte nevetséges káprázolataikon fel nem akadnak, a *Socrates* és *Cicero* szájában megértik a szót, s a görögök *Mythologiáját* még csudálgatják is; itt pedig mindent hidegen fészegetnek, s csak azt javallják, a mit a hideg ész, az a józan javal! Tisztelet annak; az bennünk *Istenség szikrája*: de a léleknek egyéb tehetségei is vannak, s azokat nem azért vevénk, hogy az ész által elfojtassanak. És ha intésünk itt talán helyén kívül lenni látszhatnék is, paedag. tekintetből bátrak vagyunk kimondani, hogy a ki gyermekeiben idő előtt ébresztgeti, és nagyobb mértékben, ezt az *észt*, mint illik, őket azon szép szerencsétől fosztja meg, hogy a dolgokat poétai fényekben is nézelhessék, s *Homért* később megtudhassák kedvelni. Ha ki a napba mereszti szemeit, elvakul, mint a ki mély setétbe van elzárva; organumaink úgy alkattak, hogy mi csak

akkor lehetünk boldogok, midőn a két végszél közt lebeghetünk, s a reggeli korány és az estvéli alkony félfénye szemeinknek kedvesebb, a déli nap vakító világánál. Ne vágyjunk egyebek lenni, mint a miknek teremtvé vagyunk. —

Igen kedves lenne előttem, ha tudatnád velem ezen előbeszédem felől az ítéletedet. —

Auróra jobb ez idén mint *Hébe*, *Endre*, *Vörösmarty*, és osztán maga a lelkes *Kisfaludy Károly* és *Bajza*, miket adának! *Bajzának* *bordala*, *Kisfaludy Károlynak* (volna szárnyam) mely lelkes két ének, scandált és rimes sorokban. S hiheted-e, hogy még *Aurórá*t és *Hébé*t végig nem tudám olvasni? *Bártfay* is ugyan jót ada s mely tudó s nyelvben.

De élj szerencsésen, igen kedves barátom. Elüté az éjféli óráját. Alig látok. *Szedernék* ezer szépet! —

Pannonhalmán, febr. 26-án 1826

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
szíves tiszteletét.

Igen, kedves barátom, te engem megvárakoztattál, s várakoznom még oly türehetetlen nem volt, mint épen most. De én annak a barátnak, ki atyai szeretetéből, gondoskodásból *exegeta*, szent történet fejtegető, lón, ezt a kis boszontást nem csak bocsátni tudom, hanem még megis köszönni. Valóban a legszebb, a legszentebb foglalatosság volt az, mely engem hátratétetett; s én annak, mi ilyen, igen szeretek hátrálni. Benned valódi *patriarchát* kell tisztelnem, ki familiájának közepette *atya*, *tanító*, *pap*, egyszersmind; s példád azt óhajtja velem, hogy bár minden atya ezt tenné; a vallást, életünk legboldogítóbb kincsét, maga ébresztgetné, intézné, erősítgetné, magzatinak előtte megnyílt bizodalmas sziveikben. Az atyai és anyai nevelés a legtermészetesb, a leghathatós. De kétségen kívül az atyáknak mind *Kazinczyaknak* s az anyáknak mind *Sophiéknek* kéne lenniük! — Előbeszédéről mit mondjak egyebet, mint hogy mily gyönyörű, oly igaz is. Mint tévesztének utat azok, kik a vallási nevelést azon *korra* haszták, hol az ifju minden egyéb ismeretben jártas (*philosophus*!) melyektől fogva azt megbírálhassa, a hideg ész trónja előtt! Mintha nem épen a religió volna természetünk első szüksége! mintha a természet, melynek mindenek előtt nyílik meg a fiatal szív, nem mindenek előtt sejtetne velünk *Istent*, még minekelőtte akár erről, akár arról rendszeresen

elmélkedni tudunk! S hányszor nem romlik meg a fiatal szív hideg eszé- nek vezérlése alatt, hogy osztán semmi szentnek érzésére fel ne gyuljon! Mindég megegyeztem én abban teveled, hogy a religio *szívünk* dolga; csak azt adám hozzá, hogy *eszünké* is egyszersmind: de valóban a hideg ész, ezt a mindent feszegetőt s azért többnyire pusztítót, nem értettem; s akkor nem is gyermek nevelésről, nem is egyes ember reli- giójáról volt köztünk szó. — Áldás reád, édes barátom, ezen szép tetteredért; áldás a gondos anyára, s e szép gond alatt serdülő mag- zatokra; azon *Istentől*, kin gyönyörű beszédedet kezdéd, s oly szíve- sen kezdéd.

Nevelésről tévén szót, megnem állhatom, hogy a *Diétán* e tárgy- ról eddig ejtett beszédekről gondolatimat barátságos kebledbe ki ne öntsem. Tagadhatatlan, hogy a nevelésre fő gondját illik vetni a kor- mánynak; csak az által remélhet jó polgárokat, s azért boldogokat is. A közneveléshez tehát tagadhatatlan jussa van a törvény hatalom- nak. Engedj felsőhajtnom itt, vajha egy vallásuak, vajha egy nyelvűek volnánk, mi szegény magyarok! — Azt kívánák a *Státusok*, hogy a *Felső* huzná vissza tilalmát a protestáns tanítók ellen kath. részen. Azt kívánák ismét, hogy a protest. ifjúságnak adassék vissza a sza- badság kimehetni a külföldre tanulás végett. Mért az elsöre nézve nem kérék inkább, hogy a házi, különböző nevelés egészen tiltassék el? Legalább, ha valóban az a nemzeti tűz éleszti *Nagyjaink* szíveiket, mely minden szavokból kilobog, ezt kelle különösen kérniük. Ha el- fajult *Nagyjaink* gyermekeiknek újra születniük, nemzetesedniük kell, ezt csak a közönséges nevelés által vihetni legbizonyosabban véghez. Az a külön nevelt ifjú *Gróf* ismeri-e egykorú polgár társait? Megta- nulta-e őket becsülni? Észrevette-e, hogy erkölcsi tekintetben meny- nyien vannak felette, kiket most kevélyen vet meg fényes köréből letekintvén az alacsonyabb születésűekre? Nem fogja-e ez egész életé- ben szégyelleni azok közé elegyedni, kiktől mindég szorgalmatosan távoztatva különözött? S ha szabad neki protest. tanítót adni, szabad lesz kétség kívül külföldit is adni, mint ez eddig történt közönségesen. S nemde ez az, mi ellen annyian emeltük már szavunkat és tollunkat? De a már közönséges kath. nevelők csupa barátok! ezt hallom egy sem jó deák, sem jó magyar nyelvű Gróftól mondatni. Hiszen nem nagy ideje, hogy épen ezeket kívánta a haza. S az-e ma a barát is, mi a közép századokban volt? De erről nem akarok sokat, ne talán Cic. pro domo szóljon belőlem. A nevelés tárgyait, módját határozza meg a kormány; legyen meg az illendő fölvygázás, s csak alkalma-

tos tagok rendeltessenek a tanítói székekre: legyenek aztán ezek fekete, fejr, kék köntösűek, úgy hiszem a foganat egy lesz. Ten magadra hagyom elgondolni, ha a szerzetes, különben tiszta fejr, s szívű férfrú nem alkalmasb-e a köznevelésre, tanításra, mint a sokfelé szórt gondú világi. — Hogy eddig a köztanítás várákozásunknak nem igen felelt meg, közelebbi okát magában a systemában kell keresnünk, melyet föbb tekintet sanctionált. Ugyan mond meg nekem, nem téved-e el a még gyenge nevendéknek fejleni indult eszecsékje abban a sok dirib darab; különféle tárgyú dolgoknak tanulásokban, melyeket sem a tanítónak igazán kifejteni, sem a gyermeknek elgondolva tanulni nincs elegendő ideje, tehetsége? S mindezt többnyire latán nyelven, írásból (könyv igen kevéshez van, nem is lehet a nagy dolgot úgy összehúzza kidolgozni, hogy becstületet valljon vele a szerző) egyedül a latán nyelv kedvéért! Mért a dolgot nem bízzák hosszabb tapasztalású tanítókra? Mért sanctionálnak oly könyveket (*Grigely, Verseghy!*) melyekben a dolog csupa zavar? Legyen helyes systema; szabassanak a tárgyak a nevendékség erejéhez; legyen gondos felvigyázás a tanítókra (de ne három, négy felül is, hogy a szegény tanító azt se tudja kinek engedjen, kitől tartson!) a foganat nem fog elmaradni. — Sűg te valami jót a lelkes *Grófnak Dezsőffynek*; ki maga is elég szép tapasztalású e tárgyban. Mért nem állitathatnék fel egy tudós társaság, az iskolák és tudományok elintézésekre, hogy a sokra figyelmező *Helytartó* tanács mentetnék fel ez alól a tereh alól. — A külföldre menetek s az ott tanulás sem egyez meg a nemzetiséggel. Mért inkább nem kérék protest. hazánkfiai, hogy részekre a hazában állitassék *Akademia*, legalább theologiai; mert philosophiát, törvényt, sat. nem látom, mért együtt nem tanulhatnak a catholicusokkal. Állitassék egy közönséges akadémiai könyvtár, s legyen oly fundusa, hogy az idegen nevezetesb szülemények megszerezethessenek. Tapasztalás végett, végezvén hon tanulásait, utazzon ki, kitől telik. Valóban ez a kívánság előttem igen gyanús, s azt érezteti velem, hogy protest. hazánkfiai előtt még most is kedvesb a protest. külföld, mint a cath. — protest honnföld. — Nem sohajtnál-e fel velem te is barátom, hogy bár egy volna a nemzet religiója! Be könnyű volna így a köznevelésről végzeni! be sokkal könnyébb a végzést teljesíteni! De mikor a legjobbat el nem érhetjük, tegyük a jobbat.

Vedd röviden türehetlenségem okát. *Pindár* egyik éneke a szebbek közül, ha van valami nem szebbje, *Pindarnak*, általad fordítva. Úgy fogadtam ezt, mintha egyedül kedvemért fordítottad volna. Sok

szépet fogtam én neked róla írhatni, ha nem várokztatál. Most már sokat feledtem; de „a legédesb kínú anyafájdalmat“ nem feledém. Köszönöm a máglyát (Fabcicsnál a sztag-fák!) s most a két végszél t. Mennyiszer érzem már ennek is, annak is szükségét! — Élj szerencsésen a tieiddel!

Pannonhalmán, június 29-én 1826.

Kazinczynak Guzmics

szíves idvezlését.

Már kezdem unni magamat; leveledet, édes barátom, napról napra forróbban ohajtom, s nem jő. Előveszem ilyenkor a csomót, s az előbbieket közül olvasok át egyet kettőt, hogy így lelked mindenkor elevenen lebegjen lelkem előtt. Sajnosan vevém a hirt *Igaz* haláláról, azért is, hogy buzgó hazafi volt, azért is, hogy te őt szeretéd. S ily korán! velem ő épen egy korú. Sajnosan olvasám már másod ízben az *uj-helyi* tudósítást is a ti vidéketek szerencsétlenségéről: egy csapás még türhető; de több előtt egymás után, az erős lélek is megtántorodhatik; Kinek tolla ír az azon tudósítást? Már az elsőnél kezdém találni, s a másodiknál erősen hívé. Ha te nem írad, valóban szép, szerencsés követőd a közlő. A sok, rohanó esözések, az előbbi késő fagyok nálunk sem kevés kárt tevének: gyümölcsünk igen kevés maradt: de szőleink, hol a jég nem bántá, szépek, még ott is, hol az első hajtást a fagy elvette, a második még bujább fakadású volt; a virágzás ugyan későn esett; de ha a nyár és ősz kedvezend, jó szüretet reménylünk. Gabonáink szépek, s a gazdáknak fő gondjuk: a kaszálás jól esett; a most már ötödnapi szép idő pedig szerencsés takarítást ígér. Mindez azt teszi, hogy élhetünk; de pénzhez a szegény magyar nagy bajjal juthat. Az adózó nép nálunk birkát is nyír, s eddig gyapja segíté a nagy adót fizetni; mint csekkent ez is az idén meg. Ha így megy ez, bár mi csekély adó is sok lesz a magyar népnek. A *Diéta* erősen folyik, habár húzamosan is; a nagy dolgok nehezen fejlődnek ki; s a hosszú betegség lassú orvoslással gyógyul. Az *Akademia* nincs feledve; de *tizenkét Director!* E valóban sok; egy egész nemzet igazgatására is sok volna; s egy épen csak annyi tagból álló társaságnak! De ha céljának megfelel; ha határait tudja, akarja ismerni, s tekinteni; ha munkálni akar inkább mint bírószkodni: én örvendek az intézetnek.

Édes barátom! minekelötte tollhoz fognék, egy német könyvecskét olvastam, *Von Eide Staudlintól*, igen nevezetes protest. theolo-

gustól. Épen a németekről szóla ez utolsó cikkely. Azt mondja, hogy a régi németek még a kereszt. religio felvétele előtt is egyéb nemzetek felett állottak vallásokra nézve. Sie (ihre Religion) näherte sich dem Monotheismus. Ihr oberster Gott war eher Einiger Gott, als bei ande- ren; er war Schöpfer, allmächtiger Vater und Regente; die übrigen so ganannten Götter waren ihm ganz untergeordnet“. Itt gondolkodni kezdék, s elsöben a régi magyar nemzet religiója volt előttem. Keveset tudunk erről, s ezt is csak tapogatva. De ha eleink keletiek, miről semmi két- ség, hát ugyanazt mondhatni religiójokról, mit *Stäudlin* mond a néme- tekéről. A keleti nemzetek csak ugyan eredetökben monotheiszták vol- tak; azok maradtak később is abban az értelemben, hogy egy fő *Istent*, kitől függjön Isten, ember, hittek. Tovább a görögökre tértem, s azt találom, hogy ezeknél is csak egy a fő, a *pater hominumque Deumque*. Mit büszkélkedik tehát a német? — Tovább olvasván, ezeket találám: Solche Dinge (a mikre, és a miknél esküdtek a németek) waren bei ihnen Waffen, Denkmäler, Steine, Bäume, Wälder, Bäche sat. Ez is mind kö- zönséges portéka. De ezeket olvasván, az juta eszembe, hogy ezek a régi nemzetek, mind megannyi gyermekek lévén vallási tekintetben, jobbat nem tehettek, mintha mindent szellemítettek. Mikor még gyer- mek, mikor még fiatal valék, be kedves, boldogító volt nekem az a perzsa, az a görög vallás képzete! Az erdők, folyamok, források, pata- kok rakvák istenségekkel; minden szent, hová lépünk, tekintünk; mindenhol dicső geniuszok, istenségek lebegnek, szállongnak körülöt- tünk! Be jó, be boldog tudék én akkor az efféle képzelet mellett lenni! Mit most az ész szö össze, mennyivel hidegebb, szárazabb az? Dicsőbb, felségesb, igazabb; de annyival távolabb is van tőlem. Most természe- tesen *Kant* philosophiájára tértem át. *Az ő Istene postuláltak!* „Ha nincs Isten, én nem leszek!“ Kezdem vizsgálni, ha ez az argumentum erősb-e minden más argumentumnál? ha érdemle-e felállítást a többinek kirekesztésével? S azt találom, hogy nem! Söt hogy ez a többi nélkül meg sem állhat. Ezt én már ez előtt is hittem, tanítottam: de úgy, mint most, nem éreztem. „*Ha Isten nincs, én nem leszek,*“ ezt mondja *Kant*; előbb azt mondák: „*Én vagyok, hát van Isten is*“. Ugyan barátom mond meg, nem csupa játék-e ez? ez a mély philosophia! lám mind a kettő a *lé- telből* állít Istent, csak hogy egyik a *mostanit*, másik a *jövendőt* veszi alapul. De hát bizonyosb-e, hogy *leszek*, mint az, hogy *vagyok*? Ha pedig nem bizonyosb, mint lehetne belöle bizonyosb, *hogy van Isten*? Ha abból nem következik, hogy van Isten, mert *én vagyok*: mint fog abból kö- vetkezhetni, mert *kell lennem? Kell-e hát lennem*? Ha Isten nincs, ezt

oktalanul teszem fel; ha van, hát ezt már *eleve kell hinnem*, hogy a jövendőt reméljem. Különbén is, ha a *mostani létel* lehet Isten nélkül, mért ne lehessen *jövendőben* is a nélkül? Ha ő nem adott lételt, miként, mi jussal fogja azt fentartani jövendőben? S mért kellene a *jövendőt csak tőle* remélnem, minekutánna már *vagyok nélküle*? — Mindezeknek nálam csak az lön resultatumok, hogy nem mondom a csillagos ég, ez a roppant csuda mindenség, de csak egy patakocska, egy virág, egy kalász, bizonyosan meg győz engem Isten létéről, mint minden hideg speculatio. S ha magamba szállok, hát magamból magamhoz száll ellenállhatatlan e nagy gondolat: *Isten te vagy!* Ha magamban fel nem lelem őt, sehol sem: *ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμεν.*

Csak ennyit, a mennyit most gondoltam, s tüstént hogy gondoltam, akarék írni hozzád: s ehez a mindent éltető, mozgató *Istenhez* fohászokodok fel, hogy tartsa meg még nekünk, köztünk Kazinczyknak kedves életét! . .

Ujhely, jul. 7-én 1826.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Ma küldém *Patakra Gróf Teleky József, Báró-Tabulae* és fő-Curátor úrhoz bibliai történeteimet azon kéréssel, hogy azt juttassa superintendens *Kisnek* kezéhez, ez pedig küldje neked. A munka akkor jut majd sajtó alá, ha töletek visszakapom. Te a munkával egy rövid levelkét is kapsz. *Telekyvel* tudatám hogy superint. *Kis* azt néked is megfogja küldeni, és hogy praefatiómat mind te láttad már, mind *Kis*, mind *Teslér László*, székcsoi plébánus, és hogy vele mind hárman megvagytok elégedve. — Az olta hogy e praefatiómat dolgoztam, hozzá dolgoztam egy III. könyvet is, s így a munka most három részből áll. Az első adja *Judaismus* történeteit, a második a *Krisztusét*, a harmadik a *Christianismusét* és *Protestantismusét*. Leghátul tíz könyörgés áll, melyet egy *catholicus* író után én dolgoztam. A könyv czímjét meg nem nevezhetem, de te rá fogsz ismerni. Azokra a *pataki Theol.* prof. (*Somosi*) azt írta nekem, hogy nem *elolvasta*, hanem *buzgón elimádkozta*. A könyv az én igen nemes lelkü ipam könyve volt, most a feleségemé, s ha ő is meghal, familiám archivumába fogom betétetni. Maradjon tiszteletes ereklýeül maradékimra, s az én lelkem, s a feleségemé, s az én igen kedves ipamé, szálljon által rájok. — De a könyörgéseknek nem kis része az én lelkemből ment ki.

Édes barátom, mely triumphusom volna énnékem az, ha te ezt az

én munkámat *catholicus* olvasóknak dolgoznád fel, és ha a te munkád és az enyém egyszerre jelennének meg, s a különfelekezetek tagjai láthatnák, mely sokban egyezünk. A Theologia néked hivatali pályád, én akarva is felejtettem, a mit belőle valaha tudtam. A te igazításaid tehát nékem jótételek lesznek. Rakd papirosra valami nem jót benne találsz, s hidd, hogy azokat még ott is tisztelni fogom, a hol gondolkozásom a tiedtől elváland. Sietve lett munkám; nincs aethetikai érdeme, de kedves, mert a szív religióját igyekeztem megkedveltetni hazám új sarjadzataival, s jó példát adni, hogy tautsák tisztán a *szentet*. Mely gyönyörű jelenés volna, ha te együtt szólalnál meg velem, te a magadéihoz, én a magaméihoz, s a világ engem a te karjaidon látna.

Csak elmondom, a mit mai levelemben már elmondottam. — E hetekben kezembe vevém a *Conversations-Lexicon*t. A H betű cikkelyének egyik lapját keresvén, ez a szó tűnik szemeimbe: *Febronius* (a *Hontheim* név alatt.) Megolvasám, mert gyermeki esztendeim olta ismerém. S egy bizonyos valami (ezen articulusban) előmbbe állatá képedet, a legszebb glóriában. Most értélek: eddig soha sem foghatám meg, hogy remélheted te azt, a mit én remélhetetlennek képzelek. De az ilyenről csak szóval lehet szólni.

Én *tüzes protestans* vagyok, s tudom miért. De igazságos vagyok megvallani, hogy tiszteletes oldalai vagynak a Catholicismusnak. De nem jó dolog protestáns embernek a *magyarországi* historiát olvasni; elborzad, és a *felekezetnek* tulajdonítja, mit az *embereknek* kell tulajdonítani. Nem remélvén a mit te remélsz, mert óhajtasz, azt óhajtánám, hogy ne bántanánk egymást; a bántás, az erőszak *eltol egymástól, s nem illik emberhez*. És miért bántjuk egymást? Érdemleni-e az a —, hogy bántuk egymást? — Több olyakat mint a te *Kopácsytok*, mint a mi *Szepesynk*, s mely szép világ támad a rút helyett!

Én nem azt mondom a mit *Kunt*, hogy ha *Isten nem lesz, én sem leszek*. — Én azt mondom, hogy ha *Isten nem volna, csíndlnom kellene, mert én Isten nélkül nem tudok lenni*. Mi az *Isten*, nem tudom, s nem tudhatom: de gyermekimnek azt szoktam mondani, hogy gondolják a legszentebbet, leghatalmasabbat, legjobbat, legbölcsebbet, s tiszteljék, rettegjék, szeressék azt; hogy képzeljék midőn nagy csapás éri, mely kedves akkor felkiáltani *Hozzá*; midőn jót tesznek, érzézik, mely kedves akkor *örülve pillantani fel Hozzá*, mint midőn nékem, atyjoknak dicsekszenek fel, hogy egy szép tettet volt szerencséjük elkövetni stb. Ezért kedves nékem a *Szív Religiója*, mert itt állhatok: az a ha-

szontalan *Metaphysicálús*, mit ér? Minden lépten beszakad alattam a jég, s végre még arról is kétkedem, a miről kétkednem nem kellene. Bizonyosan inkább vezethet bennünket a világ szemlélése, és kivált a *Microcoszmusé*, csak physical tekintetekben is, az *Istenhez*, mint a világnak minden *Metaphysicusa*, a maga nevetséges hypothesisseivel. S ezer közt alig van egy, a kit ez az ő bölcsességök bolonddá ne tett volna és rosszszá.

Igaznak a halála engem megrendíte. Tiszta lelkű ember volt; második *Nathanael*: *εν ω δολος ονχ εστι*. Halálát hallván, egy igen rövid jelentést küldék a *M. Kurirhoz*, hogy én folytatni fogom *Hébét*; (de a mit nem mondtam, hogy le ne kössem magamat) nem *Zsebkönyv* formájában. Én egy poetai s stylisticai *Anthológiát* óhajtottam rég olta, s ezt akarom adni; régi vagy már ismert darabokból vagy újaból. Tudod talán, hogy *Horváth Endre Zircze* nekem mely kedves; azt felakarom venni, s kérlek, méltóztassál neki megmondani, hogy ha vannak *Váriánsai*, azokat tőle kérném. Lesze-e valami a dologból, nem tudom; de rajta leszek, hogy legyen.

Tudod-e, hogy a *Kassai Minerva* tavaly esztendei utolsó negyede damnálva van *Bécsben*, és hogy *erga schédam sem adatnak ki a nyomtatványok*. Miért? senki sem tudja; itt azt gyanítják, hogy a *Széchenyihez* írt Ódában említett *Pyrenaeusok* okozták a bajt.

László napján *Ellinger* egy fogadott ember által kére meg, hogy az idei második negyedhez írjam meg az *Ürményi* életét, mert ennek képe fogja a könyvet ékesíteni. Azt kívánta, hogy emberét tartóztassam, míg elkészülök: vagy ha mindjárt nem teljesíthetem a kérést, ereszszem ezt haza, de magam küldjem meg neki, mert siető. *Gróf Dezsöffy Aurél* nem vala megelekedve azzal a mit csinált, a mit pedig egy *kassai* prof. (*Pongrácz* úr) az valóban olyan volt, hogy róla jó nem szólni. Az embert haza eresztém, de a 4-dik nap vitte emberem. Az fog nyomtatattani. — Én ismertem azt a nagy férfit, s dicsekedhetem néhány rendbeli figyelmével, kegyével. Örvendek, hogy nekem juta szerencse felette parentálni. A *Kanonok Mészáros*, a *Schédius* és egy nevetlen (talán *Fejér György*) nyomtatott Orációikat *Ellinger* megküldé.

Szegény *Ellinger* alig ha el nem akad. Pedig *Minervának* élni kellene. —

Tizenkét Director sok az *Akademiának*. De az lehet jó, ha nem hatalmaskodnak. Egy et értést kívánok a tagoktól, vagy a mi an-

nyit teszen, s z a b a d s á g o t. Oly nehéz-e össze nem téveszteni a közügyet a magunk nyavalyás személyünkkel? Jó dolog a tűz: de tűz és szerénység állhat együtt. — Élj szerencsésen, édes barátom. Tiszteled *Endrét* és *Fábiánt*. Kertemben sokat emlegetem.

Újhely, auguszt. 11-én 1826.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz

szíves idvezlését.

Az ujhelyi *Piaristák* igen tiszteletes *Rector-Directora Tamásy Kazánt* dicsekedett előttem hogy látott, s még inkább feltűzelte vágyamat, hogy valaha én is láthassalak. Mint kell csak ezért is óhajtanom, hogy a *Diéta* érjen véget valaha! Mert ha *Pesten* leszek, leszek *Pannonhalmán* is. — De elkeseredem, valamikor ez a *Diéta* jut eszembe, mely szenvedésimet így húzza.

A kassai *Minerva* második kötete elhagyá a sajtót; az egy hét olta van kezemben. *Ürményinek* életét velem iratá meg *Ellinger*, minnekutána *Gróf Dezsöffy Aurél* meg nem elégedék a maga dolgozásával, a *prof. Pongráczéval* (Kassán) pedig sem *Ellinger* nem, sem *Dezsöffy*. — Ma adám ki olvasni, és így nem idézhetem fel a lapot és sort, de te rátalálsz útmutatás nélkül is, hová ez tartozik: — Midőn 1794. a *Septemvirátus* és a királyi *Tábla* összeült, annak meghatározására, hogy némely megnevezettek megsértett *Felső* azaz *Felső*sértés vétkébe estek, és így rájok a törvény szerint kell hozni az ítéletet; *Ürményi* így adá véleményét: Ez nem az említett véték, hanem csak a mi törvényeinken megnevezett nyugvás; ha ki ezzel továbbá sem elégszik meg, vitessék a *szélekhez*, s ott *eresztessék útnak*, hogy keressen oly alkotmányt, a milyen alatt élni áhít. —

A *Minerva* tavalyi negyedik kötete meg van tiltva, még pedig igen igen keményen, s a *SZÉP PÉLDA* czímet viselő *Óda* miatt. — *Ellingert* nem fizetik, és így *Minerva* elakad. — Örvendek, hogy nekem még semmimet sem kelle a *Censornak* kitörteni, s hogy ezt megtiltani kénytelenek voltak, sajnálom.

Épen most veszem a hírt, hogy *Bálint* fiam, egy nyolcz esztendőös gyermek, halálosan beteg. Sietek haza. Midőn testvérei nevemet említék, fejét a hang felé emelte. Nagyon kedves gyermekem, s ő kapta el leginkább physiognomiámat. — Élj szerencsésen, édes barátom, s képzeld, mely rettegetések közt leszek, míg leveletem venni fogod. Számos gyermekeim vagynak, de nekem az ő számok nem sok, még e nyomorgásomban is.

Pannonhalmán, aug. 22-én 1826.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Mikor én először a vallási egyesülésről, vagy inkább egyesülhetésről írtam; mikor *Báthoryt* oda igazítottam, hogy a századok által megszentelt dolgokkal játszani, azokat a néphez tartott beszédekben lealjasítani nem csak vallási, de polgári tekintetből is veszedelmes; mikor óhajtásomat, hogy vajha a kis magyar nemzet egy vallásban nem különben, mint egy nyelvben egyesülne; mikor ezen nem csak vallási, de, s még inkább, hazafíúi óhajtásom lehetőségét érezvén, a theologiai akadályokat félre lökni törekedtem: eszemben sem volt valakivel perlekedésbe elegyednem. Lelkem tisztaságának jeléül szolgáljon a vallási egyesülés *Ideájának*, és a praetensive fenálló *Unionak* általam lett barátságos vizsgálása. *Szikszeit* én megdicsérve hagyám itt el, s oly oldalról dicsérve, melyről, későbbi beszélgetését tekintvén, legkevésbé érdemlé. Ez neki elég lehetett volna, csupa álmát, a tapasztalás ellen álmodt álmát, felednie. De ő ezt az álmat folytatá, s úgy folytatá, hogy velem háborgodni akaró lelke nyilván kitűnnék. Magára akarám az embert hagyni, annál inkább, hogy mennél többet ír vala, annál bizonyosb lenne elöttem a dologhoz nem termettsége. Ő akkor leheté tógátus, mikor még a theologia nálatok sem a legjobb lábön állhatott. Ezt bizonyosan a *Biblia győzedelme* című munkája gyanítatá velem, mely szerint, ha naturálista volnék, megkellene naturalizmusomban erősödnöm. De tévedéseit fényre kelle hoznom; s ha ő neheztelve veszi a most már akarva keményebb tollat, több sorsosi hálával köszönik nekem szívökben, hogy tudatlanságát felfedtem. Ma tudós protestans oly tudatlanul, oly következetlenül szégyellene beszélni. Ha tehát óhajtásod, édes barátom, „Hogy ne bántanánk egymást!” ide czéloz, hidd el, hogy ez a tőlem adott bántás jótétül vétetik több tudós feleidtől az egész protestantizmuszra nézve. Hogy a protestantizmusznak rationalismuson kell végződnie, azt a német föld már is tapasztalja, s a dolog természete oly nyilvánosságossá tevé már, hogy vak legyen, ki nem látja.

Én a *tüzet*, melylyel kiki religiója eránt ég, ha okos meggyőződés szüli azt, nem csak nem gáncsolom, sőt tisztelem is, dicsérem is. De a ki magát tüzes protestánsnak vallja, tőle méltán megkivánom, hogy tüzet, melylyel én égek az én catholicismusom mellett, nem különben tisztelje, s ha nem dicséri, legalább ne gúnyolja. Régtől tapasztalom

pedig, hogy mikor a proteszt. *indifferentiá*t kíván s *tolerantiá*t részére a catholicustól, ő maga tettel, hol ez szabadon engedtetik, a *praedominium privilegiumával*, legkevésbé indifferens, sőt leginkább *intolerans* cath. hazafiai eránt. Azt tapasztalom, hogy hol a catholica praedominál, jóval nagyobb a *tolerantia*, s nem sértetik a tolerált rész, hanemha maga nyújt alkalmat. Ezt tevé Márton, ki ellen protestansok is kikeltének; ezt még inkább Báthory, leginkább pedig Berzeviczy. Azt tapasztalom, hogy catholicus, hanemha tisztí hivatala kívánja, a religio különségét örömet feledi; ellenben a protest. talán csak a *Mathézisban* tudja elhallgatni. Azonban én a tudományos, de mindég székeny és mérséklett csatának valamint másban, úgy a vallás dolgában sem vagyok ellensége: ezt csak a *Korán* tiltja, az evangélium példákat ad reá, s kötelességül teszi azt. Küzdeni kell az igazságért, s a jó s rossz principiumok között nem szabad a fegyver nyugvás; ezt az ész is tiltja.

Én mind e mellett is tisztelem az egyes ember religióját; mely között és a nép, nemzet nyilván religiója között, valamint átallában a *religio* és *theologia* között különséget teszek: a *népre*, a *nemzetre*, nézve kívánok *egy vallást*, mely nélkül polgári boldogsága nem állhat. Te s én mit, hogyan hiszünk: a mi elménk a mi szivünk dolga; ehez semmi hatalom, semmi erőszak sem fér. De azt kívánom, hogy a nyilván valást tiszteletben tartsa minden polgár, mert ha ez nem volna, az övé is (mely személyes levén minden kétségen kívüli soha sem lehet), bizonytalan ingadoznék. Javítson, ha ki hozzá ért, de ne tüzzel vassal; ne sértőleg a vallást hirdető, oltalmazó kar ellen. Nincs ugrás a természetben; s haki erőszakkal ugrik, s ugrattat, ugrása s ugratása nagy pusztítással jár, s kipótolhatatlan kárt okoz.

Bibliái történeteidet várva várom, s csak annak megolvasása fog engem elhatározni. Hogy a te szép szived, magas érzésed csak szépet, csak jót, csak méltányt fog veled mondatni, felteszem eleve, s megvagyok győződve, hogy e részről minden jónak javallatát megfogod nyerni. Én, már esztendeje, hogy hasonlóban munkálodom, de czélom messzeb terjed, sem hogy rövid időnek munkája lehessen az egész; s míg ez el nem készül, e tárgyról írni nem fogok.

Ismét beléd kötöttek, édes barátom! A pápai tudósok egy még a literatúra körén mindeddig ismeretlen catholicus pap nevében kritikát, vagy mit (ők *Rostának* nevezik) irtak reád, s követőidre. Sajnálom a szegény papot, ki magát ezen hadnak trombitásává hagyá tétetni. Azt mondják ezek, hogy te elhagyatva régi barátaidtól, fiatalokat gyűjtél, nem tudom mi mesterséggel, zászlód alá. Engem nem hívtál, nem hivatnál;

de ott valék már, minekelőtte te tudnád, hogy e világon vagyok. Ezt az egyet tudom. Egyebeket mint gyűjtöttél, te mondhatod el nekem leghitelesebben. Addig míg te ezt megírod, s én történeteidet megolvassom, s *megrostálom*, élj boldogul. Tisztelem az igen jó *Tamásy Rector* urat, ki bennünket részetekről meglátogatott.

Újhely, september 17-én 1826.

Guzmicsnak Kazinczy

szíves tiszteletét.

Mely megtévedés az, édes barátom, midőn az én szavaimat, hogy ne bánjtanánk egymást, te nem érted; mely még nagyobb, midőn magadra érted! — Ha én valaha azon kedvetlen pontra jutnék, hogy kénytelen volnék néked mondani efféléket, egyenesen mondanám ki a mi szívemet nyomja; a mit *mátkám* monda nékem, én is azt mondom barátimnak: Inkább vétkesnek találtatni, mint hamisnak. Hogy néked *Szikszaival* bajod van, nem is tudtam; nincs időm effélékre. Olvasd hazánk történeteit, s kérdd magadtól, hová czélozhatám, s megfogsz érteni.

A *Catholicismus* nagyon tiszteletes dolog minden eszes ember szemében, ha dühös *Protestáns* is. (Az elvont szót francia értelemben veszem.) — Nem attól irtózik az eszes protestáns, s én úgy hiszem, hogy *Guzmicstól* nem áll igen messze. —

Úgy tetszik, legalább az újabb időkben, hogy az *uralkodó* vallás mindenütt e földön *nyomó* vallás; idvezíteni szeretne mindent. A hatás visszahatást szül; az a természet vétke, ha véték, nem az embereké. Szeressük egymást, és azt, a mi miénk. — S meglátod, mely kedves lesz embernek lenni. S ki ne óhajtja azt, hogy kiki örvendhessen sorsának?

Min kell végződni a *protestantismusnak*, talán nem tudom, vagy még magamtól nem kérdém. Az emberek mindég emberek.

Rendes az, hogy te és én oly messze láttatunk járni egymástól, és még is osztán, a mit ez a leveled is mutat, oly közel vagyunk egymáshoz, hogy némely soraid az én szívem mélyéből látszanak kivéve lenni. S mi kár lehet abban, hogy az *ész* hallatja a maga felsőségét? Naturam expellas — — — — *victrix*.

Berzeviczy! — Nékem ő már 1782. barátom volt; de a barát sokféle. Soha két hasonlatlanabb teremtese az *Istennek* még nem volt, mint ő meg én. Egy ideig kértem, lenne esze, s ne kapkodjék mindég azon, a mi idegen, ne keresse azt a mi paradoxon. Utoljára felhagytam a

leczkézéssel, s a bohó embert szeretetre méltó oldalaiiban szerettem, a több oldalaira behunytam szemeimet. Olvastad-e a mit *megtörtént halála felől Sartóri még életében* mond el, egy bécsi ujságlevélben? —

Az a lelki ismeretlen ember, a kit *Budán* ágens *Schickmayer* szép feleségétől eltilta, s a *Casino* előtt meglátván, hogy feleségéhez közelít, minden összegyültek láttára pofon vágott, — melyre B. kikapá a kis vesszőt egy *Mágnáska* kezéből, és a pohos feleségföltő hátát gavallérosan kiporozta, és a feleségföltőket gyűlölő asszonyságoknak s urficskáknak brávóiban teljes elégtételt lele a szenvedett pofért — ez a lelki ismeretlen ember, közelgetvén a sátoros ünnepek, hol a protestánsoknak *Communio* osztogatattik, *contritiót* teve, de *contritió* után ugyan az leve halálig, a ki volt. S ez protestans egyházi *Elöljáró*, még pedig heves. Ha tudta-e, mi a *communio* a protestánsnak? — Ilyenek azok, a kik magokat *Isten* embereinek s vallás oszlopainak gondolják. De B. nem első példa arra, hogy az ember rettenetesen religiosussá teszi magát, hogy figurázhasson, bár *Istent* sem hiszen.

Ismertem egy más *Isten* emberét, de a ki *Voltaire*stának is akar nézetettni, hogy a hátramaradtak higyjék neki hogy esze van. Az szörnyű panaszokkal tele el ellenetek, s ugyan csak hangzott ám! Elővevém a *szocrateszi* iróniát, minekelötte megsejdité, azon ponton állá, hogy vagy heves protestánsnak kelle magát vallani, vagy *Voltaire* tanítványának. Csak kimondá, hogy biz ő semmit sem hisz, és mind az a másik bolondság: én pedig a kövér *Prédikátorok* közt hagyám, s a *Prédikátorok*nál még *orthodoxusabb* *Tekint*. Urak közt. Ilyeket minden seregben találunk, s tudod, hogy az *Eccles. História* sok példát ad rá. Nem egyedül *Bayle* protestála. De *Bayle* kimondá, a mit sok eltud hallgatni, sőt — — „Ista fabula de nobis multum infert.

Kevés hitetlen lesz, ha kimerjük mondani a mit kell és lehet, ha az *exotericusnak* nem, igen az *eisotericusnak*.

Bibliai történ. nincs még kezemnél.

A *Rostától* nem félek, de nem is nagyon vágyok látni. — Más nem úgy itél vagy érez mint én? Van-e itt min neheztelni? *Hiúságból* szólani soha sem eszes cselekedet, noha szólani, csatázni, haragudni olykor kötelesség. — Láttad-e az *Élet és Literetúra* kötetét? *Szemere* kiszédé barátainak leveleiből a mi jót ott talált. De mely undokságokat s visszás *pedanteriát* vive a munkába a sok tudományú, de fekefe vérű, s örök magánya által elposhadt *Kölcsey*? nem esztelesség-e nem látni, hogy *Kölcseyt*, s a miket leveleiben mond, mint ve-

szekedésiben *B*-vel és *Vályi Naggyal*, kicsinynek, nevetségesnek kiáltják. „*Kilopta Iliászt.*“ De a XXIII. ének a *V-Nagyé*. S *V-Nagy* nem ére reá, csak végig is tekintetni a mit dolgozott; kikapta a halál. Kímélni fogom *Kölcseyt*, de *Vályi-Nagynak* halotti áldozatot nyujtok. — Öllek forró barátsággal.

Ma Széphalmon valék. Ide hozám a *Kölcsey* fordítását. 100 hexameternél többet elolvastam, s *Vályi Nagy* tőle egyet sem lopott által. Igen *Kölcsey* tölem: Iliad. I. v. 528. Η, καὶ κλαυθησὼν ἐπ' ὀφρῦσι.

Kazinczy: Mondá, s barna szemöldjeivel hunyoríta Kronión,

S ámbroziás haja fellebbent a Rettenetesnek

Homloka szent bérczén, s megrendült a nagy Olympusz.

Kölcsey: Mond, és barna szemöldjeivel hunyoríta Kronión,

S ambroziás haja fellebbent volt a Fejedelmnek.

Homloka szent bérczén, s megrendíté vala Olympot.

Kölcsey plagiáriusnak mondhatja-e *Vályi-Naggyot*?

En most a *Hormayr Plutarchjában* keresek fel holmit. — Szörnyű n a i v ember. Kimondja a mit nem akart.

Pannonhalmán, octob. 3-án 1826.

Guzmicsnak Kazinczy - r a k
tiszteletét.

Istennek ezer hála barátom, hogy *Bálint* fiad, a kin vonásaidat oly hiven látod másolva, ez utolsó leveledből egészen kimaradt. Megélt hát, egészségben vagyon, s a jó atyát úgy örvendezteti, a hogy semmi kedvetlenség sem boszont. — Vágyam téged láthatni, a tiédnél semmivel sem kisebb, s ha oly messze nem esnék az a te *Széphalmod*, ettől a mienktől, én már többszer megfordultam volna nálad; de messze kívánságomat illik szűk határok közé szorítanom, s azzal vigasztalva magamat, hogy nagy lelkedet, szép szivedet ismerem, birom, megelégednem.

A nagy embert emberül festéd. A hézagot, amint olvasám, érzem, s egy barátom tudatá velem, mit kell oda érteni. — *Minervának* sorsát sajnosan értém tőled; de más felől azt hallom hogy olvasója elég van, s még, érdeme szerint, mind inkább szaporodik. Sajnálni lehet, hogy *D.* elég vigyázatlan, vagy talán inkább bátor volt olyast írni, mi hőst is gyanúba hozható; s a paralellát én igaznak tartani nem tudom.

Tévedésbe valék tehát intésed eránt? Örvendek efféle tévedé-

semnek; de arról is bizonyossá teszek, hogy ha eltalálám is az értelmet, te nekem még sem szűnel meg az lenni, mi eddig valál. Az én lelkemet, bár megzavarja is első perczen, el nem idegeníti baráti intés, nem a keményebb feddés is, kivált ha vétkeket elég nyilván láttatja velem a barátság titkos ölében, s keserítés nem vegyül hozzá. De hogy hamis légy, édes barátom, erántam, minden félre értés mellett sem tudnám magamnak gondolni; benned én csak a kímlő, s azért annál kedvesb, *Intőt* sejtém. Tüzesb soraim talán nem gyanítaták veled, hogy bántva érzem magamat: a tűz nem mindjárt éget. Most pedig, mikor sorodat hazánk előbbi történeteire hagyod értenem, úgy én szivemből kezet nyujtok; s az olyan vad bántásnak, a milyen azokban gyakran megjelenik, talán senkinél sem vagyok kisebb gyűlölője. — *Idvezíteni* mást akarni, az az, mást az igaznak, jónak ismeretére, szeretetére vezérleni, a legszebb, legemberibb törekedés, s legfőbb erkölcsi kötelesség. *Idvezíteni* akarni valakit, az örök kárhozatnak ellenébe, csak *Isten* műve, melyet csak magának tulajdonítani, embertől vakmerő gondolat, káromlás. — A *hatás vissza hatást* szül: ez a természet örök törvénye, még akkor is, mikor ezt, erkölcsi szabadságu lény teszi: de ekkor méltán megkivánjuk, hogy igazságban, szeretetben tegye. Régibb polemicusai a két ellenfélnek egyaránt éltek küzködéseikben, a csavarásnak, félre magyarázásnak, nagytásnak, keserítő gúnynak, nemtelen fegyvereivel. Ha te a maiakat olvasnád, tüzes protestáns létedre is meg kellene vallanod, hogy e nemtelen fegyverrel a legtudósbaknak tartott német protestánsok, *Tzsirner*, *Krüg*, sat. épen oly kiméletlenül élnek, mint kétszáz esztendő előtt eldődeik éltek, ellenben a tudósb catholicusok *Mennais*, *Prechtl* sat. irtóznak attól. Mint tudják amazok menteni *Angliát* azon vétek ellen, mit *Ausztriában* szidalmaznak, jóllehet itt, legalább hazánkban, csak a gyűlölséget táplálni szerető *Berzeviczyek* panaszkodhatnak. — Szeressük édes barátom, én is azt mondom, szeressük egymást, és azt a mi miénk, (t. i. ha jó) sőt szeressük a nem miénket is, ha jó: de szeressük mindenen felett az *igazságot*; csak ennek közszeretete vezérelhet bennünk egymás szeretetére; én az igazságot nyilván tapodót nem szerethetem, ha megölnék is. — *Sorsának* is csak úgy örvendhet kiki, ha egy sziv, egy lélek munkál a közjóra; csak a közjóban látom én forrását az egyes polgár megelégedésének. Pedig a vallási *különözés* soha *egy szivvé, egy lélekké* nem teszen bennünk.

Én a multhéten egy öt lapnyi névtelen levelet kaptam *Pozsonyból*. Az író engem lealjasítani akart magam előtt. Ő nem hiszi, hogy én *gond-*

viselést, csudát higgyek, s anyaszentegyházam csalhatalanságát; mert ő sem hiszi; mert okos ember eféléket nem hihet: én pedig (két-ség kívül ő is) okos ember vagyok. Én csak azért védelmezem azokat, mondja ő, mert *Krisztus* asztalához törlöm késemet, s az anyaszentegyház jó ágyat vetett pályámnak, melytől tüstént elesném, ha azokat, tagadnám: pedig a fő principium az, hogy ember, még semmi ség ébe vissza nem dül, jól és csendesen éljen! "Lehet ma még ilyen ember barátom? Ilyen vastag *Epicureizmust* köztünk nem gyanítottam. Mint nyomhatja el annyira ember magában a természet legszebb intéseit, ösztöneit! Mi volna nekem e világ, ha ezt *gondviselő Isten nélkül* kellene gondolnom? S mi volnék magam előtt, s mi volnál te, édes barátom előttem, ha reményem a síron túl nem ad kinézést!! Borzadás fog el barátom e vigasztalatlan gondolat mellett. Valjon egy-e ez a te *Isten-tagadó Isten* embereid közül?!

Intnek, mennem kell. Holnap igen kedves barátimmal fogom a te napodat ülni; osztán tovább lódulok *Szalába*, épen oda, hol gyermekséget oly édesen érzem még most is kifejtetnek: *Göcsejbe, Szent-György völgyébe*. Ha innen visszatérek, többet írok. Élj édes *Ferenczem*, az ég könnyítse öregséged napjait, s engedje, hogy napod tisztába menjen le a te édeseid között. —

Pannonhalmán, novemb. 14-én 1826.

Kazinczynak Guzmics

szíves tiszteletét.

Szemere s *Kölcsey* által hirdetett *Élet s Literaturát* nagy vágyódással vártam, jónál, szépnél egyebet nem tudván a széplelkű mester tanítványtól várni. És megvallom, hogy mind addig nagy megelegedéssel olvastam, míg ama nem szép processus repetundarumra nem bukkanám. Itt fájdalom, bosszúság fogott el, azért is mert azokat találok viszont pörben, kiket annyira egylelkűeknek tarték, s literátori tekintetben becsülék.

A vádolás igazságáról ki merjen kétkedni, mikor az egy egész nemzet színe előtt tétetik, és a megtámadtnak védelke sem akarja magát a factumot tagadni? Én tehát feltévén ezt, a kifakadást ott s úgy, a hol s a mint az téve volt, helyben nem hagyhatám, s ítéletemet tudatám Sz... vel, kinek a küldött példányokért pénzt kelle rendelnem. Utóbb vevém leveledet, s még utóbb *Minervát*. Összevetém, s nem tudtam, boszongodjam-e, nevessek-e, a gyáva panaszon! Azt vél-

te volna az ember, hogy a kárvallott minden betűjétől meg van fosztva; s ime egy vers! és minő vers, melyet *V. N.* ha *Kölcs . . .* nek soha csak egy betűjét sem látta volna is, máskép még sem fordítand! Én felmernék tenni bár mit is, hogy ugyan azon egy classicusnak két fordítója, ha mind a kettő alkalmas a dologra, 300 vers között legalább is tizben teljesen fognának egyezni, a nélkül, hogy egymásról tudtak volna is valamit. Mi voltam én hozzád mérkezve, s mi vagyok most is! mégis *Pesten* létemkor, minekelőtte *Szép irodalmi életrajzok* azon kötetje megjelent, melyben a *Paranümphekét* adád fordítva, fordíték ezekből vagy hármát; összevetém, s egész constructióink voltak egyek. — *Kölcs . . .* a *Gyűjteményben* szellemről, fordulásokról beszél! De hát a fordítónak minő szellemtől kell vezéreltetni, s mi fordulásokat tennie? Tagadhatatlanul csak úgy fordít jól, ha személyes szellemét példányának szelleme alá hódítja, mely szüntelen felette s benne lebegjen; ezt pedig úgy fellehet, úgy felkell tennünk *V. N.*-ről, mint *K.*-ről. Fordulásokat pedig kivált egy *Voss* után indult feszes fordító, ujjakat ritkán teszen, s ha teszen, csak azért hagyja el az eredetinek rendjét, mert ez nyelvén nem megyen; de hogy nem megyen, azt a másik fordító nem különben érzi, s ez is teszen nyelvvel egyező fordulást: s minthogy a mi nyelvünk itt a többinél makacsabb, ritkán válogathatni a formákban. Az én értekezésemet, mely nekem a legkedvesb kincset, a te barátságodat, szerzé meg, egyki nem sokára derekasan kiírja, a nélkül, hogy nevezne. Fájt ugyan, hogy ezt oly nyilván tenni nem pirul, de más részről megbecsülve érzem magamat. Te azonban édes barátom szívem szerint fogsz cselekedni, ha tovább nem üzöd a gyűlöletes dolgot. Eleget tevél a megholt becsületének, eleget a publicumnak is, közölvén vele a panaszos verseket. A hozzá érteni tudó s akaró látja, kinek légyen igaza. A literátori pör, kivált az ilyen, izetlenné teszi a literatúrát. Ellenben mi szép lélek, mi szépen tűnik ki abból a te szerény kinyilatkoztatásodból! Szívemben köszöntem az *Élet és Lit.* derék referensének, hogy ezt kiemelte, s azt ohajtom, hogy bár az ellened morgók, ha nyelvet nem akarnak, szerénységet tanulnának tőled!

Dulházy int, serkent, ne hagynám el *Minervát!* s azt veti utánna, hogy *Dezsöffy* a *Diéta* hossza miatt nem dolgozhatik. Én neki ez idén már két darabot küldék; készen áll a harmadik is: örömet szolgállok hazám literatúrájának, de vannak egyéb fontos dolgaim is, s az ember mindenre nem érkezik. De nem szeretem a hibás nyomtatást: mikor egy jegyzésben a *szatyra*, *szatíra*, és *szatira* között az utol-

sót választom, hogy az elsőből magyar szatyor ne legyen, s a szedő egyformán *i*-vel veszi; az olvasó nem tudja, mi baja lön az írónak. Nem szeretem azt is, mikor a *Corrector* orthografiámot bántja.

Mint vevéd *Révay Igazát*? Tüzes, megvallom, de már nem tűrhetem a grammaticai szörnyet, melyet a hamar utánna halt biographus felpiperézve ismét vásárra állított; s nem félt elmondani, hogy *Verseg-hy* okaira még senki meg nem felelt. De ez is ám utolsó grammaticai dolgozásom. Menjenek, kinek merre tetszik!

Meddig késeled még *Szallusztoddal*? Már azt gondolám, hogy csak elkérem tőled, s kiadom. *Streibig* szépen nyomtat, s a *Corrector* magam leszek. Mint tetszik? Éljen szerencsésen! úgy veszem észre, hogy a *Diéta* (mi foganattal?) nem sokára végét éri; így hát feléled bennem a régi remény, hogy jövő tavasszal ölelhetlek. Úgy legyen!!!

Újhely, deczemb. 6-án 1826.

Véletlen adja elő magát egy alkalom *Kassára*, s ez ígéretemre emlékeztet, hogy néked ezt megküldjem. A czimlap és előbeszéd, és mind az, a mi itt nincs, *nem most van innen kiszelve*; de nincs időm azt lemásolni, s nem érdemlené a fáradságot. Az újabb másolatban sok van másként, mint itt, mert én valamikor tisztázok, mindég változtatok; már hozzá van szokva kezem. Ha lesz valamely hely, melyen felakadsz, kérlek, tudasd velem; én régen elfelejtém *theológiámat*, s csak *religióm* maradt meg. Egyéberánt ha oly helyre akadsz, hol vélekezésed különbözik, mond magadnak, kérlek, hogy azt egy benneteket szerető protestáns mondja, de — protestáns. Nagyon óhajtom, hogy dolgozásom néked kedvetlen ne legyen; de valahol az lenne, szeress az ide tett nyomtatványért, mely engem hív fiúnak bizonyít. Anyám igen lelkes, igen nemes gondolkozású asszony volt, de (mint atyja) rettenetes tüzü asszony, mint a *Wesselényi* nagyanyja *Vargyasi B. Daniel Polyxéna*. Éljen szerencsésen, édes barátom! Az Isten hozzon rád igen kedves esztendő, nekem pedig engedje, hogy valaha láthassalak.

Széphalom, január 1-én 1827.

Guzmicznak Kazinczy

a legforróbb barátság tiszteletét!

Áldást és minden örömet a beállott új esztendőre, édes barátom, és legyünk rajta, hogy barátságoddal, azzal a széppel, úgy dicsekedhessem, mint eddig. Oh, ha már vége lenne annak a *Diaetának*! hogy

terheim könnyülhetnének meg, s hogy láthatnám azt a férfit, a kit az egek utolsó napjaim öröme tartottak fenn! De ők nekem egy igen szép, igen lelkes, igen jó fiatal lyánkát is tartottak fenn, kinek épen most végzém levelemet. Kettőtökön kezdem írásomat ezidén. Hogy társadat ismerd, az *Báró Próncay Iphigenia*, a szép *Nininek* leánya. — Rólok majd, ha meglátlak.

Megbecsülhetlen jóságodnak bizonyítása az, hogy *Szallusztomat* kiadni akarod. Most tisztázom utolsó kézzel s nem sokára veszed. *Gr. Mailáth Jánoson* kívül senki sem látta, s óhajtom, hogy te ugyanazt ítélhesd róla, a mit az az igen lelkes, igen nagy kiműveltetésű, s igen nemes férfi. — Ha vérem elhül, irni fogok ezen levelem végében a formatumról stb. stb. Most még melegebb vagyok, minthogy arról szólhatnék. Régen irtam neked, s ki kell pótlanom a mit elmulasztottam.

Ellinger novemberben megküldé nekem *Minerója* idei utolsó darabjának első iveit — *Kalligenia* áll az első lapon. Gyertyát hozaték, mert lement volt a nap, s szemem nem sejté meg ezt: *H után G.* — Midőn *Daykára* érék, nézém az aláírást. Tudni akarám, ki az a lelkes ember, a ki úgy tud magasztalni, hogy én, a ki nem bírok annyi erővel soha, hogy a magasztalást másod izben olvashassam, hanemha szép versekben mondatik, ezt egymásután néhány izben teljes örömmel olvashatám. Csak más nap láttam a meg nem sejtett sort. De valamint ezt beszélem szives köszönettel, úgy engedd mondanom, hogy elkezek keseredni író barátink iránt. Versengjenek, ha tetszik, szabják vágják egymást, csak tollal, de csak az *ügyért*, s gyönyörködve hallom őket versengeni. De midőn bajok az a nyavalyásság — akkor pirulok. *Kölcseyt* nagyon utóléré a hypochondria *Szatmár* vármegyei eremusában, s ki csudálja, hogy az, a ki négy fal közt él, nem lát nagyobb magánál? és az a makacs *Tassoismus*! De mit mondasz arra, hogy a *Hébe* s *Auróra* recenzióját nekem nagyon balul vevé valaki, s nem *Vörösmarty*, hanem más. Recenzióm mutatja, hogy engem elfoga az öröm, hogy oly mesteri kézzel dolgozott s cándált rímes dalaink vagynak, s részrehajlásra magyarázák, hogy *Cserhalom* nem magasztalám, és *Zalánt*. Én mindkettejét csudálom, irigylem; valóban mind *Cserhalom*, mind *Zalán* érdemlik azt. De a hely nem engedé, hogy *Cserhalomról* is szóljak; *Cserhalomról Zalánnal* akarék együtt. S ha az érdemli a szót, nem-e a *Horvát István Programmája*, nem-e a te *Theokritod*? De tudná csak az a bajkeresgélő, mely kevés az, a mire én ráérek! Feltettem magamban, hogy magamba zárom örömemet s boszúságomat, s többé semmit nem recenseálok. Igaza van *gr. Mailáthnak*,

noha nem az ily baj miatt mondá a szót: *Unsere Schriftsteller sind doch schreckliche Pedanten!*

Gr. Mailáth a szót arra tevée, hogy csodálkozva érté tőlem, mit akarok *Szallusztal*. Egy időben adom két fordítását; egyikét a régi színben, s *szalluszi* arcban, a másikat gut fransözisch, azaz a hogy a *Döbrenteyek* akarják — zsiros száju magyar paraphrasisban, hogy folyjon a beszéd, s ne legyen rajta épen az, a mi *Szallusztban* legbecesebb. Hiszed-e édes barátom, hogy nem régiben egy igen nagy tekintetű férfi, még pedig tudós férfi vádlá a *Voss Homérját*? — Tu ne cede malis, sed contra audentior ito. A ki tudja, s érzi a mi kell, nem nézi sem a dicsérést, sem a gáncsot: egyebet néz. — Hanem az én igazán szeretett *Döbrenteymet* épen azon mértékben sajnálom, a hogy ő engem. De nem lehet az másképen. Mi folyt az ő tollából, a mi érezette volna csak egy *allusióval* is, hogy ő ismeri a régieket? Csudáljuk-e tehát, hogy neki kedvesb a *Ruaeusz* beszéde mint *Virgilé*?

Én *Streibignek* ma irok. Nagy terhet vetek rá a pósta portoriummal, legalább szokatlant. De a typographusoknál az nem szokatlan; a feltétel neki uzsorával fizeti meg a költséget. Szólni fog veled, és így nem terhellek elmondásával.

A bibliai *Históriák* manuscriptumát; de a melyen nem kevés változtatást tevék, *Ellingernek* küldém, hogy juttassa kezedhez. Meglehet, hogy abban találsz holmit, a mi vélekedéssel nem egyezik; de nem az vagy, a ki azon felakadsz, hogy más nem úgy gondolkozik, mint te. *Collin* a rationalismus tisztelője, és *Locke* a keresztény, nagyon szereték egymást ellenkező gondolkozásaikban is, s *Locke* ha nem keresztény, de figyelmet érdemlő állítást talált, mindjárt közlé *Collinnal*, mert tudta, hogy az neki kedves lesz. De tudod, hogy én theologus nem vagyok, nem is tudok, nem is tudhatok hozzá, de hogy igazán religiosus vagyok, s az elég.

Egy oly catholicus, és igazán catholicus, tüzes catholicus, ki ez idén *Berlint* és *Hamburgot* bejárja, beszéli nekem, hogy magával hozta valami *Friedrich* nevű embernek a munkáját, ki itt járt, s engem is keresett volna, de meghallá, hogy *Biharban* voltam. Ennél fogva szerette volna látni *Berzeviczy* tüzeskedő munkáját. Megigérttem neki, hozzá tevén, hogy én azt birom, de soha végig nem olvastam; — valamint a *Villers* megkoronázott jutalomírását is. Hozzám jöven *Újhelyből*, fölhánytam haszontalanabb könyveimet, s *Berzeviczyt* három más munkával egy tekercsben leltem meg, egy más könyvvel, melyben volt a pesti lutheránus prédikátor *Molnár János* panasza, és a *Vay Józsefé*,

a mit *Stüudlin* ada ki, azon deák nyelvben irt panasz után, mely urunknak nyújtott be. Ezek mellé van kötve, *De Unione* von einem Mönchen, és a másik deák, anonymus. Soha sem olvasám, s nem is fogom. De az efféle ephemerus munkát jó félre tenni. — Téged egészen elfogott az *Unio reménye* és *óhajtása*, s mit tudnál te tenni nem tiszteletes czélokból? Én az *Uniot* nem remélhetem, és nem tudom óhajtani. Ha meglesz, az nem az én bajom lesz, s ha a te ideáid szerint lesz, nem lehet nem jó. Én csak azt szeretném, ha nem tudák, ki mit hiszen, annál inkább pedig, hogy egymást ne bántauánk. *Baváriában* nincs baj. Még a *Sorbonne* tilalmat nem kapa, hogy ne merjen disputálni, tűzben volt az egész franciaország: a mint eltiltaték, minden elcsendesedett. De abba hagyom.

Élj igen szerencsésen, igen igen szeretett férfi, kedves barátom!

Pannonhalmán, márcz. 5-én 1827.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét!

Sietek, édes barátom, kettős leveledre felelni. Jó, hogy *Streibignek Szallusztodról* mind eddig nem irtál; legalább töled velem semmit sem közlött, bátor kérdést is tettem neki. Ugy, mint te kívánod, ő munkát föl nem vállal. Osztályos atyafiait még most sem elégité ki, s ő és nője szeretik a városi szép életet. Költségén ő semmit ki nem ad, sem egy munka kedvéért új betűket nem vásárol. De én másképp akarék *Szallusztod* kiadója lenni. Im szándékom egész nyíltszívűséggel! Ha te megengeded, előfizetést hirdetek. A typhotetát kielégitem, a többiről sáfárságom adózni fog. Ha pedig szerénységed a praenumeratiót tiltja, én *Dunán* túli barátim ügyességek által annyi példányt fogok kiosztani, hogy a költség megkerüljön; a többi példányt oda fogom küldeni, hová te rendeled. Ha szándékom javallatodat megnyerendi, küld hozzám *Szallusztodat*, és ird meg kívánságodat. Az új betűk megszerzésére talán még rábirhatnám *Streibiget* (t. i. ha pénze van) azonban egyenesen megvallom, nekem magyarországi typos, az *Univeritását* kivéven, még egy sem tettett ugy, mint a győri.

Égészen ujságot írák, mikor azt irtad, hogy egy valaki neheztelve vevé *Vörösmarty* elmellőztetését *Minervában*. Ki legyen az a valaki, én nem tudom. *Vörösmarty*nak melyik magyar ne örüljön szívéből; de én óhajtnám, hogy ez a szerencsés fiatal költő ne merülne annyira a tündér világba; valamint hogy *Dinában* sem szeretem az ördögöket: de ez

fordítás ; s mi akkor szépnek tetszhetett, ma, nem hiszem, hogy sok kedvelőt nyerjen. De hát *Vörösmartyt* az egész világ recenseálja-e? Te nem vagy ugyan az egész világ, s ha valakit illet a recenseálás hazánkban, téged bizonyosan illet. De hát mért ugratnak a competens recensenseknek előkbe a kevesbé competensek? Én nem hiszem, hogy a *Gyűjtemény* olvasói ne unták legyen *Zalánnak* irgalmatlan hosszú recenzióját. *Auróra* alig jelent meg, már *Fenyéri* készen állott a recenzióval. Az ilyen hamar készült recensio megfelelhet-e céljának? Sok recensens tudja-e mit tesz recenseálni? S ki recenseálja a már recenseált könyvet? Tartok tőle, hogy a sok tömjényfüst elszédíti fiatal iróinkat, kik fejeken érezvén már a koszorút, majd azt hiszik magok felől, hogy a tökélet bérczén ülnek, a honnan nincs ultra és supra s — ellomhadnak. Én *Vörösmartynak Zalánjéért*, ha még kétszer oly jó volna is az, mint a minő, megbocsátni soha sem tudok, hogy egy eposzt, mely század mulva is remek fogott lehetni, oly hamar végzett, s oly korán közzé tett. De szép! legyen, szebb fogott lenni, jobb bizonyosan, ha tovább izzad. *Endrénk Árpádja* már hat esztendeje hogy készül, s alig haladott a közepig. Ámbár én e lassúságot sem szeretem, mert a költő ere lankad, s szunnyad heve; de haladjon a költő, s végezzen; hogy a limának legalább még annyi időt adhasson.

Szemere engem is recensenssé tön! megküldé a *Hit Remény Szeretet*, darabját *Cselkövittől*, melynek *Bevezetését* maga írta *Szemere*. Nem tudom, megelegedtek-e ítéletemmel; nekem gondolkozásuk e tárgyban tetszik. Ha kiadják, én a tiédet óhajtanám tudni. — Azt beszélé *Zircnek* új apátja nálunk, hogy a *Diéta* még júniusban is fog folyni! Mikor foglak én téged, te mindenkor tiszteletre méltó férfiú, szemközt tisztelhetni, ölelhetni, s elmondhatni, mennyire tisztellek! Élj addig is boldogul.

A két *Iphigenia* éljen! de egy harmadik ne támadjon, mert *Euripidesz* számára nem készített harmadikat.

Újhely, márcz. 16-án 1827.

Guzmicsnak Kazinczy
baráti szíves tiszteletét.

Hogy *Szallusztomat* te adod ki, az nekem mindenek fölött kedves, sőt oly édes jutalom, melyet reményleni nem mertem. Venni fogod a kéziratot, nem csak hogy kiereszd, de azért is, hogy minek-

előtte a censor látja, hallhassam ítéletedet, és valamit rajta változtatni akarsz, s én változtatást kívánónak elismerhetek, megigazítsam. Kivüled s talán *Szemerén* kívül, látni senki sem fogja. A *Szalluszt* fordítása érdeméről vagy vétkeiről csak az ítélhet, a ki *Szallusztal* jól megismerkedett, az pedig, nem mindennek dolga, s így az, ha mindennel láttatnám, nekem semmit nem használna, s talán még ártana. — Előfizetésre ereszteni nem látom illetlennek, de sikeretlennek; tudniillik a szokott módon. *Kapitány Csehi* barátomnak volt egy jó gondolatja, s azt készülék követni. Az ím ebben áll:

Az előfizetést nem az ujságokban kellene hirdetni, hanem tíz, husz, harmincz barátot keresni, kik bizonyos számu exemplárok árát vagy előre beküldenék, vagy érette feleljenek. Ezen az uton mindent lehetne kezdeni. Én *Szallusztomon* nem keresek nyereséget; mivel elég lesz nekem, ha a munka megjelen, és oly fényben, a mint én óhajtom. — De erről másszor bővebben. Száz előfizetőt a két hazában kapunk, bármely áron árultassék a könyv, s a nem közönséges izletü munkára ez a száz kész lesz tenni nem nagy áldozatot.

Ha *Streibig* ur azon betűket szerezhethné meg melyeket én óhajtanék, én erdélyi leveleimet is ott nyomattatnám. *Trattner* eránt hideg és hálátlan nem vagyok, sőt a megholtak érdemeit szívesen tisztetem; saajátságaira örömet behunyom szemeimet. De *Trattner* körül sok mindenféle ember kullog, látják, a mit felvenni akar, a mit nála nyomtatnak, s az a czimbora úzi a maga nem jó, néha épen gaz játékaikat. Nem óhajtom, hogy *Pesten* valamim nyomattassék. — Én *Bacsányinak* barátja nem vagyok, s barátja neki nemcsak mint írónak, de mint embernek is, nem lehetek; és mégis fájt nekem, midőn hallám, hogy nyomtatás alá ide küldött verseit már olvasák, ismerék, ítélgeték, minek előtte sajtó alá mentek.

Minekelőtte *Zalánt* láttam, mint a *Tuniziászt*, azt kérdém magamtól, hogy a *Mythologia* isteneinek hijokat *Vörösmarty* és *Pyrker* mint fogják kipótlani; s így értem, mit akara az elsőbb a maga tündéreivel. Rosz pótolék; de jobbat *Vörösmarty* nem találhatott, s nem lehetett el nélküle. *Zalánnak* ossziáni kezdete engem igen kedvesen lepe meg; csudálom, irigylem azt, valamint könnyűségét. De igenis, hogy azt is csudálom, hogy ez a lelkes ifju a maga eposzával ily hamar elkészülhete, hogy azt ily hamar kieresztheté. A könyv másodsor jelent meg, a mennyire tudom. Valljon törlött-e sokat? Én azt szerettem volna, hogy *Zalánjában* leltem volna több nyomait *Homérnak*, nevezetesen azokat a *Homérban* oly szép hasonlatokat. Lehet e nembem szép a mi nem

homéri is; de engem igen gyönyörködtet; midőn a *Homér* nemében homérit lelek. *Zalánban* sok sürgés, mozgás (actio) van, s ő a hadi dolgokat szépen és szép mértékben egyesítette az emberi szív érzésivel; *Zalánnal* literatúránk és korunk kevélykedhetik; de *Zalán* is sokat nyert volna, mint minden egyéb munka, ha *Vörösmarty* követte volna a *Horác*z intését. *Salamont* tegnap vevém. Ime epicus és dramaticus azon egy személyben! Melyik lesz nagyobb, melyik kisebb? Még eddig a dráma nem vala írónknak a legszerencsésebb pálya. *Kisfaludy Károly* látszik minden másoknál inkább születve lenni rá. S ő lyricus és dramaticus.

Kevés napok alatt venni fogom az *Élet és Literatura* II. kötetét. Nyugtalanul várom azt. — *Hit, Remény, Szeretet*, és tőled! Bár az már a második kötetben állana!

Még e levelemet írák, minden soránál fölvert a látogató, vagy ügyes, bajos. Alig tudom, mit irtam. De neked irok, ki ott is értesz, a hol más nem ért, s hibáimat elnézed. — Az ég áraszsza rád minden áldását, s azon mértékben a hogy érdemled.

Gróf *Dezsöffy Aurél* és két férfi ifjabb testvére *skárlátban* fekszenek; ugy rettegem a rosz hírt, mintha atyjok volnék.

Újhely, marcziusban 1827.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét!

Szalluszt maga kézírásban épen 200 lapot ada. Előbeszéd és a *Szalluszt* élete XVIII. lap. — A toldalék hátul 20 lap. De botlást ejték előbbi levelemben, hozzád és *Streibighez*. A *Szilasy* verseihez vett betűk az előbeszédhez illenek; a textushoz ilyen kell: s ennek megszerzésére, nem tudom, ha *Streibig* hajlik-e? Ha ott nem boldogulnék, egyebet kell forgatnom. Nyugtalanul várom hireidet.

Gróf *Mailáth János* megajándékoza: „Magyarische Gedichte. Stuttgart und Tübingen 1825“. című munkájával. Szeretném, ha azt ismernéd. Némely darabjaimat nagy szerencsével adta, mely németben, hol annyi az *anceps* syllaba, könnyebb, mint nálunk. Sok van itt, a mit jobbnak nézek németben mint magyarban. Omnia ad maiorem nationis gloriam!

Élj szerencsésen, édes barátom!

Pannonhalmán, april. 16-án 1827.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét!

Az a ti *Fridriktek!* Most jut eszembe, hogy irtál valami utazó *Fridrikről*, ki téged is keresett legyen. Gyönyörű gyümölcsét szedé magyarországi utazásának! Mire megyen ez ki barátom, mire? Idegen tollnak adja át a magyar nemzete gyalázatját, s idegen nyelven kürtölteti a vagy csupán költött, vagy itt s ott suttomban, mihez hasonlót, ha gyalázkodni kell, az ellenrész még többet kürtöltethet, egykét gyengétől elkövetett anomaliát! Mire megyen ez ki? s még is ott *Szikszai* fenálló *uniót* akar velünk elhitetni; s *Kazinczy* nem tudja óhajtani az egyesülést! A könyv azonban, a bemocskolt, s mocskoló, eléggé bűnhődik önmagában, s én szeretném, ha catholicus nem szólana föl elene. De *Hohenegger* nehezen fogja elhallgatni vagy csak az ő személyét, characterét, oly gonoszul festő levelet is, mely hogy catholicustól legyen, száz *Fridriknek* szavára sem hiszi catholicus. S ilyen levelet dobra ütni!! Ezek nem jó jelek ez időben; csak azt fájjalom, hogy, a magyar annyira szeret németezni! Iszonyodik lelkem a bavarus catholicus, és a burkus protestáns vallási vadságokon; s mikor magyart látok ezeknek nyomdokokba lépni, szívem vérzik. Szegény haza! szegény haza!! De én többet e tárgyról nem szólok, s kérek barátom, ha szeretsz, kímélj meg nekem igen kedves leveleiddben az ilyenektől. Hol mocskolódni kell, ott nekem nincs helyem. Igazad van, egységet remélni kábaság. De a szomorú szakadásnak keserveit nem érezni, lehetetlen, —

Szallusztodat elvárom. Előbeszédedet tegnap olvastam, tisztulás végett, újra át. Akár mit mondjon *Döbrenteynk*, classicust úgy kell fordítani. Vajha mindnyájan úgy tudnánk! Vajha úgy tudnék én! *Auliszi Iphigeniámot* maholnap bevégzem. Majd próbát teszek, a te szabásodat alkalmaztatni mint tudom. De nehéz nekem a *hellént* minden különöségeiben kilesni: későn adám magamat a classicus hellenismusra, s az agg deák nehezen tanul, s könnyen feled. *Iphigeniámnak* német fordítását *Schillertől* bírom, s *Bothetől*; ez az utolsó hellent ad, de kritikája a textust irgalmatlanul meghányja. *Racinejét* a legujabb német fordításban olvastam, s morgolódva tettem le. Critikád *Kölcsey* s *Döbrentey* leveleikre nekem tetszik; egészen itéleteden vagyok. — *Vörösmarty Salamonja* dráma *Kisfaludy Hunyadija* manierjében. Hasztalan! magyarink, kiktől remekek kerülhetnének, tüzöket mérsékleni, s a művészség forrásában

tisztítani nem türik. *Vörösmarty* jambusai jók; de a characterek itt szerencsétlenebbek, mint *Zalánjában*; s az actió? nem kell-e ennek legalább is egy esztendő hogy végződjék? S a darab hősi, nem szomoru, (előttem nem minden tragicum szomoru) mindenképen jobb eposz készült volna belőle, mint dráma. — Szabad egyre kérnelek? Ne *latinozz!* ha a latántól el rezzentettek, inkább tégy *Latiumot*, az az *a i* magyarban türhetlen összepárosodás.

Isten veled, s házaddal, édes barátom. A *Dieta* végéhez közelít. Tedd, lássalak ez idén! —

April. 22-én 1827.

Kedves barátom!

Streibig közli typusát. Válaszsz magadnak. Nekem úgy látszik, hogy az *andere Mittel antiqua*, épen az, a mit te akarsz. A választotat küld vissza; és siess a munkával is, hogy a jövő őszben belekap hassunk. Akkor *Győrött* ülhetek majd a *correctura* mellett.

Isten veled.

Guzmics Izidór s. k.

Újhely, april 24-én 1827.

Guzmicsnak Kazinczy

szíves tiszteletét!

Én *Fridriket* nem olvastam, és munkáját s magát nem is láttam. Egy prédikátorunktól hallám, hogy a munka nyavalyás mázolat, s nem érdemli, hogy az olvasó elvesztesse rajta idejét. Mind azt tehát, a mit felőle irsz, nem érthetem. Sem azt nem értem, a mit a bavarus catholicus és burkus protestans vallási vadságok felől irsz, mert nem tudom, itt és ott mi történik. A bavariai király felől tudom, hogy az egyike a szeretetre legméltóbb embereknek s a leginkább szeretett fejedelmeknek; és ha az, hogy engedheti meg a vallásbeli vadságokat? — Ha jól fogtam fel ideáidat, s ha emlékezetem meg nem csal, te az uniót óhajtod, de nem most reményled: én, ugy a hogy most vagyunk, az uniót sem most, sem igen sokáig még, nem reménylem, nem is óhajtom; nekem elég, ha egymást nem bántjuk, ha egymást türjük, és ha azt, hogy ki mit hiszen, nem is tudjuk. Az, hogy ezt vagy amazt higyjük, nem is akarát dolga, és ha nem az, mint van jusom érette mást bántani? — Neked, szeretett és tisztelt barátom, a vallás felett való elmélkedés mind tisztí foglalkozásod, mind örömed; nekem sem nem tisztem, sem nem mulatságom. Csuda-e tehát, ha én a te ideáidban nem osztozom. Csak azt tudom, hogy ha terád bizatnék, hogy készíts *Uniót*, azt az én

felekezetem hajlandóbb volna elfogadni, (feledvén t. i. a multakat, melyek borzasztók) mint ha azt más lelkű s tanulású emberek ajánlanák nekünk. Talán kedves lesz neked azt hallani, hogy a catholicismus előttünk protestansok előtt is tiszteletes. Egyéb bajunk van minékünk.

Emlékezem, hogy a prussiai király is várja azon időket, a midőn egy akol lesz, és egy pásztor; de szeretném, magyarázta volna meg, mit ért e szók alatt. Azonban hallom, hogy baljához esketett pápista hitvesét kálvinistává csinálá, a mit én, bár király, nem tennék, sőt kérném s ellenezném, hogy azt ne cselekedje. Nem hihetem, hogy ez a bal-kézre esketett asszony vallásbeli feszegetésekkel töltögette az időt, s csak azért cserélni vallást, hogy férjemnek tegyem kedvét, az ugyan *istentelenség*. A vallással nem kell játszani, s a mi meggyződésből nincs: véték.

Mondják, hogy egy 25 esztendős kisasszony bécsi Érsek *Hohenwartnál* bejelenté magát, hogy ő a római hitre akar általlépni, s az Érsek ezt felelte: Nem hiszem, hogy a ki 25 esztendőt éle egy vallásban, mellék czél nélkül kívánczozhassék által egy másikba. Én azt mondanám annak, a ki a *Kalvin* vallására kívánczónék. Szégyenleném, ha okot adtam volna valaha annak gyanítására, hogy feleségemet s lányaimat *Kalvinnak* akartam megnyerni, s kovélykedem vele, hogy feleségemet sok ízben kísértem el a gyóntatószékig; hogy lányomat magam vezettem el a bérnáló püspökhöz; hogy midőn először communicált, a templomban nyomtam homlokára csókomat. Gyönyörködöm azon, hogy házamban nyugalom van, ámbár két vallás tagjai vagyunk.

Az asszonyoknak nagy bajok van a vallásossággal, s egyik asszony testvérem azt tudakozá sokak előtt, mint nézhetem, hogy még akkor igen kiskoru gyermekeim közül lányaim pápisták, fiaim kálvinisták lesznek. A csípős felelet olykor okosabb felelet, mint a szelid; s feleletem ez volt: Ugy édes hugom, a mint azt, hogy lányaim szoknyát viselnek, fiaim nadrágot. A szó elakasztá a szoknyás apostolt, s nyugtom volt.

Nem csak *türni*, de *szeretni* is a nem kalvinistát, sőt magát a nem *Kalvin* vallását; s hívnek lenni a magaméhoz, mert érzem s értem becsét, de tisztelni mind azt a cultust, mely azt a *szentet*, azt a *jót* tiszteli, ebben áll az én vallásom. Távoly vagyok én a *Indifferen-tismustól*, távoly attól, a mi annak ellenkezője, s a mit te mondál az *Élet és Literatura* II-dik kötetében, ide nem értvén egyikét helyt, nekem is állításom.

Utolsó póstával vevém a *Rumy* levelét. Nem képzelhetsz szerencsétlenebb embert. Kenyér nélkül van hagyva; sokan, mind azok közt, a kiket elhagyott, mind azok közt, a kik közé lépett, utálják, gyűlölik; fejedelmünk professorrá kinevezni nem akarja; a Primás, és annyi gazdag püspök, neki kenyeret nem ad; felesége ezt kiáltotta rá, midőn kiment, megtenni a professiót: *szökjél inkább a Dunába!* Elidegenedvén tőle, egy tót ifju szerelmébe rántatá magát, férje paráznasággal vádolá a bírák előtt; a Primás kimondá, hogy elválni tőle nem lehet; *Luthernek* vallásában nevelt félig felserdült gyermekei vádolják; — azt fogod mondani, édes barátom, hogy mind ez nem volna, ha egy volna a vallás, s igazad van. De elakara-e *szakadni Luther?* Miért nem vevék elejét? És minekutánna megtörtént, a *minek nem kellett volna*, minekutánna *Rudolf* óta a szathmári békeig irtóztatóságok estek, és esnek, az irtózás nem természetes-e? Az actio reactiót szül. Én ha püspök volnék, szeretetném magamat, s ugy hiszem többet nyernék. —

Ime eltöltém levelemet azzal, a mihez nem tudok. De te vedd jó néven szerető, tisztelő barátodtól azt is, a mit ő hibásan mond, de érzése szerint mond. Éljen szerencsésen édes barátom! A *Streibig* betűi nem szép metszésűek és nem illenek egymáshoz. Én augusztusban meglátlak, akkor bővebben. Éljen szerencsésen, kedves barátom.

Édes barátom!

Imhol küldöm a leányod levelét. Rég óta hever nálam; nem találék rá sok papirosaim között. Éljen szerencsésen édes kedves barátom. Jun. 22. 1827.

Tisztelendő Professor Úr!

Méltóságos *kassai* püspök *Cseh István* ur e napokban bérmált közöttünk, június 4-kén én is részesültem a szentségben, s *Izidóra* név alatt. Leányává lévén ez által tisztel. Prof. urnak, alázatosan kérem, méltóztassék erántam azon kegyes szeretettel viseltetni, melylyel atyám kevélykedik, s adja reám atyai áldását azon óhajtással, hogy valaha azon tisztelt Asszonysághoz hasonlithassak, kinek karjain a bérmáló püspök elébe léptem.

Ajánlom magamat kegyes indulataiba, s maradok szives tisztelettel tisztelendő Professor urnak Széphalmon, június 8-án 1827b. alázatos szolgálója *Kazinczy Thalia Izidóra*.

Pannonhalmán, jul. 1-jén 1827.

Kedves Izidórám!

Atyádnak erántam megbecsülhetetlen szeretete nevémet adatá neked, s te, bár nem ismeresz, örülsz a névnek, s atyádnak nevezni szereted nemzöd ismeretlen barátját. Te e név alatt a *Bérmálás* szentségét vevéd fel, a hitben, reményben, szeretetben erősítő isteni kegyelemnek titkos jelét. Majd ha az élet viszontagságai körülvesznek; ha lelkedet aggalmak, szívedet szomorgások fogják-el: erősítsen, vigasztaljon annak elhívése, hogy a békés tűrők, a vígan küzdők, Isten oltalma, segéd keze alatt vannak, ki őket, hanemha magok elhagyják magokat, soha el nem hagyja; szüntelen velek s benne munkál az ő szent lelke. Ez emelje lelkedet, vigasztalja szívedet, hogy a jószág ösvényén tántoríthatlanul lépdelhess, s a jók sorában állhatatosan megmaradhass. A *Jézus* szelíd lelke lebegjen feletted, s vezéreljen a hű nő, és gondos anya tiszta örömeire, boldogságára. Rólam pedig neved emlékeztessen, valamikor imádkozol, vagy más mi jót cselekszel. Öllelek Krisztusban szerető atyád

Izidór.

Mondj nevemben idvezlést szülédnek s testvéreidnek. Atyádat pedig kérd, nyomja helyettem reád atyai csókját.

Pannonhalmon, jul. 2-án 1827.

Kazinczynak Guzmicsa

szíves idvezlését.

Milyen örömöket tudsz te nekem csinálni, igen tisztelt, szeretett barátom! *Fiat* szerzetem hivatalomnál fogva eleget adott; *leányt* adni csak a te elmés szíves barátságod tudott; s minthogy eránta az atyai névre semmi méltót nem tehettem, nevémet adád neki, hogy legyen mi kössön össze bennünk. Legyen a te akaratom, édes barátom, s adja Isten, hogy a csupa barátságból tulajdonított szent nevet tettel tehessem tulajdonomná. Éljen a te *Thaliád*, s az én *Izidórám*, s nyujtson valamennyinknek olyan örömöket, a milyeneknél szebbeket csak a síron túl várhatunk.

Bibliai históriádat csak kevéssel végzém az előtt, hogy *Izidórám* sorait vettem; s ezek a sorok letetették velem a *criticus brüllákat*. De azért csak elmondom előtted, mint leányom atyja előtt, észrevételeimet. Mit akarsz a *Birák* két könyveivel, holott *Rúth* könyvét

külön említed? — Miért csinálsz az eszében megbódult *Nebukhad-nezARBól* valóságos barmot, holott ezt a textus nem kívánja? Az irás csak azt mondja, mint barom, az az: barom módjára szénát evék, t. i. magát baromnak képzelvén. — *Jézus* halála hónapját, s a hónap napját meghatározni nem lehet, mert nincs bizonyos chronológiánk. — Sajnosan tévesztém iratodban *Jézus* gyönyörű, a maga nemében egyetlen, búcsúzó beszédét (Ján. XIII—XVIII.) mely szépen tudnád te azt feladni röviden! s mint ragadná az ilyen a tisztá sziveket szeretetre, bizalomra! De *Pált* sem kelle oly röviden végezned: az apost. cselekedetek könyve sok szépet nyujthat a te szép tolladra. — A kereszt. vallás történetéhez akarék egyet kettőt szólani, de szeretetem erántad elhallgattat, s az is, hogy protestans a dolgot más pontból tekinti, mint catholicus. De minek az oda? Te bibliai historiát íráls, s nem egyházit; s magad mondád, hogy jó azokat a dolgokat nem tudni, E nélkül bibliai historiád olyan, a milyent minden felekezetheli épülés-sel olvashat. — Imádságaidban, a különben igen szépekben, tévesztém a kereszténység megkülönböztető characterét, *Jézusnak az Idvezítőnek a szentség Ideáljának* említését. Ő ugyan az *ur-imádságába* nem elegyíté magát, de apostolai semmit az ő neve nélkül nem tevének, melybe helyezék az idvezséget egyedül. S nemde Ő maga mondá (Ján. XIV. 13.) „Valamire kérenditek az atyát az én nevemben; azt *cselekszem?*“ Ő az *Isten* fia, s mi ő benne és ő általa. — De ez nem a te vétked, *Kazinczy!* Hogy a protestantizmus szocinizmusba sülyede, sőt sokaknál mélyebre is, arról te nem tehetsz. Szeretném tudni, mit fog majd a rationalizmus a kereszt. pozitívák helyett, a pozitívák nélkül vallás-talanságba merülendő emberiségnek nyujtani, ha egyszer a formákat is, melyeket még most (in favorem imbecilium) meghagyatni parancsol, eltiltandja. — Értesz barátom! vedd tőlem jó szívvvel, mert jó szíved szabadíta fel szólanom. Én a veszélyt el akarám nemzetünktől távoztatni, s ez vétkem! Én az egyes megtértekre keveset adok tapasztalásból; de azért, ha bár 60—70 esztendő korában tér valaki meg, megítélni nem merném. *Το πνευμα όπου θελει πνευι.* A németek sokat nem jól cselekesznek, s fájdalom, a miéink igen majmaik! — *Szallusztodat* sokan óhajtják. Ne késsél vele; én rajta leszek, hogy menjen. — *Bibliai* historiádat mint küldjem vissza? *Vitkovics* által? Élj és szeress!

Újhely, július 10-én 1827.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Mint az *Istenségnek* az áldozatot, úgy a barátságának a tiszteletet

nem azért tesszük, kinek az nyujtatik, hanem önmagunkért. Akarám, hogy hozzád ez a láncz is szorosabban csatoljon, hogy gyermekeim innen is lássák, mely kedves valál te nekem. És ha, a mit tevék, szívem e sugallatának veszed, örvendek hogy megleve a mit óhajtottam.

Leányunk bérnálási anyjánál *Bartosné* asszonynál egy *Münchenben* nyomtatott hasonló tárgyú könyvet láttam, s *Bibliai történeteimet* újra dolgozám. Az ellen csak az a kifogásom van, hogy eluntatja magát olvasójával, mert igen hosszú (III. kötet,) s tele van kifárasztó oktatásokkal. Minekutánna a vallásbeli hidegség anyira elterjedt közöttünk, azon kellene inkább lenni, hogy annak oktatásait megkedveltessük, ne meguntassuk. Nekem itt sok céljaim voltak. 1-ör hogy a gyermek a zsidó és keresztény nép történeteit historice ismerje; 2-ör hogy a mit a szent író mond, úgy tudja, a hogy a szent író mondja, ne a hogy ezek az idéetlenül bölcs exegeták; 3-ör hogy a történettel együtt stílusa is formáltassék, s praecisióval tudja előbeszélni, a mi mondatott; — mindenfelett pedig, hogy a gyermeki szívben ébresztessék fel a vallásosság érzése, mely ötet kísértetiben támogassa, csapási közt bátorítsa, s örömeit megszentelje. — A III. szakaszban azt mondom el, a mit a protestansnak tudni illik. Ezt te, tisztelt barátom, szeretnéd, ha elhallgattam volna, mert ez nem bibliai historia. De én úgy hittem, hogy az egész utat kell adnom, melyet vállalási tekintetekben tevé az emberiség — legalább az europai. Három a szakasz, az első a gyermeki, másik az ifjui, a harmadik a férfui kort adja. Mi következik a harmadik után, az a veszedelem-e, melyet te rettegsz, a rationalismus elterjedése miatt, vagy egy gyönyörü regeneratio, melyet te óhajtasz és reménylesz, azt nem tudom; de én inkább várom a superstitiót, mert extrema se tangunt, és aztán azért, mert ember vallás nélkül nem lehet. — Vallás-e az, a mit a világ néz annak? s mi haszon az olyanokból?

Tegye minden azt a jót, a mit tehet, tanításával példájával, s jobb kor jó ránk, mint a melyben élünk. Ha minden püspökjeink olyanok volnának, mint *Kopácsy* mutatá magát a *pozsonyi Synoduson* mondott egyik beszédében (többet nem olvastam), a milyennek a *rosznyóit* ismerem (*Lajcsák*), a milyennek *Szepesi Ignác*ot képzelem (mert ezt nem láttam soha), a milyen te volnál, s a pesti *Stanislaus* volna — barátom, mi lehetne a dologból! Ugy én is elhinném, hogy lehet egy akol és egy pásztor. A protestans, ha nem csak névvel az, hanem érdemli is e nevet, nem a catholicismustól borzad. Az neki *szent*.

A *neophytusoknak*, úgy hiszem magam is, hogy nem sokat örvendhetek. *Törökké* is lesz, csak lássa a hasznát, a ki ezt teszi. Én csak nevet változtattam, azt mondják ezek. Én az illetet is szelidebb fényben szeretem nézni, mert nem lehet-e ez meggyőződésből is? Mely forró francia republicanus volt némely ember, s nem tért-e magához tévedéséből? s ha ebben változhaték meg hamisság nélkül, miért ne egyébben? Az effélét én annak nézem, a miről kiki csak magának tartozik számolni: de a ki csak azért hagyja el atyáinak vallásokat, mert segít magán, az botot érdemel. A szent nem arra való, hogy abból kereskedést üzzünk, vagy játékot. A kik illetet tesznek, mind azoknál fellelik amit érdemlettek, a kiket elhagytak, mind azoknál a kik közé átléptek; s egy vak opinio őket megvetéssel bünteteti. — Itt is jó visszatekintni a multakra, *Ferdinand* és *Maximilián* alatt a dolog nem teve különbséget, s e kettő mellett úgy valának a catholicusokkal protestansok, mint az őket nyomó *János* királylyal és *Martinuzival* — ezzel *Petrovics*, *Enyingi Török Bálint*; — azokkal *Nádasdy Tamás*, *Prényi Péter*.

Szalluszt régen nem volt a kezemben. Viszem hozzád, ha valaha véget ér ez a hosszú *Diéta*. *Minervánkat* tegnap vevém s örömmel pillantám meg benne nevedet. — Mely szép, a mit *Kis* itt is ada. A francia munkát nem ismerem. — Póstánk indul. Éljen szerencsésen.

Pannonhalmán, auguszt. 21-én 1827.

Kazinczynak Guzmics
szives idevzlését!

Ez a nyár engem több örömökre melegített, mint sok más. A legnagyobb, a legszebb töled eredt, s áradt most is, mint már többször ezelőtt. A te szereteted, nemes férfiú, ez életben javaimnak legbecsesbike; s ha, mint ezt a *Diéta* végzete most már bizonyosabban hagyja reméllenem, ezt az annyira szeretni tudó szép szivet mellemhez szorítanom nem különben ez az esztendő fogja engedni, életem szakában nála boldogabb nem volt, boldogabb nem leszen. — *Szemerét*, a neked annyira kedves *Szemerét*, e nyár vezeté *Endrénk* karjain ölembé *Füredről*. Külséjében én őt, a gyenge, az érző *Sonett*-írókat épen oly kevésbé lelem föl, mint engem az enyémben egy jámbor huszárhadnagy, kit nem különben akárminek másnak, csak *Aresz* követőjének nem, látszék alkotni a természet; s mégis egyedül magának tulajdoníthatja hogy fellépett, s hogy tovább léphetni remél. Lassú viz partot

mos; és bizonytalanabb tudományt, mint a *physiologia*, én nem tudok. — Még *Szemere* előtt leptenek meg *Vörösmarty* és *Fenyéri*. Az elsőnek képén a léleknek ifjuban csuda szerénysége, mélysége s elvonulása mereng. — E hó 19-én, *Hevesmegyei* Viczeispán követésében lelem a neked ismét kedves *Bajzát*, a kellemes képü s beszédü fiatal költőt. Ebédnél mellé ültete az eset, s hogy egymást nevezénk, úgy elveszénk suttogásainkban, hogy mit *Fáy* Főispán, ki nem különben az eloszlott *Diétától* jöve *Sz. István királyt* tisztelni, s egyebek a *Diéta* dolgairól okoskodtanak, nem a mi dolgunk leve. Sajnosan vettem, hogy a Viczeispán ebéd után tüstént ment, s tölem *Bajzát* elragadá. — *Szemerével* fölolvastatám hozzá irt második leveledet; úgy ellágyult bele, hogy könnyüi elcsordulának, s nem szólhatánk. Engedj kérlek igazságos kivánságának, s légy eránta nyílt keblü, mint valál. Tegnap vevém levelét, melyben *Kölcsey* testvérének halálát fájdalmasan jelenti.

Szederünk Uránidát nyujt a nemzetnek, a képeket, mint mondja, *Bécsben* (a pestiek nem elég ügyesek maiglan) a legderekkabb művészek dolgozzák. Te fogsz tőle egy példányt venni; ott lelended *melodrámmát*; s majd a te ítéleted fogja elhatározni, ha tessék-e magamnak úgy, mint most tetszik.

Én ez idei szünnapokban állhatatosan honn fogok ülni, vártan várva az örömeinek óráját, mely téged karjaim közé hozand. Hozz, kérlek, magaddal, a mit rám nézve jónak találандasz. Én *Orpheuszodat* nem láthatám mindeddig; nem a *kassai Muzeumot* is; s mint szeretném én ezeket ha nem birni is, legalább megolvasni. Ugy tetszik a literatura megindultját a *kassai Muzeumban* kell keresnünk. Gyászleveled kincseimnek egyike fog lenni. Be nem tudunk vagy nem akarunk mi, vagy úgy érezni, mint kellene, vagy úgy cselekedni, mint érezünk! Szép volt a példa, de volt-e követő csak egy is? Isten veled, s egész házáddal. *Izidórámnak* ajánlom *Etelkámot*.

Újhely, augusztus 21-én 1827.

Guzmicsnak Kazinczy!

Gyönyörűséggel olvasám leveledet a *Gondviselésről*. Az nekem is hitem, s a nélkül nem akarnék élni. De néztek-e a napba? Az megvakit. Olvasd ezen epistolámat. Ugy tetszik azt 1821-ben irtam.

Gróf Kornis Mihályhoz

(most főispáni administratora *Középszolnoknak*, testvérét az expiarista *Buczy Emil* tanította, kit b. *Szepesi Ignác*z theologia professorává tett *Károly-Fejérvártt.*)

Hiába omlanak, barátom, könnyeid;
 Atyád' nem hozhatják vissza nyögéseid.
 Érczsarkai a vad halál kapujának
 Soha nem nyílnak meg halandó jajának.
 A vadnak ebből áll egész felelete:
 „A ki lett, ide jut. Zeüsznek ez végzete.“

Türd a mit türni kell, s leljen fájdalmában
 Lelked vigasztalást s erőt önmagában.
 A mi elmult, tekintsd örökre elmultnak;
 Így kiált a szükség s az ész a búsultnak.
 Jó; de még elfásulsz, áldd a természetet,
 Hogy a szenvedőnek lágy sirást engedett.

Élt már Prometheusznak agyagból gyúrt mive;
 De csak verni tudott, nem érezni, szíve.
 Homlokát illette Pallasz világával,
 Küprisz, a szép, keblét rózsálló újával;
 S im a buta agyag lát, eszmél és ítél,
 Sóhajt, szeret, gyűlöl, vágy, útal, fél, remél.
 Igazán emberré csak az által leve,
 A mit a kettőtől ajándékuul veve:
 Észet, mely oltogassza a szív vad égésit;
 Érzést, mely fenyítse az ész tévedésit.

Tedd te is, bár nehéz, a mire intenek,
 S midőn fájdalmaid el-elsüllyesztenek,
 S az ész veszteséged nagy voltát rajzolja,
 S hogy határ nélkül sírsz, ő még igazolja;
 Kérd a szívtől, mit sűg egy homályos szent hit,
 S derítsd fel elmédnek komoly képzelményit.
 Csald meg szemed, s tagadd, a mit az tisztán lát,
 Hajolsz barátodnak ha fogadni szavát.

Mondd, hogy atyád még él, mert még él szivednek,
 S vége a halálban nincsen az életnek;
 Mondd, az a szebb és jobb kezdetét ott veszi,
 Hol porond hajlékát a lélek leteszi;

A mit egy szép álom feste Scipiónak, (Cicer. somn. Scip.)
 S Plátó s Virgí tanít, mondd te is valónak;
 S meglásd, a szív csudát, s igen nagy csudát tész,
 És hogy az nem roszabb birtokunk mint az ész.

Ugy van! még él atyád, barátja lelkednek,
 Körülötted lebeg, s tanúja tettednek.
 Lát midőn sírsz, hogy bár Zsigmondtól eredtél,
 Ki Erdélyt kormányzá, még semmit nem tettél!
 S bár Teleky Károly volt anyádnak atyja,
 Nevedet csak véreid fénye ragyogtatja;
 Nem az önmagadé! — Lát örül sorsának,
 Hogy ily fiat ada házának s honjának.
 Sírj, s ha barátodnak intését türheted:
 Szeresd a ragyogást, s valld meg hogy szereted.

Ezen utolsó nagy sort *Voltaire* mondatja *Ciceróval*.

Nem ismerek francia verset, melyben több nagy s á g volna.
 Igazán római gondolkozás.

Romains!	j'	aime	la gloire,	et	ne	veux	m' en	point	taire.
Quirites,	ego	amo	gloriam	et	non	volo	me de eo	plane	tacere.

Midőn először olvastam, megrándultak minden ereim.

Igy sirt, s nem titkolá nagy szíve sírását,
 Ki a marathoni vezér ragyogását,
 S a ragyogást csak a tettért irigylette,
 S később élte s veszte által érdemlette.

Két ut viszen oda, a hová szíved vágy;
 Ne nézz csak vakító példát; nézzd, az mit hágy.
 Homály is adhat fényt, és a házi élet,
 Ha érdek védik és a közitélet.
 Feledve lesznek majd hazánk sok nagyjai,
 Nem soha Festetics, soha nem Ráday.

Néked osztályrészüln az a fényes juta,
 Melyen sok rosz kényén, sok jó vézszel futa.
 Járd, de a Szirének ellen óvd füledet,
 Ne tagadd meg soha csillámért tiszteted.

Haladj elő, s boríts homályba másokat,
Nyugtod mulja fölül lármás halálokat;
De bukj is, ha hagyja szived szent érzése —
Atyádnak, kít siratsz, erre hí intése.

Édes barátom, mely szép élni, és mely szép embernek lenni!
De mely nyavalyás sors egyszersmind! Ez az elolthatatlan szomja a
valónak, de a melyet sem soha fel nem lertünk, sem soha felnem le-
lünk! Az *erdélyi Museumban* van nekem egy epistolám az ipamhoz,
melyet *Erdély* elragadtatással fogada, s ennek a *Kornisnak* az anyja,
midőn *Kolozsvártt* valék, kérte *Buczyt*, hogy láttassa *Kazinczyban* azt,
ki azt az epistolát irta. Magyarországon nem vala hím, nem vala
nőstény, a ki arról valamit tudni akara. Kérlek, olvasd meg azt, és
abstraháld gondolkozásomat. Most pedig engedj némely kérdést:

1) Nem okosabb volt-e a görög, a ki templomban csak könyör-
gött, prédikációkat soha sem hallgatott?

2) Mit tartasz *Horác*z religiója felől, mely félig meleg religió volt,
félig vallástalanság? Vagy inkább, mit tartasz *Horác*z felől, ki néha
vallástalan, néha vallásos?

De elég e két kérdés. Élj igen szerencsésen. — Nyugtalanul vá-
rom válaszodat; betűim mutatják, mely sietve irtam ezt.

Pannonhalmán, sept. 20-án 1827.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét!

Nem, édes barátom, a tőlünk, azaz érzékeink elől elvont valóság-
gokat, mi a magok természetekben teljesen soha fel nem fedtük, soha
fedni nem fogjuk. Az ész pislogó világa soha fel nem világosítja azo-
kat mi előttünk egészen. Van egy határ, melyhez az észláng már több-
ször közelite, de a melyen tul minden erőlködései mellet sem hatha-
ta; a legvékonyabb homály és a tiszta fény közötti fátyol. A ki ezt
el akarja vonni, az mind ugy jár, miként az a te *Szaiszi* ifjad jára.
De azért szomjunk a való felé, az az égető szomj, a *Teremtőnek* leg-
becsesb ajándéka. Annyira legalább hajt bennünket a valóhoz, meny-
nyire ennek megfogása, vagy érzése, *megnyugtató*sunkra, *bizhatásunkra*,
reményünknek éltetésére, a szentnek, jónak tiszteletére, elégséges. Mik vol-
nánk mi e nélkül a nemes vágy nélkül? mennyire lomhák, gyávák,

kislelküek, gonoszok, félig emberek csak! De a ki szomját egészen oltani akarván, meg nem nyugszik, míg a valót meg nem látja, mint a kelő napot, az barátom való helyett árny után kapkod, s a kétségek örvényében veszen el. Sejtéseknél fellebb emberi elme nem emelkedhetik; melyeknek tárgyaikat midőn a *kijelentés* megszentelé, a *sejtés* hit-té lön. Ki ezen megnyugszik, boldog; ki többet akar, elveszen.

*De te bizonyosan nem fogsz ellensége lenni a szerény fejtegetésnek, s a józan elmékedésnek, mely bennünk a homályos sejtést gyengén világosítsa, érzelmünket ébreszse; tekinteten épült hitünket erősítse, a mindenről kételkedőknek, a minden megfoghatatlant merészen tagadóknak ellenvetéseiket oszlassa: valóban azt tennem nekem mindig nagyobb igazam van, mint ő nekik az ellenkezőhöz. Ha én fel nem tudom egészen világosítani az elvont dolgokat, fogják-e ők azoknak semmiségüket világosan megmutathatni? s én az emberiségnek javára teszem a mit teszek, mikor azok nyugalunktól, egyetlen reményunktől, mely talán egyedül csak maga fog jótévéleg velünk a sirig maradni, ingadozóvá tenni törekszenek. Ha ez az agyag ily szép vágyakkal, sejtésekkel, reményekkel gazdag, mennyivel gazdagabb az, ki ezt ezekkel él-teti? s nem teheti-e, nem akarja-e tenni, hogy azok valaha teljesedjenek? Ha csak játékát nem űzi velünk, bizonyosan fogja. *Be üresnek kell azon kebelnek lenni, mely ezektől megfosztaték!**

Szégyellenem kell magamat, hogy az a lelkes levél, melyet te ipadhoz írá, s melyet én *Pesten* elragadtatva olvastam, midőn a gondviselésről elmélkedném, eszembe nem juta. Miként tudtam volna én azt használni! ezt te tudod: s mely örömet fogtam volna használni, csak onnan is gondolhatod, hogy örömet elegyíték elmélkedésem közé verseket, még a te apró szegeidnek is tudván hasznát venni. Feledékenységem kémélve van megfenyítve általam, s általam édesen boszulva, ki azóta többször végig olvasám s gondolám az igen szép levelet. Szép, igaz, leveled gr. *Kornishoz* is; köszönöm a gyönyörű ajándékot. — *Voltaire* által *Cicerónak* tulajdonított mondás valóban római, s talán épen az, mit *Horác* ezekkel mond: *sume superbiam quaesitam meritis stb.* Ha nem csalódom a *superbia* itt az, mi ott a *gloria*.

Te engem kérdéseiddel kinasz, melyekre magad jobban megtudnál felelni, mint én; s bizonyosan meg is feleltél, még minekelőtte tenéd azokat. Kérdezed:

1) Nem volt-e okosabb a görög, ki templomban csak könyörgött prédikációt soha sem hallgatott? — Nem, édes barátom, bizonyosan nem. *Krisztus* intézetében legszebb, legboldogítóbb az élő mesteri kar,

a folyton folyó tanítás. Ott a tanítás philosophia volt, melyhez a nép sem nem értett, sem nem bocsáttatott; itt a nép iskolája a templom, s mely jötevő iskolája ez a népnek, ha ügyes a tanító!

2) Mit tartok én *Horác*z religiója felől? — Soha én egyes személy religiójáról nem itélek, mert itélni nem tudok; annál kevésbé tudnék egy költő religiójáról csupán az ő költeményeiből itélni; melyekből ha itélni kellene, *Horác*z, valamint sok más költő, a legreligiósusabb és a legvallástalanabb ember volna egyszersmind; most *Bachus* *Venus* telhetetlen barátja, majd esküdt ellensége. De kérdésed elolvastattá velem *Lessing* Rettungait, s örülök hogy olvastam. Én azért *Horác*z religiójáról itélni még sem tudok; azt tudom, hogy dolgozásai szertőlött tetszenek.

Tegnap volt nálam *Tatay*, ki gr. *Széchényinél* ismét nevelő, azt cselekvé, a min igen örülök, hogy az ő növendékje, és *Ferraris* *Zichy* fia, a közönséges iskolába járnak *Sopronban*. Ez a *Tatay* el akará venni örömemet, hogy képed nem való másod, azt állítván. Bár mit mondjon ő, s akárki más, a te szád nekem oly édes képeden, mint szintén leveleiben beszéded. — Mikor ölelhetlek?

Újhely, octób. 24-én 1827.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét!

Igen kedves leveledre tartozom neked válaszszal, s vádolnám magamat hosszas hallgatásomért, ha csak restségből eredne az. Restauratiónk, melynél rútabbat képzelni nem tudok, vona el minden dolgaimtól. Én abban csak negativa részt vettem, és csak spectatora voltam a készületeknek s törtéteknek, de az meleg. Két gazdag és lelkes ifjaink, kik különben is elérték volna a mit áhítottak, felcsodíték a voksolók sokaságát, s a megrészegített csoport azt kiáltá, a mit ezeknek verbungosai akartak. *Catilína* és *Caesar* jelenének meg itt is, s az erőszak elfojtá a szabadságot. A jók le voltak verve, mint midőn annak a gonosznak seregei átjöttek a *Rubiconon*, s *Róma* előre látá vesztét. Becsületes embernek iszonyu scénák.

Consil. első alispán *Szemere István* megmutatá, ily esetben mit tétel egy nagy lélek. Látván haragosainak, irigyeinek törekedéseit, elbucszott, s nem is engedé magát candidáltatni. Teljes nyugalomban jelene meg köztük, s arcza, mozdulatai, szavai soha sem árultak el olyat, a min ellenei mosolyoghattak. Ecce spectaculum deo dignum, — — — vir fortis cum mala fortuna compositus! A tiszta, de lágy *Szögyényi* nem bíra épen ennyi

erővel. Annak nagy kiműveltetésü, és atyja lelkéhez hasonló lelkü fiát én *Zemplénynek* óhajtám. Láttam, hogy nem megyen a dolog, s előre kitörleté nevét, s vissza megyen *Bécsbe*. — De hagyjuk ezeket. Csak azt engedd mondanom, hogy én a restauratio alatt is utánna is, nemcsak nem tagadtam meg azokat, a kiket szerettem, de szerencsétlenségeikben még kevélykedtem azzal, hogy feleken állok. Nekem a kakasszó nem hozza pironaságot.

Abban, a mit tanítanak, sok van, a min nem lehet azt nem tenni, a mit tenni nem szeretnék, s még kidolgozzuk magunkból, a mit belénk dolgozék holmi lelketlen ember, addig sokon kell keresztül esnünk. Én gyenge koru gyermekeimet egyaránt óvtam a setétől mint a világságtól, s csak a szívnek akartam adni azt, a mire szüksége van. Engedd mondanom, mint jára egy bibliai eruditiójával paradírozni akaró prédikátor hét esztendő *Emülemmel*. Egy estve a *Hübner* históriájával mulattatá magát a gyermek előtt. Én ennek széke mellől integeték a papnak, hagyná abba, de hasztalan volt. Mondám, hogy a gyermek azt mind hallotta tőlem. Most az *Izsák feláldoztatása* akadt nyelvére. Azt én a gyermeknek nem mondtam. A gyermek mozgásai magával küzdést mutattak, s midőn az a lelketlen ember megszűnt, a gyermek, ki el vala tiltva általam a Grübelejtől, ezt mondá szörnyű gravitással, mert tartá tőlem: „Már azt — nem hiszem“. — Mit parancsoltam én neked? kérdem, nem azt-e, hogy még gyermek vagy, vallásbeli dolgokat ne feszegezz? Ime ez olyan. Most ezt nem értheted; ha megnősz, érteni fogod, mint én. Addig elég tudnod, hogy a bölcs és jó *Isten* nem parancsolhatja az atyának, hogy fiát ölje meg; de például tenni ki egy atyát, hogy a parancsot tiszteli-e, *nem illetlen/Istenhez*. —

Örvendek hogy *Kornishoz* irt leveletem rosznak nem nézed. Azóta megküldém a *Minerva* kiadójának. Barátim azt, és a *Festeticshez* írottam nem szeretik; hihető, mert pedestris a beszéd és a vers formája, s benne francia józanság hallatja magát. Epistolában jól áll az a nem pompa, és én készebb vagyok azt hinni, hogy a német poesis alatta áll a a francziának, minthogy a *Voltaire* epistolái nem szépek.

Tökéletesen meggyőzél az eránt, a mit tagadtam volt, hogy a templomokban prédikálni is kell. Csak azt kell hozzá vetnem, hogy inkább nem, mint nem jól.

S rendes, hogy én csak leveled vétele óta vevém észre, hogy *Horác*z religiója s az enyém egy — a szivé.

Tatay nem emlékezhetik arczomra. Képem igen jól hasonlita hozzám 1795-ben, s nekem minden képeim között az a legkedvesebb, és a melyet *John* rézbe metszett; de *John* azon igen szerencsétlenül

Tatay

dolgozék; a *Kininger* tuscholását kell látnod, s csudálni fogod ecsetjét és lelkét; idealisált, szépitett, de csak annyiban, a mennyiben művésznak kell. — Örvendek neked, tisztelt barátom, hogy *Szemerét* láttad, azt a tisztát, jót. Húsos ember, de nem corpus. Ki fogom élni magamat vele *Pesten*, januariusban. A sógorkája *Szemere Miklós*, beszéli, mely gyönyörű vidékre nyilik ablakod, a mit örömmel hallék, és még inkább, hogy te nagyon szeretsz nevetni. Engem annyi szenvedések a nevetés nagy barátjává tevének; különben összeroskadott volna lelkem. Hogy *Vörösmartyt*, *Fenyérit*, *Bajzát* te már láttad, azt neked irigyelném, ha neked valamit irigyelhetnék. Majd, majd, ha *Pesten* leszek! Mely örömek várnak ott engem!

Épen ma fogok felelni *Jankovich Miklósnak*, ki nekem két szobát, szekérszint, istálót ajánl, s oly forrósággal, melyet semmi köszönet nem tud meghálálni. Egy temérdek gazdaságu embertől nem nagy áldozat: de attól szerettetnem, a ki úgy ragyog a jók között, mint *Jankovich*, igen nagy ok a kevélységre. Non poterat esse humilis animi, quem boni ita dilexerant! mondja ezt maradékom, ha majd a levelet olvassa. Én *Bécsbe* szándékozom és *Nagy-Szombatba*, s *Bécsben* szekeret akarok venni, és ha *Frank* tisztartótoknak volna (ugy tetszik, ennek hívják — öreg ember felejtí a neveket) két kancza lova, mint a mely szürkéje itt volt, Apátotokkal szeretnék alkuba ereszkedni, ha majd nálatok leszek. De az attól függ, hogy *Pest* mennyit hágy erszényemben.

Élj szerencsésen, édes barátom, s octóber 27-én emlékezzél rólam. Hányszor láthatom meg még felviradni! Gyermekeimnek szükségök van életemre, s ha a sors ki akarná pótlani a mit velem elugrata, még harminczig kellene élnem. Azonban a machina bomlik; szemeim ez idén elgyengültek. Egyedül lábaimat birom régi épségökben. — *Szeder Fábiant* tisztellem, s előre köszönöm ajándékát.

Pannonhalmán, deczember 2-án 1827.

Kazinczynak Guzmics
idvezlését!

Bátor mint óhajtom drága személyed tisztelhetését, mégis borzadok, ha elgondolom, hogy épen télközepére rendelted utazásodat. A téli utazás már magában is alkalmatlan — emlékezzél *Jézus* szavaira, Máth. XX., 24. — hát ha hozzá gondolom ez ideinek kemény kezdetét, mely még keményebb középpel fenyeget; ezen felül korodnak,

bár mily virgoncz légy is különben, gyengeségét; utadnak tartósságát: hidd el édes barátom, reszketek miattad, s örömet fölládoznom látásodhoz vágyomat, csak hogy e veszedelmes uttól óvni magadat. Mennyire kellemetesebb lenne utad a tavasszal! mely vigan járnám meg akkor veled mosolygó halmainkat, halmainknak virágos völgyét; midőn most csak ablakomból fogom mutogathatni hó- s talán ködlepte vidékeinket.

Látod édes Kazincz, hogy én ezen utadnak teljességgel nem örvendek; de ha már környülállásaid miatt nem halaszthatod, kérlek minden szentekre, a legnagyobb vigyázattal, őrizkedéssel tedd azt; ne talán a nagy öröm, melyet barátid körében vársz, ezeknek forduljon szomorúságokra. — De mint fogok én örvendeni, ha egészségben, épségben foglak ölelhetni! Azért szeretném, ha utadat *Bécsből* tennéd felénk, hogy annál kevesebbet kelljen aztán félnem miattad. — Most többet nem irok; majd kibeszéljük magunkat, s utánna még több leszen mit írunk egymáshoz. — Él, és utazz szerencsésen. Tisztelem egész nemes házádat.

Te nem feleltél, hová utasítsam *Bibliai historiádat*. Talán jó lesz minden esetre *Szemeréhez* küldenem? Ugyan *Szemerénél* fog reád várakozni *Uránia* is. — Lovakat nálunk csak alig fogsz nyerhetni; azt az egyet tudom, hogy kevésse, mintsem leveledet vevém, keresett egy különben kedves emberünk, s nem kapott, minthogy önszükségünkre is kevés nevedett ez idén.

Széphalom, april 12-én 1828.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Meghata jószágod, édes barátom, mely téged éltemért, egészségemért, reszketet. De mely neme az a jószágnak, melyet te én erántam minden alkalmakban nem bizonyítasz? Elmegyek én télben is, csak reményem lehessen, hogy a mi enyém, tizennyolcz esztendei kinzásom után meg kapom. És ha januáriusban *Pesten* leszek, ott maradok a tavasz kezdeteig, sőt tovább, s alkalmasint aprilisban térek vissza. *Pestről Somogyba* és *Baranyába* szándékozom kirándulni, hogy lássam *Mohácsot*, *Szigethet*, *Csáktornyát Szombathelyt*, *Keszthelyt* és a te lakodat. *Bécs*et, *Nagyszombatot*, és talán *Trencsén* s *Liptó* vármegyéknek veszem utamat.

Negyed nap előtt hirt vevék feleségemtől, hogy bátyja beteg, s

nincs remény életéhez. Kevélykedve jelentem, hogy azon órában megkértem báró *Splényit*, hogy ha sógorom elgyengült nervusai nem tiltják előhozni nevemet, szóljon velem, tegye bizonyossá, hogy én, valamint a pörben kétszer, a pörön kívül számtalanszor, békére nyújtottam neki jobbjomat, úgy azt most is cselekszem, s örvendeni fognék, ha a kérdéseket egyenességgel, barátsággal döntenék el egymás között. Emlékeztettem, hogy én neki midég barátja, még pedig testvéri barátja voltam, mert atyámnak nézvéni ipamat, öt testvéremnek. A sir szélén másképen gondolkozik az ember, mint az örömök között, de a vétkeknek az egyik büntetése, hogy annyira bevágja maga előtt az utat, hogy hibáját jóvá ne tehesse. Melyike történik itt, megmutatja az idő. Én ugyan *Domíniumok* ért sem jelennék meg bírám előtt oly arcban, mint ő fog e pörünkben; s az *eperjesi tábla* Praesesének megmondám, hogy ha még mélyebbre sülledek, mint már, koldulni fogok nála egy szelet kenyérért, de rútat tenni soha nem fogok.

Mikor elégi meg szenvedésimet a *gondviselés* — a ránk jövő eszt. megmutatja. Addig elmondom, magamat nézvéni, és tiszteletre oly igen méltó feleségemet: „*Ecce spectaculum Deo dignum*“ . . . *Seneca*. De ha meg talál halni sógorom, úgy özvegye megint nyer esztendő. — Látod, mily hánykódások közt vagyok.

Ennyi baj közt nekem literárius dolgozgatásim, barátimnak leveleik, és a megtiszteltetés, melyet e napokban vettem, s neked mindjárt beszéllek, édes enyhülésül vagynak. — Kérlek, olvasd ezt tanuk nélkül. — *Schédel Handbuchja* második könyvét e holnapban nyomtatni fogja. Közlé velem, a mit felölem mondani készül, hogy a hol dátumai vagy hibásak, vagy csonkák, vagy hamisak, világosítsam fel. Minek előtte azt olvasni kezdém, feltettem magamban, hogy dicséretet és gáncsol minden szó nélkül hagyok, és csak a historiai dátumok megigazításába ereszkedem. Rendes érzés, mikor a még élő ember olvassa a maga halotti prédicációját. Még rendesebb, hogy én a magam életemet mástól tanulom, itt pedig éppen úgy járék. *Schédel* nem csak nem gáncsol, de tömjénez is szinte a fulasztásig. Nem vagyok én oly tapasztalatlan, hogy ne tudjam, mely keserves következtetései lesznek annak, és akár mint csiklándott volna a magasztalás, hiúságom engedett volna annyi meggondolást, a mennyit ez kívánt. De a mit feltettem magamban, erre nem szólék. De képzeld, mit olvasék az utolsó paragrahusnak utolsó sorában. Ott képeim felöl szólla, s igen jó hasonlítónak nevezé a *Jóhn* metszését, a mi ellen szeretnék világosan protestálni. Az utolsó sorban ez áll: „Ellenben igen igaz, és igen szép

az, melyet *Ferenczy* carrárai márványból faraga.“ — Én, a ki festést, faragást oly tüzzel szeretek, és a ki *Ferenczyt* mind munkájáért, mind azért, hogy a magyar nevet *Rómában* megdicsőítette, s a németecskéket elnémította, annyira becsülöm, kevélykedem e szerencsémnek, s nyugtalanul várom a fejet. *Plasticusnak* nem szükség ha s onlító fejet dolgozni: ő az ideált keresi; s azt *Döbrenteynél* függő kép után, mely a tiednek mása, s egy profil rajzolat, és egy három negyedrészes profil után (mind ez mind az árnyékrajz után) elérhette. Még nem tudom, a hon disze ezt félfejben dolgozó-e, vagy egész fejben: de akár így akár úgy, megvagyok dicsőítve. — Legrendesebb az, hogy engem ezzel barátim megakarának lepni, mert hogy készül, vagy hogy készülni akar, nem tudtam.

Jankovichhoz irt epistolám nagy szerencséjét tevő; de magától választ rá nem vettem, sem azt nem tudom, ha vele meg van-e elégedve. Jaj annak, a ki javalásért dolgozik! Itt is keblünkben a jutalom, vagy sehol. — Élj szerencsésen, édes barátom.

*Balogh*nak, a *bari* követnek, mi is *infula* alatt adánk meg a halotti tiszteletet (Requiem) deczemb. 10-én, mint *Bars* maga. Engem gyengélkedésem tiltta a templomban megjelenni: de azalatt ágyamban kértem *Istent*, hogy teremtsen oly fiaikat a hazának. — Terjeszd el e hirt minden felé *Zemplénynek* dicsősége felől. Nem engedik, hogy az ujságírónak meg irjam, *Notáriusunk* tilt attól.

Pannonhalmán, május 25-én 1828.

*Kazincz*ynak *Guzmic*
tiszteletét.

A helyett, hogy *Szemerének* irjak, neked fogtam volna írni, ha azt a hírt nem veszem vala, hogy odahagyta *Pestet*, s egyenesen haza vevéd utadat. Ezt ugyan eléggé ismeretes szándékkal, s anynyiszor tett barátságos ígéreteiddel összeegyeztetni nem tudtam; de azt gondoltam, hogy valamely előre nem látott eset birt legyen szándékos változtatására. Örülök tehát, hogy még remélhetem hegyünkön megjelenésedet, mely nem magamnak leszen kedves, sokan óhajtják érdemekkel teljes személyedet látni. De mit várokozol? Mit ülsz hasztalan oly sokáig a zárt falak között, honan alig láthat szemed az égből csak annyi részecskét is, mely szebb reményeidet ébreszse, s magasb érzéseidet éltesse? Nem, barátom, én városban lakni huzamost, ha egyedül csak a legkedvesebb lelkek körében lehetnék is, nem tud-

nék, s ha kellene, tartok tőle, hogy testi s lelki erőm hamarjában el-
fásulna. Ha tehát ügyednek még várakoznia kell, oszd meg utazáso-
dat, s végezd nálunk időközben látogatásodat, ez megújulásodra is,
utadnak rövidítésére is fog szolgálni; ezt megtévén t. i. új utadat ki-
térés nélkül egyenesen folytathatod *Fejérvárnak, Szalának, Vasnak,*
Osztriának, Tótságnak. Hogy pedig utad költséges ne legyen, vitesd
magadat *Esztergomba*; innen *Szeder* társul fogja magát adni *Pannon-*
halmáig, s minden aggságtól menten fogsz hozzánk s tőlünk vissza-
utazni. *Tömördi* pusztánk mintegy középpontja ezen utnak, hol örö-
möt nem fogja mérsékelhetni az egyszerű ugyan, de hív és egyenes
szívé *Prand* látásodon. Ennél lovakat fogtok váltani. Az egész ut ide
Esztergomból egy napodba kerül, s ha nálunk három négy napot töl-
tendez, egy hét alatt megfordulhatsz. Többet, még nem ölhetnek,
nem irok. A tőled melegen érzett *gondviselésbe* ajánlom szeretett tisz-
telt személyedet, házatod és ügyedet. Ha *Emil* fiad mégis melletted van,
magaddal hozni ne mulaszd. Élj szerencsésen.

Pest, május 16-án 1828.

Guzmicsnak Kazinczyja

szíves tiszteletét.

Én még mindég itt vagyok, és mindaddig itt leszek, míg pöröm
ítélet alá nem jut. A kir. tábla *Husvét* óta megszakadás nélkül a crimi-
nalisokat ítélgeti. Végre az enyémmre is eljut a sor. Iszonyuság, a mit só-
gorom velem szenvedtet; mert még magam itt költök, s szükség nélkül
feleségem s gyermekeim otthon ki vannak téve a nyomásoknak, szük-
ségnek, megalázó scénáknak, s én segélyökre nem repülhetek, hogy
legalább vigasztaljam, hogy velök együtt szenvedjek. Engemet az én
theodicaei hitem el nem hágy; nem látom tisztán a dolgokat; az em-
bernek nem jutott: de az a boldogító hit, hogy bölcs kéz kormányozza
az emberek sorsát, vigasztalóbb, jóltevőbb, minthogy attól magamat
megfosztani engedjem. Az ellenkező állítást sem láthatja az ember
tisztán.

Szemere e napokban bejött, és mutatá leveledet. Bánatját *Péczezen*
akarja elverni, a természet kebelében, s gazdaságát új rendbe szedi.
Házásítani nem merem; az az ő dolga, s tanácsomra nincs szüksége. —
Successore novo tollitur omnis amor.

Én téged, édes barátom, apr. 9-én, a mint szerény és annyi ér-
dem mellett ez által is szeretetreméltó, *Bitniczet*, apr. 10-én látalak
először. Először *Himfyt* is apr. 9-én; s az a nap miattad és *Himfy*

miatt nekem örökre nevezetes. Köszönöm e szerencsét a *Fundátoroknak*. Nélkülök azzal még most sem dicsekedhetném. Jó dolog az ügyre, mind magunkra nézve, hogy láthatánk egymást. Némelyike eránt közelébb vonattatánk, némelyiktől még meszebbre taszítottunk, némelyike eránt ott állunk, a hol állottunk. Szeretni senki nem tartozik: de megismerni más érdemét ott is kötelesség, a hol nem szerethetünk. Mind a három szakaszra volt módunk.

Gróf *Teleki* még egy ülést tartata felolvasni a *Nádornak* bemutatandó munkákat. Püspök *Horvát*, Prépost *Fejér*, *Jankovics*, *Schédius*, *Döbrentey* valának jelen velem együtt, mert *Dezsüffit* elvonta egy más munkálgodás; s a fundátorok közül *Széchenyi* és *Andrásy*, — A *Nádor* kegyesen fogadá a grófot, s megígérte, hogy az *Academia* még a *Diéta* előtt fel fog állani.

Azolta, hogy elmenétek, megláttam a *Ferenczy Graphidionát* s a *Krafft Zrinyijét* s a *Ferencz* koronázását 1792. Gyönyörű a márvány leány, gyönyörű *Zrinyi* is: de a koronázás nem szép munka. Egyedül a *Card. Batthyáni* feje jó, s egy, háttal a néző felé álló, fehér mentés, dolmányos, nadrágos ur. A koronázás táblája tele van monotoniával, a mit ugyan el sem kerülhetett *Krafft*, mert a sokaságot nem csoportokban hanem összetömve kelle adni, s állva mind. Ellenben mely szép kép a *Széchenyi Ferenczé!* Tisztelettel eltelve állék meg a kép előtt, s örvendek szerencsémnek, hogy engem az a halhatatlan férfiú ismert és egy kissé szeretett. — A Muzeumban kiterített múmiát, melyet megfosztának lepleitől, és a mely ott egészen meztelenül üveg alatt fekszik, nagy sötélt tisztelettel láttam. Hány ezer eszt. oltá fekszik már, s még meg van. Teste fekete kenőccsel van mázolvá. Kevés haja, s egy két szál szakállá még látszik. Szemérmére egy kis darab ruha van vetve, mintegy játszó kártya; az avatlanok szeme kimélése végett. Megmértem hosszát: épen egy pesti öl, azaz hat láb. *Dávid* és *Nagy Sándor* e szerint oly rövid növésű lehet mint *Napoleon*, és — én, ki felől *Generális Fiorella* azt mondá, hogy oly kicsin mint én, de vállasabb.

Miolta itt vagyok, a mit tenni mindég szoktam, a hol rá alkalmat találok, mindég a művészeknél töltöm időmet. *Himfy* és *Endre* tökéletesen el vannak találva, de élte sem az egyik képnek nincs, sem a másiknak. Én egy elfelejtett embert hoztam újra virágzásba. Sok ideje, hogy nem találá mánkát; miolta én dolgoztaték vele, nem lel elég időt dolgozra.

Voltam a *szent Gellért* hegyén is, s láttam a magyar ég egyik

csillagát *Titel* urat. Láttam *Vénust*, mint egy kisdud fél hold; látám *Saturnust* oly formában mintegy hosszú zsemlye, két folttal; és csak a másodszori látáskor láttam, hogy az a két folt a tányér és a karika hézagja. Május 3d. *Fóton* voltam esztendei visszafordulóját innepelni a Gróf *Károlyi Istvánné* halálának. Vicze Esperest *Mericzai* ur egy prédikációt tartá, *szellem, lény, szerény* és több ily szókból szöve. Elképezelem, mit mondott volna arra *Debreczen*.

Néked talán kedves lesz azt is hallani, hogy mint itélek a *Pater Stanislaus* prédikációjáról. Hogy helyt kapjak, jelen valék a *P. Remigiussén* is már, mely a *Stanislausét* mindég megelőzi. Imádkozatok sat. ez vala az akkornapi textus. Szegény *Remigiust* a természet nem szülte templomi beszélőnek, s nagyon meguntam volna magamat, ha ruhája arra nem emlékeztetett volna, hogy *Kassán* egy debreczeni deák-ból pápistává lett papot hallék, *Lovasi Benedeket*, kit én hoztam hirbe — de ezt majd a *Tud. Gyűjteményben* mondom el. S ez a *Remigius* azon szerencsétlen arcz mellé, melyet nem áldásul kapa, affectált mosolygással teszi szenvedhetlenné magát. — Utána fellépe a régen várt ember, a német szent igével. A prédikációt a zsidók zsinagógájában is elmondhatta volna azonkívül, hogy egyszer *szent Chrysostomust* hívta tanúnak, kétszer pedig ezt említette: — *die Mutterkirche*; elmondá, mi baja az embereknek, s miért kell, miért nem kell imádkozni. Jót monda, de én tőle sokat nem tanultam, szivemhez szólt, nem fejemhez. Nagy stílista bombaszt nélkül, de poetai képpekkel, s poetai nyelvben, *midőn a mindenható lehellése az élet utolsó felcsillámlását (Funke) eloltja*. A nem poetai *Debreczen* ezt így mondaná: *mikor meghal*. — Testét s kivált karját nagyon szépen mozgatja, s tud játszani a hang habzásival. Meghallgatom többször is; talán inkább belészeretek, ha más textust veszen fel.

De *Stanislaus* is véget vet tanításainak, hogy hallgatói el ne unják. Követem hát példáját, s megszünök. Csak azt még, hogy ittlétem s utam felől *Vácza*, s *Esztergomba* s hozzád, semmi bizonyost nem írhatok. Élj szerencsésen édes barátom.

Pest, maj. 30d. 1828.

Guzmicsnak Kazinczy
tiszteletét.

Néhány nap óta asztalomon hever egy hozzád irt levelem. Ennyi gond között mindig elfelejttem magamhoz venni, mikor kimegyek;

pedig levelet más által küldeni póstára nem szeretek; s fiam *Péczelre* ment ki, ki által azt póstára küldhetném. Képezed tehát, mint piríta meg most érkező kedves leveled, barátságodnak, nemes lelkednek és szivednek újabb bizonyosága. — Én, édes barátom, perem miatt még mindég itt mulatok, elkinozva mind a hazuról érkezett levelek, mind azon lehetetlenség látása által, mely perem elővételét gátolgatja. In-ségem nagy; de még mindég criminaliákat ítélget a kir. tábla; s mid-
dön azt képezem, hogy így egy elzárt teremtes nyerheti meg kiszabadulását, kész vagyok látni, hogy elcsüggedt, rettegő, szegénységet és gyalázatot s megaláztatást szenvedő feleségem és gyermekeim sirnak. Barátom, szerencsém, hogy engem *hitem a Világkormányzóhoz* soha el nem hagyhat. Az nekem nem azért hitem, mert az a hit vi-gasztaló; hinném, ha nem vigasztalna is. De engedd te, engedje Ő mon-danom, hogy a nap alatt kevés ember van, a ki a világhkormányzása hitétől több okoknál fogva tántorodhatnék el. Az én sógorom irtózta-tó ellenkezője anygali tisztaságu atyjának, anyjának és hugának. Élet és halál közt lebegnek napjai, szüret olta beteg; és még is megindulás nélkül látja szenvedni testvérét, míg egy valaki nekem titkon megsúgá, hogy alkudozni akar velem. Nyilván, hogy még így is, én *engedjek* valamit. Mely ember! és hova sülled, a ki vétkes lépést teve, s a rosztat nem tudja többé jóvá tenni! De minek kinozlak el hasztalan panaszommal?

Mikor mehetek hozzád, megmondani nem tudom; mindaddig nem, míg perem fel nem vétetik; akkor pedig röplüdnöm kell azokhoz, a kiktől négy hónapja már, hogy elszakadtam. De mind téged, mind azt a szerzetet, mely ily ember és magyar fiakat nevel, mind *Esztergomnak* építményeit, azokat a királyi munkákat, látni óhajtom, s ígérem, hogy el nem maradok. Bizzuk dolgainkat a sorsra; előre ugy sem tudhatjuk, mi fog érne. Tanácskozásaink irományai még mindég a *Nádor* kezében vannak, bizonyosan azért, mert jobb időre vár, s tudni fogja, hogy *Bécsben* most egyéb gondok vannak mint ez, s így az irások ott, csak hevernének. — Én a Gróf *Teleki* példányából most másolok mindent. Mi pedig a lófuttatással mulatgatjuk magunkat. Szép látni, hogy a mi paraszt lovaink a királyiasan táplált *angol paripákkal* mint futnak ver-senyt, s csikósaink nyereg nélkül, mint repülnek az *angol* cselédek-
kel. Egy tüske fiú, növése csak egy arasz, már több izben győze.

Egyet értek veled a városi lakás felől. Mely boldog vagyok én felejtett zugomban, hol szabad ugy öltöznöm a mint lehet vagy tetszik, akkor kelnem, fekünnöm, mikor akarok, s magamnak élnem, holott itt

napjaimat elorozza a sok vizit. Legkedvesebb óráimat *Richternél* töltöm, a festőnél. Az engem, utánam *Fáy Andrást, Bártfayt, Schédelt*, legközelebb *Czuczort* festé, s lelkesen dolgozik, bátor szabad kézzel, nem micrologus gondossággal. S az ember, nem csak úgy érdemli figyelmemet mint művész, hanem úgy is mint ember.

Schédius, kivel az én *Philoxeniám* és a *Döbrentey Misoxeniája* felől beszélgeték, engem egy munkával ismertete meg, melyben többet találtam, mint gondoltam. Czíme ez: Die deutsche Literatur von Wolfgang Menzel. Stuttgart, bei Franck 1828. kisdéd 8. r. 2 kis kötet.

Azt mondja a mit én: magából kell kifejtetni a nyelvet, (tanítottam-e én egyebet valaha)? de az idegent és az ujat is fel kell venni, ha jó, ha szép, ha szükséges. Ki ultráskodik, *Döbr.-e*, vagy én, mutatja hogy *D.* még ezt is kiakará törletni: ez szebb *mint az* — neki csak ez jó: ez szebb *annál*. Minap meglátogata, s megint elkezdte perleni. Kértem hagyná abba, mert engem meg nem térít. Ő azt sem tudja megérteni — úgy hiszem, inkább neheztelhetne, ha ezt mondanám, azt sem akarja, — hogy a francia izlésbe szeretett *Clavigóval* miért kelle *Göthének* ezt mondatni: Wann du ein gemachter Mensch sein wirst — *homme fait*, — s azt akarja, hogy *Göthe*, és *Göthe* után én, ezt adtuk volna nem francia, hanem német és magyar szólással. Belé untam a perlekedésbe az érteni nem akarókkal, vagy nem tudókkal, a kik vagy restelik kérdeni, mi *Isten* csodája lehet tehát, hogy a *római írók* a szép graecismusoktól nem csak nem irtóztak, de azt még ke-resték is. Vigasztalásom, hogy az efféléktől csak azok irtóznak leginkább, a kik *Virgílt, Lucrézet* vagy csak nevökről ismerik, vagy ha olvasták is, az e nemü szépségekre siketek voltak és vakok. Lássák ők is, én is, mit csinálunk. — Élj szerencsésen édes barátom. El ne mulaszd meghozatni *Menzelt*. Egy sok lapokból álló szakasza ez: *Religion*, s úgy szól, a hogy te akarod. Legalább úgy is. Azt jövendöli, hogy *Európát Pietismus* tölti el nem sokára, s az hozza elő az *Uniot*.

Pannonhalmán, jun. 22-én 1828.

Kazinczynak Guzmics
idvezlését.

Elvan-e döntve dolgoz már? Mennyire szükséges volna neked érdemekkel ragyogó élted alkonyán a gondtalanság! s ily gondokkal foglaltatni el! Én hiszem, hogy ezektől is meg fogsz tisztulni, s ismét derülni. — Most ott az alkalmatosság, melyen csak egy maga ment

Körmendy Kamill a philosophiából szoros próbát tenni. Ezen te *Esztergom* felé megindulhatnál, s *Esztergomból* hozzánk hajthatnál, felvévén utitársul *Szedert*, ki bizonyosan fog még egy alkalmatosságot felvenni, hogy könnyebb legyen az utazás; mert *Emilt* hagynod nem szabad. Jöjj kérlek ha jöhetsz. Ohajtva ohajtlak, várva várlak, nem csak én pedig, hanem a szerzet *Priorja*, és sok mások még. Jöjj szerencsésen. — *Szemerét* tisztelem. —

Széphalom, nov. 9-én 1828.

Guzmicsnak Kazinczy

baráti szíves tiszteletét.

Régen hallgatsz, s én is hallgatok, s a dolog úgy néz ki közöttünk, mintha meghasonlánk vala, a mit a barátság istenei távoztassanak. De te az iskolai szünnapokat talán távol töltöd *Pannonhalmától*, engemet pedig bajaim, utazásaim úgy elfogtak, hogy téged csak lélemben kereshettelek fel. Bár te a mi olta láttalak, mindig örömközöttél élhetnél volna! én azokat magamnak csak csinállok, mert a sors azt nekem nem ád.

A *Tud. Gyűjt.* kiadói szinte kényszerítének, hogy biographiámat folytassam. A novemberi kötetben fogod olvasni a 3-dik szakaszt, a 4-diket a decemberiben. Sok szép dátumok; de mely kár, hogy a *Censurát* rettegven, szabadon nem szólhatunk. Kivált az egri püspök Gróf *Eszterházy* felől sok szépet mondhaték vala. Mit adnék érte, ha azt együtt olvashatám, ha majd *Pannonhalmára* ér! ha kipótolhatnám hézagjait. Emlékezem, hogy egyik grammaticai epigrammám szerencsés vala megnyerni javalásodat. E napokban megint *termett* egy-néhány — nem merem mondani, hogy *csináltam*, mert az olyan csinálás nélkül ugrik elő, mint (ha kevély nem volna a hasonlatosság) — *Pallas* az atyja homlokából, közlöm kettejét: egy német író ezt írta — *Herder* méltónak tartá valamelyik írására mottóul venni fel;

Leser, wie gefäll ich dir?
 Leser, wie gefällst du mir?
 Olvasó: Isten ments meg ily írótól!
 Író: S engem ilyen olvasótól!

Egy titkot mondanék neked
 De hinni, látom, nem fogod.

Ki szól, ki ír jól? — A ki szépen.
 S szépen ki? — Csak az, a ki jól.
 Ők ketten egyek; háborognak,
 Mint olykor férj és feleség.
 Uram veszít — győz asszonyom.

Egyéberánt légy bizonyos az eránt, hogy nekem ez a *Glottomachia* semmi gondot nem csinál, s véretem nem kevergeti. Minden az én felemlen van, s hahotára fakaszt, midőn visszaemlékezem, *Döbrentey* mint dorgálá meg egyik társunkat ezért: semmit nem kételem. Bárcsak *Horáczt* is meg azért, hogy rossz epithetumot ada ez *édesben* a disznek. ~~Bulle~~ decus. De most jut eszembe, hogy már arra nem mondhatja, hogy az non hungaricum, mert jól mondjuk *édes csillagom*. Ez az én Antagonistám nem szereti, ha az ember bort iszik mikor ír, ő maga olyankor bornemissza. Azért oly igen józan.

Boileau ezt mondja: „Et trop d'exacitued est le talent des sots“

S a hasznos is, a szép is bánt.

Ha még nem hallottad, Pedánt?

De beszéljünk okosabbról, vagy okosabban legalább.

Én octob. 9d. *Tornán* valék a restauratió. A vármegye kicsin, és így ott nem lehetének azok a machinatiók, a mik nagyobbakban szoktak lenni. De meg is voltak előzve azok a gyalázatos itatások, mert a trioboláriusok publice alebantur. A kik tehát nem bizának magokhoz, három hordó bort küldének a nemesek által egészen eltöltött *Szín* nevű faluba. Prédikátoruk hire nélkül nem akarák elvenni, az pedig igen is bölcs szót ada szájokba: nem akarjuk szabadságunkat, melyet atyáink vérökkel szereztek, boron adni el. Három hordót küldének egy más helyre is. Ott nem vala ily tudós prédikátor, ezek tehát a három hordó bort nagy örömmel megitták, szüntelen a *Ragályi*, *Martinides* neveiket kiáltozván, holott őket a borküldő ezektől akarák elszakasztani. Nem okosabban bántak-e ezek mint a *Színiek*? Egyéberánt én ott még inkább eltöltem utálattal a mi időnk veszedelmes bolondsága ellen: mi szégyeljük viselni az alsóbb hivatalokat, vicze-Szibirák sem akarunk lenni; nekünk egyszeri belépésünkkel fő hivatal kell. — Vége lévén a restauratió, a fő *Ispántól* bucsuzni akarék, s imhol jó egy fiatal ember, egy másikkal, az elsőt nem ismertem, igen a másikat, mert *Zemplényben* vala *Patvarián*. Az elsőbb megköszönte a fő *Isp.* gráciáját, hogy esküdtnek candidálá s így megválasztatott; de

ugymond a házi békességért kénytelen áldozatokat is tenni, s resignált, de kérte a fő *Isp.*, hogy társát nevezze esküdtnek az ő helyébe. A tiszteletes fő *Isp.* nagyon megcatechizálá az embert képzelhetetlen szelidséggel, de ez csak megvallá, hogy pántoffi alatt él, felesége nem engedi. Én csak ekkor szólalék meg. Ez az ifju minden iskoláiban eminentissimus volt, s francziául, olaszul, ángolul megtanult. Az országban kevés Esküdt van ennyi culturával. A fő *Isp.* denominálta, s én az udvaron váram be. Setét volt; ott kérdém a resignálót, mi a neve. — *Fájgel.* — Egy *Fájgelt* megölete *Karafa*; — egy más *Fájgel* nevezetes embere vala *Rákóczynak* . . . Igen mondá ő, még birjuk levelet, melylyel egy pár pisztolyt küldé neki, még birjuk a két pisztolyt is . . . — Édes öcsém uram mondám, ha öcsém uram nem tudja is, talán mi atyafiak vagyunk, a feleségem eleje öcsém uramnak az elejével vérségben volt. Jöjön vissza öcsém uram a fő *Ispánhoz* s töröltesse ki a resignatióját. Nem ő; fél a felesége pántoffijától. — S pántoffi s a két pisztoly, melylyel kevélykedék! mint fér össze e kettő? Az ángolul tudó Esküdtet megkértem, hogy a magistrátusba lépven, viselje magát pro necessitudine, s emlékeztetem erre: De Patre Guardiano nunquam male **parlare.**

Barátom, a pántoffi baj, de már én csak tudnék róla tenni. *Thewrewnek Patakról* vettem levelét novemb. 5-én. Mindennap várom *Manschgóval*. Nagyon örvendék rajta, hogy képedet nála láthatám *Pesten*. Neki gyönyörtü sors juta, hogy ezt az áldozatot adhatja a hazának, és hogy így körüljárhatja az országot. Előbbi levelét *Egerből* irá octob. 28d. Ott *Ivánszky* prof. és *Makáryt* lefestetteté levele írása előtt, s akkor ment az *Érsekhez*. Gondolom ez a nagy ember is ült neki. Nékem novemb. elsőjén ira az *Érsek*. Hiv magához tavasszal, megtekinteni *Olaszországban* hat esztendő alatt szerzett képeit. Én elhittem magammal, hogy ahhoz tudok valamit, s elhittették magok a festők is. Ez a *Manschgó* azt mondá *Pesten*, hogy *Magyarországon* még nem láta senkit mit so viel *Kunstsinn und Kunstliebe*. Ha *Grasalkovics* voltam volna, az hozott volna rám sequestrumot, a musika, és a kert s építések. Ők egyébbel keresték a veszedelmet; azzal a minél olcsóbb portéka nincs e világon.

Mikor látlak, nem tudom. E napokban megyek *Pestre*, s ez idén már harmadszor. Csak azt irhatom, hogy vágyok meglátni *Pannonhalmát* és *Esztergomot*. Élj szerencsésen kedves barátom, és szeress, mint eddig. A te barátságodat én megnyerni, megtartani szívesen igyekszem. Ismerem becsét.

Pannonhalmán, nov. 25-én 1828.

Kazinczynak Guzmics
tisztelétét, idvezlését.

Én neked kedves barátom, két levedre vagyok adósod; s te meghülésről beszélsz! Ugyan kié lenne ebből a meghülésből történendő vesztesség? A tied bizonyosan nem, te tisztelt dicső. Egészen nekem s csak nekem kellene azt viselnem magamnak. De hát miért nem válaszoltam? Ennek oka te vagy, és csak egyedül te. Sept. 17-én irt leveledet ugyan azon holnapnak vége felé vettem, melyben te látásodhoz új reményre gyújtád szivemet. Octoberben, ezt irád, *Bécsbe*, menet vagy jövet alatt látni foglak. Ez ólta én téged nappalanként éjjelenként láttalak lélekben, bár testben egyszer sem. S a kit így lát, s a kit így vár az ember, s a ki mindenhol van s azért állandón egy helyen sincs, annak mint írjunk? És most ismét *Pestre* indulsz, s onnan hová? nem tudom. De már csak irok, hogy te meg ne hülj; akár hol s mikor olvasandod leveletem. — Mig te így utazol, gyenge és agg tested kitéve annyi viszontagságoknak, hogy csodálom azoknak kiállhatásokat, azalatt náluak nagy dolog történt. Tudniillik 85 esztendő *fő Apátunk*, derék magyar öreg atyánk, elutazott oda, honnan még senki vissza nem tért. S ez a dolog sok aggodalomnak forrása. Most utolsó tisztelétének megadásához készülünk, mely december 2 án fog történni. A fejérvári lelkes *Mayer* fogja őt tőlünk magyarul, és a győri kanonok *Hohenegger* latinul elbucsuztatni. Benne nagy ész, hajólni nem tudó lélek (kár, hogy hasonló szív is) hunyt el közöttünk. A gyász ünnep után tüstént az új főnök választása leszen még terhesb gondunk. Ezután a választottnak beiktatása. Még közben (deczemb. 28-án) jó *Regensünk* papsága ötvenedik évének ünnepe. Ez mind ünneplés, mondd. Igen ünneplés: de minél nekem alig van türethlenebb. Veszettnek tartom az így eltöltött időt. Ilyen volt a *Pesten* töltött egész hónap, melynek munkáját mi ketten négy nap alatt elfogtuk végezhetni. Ugyan leszen-e belőle valami? Mit hallotok ti róla *Pesten*? — Panaszkodhatnám pesti barátim ellen, kik az elválás ólta bár leveleimmel nem egyszer valék terhökre, egy betüre sem méltattak. Oly gonosz benyomást hagyhattam bennök eljöttömmel! *Szemerét* mentegetem; szive keserg, s a hézag nagyobb, semhogy valami betölthetné azt. De a belső fájdalom ellen elszórás, s minél terjedtebb foglalatosság, a legtoganasosb orvosság. Ha már *Vilmájának* szivében nem élhet, éljen barátéiban, éljen *Elet és Literaturájában*, éljen édes *Sonettjeiben*.

Neked örömekeket a sors nem ad! Barátom a sors valódi örömekeket senkinek sem ad. Csak silány öröm lehet szülöttje a szerencsének; a valódi, szívünk gyermeke; ezt ugyan emelheti, de meg is tiporhatja a szerencse fajzata. Tehát valódi örömekekkel élsz, midőn magad csinálod azokat magadnak; boldogabb sok szerencse kedvencznél. A jó szív magából, s övéinek sziveikből szívja az örömet, a menyeyit, melyet avatlan nem érez. Ezt ugyan a sors vad csapásai megrezzenthetik olykor, de el nem tiporhatják. S a tiedet, hiszem, többször megzavarták már, és meg is zavarják, de azért csügg-e szived? — Engem a dicséretnek hogy hevítnek, miért tagadjam? de nyugalomból nem igen s nem könnyen emelnek ki. A vad megtámadás mit tehet, most érzem először. Egy veszprémi mester a tanuló ifjúság számára irt elég silány magyar Poesisében engem vadul támadt meg. A szabadon vett *a* (*'*), *h*, *kl*, *kr* sat. elég ő neki tölem az igazságszeretetet, és minden poetai *geniust* (?) megtagadni, és pedig az egész nemzet nevében! — Mond meg barátom, az ilyennek lehet-e lealjasodás nélkül feladni? Védhetem-e, kell-e védenem ellene magamat? „Egykor — azt mondja — gyönyörűen folydogált ez a patak, de miolta árkan kitért“ sat. Ezt olvasván te jutál eszembe, s némű némű enyhülést érzék, s leczkét vevék példád elgondolásából. *Horvát Elek* köpte a markát, hogy majd megtanítja a gorombát, én sem nem javaltam, sem nem tiltottam, s nem bánom ha hallgat. De az ifjúságnak ez nem ajánlható példa. — Ez s még egy két eset, elrezzenthetne engem az irástól. De ösztönim szentebbek, semhogy hasonlónak feláldozzam. Ha *Horvát István* nem unszolt vala, talán csak most kezdenék kilépni, s talán nagyobb készülettel, nagyobb foganattal. Annyira félénk valék akkor, hogy magamtól megindulni nem fognék. De ő elhitette velem, hogy késni, vagy csak szerzetem tekintetéből is, nem szabad. — Poetai érdememmel én soha nem dicsekvém; de azért csak mégis tettem annyit, hogy sokaknak sorokban nem dísztelen állanék. — Emelkedik-e a te nemzeti lelked az ilyen kürtölésre: „Állj elő ékes *Franczia*! állj elő kicsinosodott *Német* sat. Van-e az effélékben literátori szerénység? Csak így haladunk mi! S mindjárt ezután azaz *eszem iszom* ajánló! tudja-e mi korából hordta fel a gonosz példákat *Rómának*? szabad, dicső volt-e akkor az a nagy nemzet, vagy inkább az a lealjasodott nép? s nem veszedelmes-e ilyenekről így írni? Inkább ruhánkra költsünk, ha már költeni akarunk; ez sem erkölcsünket sem erőnket nem tékozolja úgy, mint az *eszem iszom*, s legalább izlésre mutat. Én az idén oly darabot küldék *Urániahhoz*, mely neked nem épen fog tetszeni. Literaturai érdeme épen

nincs. De az áriák minden hozzá értőnek felette tetszének, midőn már másod izben adták a darabot *növendékeink*. Adta a deákság is *Sopronyban*; s hallom, *Kiss Jánosnak* az egész darab igen megtetszék. Nem tudom, ha *Beimel* kiadá-e az áriákat is. Én legalább csak ezzel a feltétellel engedém által a drámát. Én már nem várlak, de annál hevesebben ölelem a nem várt barátot. Tisztelem *Thewrewket*, ha képemből tiz példányt adhatna pénzemért, szeretném.

Pest, deczemb. 10-én 1828.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Kedves barátom, negyed nap olta én itt vagyok. Tiz nap tarta az az utam, melyet nyárban negyedfél nap, s olykor csak három alatt szoktam elvégezni, mind azért, mert az ut nehéz volt, mind azért is, mert *Egernek* kerültem ki, hogy lássam az *Érsek Patriarcha Velenczéből* hozott képeit, melyeknek megnézésekre november elsőjén írt levele hiva meg, és még inkább, hogy magát. — Mely colossális nagyságu férfi ez, kedves barátom, s mint sorvada össze az ő látásában, mind az, a mit láttam valaha! Három katona tiszt vala nála ebéden és ezeknek feleségeik, midőn bejelentének. Kijött, mert vendégei épen bucsuztanak, s elfogadván megköszöntésemet, de a mely nem valamely előre elkészült szólás vala, ezekkel együtt víve a *Galeriába*, mint-hogy azt bejelentésem előtt ezek látni kívánák. Ott, — megszokván azt, a mit előre látok, egyedül látni, — külön szakasztám magamat, s egy *Sophonisbe* előtt állék meg. Az *Érsek* hozzám jött, s elkezdénk az asszony gyönyörűen skurzolt (félretartás által megrövidített) orra, s gyönyörű ajkai, gyönyörű karjai és a festőnek egész érdeme felől szólani. De ez a kép nem fő disze a *Galeriának*; később még becsesb darabokat láttata velem, egy más szobájában. Az *Titiánnak* egy fekete öltözetű leánya, melyet közönségesen a *Titián* apáczájának neveztek el. Van két kis, de igen szép Claude Lorrainje is — (tájdarabok, vidám kép, mint ennek mindene.) — Minthogy a *Patriarcha János* nevet is visel, *Canova* neki egy ülő *Keresztelő Jánost* tapasztgata gipszből, mely vendégelfogatójában áll egy asztalon. *Canova* azt márványból akará neki készíteni, de elholt. — De szóljunk magáról.

Azon szobákban valék most, hol *Eszterházy Károly* velem gyakorta veszekedett, de a kifakadás után önként nyujtá jobbját csókomra. Az *Érsek* meg nem engedé, hogy előtte üljek; mellette kelle

ülnöm canapéján, s ott olvasánk holmit. *Voltaire*nek *Henriását* említette, de szánakozással. Az én érzésem is az a *Henriás* felől; soha nem tudtam érteni, mit tudnak azon a *józságon* szeretni, sőt csudálni. Mondottam, hogy én irigylem dicsőségét a *Tunisiás* és *Rudolfiás* miatt is, de hogy az én lelkemhez leginkább a *Szent Hajdan Gyöngyei* szólnak, az emberiségnek azon szent érzéseinél fogva, melyeket ott énekel. Ha ifjabb volnék, ha könnyebben dolgoznám, és ha nervusaim eltünnének azokat a hóhéri scénákat, a könyvet fordítanám. Elbeszélé, mint dolgozó munkáit, s csak képzeld! kocsiban, plajbászszal irván papirosaira a hexametereket, vagy midőn *Gödöllön* eltört karját gyógyítatá dictálá. Most egy püspöki templomot szándékozik építtetni, a mint mások mondák (maga ezt nem mondta) s örvendék a szándéknak. A szent *Egernek* van ugyan temploma, és sok van; de a *püspöki templom* dísztelen és kicsiny. — De ha ennek a nagy embernek dicséreteivel egész levelemet eltölteném is, még mindig keveset mondanék. Vess hozzá tehát örömeből, melylyel vagyok részegülve.

Szeder eddig megajándékoza képeimmel, úgy hiszem. Még hazulról megkértem, hogy vétessen három nyomtatványt, egyet magának, másikat *Rumynak*, harmadikát néked. A képet *Richter* az én hirem nélkül metszé köre, azt tudja minden, a ki *Richterrel* szóla. Képemet, ha magam metszetém vala, nem pirulnék az én akaratommal metszettek vallani, de mind ez a metszetés, mind a mely *Hormayr* 1829-diki historiai zsebkönyvében megjelent, mind az a mit *Thewrewk* jelentete a magyar *Kurírban*, hirem nélkül esett. Sőt *Richternek* apprehendálom (érted pajkoskodásomat) hogy ezt nem veté alá: *Érdemeinek tisztelője*.

Olvasád-e a *Tudom. Gyűjt.* novemberi darabjában pályám emlékezetét? Azt itt minden ember elragadtatott örömmel fogadta. Most folytatom autobiographiámat, nem említvén a mit nem szabad. Lap 70 sor 3 olvasd: *Martinovics, Fessler*. Édes barátom, te engem nagyon leköteleznél, ha képemet, mely nálad függ, nékem ide küldenéd. Szükségem volna arra, s vissza fogom küldeni. Csináld be jól papirosba, s bizd rá a hozóra, hogy azt el ne pattantsa. Szemerénél vagyok szálva most is.

Thewrewk Széphalmon volt nov. 10., 11., 12-ik napján. *Gyűjteménye* nagyon megszaporodott ezeknek képeikkel:

Egerben: az *Érsek*, kanonok *Durcsák*, Prof. *Tulsiczky, Ivánszky*, fiscális *Makáry*.

Miskolczon: főbíró *Szattmáry*, Superint. *Szattmáry*, fisc. *Miatovich Aurél*.

Patakon: Breckenheim két Herczeg, Prof. *Somogy, Nyári, Kézi, Kálmiczky, Péterfi, Csengeri, Miklós, Majoros.* (Kövy nem engedé magát festetni.) *Kassán: a Püspök, két Kanonok, a két Viczeispán, és igen sokan mások.*

Manschgót Egerben hagyánk, mert én együtt jövék *Thewrewkkel.* — Élj szerencsésen, és szeress.

Én talán aprilisben megyek vissza innen, addig lesz időm, téged is meglátogatni.

Pannonhalmán, deczemb. 18-án 1828.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Tehát még élünk, mindég tanulunk. Te autobiographiádnak csak most adott folytatásában két embert ugy festél, mint az emberi nagyságnak ideáljait. S ne neked, jó leveled, s ezek a nagyságok csak pigmeusok a most először láttad colossalis nagyságu férfitu mellet! Örvendek nyereségednek, s több ilyet óhajtok még. De én, barátom, egy látással nem tudnék oly egyenesen itélni valakiről. Azonban neked, te valamint nagykoru, ugy kimeríthetetlen tapasztalású, s mélyen ható eszü férfitu, neked több emberismeret jutott, mint nekem, és sok másnak; neked így itélned szabad, s nem lehetetlen. Én munkáiból még semmit sem olvastam, nem azért, mintha hozzájok, legalább Tunisiásához nem juthattam volna (ez bizonyosan megleszen a szerzet könyvtárában) hanem, mert a magyarországi német iránt némü idegenséggel s bizatlansággal viseltetem. Add ehez, hogy a lipcsei recensensek nem épen kedvezőleg itéltek munkáiról, különösen az általad oly igen magasztalt *Gyöngyökről.* Most már veszek időt megolvasására, csupán mert te dicséred. —

Szeder nekem sem nem küldött képet, sem róla nem irt. Kétségen kívül várja az időt, midőn majd maga hozhatja, feljövén a főválasztásra. S én hogyan küldjem a nálam függőt? Ha várhatsz *Sidó* tabul. fiscális ur megjövén az ünnepekre, lementében (januárius első fertályán) leviheti magával. Különben a szorgos szekér által kell küldenem. Ird meg, várhatsz-e? Hagyasod szerint fogok cselekedni.

Szemerének megküldém *Sonnettemet,* melyet szeretetből erántatok csináltam. Most már kimondom, (mert Sz. elkésett) hogy az nyomtatásban fog kijöni *Regens Apátunk* papságának 50-ik évi ünnepére. Ó az *Esthajnal,* a megholt fő a *Nap.* Szerettem volna javallástokat tud-

ni, minekelőtte kiadnám; de az ítélet későn még sem fog érkezni, ha ugyancsak van valami literaturai becse a *Sonettnek*.

Autobiographiából én ezeket jegyeztem ki tudakozás végett: kik voltak azok a *lembergi professorok*? — Miben állá az *expediens tanács*. — *Ki akart hálóiba keríteni?* — *Ki az M. és F.?* — Az utolsó már feleltél, s talán ez által az előttiire is. A többire elvárom. — Sietve írom ezeket, mert az alkalom megyen, és várakoztatni nem akarlak. — Engem most lelkeimtől idegen dolgok zaklatnak; de talán nem sokára ismét visszajő békém. Csókollak téged; csókolom *Szemerét*.

Pannonhalmán, jan. 4-én 1829.

Kazinczynak Guzmics

szives tiszteletét!

Neked én, tisztelt barátom, és *Szemerének*, s a többi jónak boldog új esztendő-t óhajtok. Képedet itt küldöm, melytől, hiszem, örökre megfosztani nem akarsz. Rövid időre is nehezen esik tőle megválna lennem. Küldök *Sonettemből* 3 példányt neked, *Szemerének* és *Vitkovicsnak*, de a harmadik sorban *jótevő* helyett olvasd: *enyhítő*; a negyedikben *még most is* helyett *gyengéden*. Így van írva egyik, s utolsó kéziratomban, mely helyett hirtelenkedésből egy előbb írottat találtam sajtó alá küldeni. Ha így sem jó, vessd őket tűzre, s tilts el engem a *Sonettezéstől*. Nálunk most minden forr; s azért kedves leszzen leveled, hogy legyen, min pihennem. Éljen boldogul. E hó 15-én leszzen a fő választás.

Pest, január 8-án 1829.

Guzmicsnak Kazinczy

boldog új esztendő-t.

Deczember 6-dika óta, itt vagyok ismét, édes barátom, s most egyedül, azaz fiam nélkül. *Szemerénél* vagyok ismét szálvá, s egy szobában *Thewrewkkel* s nappal *Manschgóval*; mert az éjszakára *Balla Károly* várkapitány urhoz megyen által. Meddig leszzen itt, nem tudom; míg perem fel nem vétetik, épen nem megyek el; de úgy hiszem itt azután is, s még sokáig. Így reményem marad, meglátni *Pannonhalmát* és *Esztergomot*, s kiesb időben, mint most látnám.

Szemere Karácsony előtt *Péczelre* ment ki, s majd meghala. Igen rosszul leve ott; 5-ben bejött, s napról napra erősödik egészsége. Nem gondoskodik házasság felől, de én nagyon szeretném ha házasodnék. Nem jó embernek magának lenni.

Én *Telekynél* egyszer valék annyi idő oltá. *Széchenyinnél* egyszer sem, s a *Nagyok* közül csak három *Septemvirinnél*. Dolgozom éjjel nappal; reggel négykor már ég lámpám, s nem ritkán éjfél után oltom el. *Szemere* esala rá, hogy autobiographiámat adjam; azt bérekesztém a *Tudom. Gyűjtem.* deczemberi darabjában, s most irom a többit. A mit nem vala szabad illetnem, elmellőztem; az *Erdélyi Leveleket* ide vettem által, mint kiegészítő részt. Fele életemnek kész, a másik fele kész lesz februáriusban. Biographiai jegyzéseimet lehoztam; mert *Szemere* körül akarám azt dolgozni. Hiszed-e édes barátom, hogy egy hetvenesztendő ember egy holnap alatt hetven ivet írhasson be? s nem papirosról papirosra, hanem alkotgatva s tisztázgatva. Ha ezekhez veszem, a mit el kelle hánynom, elmondhatom, hogy miolta itt vagyok, irtam száz ivet.

Lehozám *Szallusztot* is, hogy általadjam neked, ha parancsolni fogod, s két fordításban. Egyik a *Szalluszi* arczot adja, másik az új szint. Ama jobbikban csak *Catilína* áll és *Jugurtha*: e másikban ezenkívül a két javaslat *Caesárhoz*, és az épen maradt hat töredék. Ezen apróbb darabot francia gázló szabadsággal fogom adni; egyért, mert különben adni nem lehet, másért, hogy az olvasó érezze a mit *Heyne* mond (a *Herder* talán X. kötete előtt a poesis és szép mesterségek osztályában, azaz a görög *Anthologia* darabjainak fordítása előtt.) hogy a fordításnak sok és különböző, ellenkező nemei vannak. Felidézem *Heynének* e sorait. De az egyik *Szallusztom* csak pompásan lát világot, vagy épen nem. Hadd gyanítassa maga a külső szépség is, hogy itt kell lenni valaminek, a mit a közrendü olvasó nem ért. Ha tehát ki akarnád adni, a mint készülél, csináld, hogy vehessem a nyomtatási mustrákat *in folio* és *in quarto*. A betüknek újöntésűeknek kell lenni.

Megtörténhetnék, hogy azt *Beimel* fogja nyomtatni. Még ugy is a te gondjaid alatt jöhet ki a könyv, mert *Beimel* a spárga iveket neked mindennap megküldhetné. De minderről csak akkor, ha meglátod a fordítást, s én a betümüstrákat.

Most novemb. 25-én irt utolsó leveledre, mely nekem utolsó napon volt feleségem s gyermekeim körökben. —

A tudós társaság dolgában papirosra tett előrajzolatokat *Nádor* és a magyar *Cancellaria* javallá, de elakasztotta *Nándor Consiliarius*. A *Cabinetben* tartóztatják fel. De minden jót várhatunk. Törvénybe ment és meg van ígérve, hogy meg lesz és senkinek semmijébe nem kerül, oda nem értvén az alkotókat. Miért ne lenne meg tehát.

Stóai vigasztalásokat adsz nekem: „az örömet magunk teremtjük magunknak.“ — Barátom légy atya, s lásd szenvedni gyerme-

keidet, lásd, hogy őket nem nevelheted, holmijeket elfaldostad, mert élni kelle s akkor mond ezt. Ha magam volnék, nevetném a bajt. De midőn ezek gyötrődnek, akkor meghasad a szívem, s egyedül azért nevetek, hogy magamat és a világot megcsalhassam. —

Veszprémi rágalmazód, ki lehet az? Téged bizvást ugathat a kutya; le nem von. Igaz, hogy az ugatás is kedvetlen. De hogy tegyük hogy kutyák is ne legyenek? Nekem nem fáj, hogy *Verseghy* számárta ültete a maga érdemes társaival; épen úgy kelle; nem tudák hogy magukat piszkolák meg; egyik hasonlóképen érdemes társok pedig, *Bacsányi*, hogy *Faludyjában* ugyan megadá ám nekem, azzal igen nagy öröömre volt. Láss a maradék, mik voltak ők. Biographiám novemberi darabjában, a *Bacsányi* neve mellől csak azt törle ki *Szemere*, hogy én és *Bacsányi* egymást soha se szerettük; s azt én most ismét elfogom mondani, mind *Bacsányiról* mind *Verseghyről*; az utolsótól még irtóztam is. Nem emberem nekem, a kinek minden szent, ha célra visz; s a ki a *Verseghy* moralitását akarja ismerni, s neheztel, hogy én azt tagadom, hallgasson ki, s akkor szóljon. Elhirdetni mely rossz, mely alacsony ember volt az, ok nélkül nem fogom soha; az hozzám nem illik: de a ki vádol engem ő miatta, kívánhatom, hogy hallgasson ki s akkor szóljon. —

Nem lelem *Sonettetted*. Kérlek küld meg.

Képed nincs lithographolva, de lesz. Most *Th.* csak rajzoltat, az enyém kész, de irtóztató. El kelle vetni; egyet sem ereszt ki *Thewreuk* belőle s ujra metszeti. Az ő távollétében gazul dolgozának a németek. — Megküldé-e neked *Szeder* az én profilemet *Richtertől*? Az nem szép dolgozás, de igen jó. — Kérlek, édes barátom, pakold igen sok papirosba olajban festett képemet, s küld le nekem, de csak igen bizonyos alkalommal, s bizd a hozóra, hogy deszkáját meg ne pattantsa. Ha sok papirost teszesz rá, nem dörgölődhetik le róla a festés.

Élj szerencsésen.

Szemerének fölolvásám levelemet és a tiédet. Köszöni; ír mihelyest jól lesz. Könyvét vége felé nyomtatják.

Pest, január. 23-án 1829.

Guzmicsnak Kazinczy
baráti tiszteletét.

Képemet, kedves barátom, a maga épségében vevém tőled. Ne

tarts attól, hogy vissza ne menjen. Kevélykedem én azzal, hogy az nálad függ.

Toldi terjeszté el köztünk a hirt, hogy a választás nálatok véghez méne. Nem a szerint üte ki a dolog, a mint én, és mi mindnyáján itt ohajtottuk. Ha nem képzelhetem is, hogy társaid roszul választottak, nem csuda, ha annak óhajtám, quae homines prima putant, a kit a három közül magát ismerem és annyira szeretek.

Január 21-én felvéve peremet a *Septemvirátus*, s győztem itt is. Feleségem megnyerte a magáét, azaz osztály részét, és a jövedelmeket 1817-olta. De mi a jövedelmet 1810 olta keresénk, s teljes jussal az *Isten tribunálja* előtt. A bírák, kik tribunáljok felsősége szerint csak *Istennek* és lelkiismeretnek tartoznak felelni, arra is néztek, hogy ez a gonosz testvér egészen el ne romoljon, bár azt érdemli. Meglásd, még most sem tér magához, még most sem hagyja abba fortélyait. Én gondolatlanul, pompásan soha nem éltem, s még akkor sem élnék, ha a *Szita* úr loteriáját nyertem volna meg, mert minek a pompa? de a sógorom gazsága és ez a per elrontott. Soha sem buvok ki bajomból, s gyermekeim is érzeni fogják a sulyt, mely engem öszszetipora! —

Oly gyönyörrel olvasod-e te is életemet a *Tudom. Gyűjtem.* XI. XII. kötetében mint mások? — Látván a közóhajtást, folytatom azt, nem említve a 2387 napi bajt, igen, holmi szép scénáit még ezen epochának is. Egész mostanig viszem a munkát, mely két kötetben 1829. megjelen. Sok jó magvát hintém el a jónak, s religiosus érzésimnek benne. Nem térek vissza feleségemhez, gyermekeimhez, míg a munkát be nem végzem; mert *Szemere* szemei előtt kell dolgoznom. Ő az én legbiztosabb tanácslóm.

Szemere az ünnepek előtt kiment vala *Péczelre*, s halálosan megbetegedett. Most itt van, s gyógyúl. Ki is jár, ha szép napot hoz fel az *Isten*; de nagyon gyenge. Olvastuk s együtt olvastuk leveledet, *Sonnettedet*, s csudáltuk lelked csudálást érdemlő erejét. Az én fületem két szó csapá meg benne, me nünk és ébrednek fel. A kettőt két sorban adni nem szabad. Elhagynám a postpositiót. Szelid és nemesérzésű dal.

A sok *nk*, 8 *k* betű a 8 első rimekben — azt nem szereti a *Sonett*, mert igen vadhang, s jól esett, hogy a görög a rosznak ebből szótt nevet *xaxos*.

Meglátlak, s *Szemerével*. Mikor nem tudom. — *Thewrewk* még ki nem metszeté képedet. E napokban indul *Bécsbe*, dolgoztatni a rajzolatban kész darabokat. A tiéd mikor lesz kész, nem tudhatja maga is. — Élj szerencsésen.

Szemere tisztel.

Virág Benedék oly rosszul vala e hetekbben, hogy bizonyosnak lá-
tánk halálát. Még fekszik.

A *Karlsbadi* ferdőben taláztatott egy kő, melyre e sorok vol-
tak felirva:

In Aquas Carolinas. Cecinit *Baro Bohuslaus Lobkowitz* Saeculo XV.

Fons Heliconiadum merito celebranda cohorti,
Unde tibi laticet calidi, venaeve meantis
Sulphuris, aut vivae, dictu mirabile calcis.
Per terras Siculumne ignis, qui provocat Aetnam,
Id facit an Stygii forsán vicinia Ditis.
Has tepecit aquas? Bajarum littora cedant,
Atque Antenoreum prospectans, unda Timavum,
Et quae coeruleo consurgit proxima Rhento
Nobilitata tuo, sanctissime Carole regum
Interitu. Spua, (Achen mellett) quantas emittit in aëra bullas!
Adspice, quam varie lapides et marmora pingit
Per quaecunque fluit. Vix ipsa coloribus Iris
Collucet totidem. Felix per saecula mana
Fons sacer, humano generique salutifer esto.
Redde seni validas vires, pavidave puellae
Formosam confer faciem, morbisque medere
Omnibus, ut patrias accedat laetior oras
Quisquis in hac lymphá fragiles immerserit artus.

Medic. Doctor *De-Carro* már 28 nyelvre fordítatá le, s kérte
Vörösmartyt, hogy küldje meg neki magyar fordítását is, mert úgy
fogják az orginálist kiadni minden nyelvre fordított másaival, a hogy
valamely Philologusok a *pater nostert*. Vedd im a magyar fordítást:

Forrás, melynek ezer lant zengi dicséretit, honnan
Jönek hő vizeid, s a mész és kén ere benned?
A te tüzed, s mely a Sicilia térein Aetnát
Lángoltatja, rokon, vagy hevítnek Avernusi szikrák?
Bájának hátrálj orvos vize, s te ki Timávusz
Szomszédjában eredsz, és te ki dicsőited a helyt
Hol Károly lakozott s elholt, Germania fénye.
Oh mint lökdösi fel buborékait. Oh mi színekkel
Festi be mentében a márványt, és valamit lél!
A menny boltozatán elevenb színekkel az Irisz

Ive nem ég inkább. Folj boldog századokon túl.
 Adj az öregnek erőt ismét, add vissza pirossát
 Hervadozó lánykák orczáinak, üzd el az élet
 Kinjait, hogy minden ki vizedben megfered innét
 Épen térjen el, és vígan láthassa hazáját.

Pannonhalmán, jan. 26-án 1829.

Kazinczyna *Guzmics*
 idvezlését.

Vetted, nem kétlem, képedet; vettétek *Sonnettemet*. Az első reméllem épen jutott kezedhez, s reméllem épen fog visszatérni hozzám. *Sonnettem* itt nagy kedvezéssel fogadtatott, magasztaltatott; azt hiszem, hogy a benyomást az eléneklés és egyéb helybeli környülmények segíték. De engem csak kettőtök ítélete nyugtathat meg. És ti hallgatók! Ki barátim az ítélettel, ha kemény lesz is az.

Nálunk e hó 15d. esett meg a *főre* parancsolt voksolás. Az első helyre (igy kívánta ezt a többség) 73 voks, egygyel több, mint a voksolók számának fele, kívántatott. Az első voksolással ezt a számot egy sem nyerte meg; 71 volt a legtöbb. De már a második voksolással 89-et kapott az előbbi 71 gyes, és ez *Rimely Mihály*, 35 esztendő fiatal ember, s 7 esztendő theol. prof. különben szembetünőleg nyájas, s az ifjuságnak szerfeletti barátja. — A második helyre már nem kívántatott a többség által az az egygyel több voks; s azért ezt egyszeri voksolással *Kovcs Tamás* a szerzet mostani *Priorja*, 46 évü, és 13 eszt. theol. prof. 56 vokssal nyere el. — Gondold el csak mi történt ezzel, mindjárt másod vagy harmad napra a candidacio után! A *Gyűjteményt* olvasá, s ennek utolsó kötetében a te pályád emlékéet olvasá, melynek mindjárt elején úgy megháborodott lelke, hogy két lapot, a 75 és 77-diket megszaggatná. Igy tovább nem adhatá (a példányt az egész convent olvassa) hanem elhozá hozzám, hogy cserél-ném fel enyémmel; de enyém csak vásár alkalmával jár; ugyan azért nekem kelle a jó *Regens* előtt vétkét meggyónnom, s kérnem, eresz-tené a magáét folyamatba, s a megszaggatatt tartanál magánál, míg enyém elérkeznék. Háborodását ne csudáld, és magad ellen még kevésbé magyarázd, a derék férfinak; ő neked régtől forró tisztelőd; hozzám irt leveleidnek tanúja, s nem kevésbé gyönyörködik benne, mint magam. De te ott oly valamit irtál, s oly igazán rólunk, mintha egyedül rólunk irtad volna. A ragyogni vágyás, barátom, szertelen egy

vágyás, kiben az vagyon. Egy cikked az én lelkemet is hevületbe hozá: „*A jó nem hiszi sat.*“ s egy más: „*De légyen szabad sat.*“ „*Egy semmi sat.*“ — De folytatom, vagy inkább rekesztem a candidacio történetét. Hármat kíván a *Felség* maga elébe terjesztetni; mondhatom és kevélykedve mondom, szerzetemnek 10—15 ily férfiai vagynak; s most a harmadik voksolással a te *Izidórod* jött tapétre 42. vokssal.

Én édes barátom atya nem vagyok, de érzékeny tudok lenni, és igen érzékeny idegen szenvedésre; és soha tehetős sorsot, mint a milyen nekem jutott, óhajtni nem tudok, egyéb, mikor a szenvedőn segíteni kellene. Én nem hiszem, hogy ha ott állanék a hol te állasz, a sors keménységét úgy tudnám-e eltűrni, mint te türod azt, vagy mint azt tűrni látszol. Megbocsátod azért nekem a *Stoai* vigasztalást, bátor ezt én nem *Stodból* meritém.

Mit tegyünk egyebet? Dúsak birják a földet, de birják-e a meny-nyet is? Jó, hogy a szenvedő meghalhat; még jobb, hogy a nyomorgatónak is meg kell halnia. Pénzen még a szentséget is meglehet vásárolni! — mondá e napokban — egy alacsony gondolkozású embercse. Gonosz tanács! gonosz szív! De hagyjuk ezeket. A ki jól kezdte, nem fogja nem jól végezni. — Én téged a tavaszig most már nem várlak; de akkor *Kazinczy*! ha akkor sem jövendsz! — Leveleidet azonban égve várom.

Épen most veszem január 23d. irt leveledet. Örvendek gonosz pöröd végének. Mit a bírák végzének, igazolnunk kell, s a te szived, s a tiedé bizonyosan jobbak, semhogy akárkit semmivé tenni kívánátok. — Mely gyönyörrel olvasom én *Pályád* emlékét, a fentekből kiveheted. Égek olvashatni az egészet. Én most szegény *Révy* biographiáján dolgozom csupán *Paintner*hez irt leveleiből. Ha te tudnál valamivel felőle tudósítani, szeretném. *Horvát Istvántól* nem nyerhetek levelet. — Köszönöm egyenes itéletedet, *Sonnettem* eránt. A *felben*, és a sok *kban* egyezem veled; de a *menünk* nekem inkább tetszik, mint a *megyünk*. Nevettem *xaxos*-odat, s tüstént a *xaxxaw* juta eszembe. Él j barátom, s gyógyuljon melletted *Szemere*. Szeretném, ha e leveletem *Sz.* kívül mással nem közlenéd.

Pest, febr. 8-án 1829.

Guzmicznak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Deczember 18-án irt leveledet februariusban vevém. Ide hozák a póstáról, holott a póstát gyakran tekintem meg. Mit gondolhatál hallgatásomra? Most láthatod, hogy a vétkes nem én vagyok.

„Két embert úgy festél, mint az emberi nagyság ideálját, s ime jő leveléd, s ezek, a most elsőben látott mellett, pygmaeusok!“ — Ki a kettő, nem tudom; talán *Swieten* és *Pászthory*. De akár ki legyen, mind egy. Mérjünk kitkit a maga mértékével, édes barátom, s lássuk, hol áll a maga pályáján. A három mindenike elérhető a főpontot, de nem azon lineában. *Swieten* nem tudott volna oly poetai munkákat írni, mint a harmadik, de a harmadik nem volt volna oly lelkes *Udvari követ* és oly kikiáltott *Paedagogarcha*. A Gyöngyökről azt ítélheti a lipcsei recens. a mit akar; de látni fogod az *Élet és Liter.* IV. kötetében, hogy ő fölcentje a *Műzsáknak*. Hogy ő maga recenseálá magát a német, talán *Lipsiai Tudom. Ujságlevélben*, az oly alacsony hazugság, minthogy én magamat a bécsi *Annálisokban*. Ez a gazvád az én *Nagyomnak* fáj: nekem nem fáj, noha meg nem tudnám oly világosan mutatni, mint az *Aszalay János* és *Kossuth* szbiró attestátumával (*Tud. Gyűjtemény deczemb. 1828.*) hogy nem loptam öt forintot.

A két lebergi professor *Martinovics Ignác* József vala, az ex-franciscanus, és *Fessler* az excapucinus. Miben állott az *expediens tanács*, elfelejtettem. A ki hálójába akara keríteni az a nyavalyás *Dominicanus Szathmári* vala, ki taval holt meg *Pozsonyban*, ott libror. revisor.

Szemere köszönt; fenn jár, de el van tiltva az olvasástól. Most nyomtatják *Muzáriona IV.* kötete 7-dik ivét; a III.d. kész. Az *Élet és Liter.* hosszú és így alkalmatlan címje itt *Muzárionná* van elváltoztatva. Ebben feleleled a hadnagy *Szontagh Gusztáv* értekezésére le van nyomtatva. Azon részére értekezésének, mely a magyar nyelvet és literaturát illeti, én feleltem. *Szemere* egy themát ada fel *elbeszélésre* s a themára ezek készítettek darabokat, *Képlaki Vilma*, pór regét. — *Vörösmarty* hexameterekben, *eposzt. Kis Károly* novellát. — *Kisfaludy Károly* ossiáni szellemben comicumot. — Gróf *Mailáth* tündérest.

Virág betegeskedett. Gyógyul. — Az *Academiáról* semmi hir. — *Széchenyi István* e nyáron *Angliába* megyen. *Szemere* kér, hogy *József* napkor vitesd el tüle a *Muzárion III.* és *IV.* kötetét. Intézd úgy a dolgot, hogy mind a két uj kötetet vihessék. — Él j szerencsésen édes barátom.

Pannonhalmán, febr. 16-án 1829.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

A pygmaeusokká lett nagyok, nem *Swieten*, nem *Pásztory*; hanem *Eszterházy Kár.* és *Széchenyi Fer.* s kivált az első, s e mostani colosszod lineában is megegyeznek. De értlek barátom, kitkit saját mértékével kell mérnünk: s ha *E.* nagy *Pap* s nagy *Mágnás* volt, *P.* nagyobb ember, s a szépet inkább tudja érzeni, becsülni, mint amaz; s tapasztalási a világon nagyobbak, s műveltetése fentebb; s engednünk kell valamit a kornak is, nemde? — Valóban, barátom, magam is boszkonkodtam a lipcsei rec. alacsonyító hazugságán, s ne hidd, hogy én hittem, mit az ott mond. Vajmi vakmerők az oda dolgozni szokott németek! be könnyen áll náluk a megpiszkolás, lealjasítás! De hiszen ők a tudományos világnak, *αυτος εφη Aristarkhjai*, és sokan imádják ítéleteket. Csak a mostan előttem álló füzetben is miket kell olvasnom! a többi között, hogy a reformatio olta az egész *Európában* a catholicusok a tudományokban, szép mesterségekben sat, semmit sem tudnak mutatni. Ezt írja egy könyvszerző; recensense ugyan a szép művekre nézve a dolgot *bedenklichnek* mondja, de már ez előtt nyilván kimondta, hogy a szerzővel teljesen egy értelemben vagyok; azért nem is recensálja a könyvet, hanem inkább annak ajánlatára kivonást tészzen belőle. S gondold, ily gonosz portékával két kötet van tömve. A *Sz.* épen semmit sem tartózkodik kimondani, hogy *Anglia* az irlandi catholicusokat igazságosan tartja szolgaságban; s ezt a rec. dicsérve hagyja helyben. De hagyjuk ezeket.

Az a *Dominicanus* libr. revisor! hallám felőle, hogy alatta kevés könyv boldogult, mert a *Mathesisben* is eretnekséget látott!

Hiszed, kitalálom, miért kívántad tőlem képedet? Biographiádat te két kötetben adod, az elsőt a fiatal, a másodikat az öreg *Kazinczy* fogja ékesíteni. Találám? Tedd, édes barátom, hogy találtam. Én metzszésre magam ajánlok 30 bankó forintot, többet ajánlanék, ha kerülne; de több jó és több tehetős ember vagyok hazánkban. Ne nehezelj kérlek egyenes jó szívemre; a gondolat igen igen kedves, s szeretném realizálva látni. Öregséged mássa már kezemnél vagyok; találva vagy, s igen jól vagy találva.

Nekem az *Élet és Literatura* czim tetszett, azért mert a könyv czéljának megfelelt. A *Muzáron* jó, de soknak nem fog tetszeni, mert nem értik. *Szemere* hozzám is bocsátott jelentésében csak egy kötet-

ről szól. Kérlek adjátok tüstént tudtomra a kettőnek árát, hogy elegendő pénzt küldhessek. Folyó irásaink között ez a legjobb. — Ha *Széchenyink Angliába* készül, tudnia kell, hogy Academiánkból legalább most még, semmi sem lesz. Kár! —

Thewreuköt a fiatal theoreticus megvagdalta. Mint veszi ezt *Thewreuk*? Fiatalaink korán critizálnak; s ezt az ujat sajnálom.

A mi dolgunk úgy hallok jobban áll, mint sem gondolám; de úgy soha sem fog, a mint állhatott, s állania kellett volna. —

Te mint állasz! Haza mi örvendetést irhatál? Mint könnyített rajtad a pör végzete? —

Szemere mint áll egészségével? Házasodjék, de ne hirtelenkedve! Deczember 18d. levelemnek oly késő érkezése nekem valóban bedenklich. Nem akarom, hogy leveimnek pontjaira egyenként felelj. Te irj, a mit irni szeretsz; ez nekem nagyobb nyereség, de említést minden levelemről tégy, mert unsre Lage ist wahrhaftig bedenklich. Ha én vettem leveleldről nem emlékezném, tégy figyelmetessé. Jele leszen, hogy nem vettem. A te barátságod, s a tiédhez hasonló, nekem egy s csak egy öfömem, kincsem.

Mint vagynak a tiéd *Széphalmon*? Mint van *Izidorám*? Az a halás, nekem jót teszen, ha hazug is; de ha hazugnak lenni értem, nem tudom mit, s miként. A méltatlanság szörnyü, szörnyebb lehet gyümlöcse.

Az a te *Nagyod*, kit te annyira tisztelsz, lehetetlen, hogy téged ne szeressen, ne becsüljön. Javasold neki, kérd őt, tegye azt az érdemes *Kovács Mátyást*, meggyéje papját, most *Pesten Dogmaticae* professort, kanonokká; kérd tegye. Te nekem ezzel igen kedves dolgot fognál cselekedni. Levelezésed most nekem mindenem.

A candidacziót jelentő levelemre még nem feleltél! Vetted-e?

Pest, febr. 21-én 1829.

Guzmicsnak Kazinczyja.

Lelkünknek megmagyarázhatatlan különösségei közé tartozik az is, hogy nem azt csináljuk a mit szeretnénk és akarnánk és jónak látunk, hanem a hova bennünket egy ellentállhatatlan hatalom von vagy tól. Ez történt velem is édes barátom, utolsó leveled vétele oltá. Minden reggel oly szándékkal ugrám ki ágyamból, hogy neked fogok felelni; de egyéb gondolat — és kit kísére több mint engem? — mindég egyebet tevé előmbé, — íme leveledre csak most felelhetek.

Mi indíthatá társadat arra, hogy a *Tudom. Gyűjtem.* említett leveleit kitepje, nem tudom képzelní, igen azt, hogy vagy rajta történt valami olyan, vagy vele. Kedvetlen bántattatni, de bántani becsületes embernek még keservesebb. A bántattatásnak becsületes ember még örül; kedves azt látnunk, hogy ellenségünk gyalázatosnak bizonyítja magát: de hol talál nyugalmat az a szerencsétlen, a ki oda ragadtatá magát indulatai által, hogy mást bántson? Haki ezt elgondolja, gazságra soha sem fog vetemedni. Nekem *Isten* oly tüzes gyermekeket adott mint magam vagyok; nem erötetek semmit, tudván az erötetésnek mi haszna vagyon; de örömet beszélem el nekik életemnek némely scénáit azért, hogy a boszú marhai örömének utálatosságát velek éreztessem. Az ugy elhintett mag aratást ígér. Bizzunk *Istenben*; ök is jók lesznek mint én az vagyok, s mint az anyjok az; s mint *Török Lajos* az volt. De édes barátom, ne higyj, ne higyj szavaimnak; átkozott hypocrita vagyok; rényt prédikálok s látni fogod a *Muzáron* IV. kötetében, melynek 8 dik ivét pro correctura ma kapjuk *Trattneröl*, mint kefélem meg egy emberünket, a ki szörnyü embernek képzeli s képzelteti magát köztünk. Midön elnézem dühömet, az anyámnak egy *Insurgense* jut eszembe, ki közel nyolczvan esztendös korában nálunk lakott kegyelemből; ő alig tud a lábán állani öregség gyengeségei miatt, s néha jött: „Asszonyom jobban vagyok, mert belekaptam egy oroszba, jól megtépásztam.“ Így vagyok én is, minekutána *Szontaghnak* „nyelvbeli *Értekezésére*“ felelhettem, és egy más cikkelyben egy más valakinek *anticyrai tobákot* tartottam orra alá, hogy tüzskölje ki pöffetegét. Az én felekezetem egy zsoltárt e szókon kezd: „Öröködbe, *Uram*, *pogányjok jöttek*“. Azt mondhatom én is, látván, mit kezd némely ember, hogy magát valaminek tekintesse. Nem tudunk, mert nem tanultunk, s tanítani akarunk. Az *Istenben* boldogult *Pater Szájcz Leo Maria Egerben* azt mondá nekem, és ha jól emlékezem, nyomt. *Munkája* olvasóinak is, hogy ő nem oly kutya, a ki ne ugasson. Kutyához magamat nem örömet hasonlítom; de annyit tudok, hogy mikor hamis próféták hallatják a magok *Bálami* tanításaikat, nem rosz dolog olvasóinkat kérni, hogy nézzék fülöket és farkokat. — Te ha majd veszed a könyvet, lásd, és neved, mely istentelenül tudok én szelid is lenni; minthogy az *Epiigrammáért* és *Recensióért* haragusznak.

Midön a *Palatinus Bécsbe* felméne, Gr. *Széchenyi* és *Andrásy* elmenének hozzá, s kérték, hogy sürgetné az *Academia* ügyét. Megígérte. Már itthon van, de nem tudom, mi hirt hozott. Értetni fogod, ha meghallom.

Hogy Pápátok meghala, nem lesz többé ujság. Tegnap a *Cardin.* egy czédulát járata körül a *Septemvirátuson*, melyben megköveti vásárnapra hívott vendégeit, ob funestum exitum suae Sanctitatis. — Szerette a tudom. és mesterségeket, nyájas volt a nála összegyűlt társaságokban s élte unalmait azzal üzte el magától, hogy ablakaiból és tolyosóiról puskázta a verebeket és galambokat. Ennyit hallottam felőle. Választástok nekem mint tetszhetik, tudod, ha nem szólok is. Bár a sz. Péter thronusán láthatnálak még! Úgy csak azért is megjelennék ott, hogy láthassam, a mit egész életemben óhajtottam látni — a *Roma santat.* —

Élj szerencsésen édes kedves barátom és szeress.

Estve *Vesselényi* megjöve *Bécsből* s azon hirt hozá, hogy ő Fels. megerősíté a magyar tudós *Társaságot.* —

Febr. 26. — Tíz nappal ezelőtt irt leveledet e pillanatban veszem. Megbecsülhetetlen jóságod engemet könnyekre fakasztá. Mely öröm ily lelkeket látni mint te vagy, édes barátom! *Szemeréhez* szaladtam be, midőn leveled érkezék. Ott bontottam fel; s azonnal olvastam fenn szóval, mert ő nem szeret téged kevésbé mint én, s nincs ember, a kit inkább szeressek mint őtet.

P . . . eránt csaknem megzavar az a sok egymással ellenkező ítélet, melyet felőle mindég hallok. Nem akarok bíró lenni ezen ellenkező ítéletekben; annyit azonban látok, hogy némely dolgok nem jól esnek. Ilyen az, hogy *Titel* fekete övet hord még ma is, ő ki disze a nemzetnek, s igen nemes lelkű ember, míg mások minden érdem nélkül kapják el a verest és a keresztet azonfelül. Ennek *P . . .* e az oka nem tudom; de nem hihetem. Ámbár vakmerőség magamat oly dologba avatnom, a mi rám épen nem tartozik; higyj nekem édes barátom, hogy ohajtásodról, mely nekem parancs, még pedig *kedves* parancs nem fogok elfeledkezni, mihelyt vele leszek; sőt ha válasza, melyet tőle most várok (*Gyöngyeiről* lesz a szó) nekem kedvező talál lenni, addig is teljesítem azt, mielőtt vele leszek. Ha jó geniusom el nem hágy, merhetem a veszedelmes lépést; nem kevés izben mertem olyat, s nem szerencsétlenül. Az én *Nagyom* engem meg fog érteni s becsülni fogja bennem melegségemet. Tegnap *Horváth* püspöknél valék estve, *Vitkovicscsal* és *Fáyval* s egy pap jöve oda, az talán a te barátod. Sem maga sem a püspök meg nem nevezte, de gondolom ő volt. Ha ismét meglátom, szólani fogok vele s mint azzal, a ki általad nekem is barátom. Adná az Isten, hogy neki szolgálhassak, de úgy tetszik, hogy az érdem a ti rendetekben is csak úgy kap jutalmat, mint a világiaknál.

Képeket tőled nem az a szándék hozatá el, melyet gyanítasz, de ohajtom, hogy gyanításod teljesevést érheszen. Légy gondok nélkül; ez visszamegyen hozzád.

Muzárium — III. Köt. *Élet és Literat.* Rész XI—XIX. — IV. köt. Rész XX—XXVII. Ez a két köt. címje; s mindenik kötet ára három forint. Az *Élet és Literat.* cím, mind a címlapon, mind a könyv mindenik lapján, megmarad. A *Muzárium* csak azért jö elébe, mert a felidézés könnyebb az egy névre, mint a háromra. Kivált a negyedik kötet igen jó lesz. Ennek most szedik már 10-ik ivét.

Szemere fenn jár; sokszor semmi baja. De még gyengélkedik. A tavasz visszaadja erejét. Én is arra kérem mindég, a mit te tanácslasz. — Köszönöm, s forró köszönettel, hogy feleségemről, gyermekeimről emlékezel. Egészségesek, és *Emil* és *Lajos* fiaimról kedves híreket veszek. Mi lehetett volna belőlök, ha az a gyilkos meg nem ölte volna reményimet. Még most nem tudom, van-e és marad-e valamim, mert zavarba hozott. De én is azt mondom, a mit te: Deus providebit.

Pest, marc. 17-én 1829.

Guzmicsnak Kazinczy

Muzárium szombaton csakugyan elkészült, s a kötő egész éjjel nem alvék, hogy *Szemere* küldözhesse szerte az országban, tegnap és ma. Mi sokat kiáltozánk, bár csak *Guzmicsnál* leheténk vala, mikor a könyv kezéhez ér, és azt olvasni fogja, s a *fesz* és *pöff*, a *ballagdogál* és *keleget* kaczagásra fakasztgatja. Képzeljük azt, és együtt nevetünk veled, de várjuk is a hirt, ha neveltél-e. Barátom, boszut becsületes ember nem enged magának soha! de a pöffeteget csiklandás által fakasztani meg, keresztényi rény. Maga az újra dolgozott előbeszéd is gonoszság, és aligha a mi emberünk az által nem kapja a legkeserűbb pilulát, hogy előbeszédének egy részét újra dolgozni nem lehet. Mikor az ember vagy nem ismeri magát, vagy ismeri, de mint egy második *Catilína* dönt, tapos mást, hogy maga toto vertice supra lehesen: akkor valóban szükség volt megkínálni egy szippantás *zászpácskával*.

Mig nem tudod, miket tűz a maga mesterségeivel az a *derék ember*, talán nem fogod érteni, hogy mind ezeket szükség vala tenni, nem magunkért — mi oly kevélyek vagyunk, hogy nem féltjük magunkat — hanem az ügyért. Nyugtalanul várjuk, hogy üsse ki magát a dolog, s lásuk, mint hozá dühös haragba (mert ezt szokta tenni) pajkoskodásunk.

Miolta *Pesten* vagyok, *Szallusztot* ismét újra leirtam, s most másodszor írom itt. Épen ma végzém be *Catilínát*.

Most az én *Patriarchám Mózesét* tisztázom. A *szent Hajdan Gyöngyeinek* készen kell lenniük aprilisban, s májushban nyomtattatom. *Szemerénk* jobban van. Követni fogja tanácsodat.

Nekem néhány napomat boldog napokká tevő a párizsi táncz hire. Olvasád a *Tudom. Gyűjtem.* februáriusi kötetében. Valahol nemzetem ragyog, az engem kikap magamból, bár táncz által.

En a *Helytartó* tanács véleményén is szeretnék változtatni. Rendszen mennek a dolgok még a papságnál is, s nagyon óhajtom, hogy az én emberemmel lehessenek. De azért *Titel* dereka gyász színt visel! Illik-e ez, holott *Titel* a magyar névre fényt vona még külföldön is.

Canning tiszteletére a francziák emlék pénzt verettek, mint *Döbrenteynek Cserey Farkas*, de a melyet ez régen megbánt. — Egy exemplar *Pestre* is jött. Éjszaki *Americában* tízezer praenumerans találtatott a *Döbrentey* — akarám mondani a *Canning* emlékpénzére. Egyik oldalán feje mellig ruha nélkül, s ez írás GEORGE, más oldalról CANNING. A tulsó lapon: *Liberté, Civile et Religieuse dans L'univers.* 1827. és ez a perigraphon: A LA CONCORDE DES PEUPLES.

A *medaille* tokocskában küldetett szét, mint a milyenben asszonyaink gyémántjainkat hordják. Élj szerencsésen, édes barátom, és ne feledd, hogy nekem tőled venni levelet mindég nagy öröm.

A *Primás* novo exemplo az oltárnál marc. 9-én nem Im Namen sat., hanem *Atyának, Fiumak* sat. imádkozott. Ezt bizonyosan meghallgatta az Isten.

Péczel, april. 2-án 1829.

Guzmicsnak Kazinczy

baráti tiszteletét.

Itt vagyok szombat olta, édes barátom, s *Péczel*, a *Rádayak* és a mi *Szemerénk* lakja, nekem egy új történetnél fogva leve ismét nevezetessé: — az, a kit én minden más barátim felett szeretek, vasárnap reggeli templom előtt marc. 29d. váltta jegyet özvegy *Fáy Józsefné*, született *Csoma Borbála* asszonysággal, s egy órával azután ki is hirdettetett. A mi barátunk eszesebben nem házasodhaték; együtt leli ifju, kedves külsejü, kedves módú, tiszteletes jegyesében, valamit eszes és jó ember óhajthat. A gondviselés nem szokott a gyarló halandóról megfeledkezni, s mindnyájunkra küld bajt, hogy magunkat örömkben

el ne higyjük. Mit küldhetne e kettőre, nem értem, hanemha egyikét a másikatól idő előtt kapná el. A lépést velök kölcsönös hajlandóság és becslés téteté s annak megnyugtató érzése, hogy minden tekintetben egymáshoz illenek. Virágvasárnapján fognak összeeskettetni. Nekem nagy öröömre van látni, hogy mind itt minden, a ki a történetet látja, mind *Pesten* még minden, a ki tudta, hogy ez készül, szívesen örvendenek s egy szájjal lélekkel azt kiáltják, hogy a legjobb ember a legjobb aszszonyt veszi. — Engem, ki ötödik holnapja hogy távol vagyok házamtól, nyugtalan vár feleségem s a sok gyermek, és még több baj; de itt maradok, hogy tanuja lehessenek összkelésöknek is. Ily scénákat csak egyszèr látunk az életben, s örömeim poharát utolsó cseppig szeretem szörpölgetni. Elunván magamat a két szerelmes közt, az irigység miatt a mint hiheted, szobámba vonulék vissza, s annak ablakából lévén legkedvezőbb kilátás a *Ráday* ház kastélya felé, lerajzolám azt, s oly szerencsésen, hogy *Pályám* egyik lapjára vignetként fogom nyomtathatni. Megérdemlé az a ház, melynek szobáiban literaturánk első gyümlölcsei s már 1741b. termettek, hogy a később maradék által is ismeressék.

A szomszédban, *Maglódon*, van egy *Szenvey József* nevű nem öreg ember; 1799b. született. Olvastam munkáit a két *Zsebkönyvben*, *Minervában*, s hallám, hogy *Schillernek* néhány theatrumi darabjait jambusokban, s két kötet lyricus költeményeit lefordította, s vágytam látni. Marcius utolsó és april első napjaiban át jöve hozzánk, s felolvasá egy részét, *Don Carlosnak*, *Maria Stuartnak* sat. s ha csak az öröm, hogy ilyen látok, meg nem csalt, ez a derék fiatal ember epochát fog csinálni literaturánkban az *izlésre nézve*. Szeretném hallani, *Döbrentey* kiáltozza-e még a maga *MERNI KELL-jét*, s ezer meg ezer originális firka felér-e egy oly darabbal, mint *Don Carlos* vagy *Maria Stuart*, ha tudniillik jól lesz adva. Superint. *Kis*, kinek ma vevém levelét — (e levelemet *Péczelen* kezdém, s itt irtam *Pesten* april. 3d.) — s ez velem egy értelemben van.

Halljad itéletét *Muzáron* felől is. — „*Szemere Muzárona* ezelőtt egy pár nappal érkezék kezemhez. Mely dicső munka! Tiszteletet s nagy hálát érdemel kiadója mind bölcs plánjáért, mind a felvett munkákért. Így szerkesztetve, lehetetlen még az oly vélekedéseket is örömet nem olvasni, melyek a mienkkel ellenkeznek. Legelsőben a te dolgozásodat futottam végig, s mindeniken gyönyörködve, de legnagyobb örömmel arra, a mit a IV. kötetben lap. 152—163 irsz. Arról az oly sokszor előfordult tárgyról summásabban szebbet — s kimerítőbben velősebbet s meg-

győzöbbit még tudtommal senki sem mondott. De élrágadó örömmel forgatám keresztül némely fiatalabbaknak értekezéseit is. Ki nem mondhatom, mely édes érzés hatja el szívemet, mikor olyakat látok literatúránk gyarapítására új erővel s fiatal elevenséggel fellépni, kikben talantom s tudomány egyesülve van, s kiktől ugyan azért tovább haladó ki-műveltetésök után sok szépet és jelest lehet reményleni. Én azt az irigységet, melyről minden literatúrákban, s legközelebb *Muzáron* IV. köt. lap. 10—84. van panasz, nemcsak nem érzem magamban, de meg sem foghatom. Szívemből óhajtom ismerni, s szeretet és tisztelet csókjával illetni mind azokat, kiknek valamely jó munkájokat olvasom, s még jelesebbeket ígérő tehetségöket látom“. — Eddig Kis, s kiki tudja, hogy mind az nekem is elejétől fogva megbizonyított érzésem. Így repültem a te ölelésedre; így olvastam *Zirczet* elragadtatással; így kértem a pesti öt barátot, hogy ámbár fiaim lehetnének, szólítsanak a barátság te titulusával; s ezt akkor, midőn egy valaki ezeket nem leereszkedésből, hanem göggel, mint a hajdani durva Prókátor patvaristáit, *öcsém uramnak* titulálgatás s érezteté, hogy ő érdemben is több mint ezek, mint esztendőkbén s lopott tekintetekben. Csudálkozva s boszankodva kérdezgeté, hogy miként eshetik, hogy én az *Auróra* s *Hébe* recenziójában csak a fiatalokat magasztalám; nem hiheté, hogy miért nem ötet is; s egyik levelében számra vona, hogy a velem közlött ossziáni költeményét válaszómban hogy hagyhatám szó nélkül. Megolvassván a *Muzáron* IV. kötetét, meg fogja érteni. — Rá ijeszték, mint a rossz puskás a nyulra. — Még többet fog suttogni, titkon, azt mondod. Azt úgy is tette volna; s most még többtől retteg, s nem mer. Ha mer, szolgálatajára leszek. Éljj szerencsésen édes barátom.

A leghitelesebb hírek után irhatom, hogy a *Felsőg* a magyar *Academiát* még meg nem erősítette.

Pannonhalmán, apríl. 12-én 1829.

Kazinczyna *Guzmics*

szíves tiszteletét.

Ugy olvasám a *Muzáron* édes barátom, hogy most örömtől, majd boszúságtól ragadtatva tenném egymás után le. Megvallom, az elsőben (III.) igen kevés van, mi kielégített, mi ne boszontott volna. Az *Anthologiák* jó gondolat; s *Vilmának* mese meséit, csak az elhunyt kedvéért nem utálom; de *Muzáronban* nem jól állanak. A sok szavu *Ugod*, a sötét, nincs művészi becs nélkül. *Huba* megérdemlé *Rostáját*, annál in-

kább, hogy a betű és szellem rút kontrasztban állanak egymással. A *Síró Hegynek, Adolfnak* és Gr. *Mailáth* tündéreinek, nem kétlem lesznek olvasói, csak éppen azok között lehetnek kevesen, kiknek a *Muzá-
rion* van szánva. S mit akartok az Istenért azzal az éktelen *Példával*? Nem vala-e azt elég nyolczszor könnyen adni magyarul, mit a német gög négyszer adott? Ki lehet ennek az éktelen munkának kovácsa? Én két lapot nem tudnék vagy csak leírni is józan észszel.— A mennyit vesztett előttem a *Muzá-
rion* III. kötete, éppen annyit, sőt jóval többet nyere a IV. Itt mindent a maga helyén, a maga alakjában találtam. Én *Szontagh* kéziratát csak futólag nézhetém által csoportos foglalatosságaim miatt; csak azokra ügyeltem, miket a H. R. Sz. eránt irt elég fennen, s göggel; ezekből is csak azokat szemeltem ki, miket Cs. ellen mondot. Most figyelmetesebben olvasám a többit is. Elirtóztam hallatlan, s tudatlan mondásán: másolás, utánozás soha nem teremt nemzeti literatúrát. Ugyan hát mutatna egy, csak egyetlenegy nemzeti, de csinos, művelt literatúrát, mely másolás utánozás nélkül kapott fel tudunkra, a classica-i tetőre. Itt is nagy vagy te; de én téged *Szallusztodhoz* irt előbeszédedben csudállak, s tartlak felérhetetlennek. Itt láttatod te (s hogyan láttatod) az írói charactert, érdemet. Ki azt nem érti s nem érzi, ne fogjon tollhoz, vagy ha fogott, örökre tegye azt le.

Szemere tehát a fecskékkel párosodik! sőt párosodott már, s talán éppen most, mikor e sorokat írom délutáni 6 óraker. Szivemből ohajtom, s kérem Istenünktől, hogy a boldogságot, melyet te tudva jövendelsz, telljében sokáig hörpölje. Férfiasan állá ki az özvegy évét; megérdemli, hogy *Vilmája* áldást kérjen a párra Istenétől.

Szenvey dolgozásai már régtől felfüggesztve tartják figyelmemet; tiszta ő s lelkes. De hogy ő epochát csináljon s pedig az izlésre nézve, nehéz, vagy szavadra is, hinnem. Az izlésben köztünk epochát te csinálál édes barátom; hogy ezt egy uj váltsa fel, sem hiszem, sem óhajtom. Lám ezt sem tudják sokan még ma is megemészteni, felvenni, benne és vele élni még kevesebben.

Egy emlékeztetés a *te* titulus által. Én aggalommal fogadtalak téged, édes barátom, *Pesten*. Nem tudám mint fogadjalak: a levelezés hangjával-e vagy a tiszteletével? Magam sem tudom, hogyan történt, hogy minden visszatetszés nélkül az első mellett maradtam. Én azt szeretném, ha mindnyájan ehhez szoknának magyaraink, annál inkább, hogy ha a sok hideg urazással nem akarunk élni, nyelvünkön ide il-
lő harmadik személyt nem találunk. *Döbrentey kegyedét* nehezen kapjuk fel. S volna-e a *te*-ben valami tisztelettel meg nem férhető?

Te tehát haza készülsz a nélkül, hogy *Pannonhalmát* meglásd! Meddig csalogatsz még? De ha hazatérted nődre s gyermekeidre nézve kívánatos, mit én régen gondoltam, ez a kötelesség előttem a legszentebbit. Menj azért; vigasztald meg, kiket csak te vigasztalhatsz. De ha még egyszer *Pestre* jövendsz első gondod *Pannonhalmára* legyen. Csokollak téged és *Szemerét*. Tisztelem honosaidat.

Pest, april. 17-én 1829. Nagypénteken.

Tisztelt kedves barátom!

A mi *Szemerénk* mult vasárnap aprilis 12-én az én jelenlétemben esküvék össze szeretetre méltó jegyesével. A mit utolsó levelemben neked azon asszonyság felől irtam, most újra kellene mondanom, még pedig nagyobbításokkal; soha *Szemere* jobb lelket, magához illőbet nem választhata. Kimondhatatlanul tetszik az nekem, hogy ők nem nézik mindenben, mit kíván a rend, hanem inkább mit az ész vagy szív. A *Szemere* házától mentek a már kiüresedett, de egyszerre el is tölt templomba, s a *Szemere* házánál evénk meg az ebédet minden vendég nélkül. Mert ha *Horvát István* és *Vitkovics* kihozattak volna, a péczeli atyafiak és birtokos társak nehezlették volna meg nem hivatásukat; s a mi gondolkozásunk szerint ezt a napot a boldogítottaknak jobb magokban tölteni, mint lárma közt.

Superint. *Kisnek* vettem levelét *Muzáron* eránt. Nagyon meg van elégedve vele; szereti, hogy a két ellenkező tanítás vagy dolgozás egymás mellé állitatik, s egyike a másika mellett inkább kitündöklök, s a mit *Szontagh*nak a nyelvdolgában feleltem, szereti, magasztalja, mind annál a mit valaha e tárgyban olvasott, jobbnak állítja, s kiemerítőbbnek. Ilyen formát mond *Schédius* is, hogy szavaival éljek, vaktában ir mindent alá, a mit ezen philologiai értekezésemben és *Szalluszi Programmámban* tanítottam, egyedül ezt az egyet nem szereti: *επιτομη τυφλου*, mert az *Aesthetica* már ma megmondja, hogy mi a SZÉP. — De hát az *Aesthetica* theoreticusai honnan abstrahálák azt? és nem azt kiáltja-e a tapasztalás, hogy az a fő dolog, hogy lelkeinket és szemeinket a SZÉP vizsgálása s studiuma által élesítsük? Nem tiltom én, hogy aestheticázzunk, de azt kívánom, hogy a görög exemplárokat csudálgassuk (görög = régi uj classikusok munk.) — a görögöt itt egy horáczai emlékezés hozá tollamba.

Szemere nagyon kér, s én együtt vele, hallasd ismét magadat akár *Sontágh* ellen, akár ellenem; válassz tárgyat a *Muzáron* két kö-

tetéből, magyarázd ki, mit monda jól vagy rosszúl. *Döbrentey* nem tudom oly kész lesz-e ezután is tanítani, mint írjunk, mint eddig; gondolnám, nem fog úgy taposgatni másokat, mint eddig, s suttogásait ezután csak titkon teszi, bár mérgesebben. Az is jó; legalább nyugtom lesz, ha nem tudom.

Ez utolsó levelem hozzád innen. Novemb. 26-ik oltá nem láttam azt a szeretett asszonyt, és azt a csoport gyermekét. Bár ez idén meg-lássalak! Éljen igen szerencsésen. —

Szontágh ellen szólván megmutattam, hogy tudom tisztelni ellenkezőmet, ha azt érdemli. — S mit mondál az előbeszéd újra dolgozására? a kétszerire?

Pest, april 27-én 1829.

Guzmicshoz Kazinczyja.

Szemerének menyezője miatt, mely ötöt april 12-én a szeretetre legméltóbb asszonyi lélekkel egyesítette, több napokat töltvén *Péczen*, leveledet, édes barátom, csak tegnapi beérkezésünkkel vehetünk. Én együtt vevém *Kisét* és *Szent-Miklósyt* is, és még hármat azonfelül, három tudós férfitől, kiknek tisztelem tudományaikat, de a kiknek izlésektől az én izlésem igen is nagyon különbözik. Ezen leveleknek mindenike *Muzáron* felől hallatja ítéletét: te javalva, úgy a mi *Szent-Miklósynk*; *Kis* szinte magasztalásokkal; azok pedig, kiknek neveiket becsület és barátság titkolnom parancsolják, csak nem mindent gáncsolva, feddve s leginkább azt, a mit *Muzáron* tőlem veve föl.

A mi barátunknak nyereség hallani a mások ítéletét *Muzárona* felől, akár javalás legyen az, akár feddés, vagy épen vád; s ő azt minden változtatás nélkül viszi be literaturánknak e kised archivumba, hogy a később kor, sőt már ez a mostani is, lássa, mint küzdének az egyesek a maszszával, s ez a derengés mint hozá fel végre a szép napot, melyet még mindég hajnalgani, s csak hajnalgani, látunk. Neki céljaira és plánjába tartozván, hogy maga ne szóljon, reám bizá, hogy a mit említett leveleikben közlésre, vagy czáfolásra méltónak tekintek, a következő kötetre dolgoznám fel; ő azt veled és némely másokkal fogja ismét közleni, hogy itt viszont az én állításomat vegyétek vizsgálat alá, s a *Muzáron* olvasói így tárgyainkat minél több oldalaikról nézhessék. Halljad legelőbb *Kist*: — „*Muzáron* ezelőtt egy pár nappal érkezék kezemhez. Mely dicső munka! Tiszteletet és hálát érdemel annak kiadója mind bölcs plánjáért mind a felvett dol-

gozásokért. Így szerkesztve lehetetlen még oly vélekedéseket is örömet nem olvasni, melyek a mieinkkel ellenkeznek. Legelsőben a te dolgozásaidon futottam végig, s mindeniken gyönyörködve, de legnagyobb örömmel azon, a mit IV. köt. 152—163. lap. irsz. Azon oly sokszor előfordult tárgyról summásabban szebbet, s kimerítőbben velősebbet, s meggyőzőbbet tudtommal még senki nem mondott. — De elragadó örömmel forгатám keresztül némely fiatalabbak értekezéseiket is. Ki nem mondhatom, mely édes érzés hatja el szívemet, mikor olyakat látok literaturánk gyarapítására új erővel s fiatal elevenséggel fellépni, kikben talentom és tudomány egyesülve vannak, és a kiktől ugyan ezért tovább haladó műveltetésök után, sok szépet és helyest lehet reménylenem. Én azt az irigységet, melyről minden literaturákban, legközelebb IV. k. 10—84. l. körül is van panasz, nem csak nem érzem magamban, de meg sem foghatom. Szívemből ohajtom ismerni, s szeretés és tisztelés csókjaival illetni mind azokat, kiknek jó dolgozásaikat olvasom, és még jelesebbeket ígérő tehetségeiket látom.“ — Így *Kis* a hon lelkes ifjairól, kik bennünket öregeket és náloknál öregebbeket megpiríthatnának, ha az ügy híve pirulhatna a hol örvendnie kell; — úgy az a tiszteletet és örök hálát érdemlő társunk, ki kevés híján fél század oltá, szemeinek és egészségének örök gyengélkedéseik mellett is, oly hiven szolgálá ügyünket, a hogyan literaturánk egész körében nem még inkább senki — haladva mindég a pályán, készen mindég tanulni másoktól, de mindég elég erővel bírva, barátitól sem venni által, a mi saját keble érzéseivel ellenkezik; s oly nemű dolgozásokra is terjesztvén ki gondjait, melyek neki pályájára nem tartoztak, s így fényét nem nevelhették, de a melyeknek megjelenését a nemzet java kívánta. És még *Kis* így, nézd körül magadat íróink számában és lásd figurántjainkat, kik leglelkesebb ifjainkhoz kevély kegyelemben ereszkednek alá s nekik leczkéket tartanak, kétségen kívül abban lelvén elsőségeket, hogy ők ezeknél korábban születtek. Mert miben másban?

Nincs különben, mint *Kis* mondja: — az a mód, melyen *Szemere* akar korára hatni; bizonyítja mind tiszta látását, mind egyenességét és alaktalan szerénységét, melyek neki az írói pályán mint az életben kitündöklő s közönségesen elismert tulajdonai. Nem nézi ő czélnak magát, az ügyet csak eszköznek a mi őtet ragyogtassa; nem eltanultatni, hanem kitaláltatni akarja tanításait, s szólan gondolkozó fejekhez vágy, nem minden benyomásnak engedni, készekhez. És hogy nagy mértékben érzik igyekezete becsét az olvasók, már onnan is látni, hogy *Muzd-*

rionnak itt egyszerre megjelent és együtt árult III. és IV. kötete számossabb vevőket találta, mint a két első, mely *Élet és Literatura* czim alatt jelent meg, holott nekünk csak az szokott kedves lenni, a mi új, bár nem jó; és a jó nem kell, ha nem új. Ezt látánk *Igaz Sámuelnek Zsebkönyvében*, melyet midőn megjelent, három hét alatt újra kelle nyomtatni, mert minden példányai el valának kapva. *Auróránkat* pedig csak lelkes kiadójának áldozatai, s nyelvünk némely pártfogóinak buzgóságok tartja fenn.

Én előttem *Muzárionnak* különösen az az érdeme van, hogy velünk a criticát meg kezdi kedveltetni, s azon egyenessége által, hogy a maga felől hozott, nem mindég kedvező, ítéleteket is közli olvasóival, és midőn nem ő szól, hanem az írókat szólaltatja és minden feddés és javulás nélkül, s még így ezek önmagok szállítják önmagokat vagy fel vagy le, elkerüli a panaszt, azt a keservest! hogy a recensens barátságból dicsér, idegenségből sujt, sőt hogy a recensens személye egy az íróéval, s az önmaga tömjénezi magát. Hogy légyen folyóírásunk, s olyan, mely nem egy két munkát vegyen ítélet és szoros ítélet alá, hanem minden munkát, a külföldiek közül pedig a nevezetesebbeket velünk megismeresse, arra ugyan halaszthatatlan szükségünk van, s valamig olyat nem birunk, mind addig olvasgatásink s dolgozgatásink örök játékok maradnak, s nem válhatnak komoly studiummá.

A *Kis* javalása mellett elmondom említett levelezőim gáncsaikat is. — Ezek nem értik oktató munka akar-e lenni *Muzárium* vagy mulattató; s ha oktató, mit keres itt egy *Vasorru Bába* (itt *tündér Ilona* czim alatt), melyet, a mint ezek hiszik, még a pór nép kezéből is ki kellene kapni, mint ostobaságot és superstítiót terjesztő mázolás: — ha pedig mulattató: mit akart légyen *Szemere* azzal, midőn a III. kötet végében 63 lapon végig egy propositiót 2355 variatióban ad. — E panasz oly közönséges, hogy egyik megyénktől, mely azzal dicsekedhetik, hogy *Muzáriumot* igen számos példányban hozatá meg, már megérkezők a fulminatio, hogy ők többé *Muzárionnak* következő köteteit hordatni nem fogják, mert nekik *Vasorru Bába*, és az a „*semmi tisztelettel nincs szüleji eránt*“ 63 lapnyi változtatásokban nem kell. — Tiszteljük kinek kinek ítéletét; derék portéka az, midőn az ember maga itél és nem követi vakon a másokét; . . . a ki nem csak itélni, hanem jól itélni is akar, annak elmélkedni is szükség a megítélt tárgy felett. Midőn a *Typographus Szemerének* a kirakott ívet megküldé, hogy a corrector a betűszedő botlásait jegyezze ki, s a kirakott ív a kézírattal összehasonlított, *Szemerének* két cselédje, ki ezt a „*semmi tisztelettel nincset*“

örökké hallá ismételtetni, kiszalada a szobából és eldőlt nevéttében, hogy micsoda könyv lehet az, a melyet az ő urok csinál, hiszen azt a moralis tanítást elég volt volna csak egyszer mondani. — S míg a két cseléd így kaczagott, a *Szemere* barátjai nem győzék csudálni, hogy a mit *Jenisch* (lásd a könyv utolsó lapját) csak négyszer tudá [variáltni németben, azt a magyar 2355-ör variálható. Én úgy hiszem, hogy a *Szemere* philologus barátjaival szebb egy sorban állani, mint a kaczagó két cseléddel; és bár ez a példa a *Muzáron* olvasóit ezután arra emlékeztethesse, hogy saját látásoknak is higgyenek ugyan, de higgyenek valamit annak is, a kit a *Kisek* nem néznek figyelmökre egészen méltatlannak. — A *Vasorrú Bába* mentségére nem szólunk semmit. Bajos dolog mindent mindennek magyarázni. A jobb olvasók itt csudálni fogják, hogy Gróf *Mailáth*, a mi leglelkesebb regélőnk, ezt a bohó történetet, a maga genialis előadása által, mint tudá mind azok előtt tenni kedvessé, a kiknek lelkek van. Hát az a józanok által botránkozásnak bolondságnak nézett LEVÉL, melyet *Mailáth* 24 óra mulva azután, hogy annak költésére *Szemere* által megkérített, neki meg is küldött, mint bizonyítja az a csudálásunkat érdemlő férfi nagy talentumát, nagy olvasottságát! Bizony az autopsia némelyeknél nem áldás, hanem baj. Egyik levelezőmnök az a nagy panasza van *Muzáron* ellen, hogy az, felfejtés nélkül adván az egymással ellenkező vélekedéseket, az elkészült olvasónak hasznára nincs, az el nem készültet csak megtéveszti. — Ezt a váratlan feddést, *Kis* ítélete eléggé megszegyeníti.

Ha *Muzáron* arra szoktatja majd olvasóit, hogy figyelemmel olvassanak s gondolkodjanak azon, a mit olvastak, s a mit első olvasással meg nem értettek, olvassák, még megértik, panaszok meg fog szünni. Ki akarjon úgy szólni, hogy minden értse!

A legkeményebb leczke az említett nevetlenek leveleiben nekem szól, szünjek meg már valaha oly dolgokat tanítani, a miket senki sem hiszen-, (s ilyen az, a mit a nyelv dolgában mondék, ilyen a mit *Szalluszt* felől, ki minden magasztalásim mellett árnyéka sem lehet *Cicerónak* és *Tacitusznak*, s előre rettegnek *Szallusztomtól*.) —s ne leljem gyönyörűségemet annak marczangolásában, a kit mig éle tömjéneztem, a ki erántam sok helyt bizonyíta figyelmet, és a ki első dísze a nemzetnek s közönséges szerelme. — Az elsőbb leczkék tölem hosszab feleletet kívánnak, s azt fogom adni: itt csak egy két szót az utolsóira.

Csokonaynak dicső oldalai vagynak, de vagynak igen nem dicsők is, s a ki benne a dicsőket melegen magasztalja, s a nem dicsőket fed-

di, s óhajtja, hogy bár élne, s törölhetné le szenyeit, az neki hivebb barátja, mint a kik még mocskait is imádgatják. Szóljanak ezek az ő imádói, lehet-e olvasni pirulás nélkül, a mit egy „nincs epigrammom“ban melynek egyik sorában *Csombók Jankó* s *Csombók Sára* fordul elő, emleget, s azért emleget, hogy hivatlan barátjai szünjenek meg valaha már azokat vádlani, kik a *Csokonay* verseiben mindent nem csudálhatnak. Epen az oly tekintetű íróban kell kimutatni a vétkeket, a milyen *Csokonay* volt. Az ilyenek kényszerítnek engem itt még egyszer elmondani, hogy az a „*Földiekkal játszó*“, melyet oly sokan a magyar költés legelső díszének néznek, igen rendes egy óda. *Szent Miklóssy* nem bántásnak veszi, a mit én itt *Csokonayval* tevék, hanem baráti szolgálatnak s buzdít, tüzel, kér, hogy dolgozásaiban töröggessem ki, a mit ő maga tenne meg, ha élne, s nem azt veszi rossz néven, hogy törölttem, igazítottam, hanem hogy többet nem törölttem. Abban tér el az én ítéletemtől, hogy míg én minden dolgozásai közt azt a lelkes pórdalt tartom legszerencsésebbnek, mely e szókon kezdődik: „*Ama sötét nyárfák alatt*“, — ő a „*Csikóbőrös kulacsot*“. „Mely eredetiség, mely nemzeti character van ebben! ugymond. Az a vidám kedv, szeszély, busongás, szinte a szilajkodásig csapongó dévajszággal kellemes természeti összeolvadásban! s az az utólérhetetlen, könnyű, nem keresett popularis hang, oly igazán lekapva a magyar ajakról, mely *Csokonaynak* annyira sajátja, mely kifejezhetetlen kedvességet és érdeklődést adtak a maga nemében egyetlen darabnak“.

Szent Miklóssynak igaza van; én egy hiten vagyok vele, és a mit a darab magasztalására mond, azt én azzal toldom ki, hogy itt még a dalon végig vitt idea is sajátja *Csokonaynak*, nem úgy mint az említett pórdalban és az *Evau — Evoeben*, melyek német dalok után készültek, vagy az „*Igyunk barátim*“ a *komor* — mely az *amici, amici e in tavola* — olasz dal után. De a *Csikóbőrös* magát már csaknem elunatja; a mi kedves dalnokunk abban el nem rejthető, hogy virtuozitása bebizonyítására kénytelen vala maga magát ingerleni; a *Nyárfást* el nem unjuk, noha csak nem oly hosszú mint a *Csikóbőrös*. Miért? Én úgy hiszem, egyszersmind azért is, mert szerelmest látni kedvesb még a „*Terniersek és Ostadék tábláin* is, mint *kancsóskodót*; a *Nyárfásban* érzett érzés hangzik: a *Csikóbőrösben* szerepeskedő, s a tréfa itt *hideg*.

Quintiliánnak egy magasztaló szavát itt feddővé kell változtatnom: Ille se profecisse sciat, cui *Csokonay* non valde placebit. — Még a hol jó is, mázolás, lelkes mázolás a jobb helyeken (kivéven az álta-

lam magasztaltakat), de valóságos *mázolás*. Hol áll az a művészségben a ki *Ostádot* nem csudálja? de hol az, a ki *Ostádot* szereti mindenek felett?

Pannonhalmán, jun. 28-án 1829.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét, idvezlését.

Mennyit nem iránk már! Miolta te, tisztelt barátom, *Pestet* oda hagyád, leveledet nem vettem, s te az enyimet szintúgy nem olvastad. Nem tudom azonban az én utolsómat, mely épen akkor indula tölem hozzád, mikor a te utolsó indulhatott én hozzám, *Pesten* vetted-e vagy másutt, vagy sehol sem. Ott én, ha jól jut eszembe tettem egy két szót a *Muzáron* felől. Azolta te nem irtál, hihető, csoportos foglalatosságid miatt, melyek oly hosszú távolléted alatt vártoktak reád. Én sem irtam azolta, s ennek nem egy oka volt: vártam először, hogy te fogsz engem házi dolgaidról, hogylétedről, tudósítani; vártam, hogy a midolgunk is el fog dűlni, felszólításod végre, hogy tudatnám nyilván ítéletemet a *Muzáron* eránt, megvallom, nem kevés aggódást szerzett, kivált miolta tudom, hogy az irtózatot *Pélá Szemerénktől* magától vagyon. Én ez eránt ítéletemet ugyan vissza nem huzom, de nyilván sem mondom ki, mert a jó *Szemerét* még inkább irtózozm megbántani, mint a *Példát* olvasni.

Majd csak nem ezt kell vallanom az egész III. kötetről. Én a meséket, a tündéreket megszeretni nem tudom; és a *Muzáronban* épen nem ítélnem azokat helyökön állani. A IV. kötethez igen sok jót sok szépet tudnék mondani, s akarnám, hogy ez a III-iktól válvá jött volna ki. Mit tegyek hát, mondd meg! Mutasd ki a közép utat, melyen induljak? a III. felől hallatnom szavamat, önérzéseemnek és idegennek sértése nélkül.

A mi dolgunk maiglan függöben vagyon; a *Felsőg* mindeddig nem hallatja szavát. Tudom én, hogy fontos dolgokban nem jó a hirtelenkedés, de egy számos tagú társaság kinevezendő fejével ily sokáig késni nem jót szűl; nálunk pedig annál károsabb, hogy már 12 év olta *Fő Apát* úr nélkül kormányoztatunk, egy igen jó *Regens* által.

Én végzém *Révaynak* pályáját, mely most *Horváth István* bírálása alatt vagyon; a hellén literaturáról több éveken által tett jegyzeteimet dolgozgom ki, hogy egyik folyóírásunkban közöljem, ifjainkban szeretetet gerjeszteni a *Hellének* eránt, s azt az óhajtást tá-

Junius 9-én már *Eperjesen* voltam, mely hozzám másfél napnyira fekszik. Felküldvén a *Septemvirátus* sententiáját, *Lánczy Assessor* a *Septemvir* testvérét kértem tőle exequensemnek. Nem őt adá, hanem *Zmeskált*; ez pedig kimondá prókátoromnak, hogy augusztus előtt nem jöhet.

Kértem a *Praesest*, gondolja meg mely nyomorúságokba hozza a sógorom meggyőzhetetlen makacssága, hogy hét gyermekem éhezik, hogy 19 eszt. olta feleségem egy fillért sem vön, hogy ostromlatom hitelezőimtől, s junius 15-én exequálnak egy adósságomért. Azt mondá, hogy ő *Zmeskált* vissza nem hívhatja, s hogy mi különbség van a közt, ha nem aug. 1-sőjén, hanem julius 31-ikén lesz a kázméri executio? Azt mondám neki az okosság által tanácslott kiméléssel, hogy egy elgyötrott embernek az ő tréfája keserű. — Eljövék *Eperjesről*, s nem nyertem semmit.

Zmeskál most önkényt monda le functiojáról, s én 23-ikban másodszer *Eperjesen* valék, s megkapám *Lánczyt*. De annak csak a terminus utolsó napján adák ki a pert. Így az executio julius 27-ikére halasztatott. Ha a *Praeses* ötöt küldé vala ki, midőn pesti levelemet vette, insinuáltathatott volna az, s most már executióm állana a sógorom ellen.

Engem itt mindenemmel, házammal, embereimmel, földeimmel, rétejimmal s ingó s ingatlan holmimmal exequálnak, s most mindazt árendában birom, míg az Isten rá segéll, hogy a pénzt letehetem. Ezt köszönhetem a sógorom istentelenségének.

Mit mond sógoromnak a lelki ismétel, ha meghallja, hogy e gyalázaaton is által kelle esnem? Rosz ember nem tudja, mi a lelkiismétel. Azonban most azt hirdeti, hogy ő *Amicát* keresett mindég, én nem akartam. Ezt a per meghazudtolja, azt bizonyítván, hogy én kétszer kértem *Amicát* a perben is; ő pedig azt vitatá, hogy lánytestvéreinek semmi jusok, s ajánlott *Amicámat* el nem fogadta.

Én beteg, fekvő beteg vagyok, az aranyérben, és elveszett minden erőm. — Jul. elsőjén 19 minut estveli 9 előtt ajtóim csattogtak, s ágyam renga mint a bölcső. — Mi ez? kérdém a szomszéd szobában levő feleségemtől. Az olvasott, karját a falnak értetvén, s érzi, hogy az keményen lökődik. Földrengés volt kevés perc alatt kétízben. Már van hírünk, hogy volt *Szatmárban*, *Szabolcsban*, *Sárosban*.

A *Muzáron* recensioját felhoztam, hogy újra dolgozzam, s jól esett, hogy felhoztam. Itt is minden boszankodik a „*nincs tisztelettel szül. eránt*“ miatt. Gramaticai apróság! de érdemli a tudást, hogy mi

2355-ször variálhatjuk, a mit a német csak 4-szer. Nem azért van minden nyomtatva, hogy olvassák.

A *tündéri rómánok* is a *Poesis variatíva* osztályához tartoznak. Nem philos. józansággal kell olvasni, mert úgy ostobaság vehiculuma lesz, hanem mint művészi munkát. S ki nem csudálja a *Vasorrú Bábában* és a *Levélben Mailáthot?* — *Breughel* vásznon feste boszorkányokat, s lélekkel.

Én júniusban másodszer dolgozám *Életemet*, most harmadszor. Beteg vagyok, de mindennap irok három ivet, néha négyet. Azután *Szallusztomat* fogom végig nézni, s *Szallusztot Catilináriáimmal, Miló Dejotarus, Ligárius* és a *II. Philippicájával* ereszttem ki, hogy lássák a nyelv különbségét a *Szall.* és *Ciceró* fordításaiban. *Horvát János* püspök nekem mondá felöled, hogy te bizonyosan *Apát* lésszesz, nem tudom hol.

A mai postával érkezett hírek szerint az én *Schédelem (Toldy)* jun. 26-ikán szem orvosnak esküdött fel, június 30-ik *Med. Drnak*, s az utóbbik nap deákul is, magyarul is disputála, a mi példa nélkül volt eddig.

Mi történik *Minervával*, nem tudom. *Dulházy* panaszkodik *Ellinger* ellen, hogy ő maga a redactor, a mihez nem tud, úgy mondják. Bár mindig tudna a redactor. Élj szerencsésen édes barátom.

Füred, július 24-én 1829.

Kazinczynak Guzmics
idvezlését.

Itt vagyok édes barátom, kellő forrásánál az életnek, közepén egy nagy szép sokaságnak, társaságában két a világon legjobb barátanak, de a kikkel együtt lenni vigabb környülállásaikban szeretnék. *Vitkovicsot* úgy találám itt, mint a ki nagy bajt kevés gonddal tud viselni; mint a ki meghalni is nevetve tudna; *Szemerét* a mindenre fölötte érzékenyt, mint a ki kis bajból is szeret nagyot csinálni, s mindig bel-sejével bibelődik. Én magam úgy, mint a ki falak között inkább képzölt, mint való bajait ugyanazon falak között hagyta, hogy az élet kését érezze. *Vitkovics* és *Szemere*, napról napra javulnak, vidámulnak, s én most velök, majd közel hozzájok tudom feledni a hon hagytaikat. E hó 18-ikán egy kissé kedvetlen helyzetben voltam. Tudtam én, s tudták barátink is, hogy *Döbrentey* volt növendékjével ezen fog áltutaz-

ni s egy napot itt tölteni; s tudtam azt is, *Szemere* mint áll vele. Én, ki a munkás magyart, ha velem nem mindenben egyez is, egyenlőleg tisztelem, szerettem volna a kettőt közelebb látni egymáshoz, s félttem, a literatori tüzet ismervén, valami kedvetlen jelenéstől. Akartam, hogy *Szemere* vele, bármi hidegen is nyájasan szóljon, de ő kész volt az ellent kerülni, semmint vele szembe állani, s a nap úgy ment le, miként teljőve. Tetszett *Vitkovics* elméssége, ki oda szökélvén, hol *Döbrentey* és én állánk, futólag monda D. hez. Jó, hogy közöttünk vagy, különben a közönség azt gondolná, hogy minden magyar literator döglük. Én még azon este hálásra *Tihonyba* kocsiztam, *Döbrentey* Grófjával más nap délre utánnam hajtott, s ebédelvén velünk, áltviteté magát a *Balatonon*, *Somogyon* által *Erdélybe* lévén utja. Ohajtnám, édes barátom, ne volna közöttünk személygyűlölet; s ha már szeretni nem, türni tudnánk egymást; s tartanók meg azt a töled szentül szabott törvényt, hogy az ügyet különözzük meg a személytől, s tudjunk ennek akkor is baráti lenni, mikor azt üldözzük. *Szemerétől* értem, hogy te *Muzárion* becséről akarsz bennünk tudósítani, s ebbéli értekezéssel engem is megtisztelni, óhajtvá várom javallatídat, melyek reméllem, utolsó levelemben jelentett kívánatomnak eleget fognak tenni. Éljen szerencsésen, édes barátom, tiéid között, ki naponként élsz barátid emlékezetökben.

Kázmér, jul. 28d. 1829.

Guzmicsnak, örök barátja Kazinczy,
szives tiszteletét.

Négy nappal ezelőtt *Füredről* irt leveledet, édes barátom, azon szobában veszem, hol 25 eszt. előtt feleségemnek házassági első jelentésemet tetém, és a hol ő asszonynya lett; s azon fatális executió alatt, melyre nem hittem, hogy valaha szükségem lesz. Itt, e szent helyen esküszöm, hogy én soha a sógorom ellen hamis lélekkel semmit nem követtem el, sőt tiszta vagyok Isten és saját lelkem előtt; de ő én erántam elejétől fogva máig egyéb volt, és ma is az, a ki eddig. Pró-kátori játék minden, kik azt tartják, hogy *hosti in hostem omnia licent*. Ma elvégezzük mostani ittlétünk foglalatosságit, de septemberben ismét összegyűlünk. Győztem ugyan a pörben, de ez a győzelem nem sokkal jobb, mint a gyenge megverettetés.

Ha te, édes barátom, *Füreden* csak örömet keressz, örvendek, hogy ott vagy, s sajnálnálak, ha a szükség kergetett volna oda, a mi

Szemerét és Vitkovicsot. Bölcs embernek mindig elég, ha neki az Istennek egészséget és pénzt, a mennyire szüksége van, adtak; *aequum animum sibi ipse parabit.* Képzelem, mely örömmel élél te ottan, a mi szeretetre oly igen méltó, s fenekig tiszta két barátunk társaságában. Ha pedig *Himfyt* is ott találtad, vagy meglátogathatád, úgy nem csak örvendek örömidnek, de irigylem is szerencsédet. Mely kedves nekem csak azzal is dicsekedhetnem, hogy azt a halhatatlan embert láthatám, mint hasonló lelkü testvérét *Károlyt*, és ennek szorosb barátit. Így már elmondhatom, hogy látván ezeket, *Faludyn*, *Ányoson*, és *Berzsenyin* kívül mind láttam, a kik pályánkon örök fényben ragyognak. Nem akadok fel rajta, hogy a mi *Szemerénk*, ha talán nem kerülgeté is, egy valakinek elhízott arczát látni, de annak láthatására nem igen tolakodott. Minek a hamis *lelküsködés?* minek ott szeretetet mutatni, a hol alkalmasint elhülénk egymás iránt, s szerethetjük-e, a kit lehetetlen becsülnünk? Javallod, hogy megkülömböztetem a személyt és ügyet, de valld meg egyszersmind, hogy vannak esetek, hol még haragudni is szabad, csak a harag igazságos legyen, és nemes. Azt a bolondot, a kinél a maga uri személye a *cél*, az ügy pedig csak *eszköz* a dicső célra, és a ki annak az ő főcéljának még az ügyet is kész feláldozni; azt a fényt és pénzt vadászót, a ki, hogy e kettőt elérje, gondolkozásáról is lemond, s azt szolgálja a mit gyűlöli, az ily alacsonyt lehetetlen szeretni, mert lehetetlen becsülni. Kilesi az ember mit akarnak, a kik neki valamit adhatnak, s úgy szól, hogy ezek szeretik, és hogy célját érje, összetapossa barátit. Erre csak szóval adhatok magyarázatot. — *Kövy* jul. 23d. megholt.

A *Muzáron* recenzióját, mely egy hozzá^d szóló levélben van feldolgozva, a mi *Szemerénk Pestre* visszatérvén, *Bártfaynál* fogja találni.

Olvastad-e a *Kis Gyula könyvét?* Én azt elég drágán megvevém. — Nem szeretném, ha azt én irtam volna. Az ember nem tudja, mi az, és mi akara lenni. Él szerencsésen, édes barátom, és szeress.

Balaton-Füred, jul. 30-án 1829.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Leverő volt nekünk, itt javuló barátidnak, az a levél, melyet 7-én eresztél hozzám. Téged a gondviselés kemény próbákon viszen által; de lelket is erőset adott azoknak kiálhatásokra. Ha példányul adott ő téged nekünk a művészségben, például fogja életedet hagyni

a maradéknak. Áldozatul a rénynek csak erőseket választhat, gyengéknek ostromoltatások czélt vesztett maradna. Ledül az áldozat, s ezren erősödnek utána a rény nehéz pályáján. Barátom! neked kemény, de dicső pálya jutott a halandók között.

Az azonban nem jól esik, hogy erőtelen beteg létedre sem szünnöl az irástól: türrünk kell, mit el nem fordíthatunk; de keresett dolgokkal bajt nevelni s nyujtani nem szabad; a megpihenés munkás embernek félig gyógyulás; hanemha te dolgozva pihensz. Miért nincsenek neked épen oly tehetős barátid, milyen jószívűek vannak?? De a rény kevésbé fényes ott, hol a bajok orvosolhatók. Hirdesd kérlek egyikét munkáidnak, ez szép ut léssen a vetélkedésre.

A *Muzáron* tárgyairól most semmit, mig veendem, mit neked szánál. *Szemere* igéri neked, hogy *D...yt* is megfogja jó szívével szelidíteni. Adja Isten, hogy egyik lehessünk. Itt mind *Vitkovics* mind *Szemere* napról napra javulnak. *Pali*, ki eddig nem vön tollat, most nőjének irogat minden elerőtlenedés nélkül. August. 12-kére várja ide a jó *Asszonyt*, hogy vele utazhasson haza. Itt maradok addig én is.

Isten segítse ügyedet, tekintse békével tünni tudó lelkedet; s adja meg erőddel függetlenségedet, hogy láthass még e földön derült napokat. Tisztelem nemes szívü házadat, csókolom *Izidórám*at.

Pannonhalmán, aug. 28-án 1829.

Kazinczyhoz Guzmics.

Füredi együtt létünkben, hol te, tisztelt barátom, mindennapi tárgya valál szives beszélgetéseinknek, mondá neked jó *Szemerénk*, hogy te engem egy irással készülsz meglepni; mely *Muzáron* közelebbi köteteit illetné. Ezt én *Füredről* s *Szemerétől* vevém, azon megkéreccsel a *Muzáron* kiadójától, hogy hozzá szívem szerint szólának. Nektek, s a közügynek mit tudnék én megtagadni? Hazánknak, s barátinknak élnünk int *Róma* bölcs szónokja, s parancsol a tartozás, s a jobb lélek sugallata.

A te iratod, tisztelt hazafi, különféle, itt s ott ellenkező ítéleteket ad fel, melyek *Muzáron*at magasztalják és alázzák, gáncsolják és igazolják; magad a magasztaló s igazoló részen állasz, s nem kételkedel, levelemben jelentett csekély véleményemnél fogva, hogy veled ott állok én is. Hogy iratainkat mennél többen ítélve olvassák, kívánunk kell, s rajta örvendnünk. Az irat adója magát, azonnal hogy közre bocsátá, a megítélésnek alája veté, s a hozott ítéletet sem va-

kon tisztelnie, sem joggal megvetnie, de figyelemmel hallgatnia, s vizsgálania illik. Az ítéletek egymást kergetik: te megítélted *Csokonayt*, s ez a te ítéleted ismét megítéltetett, s ez az ítéletet ítélő ítélet új ítéletet vonz magára. Így megyen ez vég nélkül, s még így megyen, tudjuk hogy élünk, s ébren vagyunk, s ha zavarban is, tisztulunk, haladunk.

A szép művészség ítélőiben legközönségesb vétek az *egyoldalúság*, a *félszegség*. Nem szólok azokról, kik nem annyira a műnek mint a személynek, kitől a mű származott, baráti vagy ellenségi: ezek a személyt, nem a művet ítélik, s ha ezt is, azonnal készen vannak vele, mihelyt tudva a művész előttök. Egyebünnen is származik félszegség, és pedig igen gyakran. Legtöbbször a tárgyat tekintik, és nem a tárgy előadását; a művet individualis izletökhöz, vig, komoly vagy éppen komor kedvökhöz, öntetszésökhöz szabják, mint lydiai köhöz, nem inkább a nagynak, jónak és szépnek közönséges fő ideájához; és nem inkább, — nem ugyan az egyes iskolai szigorú regulákhoz, — de mégis a közönséges, a művészség természetéhez elkerülhetetlenül szükséges, főtörvényekhez, melyeket a régiség, kezét fogva a természettel, megszentelt, melyek ellen nem *epos* az *epicon*, nem *drama* a *dramaticon*, bármi bájló formába legyen is öntve. Soknak megnyeré már kedvezését a munka egyedül azért, mert *vig* vagy *komoly*; *mindennapi* vagy *fenséges*; de hogy a *vig*, *komoly*, a *mindennapi*, a *fenséges*, mint adatott? megfelel-e az és ez közönséges ideájának? ezt csak kérdeni is kevesen tudják, még kevesebben megítélni. Így van a dolog a formákkal is, a mű mechanicájával: soknak elég, ha pityergő elegia, vagy fendurrogó hexameter, vagy echózó rimek csiklándozzák, bájolvják, vagy boszontják fülöket. Többször feledve van a műnek cél, idő, hely s egyéb körülmény arányossága; pedig tudjuk, mennyit teszen a magában csekély dolog is a maga helyén, idején, céljával egyezőleg; ellenben, mennyit vesz e nélkül a magában legszerencsésebb mű is. Az is nagy és közönséges *félszegség* ítélőinkben, hogy egyes ideákat, szavakat, szólásokat, képeket fognak fel a nélkül, hogy az egésznek lelkét felfogták volna, s azokat ehez mérve bírálják meg.

Nem az egyes ideák, szavak sat. szépek vagy rútak, hanem az egészben illés vagy nem illés teszi azokat ilyenekké, s az egésznek harmoniája vagy disharmoniája határozza el a művészi becset. Ezek mellett soha sem szabad a jó criticusnak figyelmét elvonni a literatúrának állapotjától: tudnia kell, s felvennie gondosan, hol áll az most? honnan indult ki; meddig jutott, merre s mi uton veszi menetét? Miben gazdag mi-

ben szegény, miben szükölködik mind eddig? Figyelemmel kell tartania a külföldi, különösen a szomszéd literatúrának állása pontját, emelkedésének eszközeit, akadályait; és mind ezekkel összevetni a bírálás alá vett művet, s ezek szerint határozni meg érdemét.

Ezek szerint akarnám én bírálva látni a magyar műveket, s különösen *Élet s Literatúrát*, mely most már *Muzárium* nevet visel homlokán; s mind azt a bírót leszállítva bírói székeről, s oda utasítva, hogy tanuljon elébb, a ki ezeknél fogva bírálni nem tud.

Ezeket vizsgálván, gyakorolni inkább, mint érezni kellene rettegünk a bírói pálczát. A sok ki érett, ki értetlen, ki szerény és igazságos, ki indulatos és igazságtalan criticus, épen ugy rontja a jó ízlést, mint a sok szakács az ételt. Szeretném, ha köztünk a jók törvényökké tennék: minden dolgozásnak criticát szerezni, s azt ezzel együtt adni; nem criticálni felszólítás nélkül, hanemha a felszólított criticus ocsárolja a jót, javálja a rosztat; az írónak magának nem védeni magát, hanem ügyét más criticusra bízni.

Szemere a *Muzárium* atyja és szerkesztője, a legbiztosabb utat választá, mikor a gondosan kiválasztot műveknek maga választ bírákat, ki, ismervén a magyar tanult s író közönséget, választásában nem könnyen hibázhat, s hogy nem kedvezőket keres, eléggé mutatja *Zrinyijének* csudálást, követést érdemlő criticája. Jó az is, hogy többeknek meghallgatja s beveszi véleményeiket, melyek ha gonoszok, annál kártékonyabbak, ha szájról szájra repkednek, de nyomtatva nincsenek, nincsenek okoknál fogva visszautasítva, ha jók, bizonyosan megérdemlik, hogy nyilvánosokká tétessenek.

Te, tisztelt férfit, azt kívánod tőlem, hogy állításaidat a többek között én is bírálnám meg; *Szemere* azt, hogy kifejtegetném, mint állanak folyóirásaink, a *Tud. Gyűjtemény*, a *Minerva*? Ezek iránt, mely irányra tartoznék lenni *Muzáriumnak*, s mely irányra van? Inkább tisztellek mindkettőtököt, semhogy kívánságtoknak engedni ne akarjak; ti lástátok, véleményem kimondásával mit nyertek, mit nyer literatúránk.

Te tudod, dicső férfit, tudják azok, kik mindkettőnket figyelemben tartanak, mennyire egyez kettőnknek vélekedése nemzeti literatúránk ügyében; hogy én téged itt mint mestert régtől tisztellek, s követni törekszem. De azért, sem ha egyezünk, az *igazság*; sem ha nem egyezünk, a *tisztelet*, sértve nem lehet, mihelyt az egyezés okos, a nem egyezés nemkülönbén okos, de szerény; sőt többeknek egyezésök szere az ügynek hitelt, a nem egyezés a személyeknek függetlenséget. Nekem kevés, igen kevés könyv tetszék még úgy, hogy egészen tetszett

volna. A ki egy egész könyvben, a ki több kötetből álló, különféle, többektől adott, s feldolgozott tárgy munkában mindent javul, mindent magasztal, vagy gondatlanul tett olvasását, ítélete csekélységét, vagy hízelékenységét árulja el.

A mi fiatal íróinkat illeti, ki ne örvendjen ezeknek? ki ne óhajtja, hogy az ősz bajnokoknak nyomdokokba lépve felebb haladjanak? hogy azoknak tetteikre fényesbekkel vessenek homályt? A ki veteránusaink közül ezeknek ragyogásokat kaján szemmel nézni, koszorujokat irigyelni tudná, az ugyan semmiképen el nem kerülné igazságos ítéletünket, hogy csak magát, soha nem a közjót, szerette, kereste; ki ezen alacsony lelkűségével legméltóbbá tenné magát arra, hogy neve soha a jók között ne említessék. De fiataljaink is legyenek szerények: soha ne feledjék azt az időt, melyben a legcsekélyebb áldozat is nagy volt, mely ha nem tétetik, ők így ragyogni nem fognak. Nincs rútabb az irigykedő atyánál, és hálátlan fiúnál. A megaggott író ne tolja az ifjuság nyakára tanultságát, de illik azt az ifjunak felkeresni, kívánni, elfogadni; az ilyen ifjut az öregnek ölelni, vele mindenét szívesen közleni, s reá hagyni, mit tartson meg abból, mit vessen el. Ez volt szava a régi bölcseségnek; ez legyen a mainak is; ez a természettől megszentelt örök rend, melyet csak elfogultak tapodnak. —

Ítéletem nekem, melyet hozzád irt levelemben röviden kimondék, *Muzárion* III. IV. kötete iránt, ez: Mennyire a III. félreccap céljától, annyira célját kimerítő a IV. — Mi célja a *Muzárionnak*, ezt címjéből, és az első köteteknek foglalatjokból kitalálni nem nehéz. Címje ezen gyűjteménynek elejétől *Élet s Literatúra*. Többen fenakadtak e czímen, mint nem eléggé világosan érthetőn (*Élet s Lit. II. K. 413. l.*) s az élet alatt *Biographiákat*; vártak de a megjelent, s megolvasott I. köt. láttatá, hogy az *Élet* az életben, különösen a tudományos életben előforduló dolgokat, levelezéseket, jeles gondolatokat, mondásokat, vetekedéseket jelent; a *Literatúra* ellenben jeles műveket, és criticát tárgyaz. Az új, görögös *Muzárion* rokon a *Literatúrával*, s az *Életet* kizárja, és azt az ideát adja, melyet a *Literatúrának* tulajdonítánk csak most. Ha a két első kötet foglalatját tekintem, azt kell hinnem, hogy *Muzárion* fentebb rendű, tanult, művelt olvasóknak vagy szánva, s különösen a szép művészség barátinak. Ennélfogva itélvén a III. kötetet, meg kell valanom, hogy *Vilmának* meséi, s Gr. *Mailáth* regéi, tündéres románjai, nem a *Muzárionba* valók, bármilyen legyen is különben becsök. Az első alacsonyabbak, semhogy fentebb rendű, tanult, művelt olvasókat mulassanak; az utolsók hihetlenségök miatt sem az életből merítve nin-

csenek, sem arra nem munkálnak, sem a mai gondolkozásmóddal meg nem férnek. De az elsőkre nézve, kik az efféléket nem ok nélkül fonóházakba utasítják, megengesztelheti *Szemere* iránt a lelkes asszony boldogult árnyéka, s az a gyönyörű *Sonett*, mely oly szépen s méltán áll bájviolája mellett, mint a két szerző, nő és férj állanak. Az utolsóknak hihetlenségeköt feledtesse velünk az a ritka ecset, az a kellemetes, gondos előadás, az a vidám elevenségű festés, melylyel hazánknak egy munkás *Grófja* kívánta honi literatúránkat ritka példával emelni; kiről hozott ítéletedet, hogy ő a mi leglelkesebb regélőnk, enyémnek is vallom. Ne nézzük mindig a dolgot, sőt a dolgot soha se nézzük egyedül; az előadás adja meg a művésznak becsét. Nevetséges a *Béka-egérharcz*, de a ki ezt jól festi, nem kisebb művészi becse azénál, ki az *Ilion* falai alatt küzdő Isten embereket festé.

Az a végtelen *Variatio*, az a **Példa**, melyet hozzád irt levelemben én is *rettenetesnek* neveztem, s csinálójától még a józan ész is megtagadtam, tudtomra, még senki javallatát sem nyerte meg. Te nekem azt írad, hogy nem azért van minden irva, hogy olvassuk. Értlek én téged: láttatni akarátok magyar nyelvünk ezer és ismét ezer és háromszáz ötvenötszöri fordulhatóságát ugyanazon egy feladásban; s lecsapni a német *Jenisch* gögjét, ki azt hiteté el magágával, s azt akará másokkal is elhítenni, hogy már elég, sőt hasonlíthatatlan fordulásu a német nyelv, ha azt az egy feladást négyszer engedé, minden hozzátétel s erőszak nélkül adatni. De most már azt kérdezem tőled, azt *Szemerétől*, azt *Szemerének* ezt is javaló barátitól, ha a gög lerántására, nyelvünk engedékenysége kimutatására, szükséges, érdemes volt-e a négyszer variált feladáson 2355-ször tesztíteni az elmét, koptatni a tollat, koptatni a vasbetűket, erőltetni a Corrector szemét, vesztegetni legalább is 500-szor a 63 lapnyi papirost, s a kétkedő olvasót fárasztani, hogy lássa, ha ugyancsak vagy-on-e a feladás hozzátétel, erőszak, ismétlés nélkül annyiszor változtatva? Mit itélnétek arról a fejedelemről, ki négy ellenséges katona ellen 2355 fegyveres embert állítana ki? Nevetnétek valóban velünk és a szolgálkával együtt, vagy boszonzkodnátok. A felesleg nagy erő maga magát nyomja le. Ha *Szemere* a feladást ötször adja, eleget tön barátnak, nem barátnak s czélt ér; ha nyolczszor, sokat ad, s a gög le van tiporva. — Azt mondá nekem *Szemere*, azt írod te, hogy ez a két utolsó kötet több vevőt találá, mint a két első. Hiszem, s örülök rajta. De én ezt a szerencsét a két első elhíresedett érdemének tulajdonítom. Majd ha az V-dik is oly nagy, vagy még nagyobb, szerencsáját teszi, hinni fogom,

hogy a III. és IV-dik is kedvezésben vannak; de soha sem azt, hogy a III. nyere különösen köz kedvezést, a IV-diknek fogom én ezt a szerencsét tulajdonítani, melyre ideje már általtérnem, mint olyanra, mely engem, és sok másokat csudálásra, örömré ragadt.

Egész élet, a nemes munkásságnak, küzdésnek pályája, nyilik itt meg előttünk. Itt látjuk, s a hazafiúság örömhevétől részegedve szemléljük, csudáljuk, mint fejlenek itt ki az erők; mint állanak a legjobbaknak műveik, ítéleteik egymásnak ellenében, ezek is, azok is bizakodva a nemzet javolatát, a diadalmi koszorút elnyerhetni. Boldog nemzet, melynek választott fiai ily bizalommal lépnek fel anyai színe előtt! *Szalay Benjamin*, s a mindig kedves vig *szeszletű Kisfaludy*, áll a sorompón, nevetséges hőisével, *Fercsivel*; kedvre gyujtva a nézőt tovább nézni, s beereszkedni a vívás teljes közepébe. Következik a kőtábla, magasra függesztve, tele írva a nemes küzdés törvényeivel, melyeket az ingerlő és ingerlett hőseknek tisztelniük illik; melyeknél fogva a gyávább néző is könnyen átláthassa, ki nagy a küzdésben ki alacsony.

S ime két hős, a nemzet tiszteltjei, *Kazinczy* és *Kölcsey*, egymásra nem irigyek, sőt viszont barátságokban kevélyek is, lépnek ki nemesen vivni meg. A bíró elfátyolozva a bekötött szemű *Themiszként*, mind kettejét, bár külön tekintetekből, koszorúra ítéli méltónak. De a mi ezt követi, fájdalommal tölti be a résztvevő nézőt, kedvetlen scénára emlékezteti őt vissza, a még kedvetlenebb jelenet. *Achilt* és *Agamemmont* látsz itt egymás ellen indulatoskodva szikrázni, a közügynek tetemes kárával. Vajha ez legyen a régi boszunak végső kiöntése! s a haza esdeklő geniusza békéltesse valahára össze az egyformán dicső, egy mértékben nagy, tisztelt hőseket. — *Bajza*, a fiatal hős röviden, világosan, s igazán adja elé a kis epigrammának születését, nevedését, csinosodását hazánkban, következéseül azon theorianak, melyet egyebütt adott, s *Kazinczynak* nyújtja a koszorút. *Kazinczy* ellenben szoros igazsággal ítél meg egy ifjantan elhalt bajnokot, ki, ha más körülmények között tovább él, szép győzelmeket fog talán arathatni. — Egy bajnok érkezik új czímmel, ki eddig nemesen futotta pályáját, most rostával jelen meg, bírói tisztjét akarván jelenteni. Ez, a neki tulajdon húmorral, sok igazságot csipős kacajjal mond, melyekre most a vívó, majd a néző sereg vonja félre száját. Ezzel végződik az első scéna.

A második scénát egy parányi levél, mely előbbi küzdésre emlékeztet, nyitja meg. S ime egy új hős, dicső fegyverrel, dicső tollal, bizo-

dalommal ügyéhez, bizodalommal magához, bizodalommal a közönséghez, lép a dicspályára. Vele négyen vivnak meg, kik között a sok koszorus *Kazinczy* dicsön rekeszti a viadalt. A rettenthetetlen hős a nélkül, hogy magát meggyőzőttnek lenni higyje, hátrálép, dicsőségét a viadalban inkább, mint győzödelemben találván; s a kit ellenei meg nem győztenek, maga győzte magát meg. Ez a győzelem szebb ugyan a világ minden hadán vett győzödelemnél; de mi mindnyájan sajnál-nánk, ha egy ily nemes szerénységű férfiú úgy lépett volna le a pályá-ról, hogy soha arra fel ne lépjen: az igazság s tudomány országában az ilyen visszalépés káros, hol, ha szép győzni, nem szégyen meggyőzetni is: itt is ott is a közügy boldogul. — Ez a gyönyörű, valamint hason-líthatatlan viadal valamint kezdé, ugy rekeszti is a scénát, s kár lett volna itt többet mutatni.

A harmadik scénát *Kazinczy* foglalja el, kedvenczével, *Róma* író-jával, *Szallusztal*, kit töle nyelvünkön oly esenyen várunk. Azt vél-néd, maga *Szalluszt* beszél magáról, annyira ben van ezen beszédben a Szalluszi szellem és szín. Itt látod *Róma* három nagy íróját *Cicerót*, *Tacituszt*, és *Szallusztot* szemközt állítva, ugy festve, a hogy író festve még kevés volt; vonz a tárgy, ragad a tárgyat festőnek csuda ecsete.

A negyedik scéna régibb s ujabb nyelvbajnokok nemes verse-nyeiket mutatja fel. Mulató és oktató scéna. Az ötödikben ragyog egy költemény, *Sámuel*, a *szent Hajdan Gyöngyeiből*, melyeket nagymél-tóságú felső öri *P y r k e r L á s z l ó* Patriarcha és egri *Érsek* ő excel-lentiája ira, a neki tulajdon ritka költői szellemmel, s ezt itt, a Gyön-gyökbe forrón szeretett, *Kazinczy* adja poetai prózában magyarul, azon könnyűséggel, mely fordításait bélyegzi, nemcsak a dolgot adni, de az írónak sajátságait is remekül általhozni. S ez a classicus fordítónak érdeme; s csak ekkor mondhatjuk, hogy az író is így irt volna ma-gyarul, ha magyarul ir. —

A hatodik scéna apróbb, hason tárgyú s szellemű versezeteket mutat: *Zrinyit*, a hőst, *Zrinyi Miklóstól*; *Keményt*, *Gyöngyösitől*; *Árpá-dot*, *Rádaytól*; *Zalánt*, *Vörösmartytól*. Mindegyik magán hordozza korá-nak színét, és a költő sajátságait. Az efféle példákából láthatni, meny-nyit haladott nyelvünk, s literatúránk, s elgondolhatjuk, mennyit fog ezentul haladhatni.

A hetedik egy borzasztó regét nyújt: „*A fal közé zárt*“ levelek-ben, a XVII század közepéből *Gr. Mailáth Jánostól*. Ezt követik a nyolczadikban: egy bevezetés a japáni történethez, s ez, és maga a törté-net között, *Kovácsóczynak* egy szerelmes dala; s most a japáni törté-

netecske maga, *Kazinczytól*, alkalmas leczkéül a féltékenyeknek, melyhez hasonlók már a III. kötetben adattak. Ugyanazon történet balladában, rímes jambusokban, s ugyan az *Kazinczytól* a próza nyelvén. Végre *Gibárt* és *Irma* nevek alatt ugyanazon tárgy románcra, ugyan *Kazinczytól*, trochaeusokban. Az egy tárgynak ennyi alaku változásai mind nyelvünk könnyű fordulásait, mind a két írónak erejét, nyilván mutatják, mind pedig példányul szolgálnak, és serkentésül ifjainknak.

Függelékül lep itt meg bennünk *Harváth Istvánnak*, példátlan olvasottságu, majdnem hihetetlen combinatiójú írónknak mélységes értekezése a *K a j á n* szóról, elkészítésül ez is, mind több más, azon várva-várt nagy munkának fogadásához, könnyebb értéséhez, s hitelességéhez, melyet ez a fáradhatlan férfiú nemzetünk eredetéről fog a világ ítélete alá bocsátani. Valóban a *Muzáriónnak* ez a kötete *literatúránk* disze, kevélysége. —

Mit te, barátom, *Szontagh* társunknak feleletül a nyelv dolgában mondasz, oly nyilván értelmű, oly teljes igazságú, hogy semmit sem kételkedem *Kisünkkel* azt mindenek felett javalni; s szeretném tudni, mi lehetne abban, a mit senki sem hiszen? Ez a tárgy már annyira ki van, s különösen általad, fejtve, felvilágosítva, hogy a pusztá ellen s hatalom mondások: nem jó; nem szabad; vész a nyelv tisztasága sat. figyelmet sem érdemelnek. Miért nem tekintünk jobban a minden literatúrának történetébe? Vagy csak a szomszéd literatúráéba is? Miért nem vetjük ennek a két utolsó, s a két felsőbb században adott műveit össze, hogy látnók, mint szeplősödött, mint romlott az a nyelv, mely épen azon az uton, a melyen most a mienk halad, jutott a tökéletnek azon polczára, a melyen kevés állott még? Vagy azt gondoljuk-e, hogy a *Hellének* gyönyörű nyelve, s ennek a gyönyörű nyelvnek a maga nemében egyetlen literatúrája, a minden későbbi literatúrának anyja, a teremés óta volt olyan, a milyennek látjuk tökélete főpontján? vagy magából, egyedül magából, minden külforrások, idegen segédszerek nélkül fejlett ki, s nyert halhatatlanságot? Csak a vak hiheti ezt, kinek a hellén nemzet előtt nem világított nap. Kiüríté ez a munkás nemzet kelet minden tárait, s az elrablott gyöngyöket kéje szerint úgy füzte magára, hogy idő lefolytával egészen honosiaknak látszanának. Hát *Róma* nyelvére, literatúrájára mi vont fényt? Foszszuk meg ezt *Hellasz* gyöngyeitől, s úgy fog pusztán állani, mint álla vadságának korában. — Ki kívánjon minden írónak, minden írásnak egy tollat, egy arcot, egy színt, egy ízlést? Melyik literatúra nyujt erre az egyformaságra példát? Nincsenek-e a világ minden íróinak külön sajátságaik, s a ki-

nek nincsenek, több-e az mázolónál, majomnál? S szép, kedves volna-e ez az egyformaság? Az egész természet ellene kiált. — Jó eredeti magyar munkákat csak az a kor várhat, melyben a nyelv kifejtve, magát kiforrva, egyes próbák által kiművelve, akármi ideáknak, tárgyaknak, érzéseknek szép, teljes benyomásokra készen áll, melyben nem merész kapkodások adják a tollat kezünkbe, nem ide-oda hanyatló lélek vezeti azt; hanem a szünteleni studium készít írókat; magába szállott lélek, és egy tisztán feltűnt nemzeti *Geniusz* vezérli őket. — De hagyd, tegyek én is vallást. Az a sok idegen máz a magyar arczon nekem sem tetszik, nem tetszhetik, pedig nem egy magyar író mutathatnék, a ki minden kímélés, megválasztás nélkül, tiszta hellén, hellén-német, német-francia, olasz-angol színeket úgy zagyvál össze, s mázol magyar munkájára, hogy az alakot egészen nevetségessé teszi. Te valál az, ki majd mindent a maga helyén tudál alkalmaztatni: nálad másként beszél a *magyar*, a *francia*, a *német*, az *angol*; más és más színben vannak fordítva *Osszián*, *Gessner* sat. kinek kinek híven tudád megtartani saját characterét, és írói színét. Többen neheztelve vevék, és kisebb nagyobb kíméléssel fakadának ki, hogy eként rontod a nyelvet, s gonosz példát adsz a fiatalságnak. Követőd a keserű vádokat azzal gondolák legsikeresebben megboszulhatni, ha feddett, kigunyolt helyeidet minél gyakrabban, s szembetűnőleg halmozzák össze, és még máshelyt kerestekkel is szaporitják az új színeket. S íme ez tevő őket igazán nevetségessé még azok előtt is, kik a helyén s csinján álló idegen színeket becsülni tudták; ők akár magok beszéljenek, akár mást, magyart vagy idegent, beszéltesenek minden megválasztás nélkül aggatják az *idegen mismást* munkájokra. Innen a bemázolt vár, a képtelen zavar. A minden literatúrának tanulása, a mindennek vak majmolása teszi azt, hogy mostani literatúránk zavarának látszik. De én is jobbnak látom azt, mintha egy mozdulatlan szegénységében állana. Azonban mivel erről a tárgyról magam is különösen s bővebben akarok szólni, kimutatván a tévedés okát, s az utat, melyen visszaléphessünk, hogy nagyobb erővel, s biztosabban haladjunk: itt többet nem mondok. Valahol helye mindennek van, de nem mindennek mindenütt.

Hogy *Cicero* többnek tetszik mint *Szalluszt*, nem csudálhatjuk: *Cicero* bőségben áradoz, könnyű, világos, folyó; a dologban helyhez inkább az erőt, mint a beszédben; úgy ír, a mint szólana, s mint akarná hogy mások is szóljanak. Bö periodusokkal rakott beszéde, ritkán engedi őt sententiosusnak lenni. *Szalluszt* minden erőt a beszédből

függeszt fel; nem ismert saját szépségeket hinteget; úgy ír, a hogy nem beszélt, s a hogy nem akarhatja, hogy mások beszéljenek. Rövid, csak igen ritka periodusai beszédében egymást érik, meglepve szüntelen az olvasót, a legválogatottab mély értelmű sententiák. *Szalluszt* az a római prozaisták között, mi *Horác* a költők között.

Kinek a kevés szavu, mély értelmű, magas szellemű sententiosus *Horác* kevesbé tetszik mint az áradozó, könnyelműleg szökdelő, indulatokban merengő *Ovid*, annak *Cicero* fog *Szalluszt* felett tetszeni. Ne feledjük hogy iskolánkban a *pater eloquentiae romanae*, *Cicero* iránt majdnem isteni tisztelettel töltenék el; *Szalluszt*ról vagy semmit sem hallánk, vagy kevés jót. Az a hiszem, hogy csak az ír jól deakul, a ki *ciceroniane* ír, korán elfoglalá itéletünket. De azt nem tudom nem csudálni, *Tacitusz* barátja mint lehet barátja inkább *Cicerónak* mint *Szallusznak*. —

Csokonay imádójának körömben én senkit sem ismerek. Egygyel valék, a ki őt első költőnek hitte; de ez nem e földön született. Az ő izlése nekem nem izlésem. „*Földiekkel játszóját*“ szeretem komor kedvemben én is énekelgetni, de ódának, a szó művészi értelmében, soha sem tartám, s nem tarthatom, míg azt szabad, kell hinnem, hogy *Horác* és *Berzsenyi* ódákat irtak. Azt azonban nem javalhatom, hogy valaki költőményeit kijavítgatva adja; baráti ezt a merőnek rossz neven fognák venni; a merőnek baráti pedig azt fognák ohajtani, hogy idegen mű javítgatása helyett maga adna jobbakat. Maradjon kiki az, a mi volt, s maga ép sajátóságában állja ki a minden kornak itéletét. —

Szemere kérdésére talán maga *Szemere* tudna legjobb feleletet adni. Ő mind a *Tud. Gyűjteményt*, mind a *Minervát*, nem ismeri kevésbé, mint akárki más; *Muzáronját* pedig senki sem úgy, mint ő. A *Tud. Gyűjtemény*, mindenes gyűjtemény, kiterjeszkedik a tudomány és mesterség minden ágára, minden ember talál benne, a mit maga hasznára fordíthasson; de fordításokat, idegen elme szüleményeket fel nem veszen. Ennek célja azért a nemzetnek minden tárgyú, s águ művelése; a szorgalomnak, tanultságnak, szép és hasznos mesterségeknek, a földművelésnek előmozdítása, közvetlenül magából a nemzet kebeléből, a magyar elmék tanulmányaikból, szerzéseikből. Hason célzású a *Minerva*, csak hogy ebben kevesebb gond fordítatik az élet hasznaira, mint az elme és szív művelésére, s fordítások is felvétetnek. A *Muzáron* a szép művészeteknek látszik egyedül szentelve lenni. Eddig azonban csak a szép irodalom volt foglalatja; ohajtnám, hogy a muzsikára, a képrajzolásra, íráson faragásra is terjesztené figyelmét,

mely mesterségek már hazánkban is kezdenek gyakoroltatni s honosítatni. —

Pannonhalmán, sept. 1. 1829.

Kazinczynak Guzmics.

Engem *Füredre* nem az a végső szükség kergete, mely *Szemerét* és *Vitkovicsot*; bajom alább áll, de annyira mégis, hogy, ha idő közben nem oszlatom, munkásságomat ott ott megakasztja, kedvemet szegi, s ha így marad, rémuléssel tölt el, hogy erőt veszen lelkemen; s én gondos, talán kelleténél gondosb vagyok, a rosztat megelőzni. Fellette megörvendeztetett hozzám utasított iratod a *Muzárion* ügyében. Ezt már *Füreden* vártuk, s megkaptuk volna még ott létemben, ha egy tanító társam, kinek talán szükségesb volt a cura, mint nekem, az alkalmatossággal előbb nem érkezik, mint rendelém, melyen haza kelle jönnöm. De *Szemere* elég szorgos volt azt csakhamar utánam küldeni. Most már ennek átvizsgálásán gyakorlom új erőmet, s örömmel tapasztalom, hogy a dolog megyen, s vigan megyen; annál vigabban pedig, hogy veled gondolkozom, mely egész társalkodássá válik. Hogy veled mindenben egy vélekedésen legyek, ezt te, lelkes férfi nem kívánod; hogy a fő ideákban egyezem, előre felteheted.

Cicero barátjait, mint *Szalluszt* becsmérloít, nevetem, ők nem tudják, miben áll az irói érdem. Elöttem irói érdeme *Tacitusznak* is nagyobb mint *Ciceronak*, de olvasása fáraszt, mikor *Szalluszté* ragad; *Cicerónak* bősége unaszt. De azt csudálom, mint lehet *Tacitusz* barátja, inkább barátja *Ciceronak*, mint *Szallusznak*. A többit majd elmondom.

Állapotod, édes barátom, szüntelen aggódásban tart engemet; s azért minél több tudósítást óhajtok tőled. *Szemere* s *Vitkovics* hogy létek reszkedtet: mind a kettő szép szívvel bíró; s mikor az első munkás lelkével, ritka gondolkozásával, meglepő s győző ítéletével, gyengéd érzéseivel emel bennünket; akkor a másik vidám kedvével, dévaj leleményeivel az élet vig körébe vonz le. Mennyi veszteségünk lenne e két férfinak enyészteben! Minket most is a bizonytalanság szenvedt. Aug. 16-án volt nálunk *Vagner* az új Prépost. Szép lelkűnyájás képű s kedvű férfiú. Isten tartsa fen kedvetlen gondjaid között lelked nagyságát.

Széphalom, aug. 17-én 1829.

Guzmicsnak Kazinczy
baráti tiszteletét.

Illik a te gondolkozásodhoz, a te érzéseidhez, a te barátságodhoz, nemes lelkű férfi, oly melegen venni részt az engem érő csapásokban, mint utolsó leveled bizonyítja; s ámbár akarnám, hogy a jók fájdalom érzései nélkül gondolkozzanak rólam, örvendek mégis, hogy együtt szenveded velem szenvedésimet. Azok valóban nagyok. A sorsnak meg kellett voln erántam már 1801-ben enyhülni, s ime mindig csapkod. Ha csak magam szenvedném verdesésit, nem panaszkodnám; de vedd feleségemet, vedd hét gyermekemet, kiknek sem azt a nevelést nem adhatom, a mit adtam volna, ha ezek nem érének vala, sem azon örömöket, melyekre számot tarthatnának. — De engedd, hogy elforduljak sebeim látásától. Azokat felednünk kell, mikor lehet.

Sept. 17-én 1829. Eddig irtam volt ma egy holnapja válaszomat hozzád édes barátom, s a sok baj félre tétetét azt velem, s nem engedé, hogy máig elővegyem. Hideglelős feleségem, *Emil* pedig és *Antonín* legidősebb két fiaim, nem csak hideglelősek, hanem inhideg betegek. Én és anyjok ismét kigyógyulánk, de a két fiu még mindig olyanok, mint a légy ősz felé. Betegek csaknem minden cselédim is, így feleségemnek, ki külső s belső gazdaságomat maga viszi, (mert engem elfoglal a per és a creditoraim zaklatása, s a literárius dolgozás, melyet most haszonra is akarok üzni) annál több a baja.

Az egri *Érsek* a salzburgi fürdőkből *Gasteinből* küldé vissza még júliusban a *Szent Hajdan Gyöngyeinek* fordítását, öt lapnyi igazításokkal. Én a nyalábot sept. 4-én vettem, minden erőmet és időmet, a mit hidegleléseim el nem raboltak, a munka kisimitására fordítottam. Ime tizenhárom nap alatt leirtam 203 lapot, s már csak a *Makkabék* vannak hátra. Azok is le vannak fordítva, de le kell tisztáznom, s akkor általkülöm az *Érseknek* még egyszer, hogy tekintse végig, s küldöm a nyomtatóba. A költséget hozzá az *Érsek* adja 500 példányra; s ezt a nélkül, hogy én kértem volna, s nekem hagyja az exemplárokat. Én százat az *Érseknek* küldök, s azon leszek, hogy barátim 300-nak eladását magokra vállalják. Előtted nincs titkom: megakarom kérni *Villax Ferd.* urat, mint azon szerzet, nem tudom mely nevü, fejét, melynek az *Érsek* is tagja volt, hogy ötven példányt vegyen meg; tő-

le illő lesz azt ajándékban osztogatni el lelkesebb vendégeinek. Ugyanezért kérlek, taníts meg első leveledben, mi a Cziszerterczták magyar országi fejének a titulusa? Eszes embernek a czím csak hang; de az eszes ember is kénytelen hozzá szabni magát, a mit a rend kíván. — Téged arra kérlek, hogy ezen egész tárgyat hallgasd el, és vedd a barátság rózsája alatt mondottnak.

Tegnapelőtt, kedden, feleségem utánam jöve a tőlem három fertálynyira lakó *Komáromy Nánihoz*. Septembernek 14-én *Abaujnak* restauratiója vala, s testvér bátyja, *Abaujnak* subst. Viczeispánja, s ennek igen tiszteletes hitvese, bemenének *Kassára*, s a beteg *Nánit* két frajczimer, és egy élteske asszonycseléd gondjaira hagyák. Az én nagyanyám ezen familia tagja volt, s én velek testvéri barátságban élek, *Náni* pedig nekem sokat is köszön, mint én neki. A feleségem testvére megérkezett *Krassó vármegyéből* a *kázméri* executióra, mely holnap kezdődik megint, s ezt itt nem hagyhatánk a háznál; nekem, vagy feleségemnek itt kelle maradni. E szerint vasárnap 13-án feleségem és én átmenénk az öt hét óta fekvő beteghez; feleségem a testvére miatt haza jött, én pedig ott maradtam keddig. Képzeld édes barátom, mely jól esett nekem azt bizonyítani egy beteg barátnémnak, hogy én róla gondoskodtam, s bátyja s ángya távollétét kipótolni, mihelyt betegségem tágult, és a meddig az executio közelítése engedé, kész voltam. A szegény beteg azon nap olta érze könnyebbülést, bizonyosan nem én miattam és feleségem miatt; de az oly történeteket az ember hajlandó egy részben annak is tulajdonítani, a mit szeret. Azalatt bátyja, a diétai híres követ, első Viczeispánnak választatott meg, s a hír a betegre jóltevőleg hatott. Midőn feleségem kedden értem jött, mondja, hogy egy akkor nap érkezett levelemben, *Fáy András* jelenti egy pesti barátom megholtát. — *Szemere?* kérdém elijedve. — Nem. — Barátom, oly igazságtalan valék, hogy hallván *nem Szemere*, mindent csendesen értettem. Végre kimondá. De midőn kimondá, összeszorula szívem, s nem tudék szólani. Ez az igen dэрék, ez a tiszta lelkű, ez az ügyünket oly szentül szerető ember is oda van tehát, és oly korán. 1778. aug. 26-án született. Ma irok *Kulcsárnénak*, s kihirdetem, hogy minden munkáját összegyűjtöm, s kiadom. Becsületos ember örömét leli abban, ha megholt barátja sírjára virágot vethet.

Fáy írja, hogy *Szemerém* ismét roszul van, s *Helmecezy* ír meg feleségének a *Vitkovics* halálát, hogy *Pali* meg ne ütközzék a híren, s egészsége succussiót ne szenvedjen. — Barátom, mely szép-lelkű ember hal ki, ha *Szemere* hal ki, s mit veszünk, ha nem dol-

gozhatik! — Be szerencsés ő, hogy ezt a derék asszonyt elvevé. Mit tenne most, ha feleségtelen volna, mit, ha valamely fiatal leányt vett volna el.

Sietnem kell bevégezni leveletemet, mert az executióra tartozó írásokkal még kész nem vagyok egészen. Élj szerencsésen, édes barátom, és maradj nekem az, a mi vagy. Szeretném tudni miben nem vagy az én értelmemen, nem mintha nem türném, hogy más nem úgy gondolkozik mint én — hanem mivel a te gondolkozásodat ott is tisztetem, a hol nem javalhatom. Jó az, hogy nem mind gondolkozunk egyformán. Kérlek tudasd, azt velem.

Sept. 17-én délben. Képzeld egy szerencsétlenségemet. — *Aurórában* vagy *Urániában* megjelenne egy francia izlésű epigrammám.

Poeta vagy, s historicus

Mi vagy nagyobb, biz én nem értem, sat.

s valamely rossz ember elhíttetni igyekezett Gróf *Teleky Józsefet* és *Dezsöffy*t, hogy rájok van a czélzás, mert egyik sora ez:

Illustritásod meg nem sértém.

Teleky soha nem írta verset, *Dezsöffy* soha nem történelmet, s az epigrammát 20 esztendő előtt írtam. Lehete-e tehát czélzás? — *Telekynek* ma írok: *D* . . . nek nem írok.

Pannonhalmán, octob. 7-én 1829.

Kazinczynak Guzmics
idvezlését.

Vitkovicsunk halála engem is megrezentett, bátor hihetőleg volt előre látva. Benne mi minnyájan sokat veszünk, pesti társaink legtöbbet. *Szemere* miatt rettegek, könnyen érdekelhető ő, érzékeny, és itt félénk. Megküldém neki a *Muzáron* ügyében hozzám intézett iratodat, késérve enjegyzeteimmel. Én a tündéres meséknek s annak az irtóztató *Példának*, mint már írtam, barátja lenni nem tudok, egyebekben tökéletesen egy értelemben vagyok veled. Én a te derék iratodon, és a *Muzáron* két kötetén úgy mentem által, hogy majd mindenhez szólhatnék valamit, s pedig, amint *Szemere* kíváná, szívem szerint.

Igen örvendek, hogy a „*Hajdankor Gyöngyeit*“ te fordítottad; s tisztelettel érzem magamat azon nagy férfú eránt eltelve, ki a nyom-

tatás költségeit önkényt vállalá fel. Semmit sem kétkedem, hogy barátid annyit, mennyit kívánsz, el foggnak szélleszteni. Hozzám bizvást küldhetsz 30 példányt, ennyit elvállalok; ha megszorúlsz, többet is küldhetsz; a mit magam helyben elnem adhatok, szét küldöm városainkba.

Villaxnak canonicus titulusa *Fő tisztelendő*. Jól fogsz cselekedni, ha a boritékot latánul küldöd, s irod: Reverendissimo ac Amplissimo (ez vagyon schematismusokban is) belől pedig nagyságolod a szerint, a mit pesti tisztelkedésünk alkalmával mondogatni szoktad: *honore nunquam peccatur*.

Mosolygám új szerencsétlenségedet, mely előttem már régen tudva, sőt már feledve is volt; s azt gondolám, bár e volna minden szerencsétlenség! D . . . fy panaszkodva, s kérdezőleg, találgatólag, írta ezt meg nekem. Én válaszomban lehetetlennek állítám lenni, említvén azokat, miket te hozzám ő felőle magasztalólag írtál. Sajnálhatni, hogy a nagy férfiak elég gyengék hasonló gyanúnak helyt engedni. Eszembe jut itt *Kisfaludy Károl* hasonló panasza *Uránia* ellen. Egy költött levél circulált *Pesten*, mely azt hirdeté, hogy *Szeder* és *Beimel Aurórá*t megrontani szándékoznak. „Bár megronthatnák, mondám az előttem panaszlónak, literatúránk sokat fogna nyerni, habármi jónál is jobbat mutathatna; de még a költött czél megközelítve sincs!” *Szederben* ily alacsony aemulátiót senki fel ne tegyen.

Szemerének, mivel tölem is akart valamit a *Muzáron* jövő kötetében, ajánlám *Urániából Etelkát Kölcsey* crisisével, *Sonettet*et a tieddel, mely utolsót ha felveendi, újra dolgozom javallatod szerint. Élj szerencsésen a tieddel!

Széphalom, octob. 27-én 1829.

Guzmicsnak Kazinczy.

Íme édes barátom, beléptem életem 71-dik esztendejébe. Tekints vissza velem elmúlt napjaimra, s kérdd mint javítottam sorsomon, hogy gyermekeim úgy örvendhessenek állapotjoknak, melyben őket én hagyom, mint én annak, a melyben őseim igyekezeteik után én maradtam. Nem csak nem neveltem, a mit nekem ők hagytanak, hanem azt is megfogyasztottam, a míg a feleségem örökét kerestem, bírám előtt istentelen testvére ellen, eladtam, elköltöttem minden vesztegetés nélkül a magamét. Borzadok attól, hogy ily éltes vagyok, s sok esztendőket

többé magamnak nem ígérhetek. — De árváimra gondja lesz Istennek, s ő támaszt barátokat, pártfogókat nekik.

Ez az october nekem ezen gondokon kívül is, gyilkoló holnapom volt. Azon ponton állék, hogy feleségemet, életem boldogítóját, elvesztem. Octob. 7-én, 8-án, 9-én ágya körül állék, tartottam jobbját, s úgy vártam minden perczben, hogy még egyszer vesz lélegzetet, s hátra dől, és elalszik örökre. — Barátom az ily scénákat nem beszéd-ből, nem olvasásból, hanem tapasztalás után kell ismerni. Ez az egyedül irtóztató a természetben. — Orvosa nem hitte, hogy meg lássa többé. — A nyavalya német neve Gedärm-Entzündung. — Életben maradt, de oly gyenge, hogy még retteghetek elvesztéseért, retteghetek attól is, hogy nyavalyája sokáig fog tartani. — Nem vagyok én annyira elkényesztetve, hogy a magam bajomat tekintsem a mindenekénél nagyobb-nak, s felejtsem a jót, melyet nekem az isteni gondviselés adott: de szeretném mégis tudni, hol az, a ki ily elakadásba jutott mint én?

A *Szent Hajdan Gyöngyeit* holnap küldöm a Patriarcha Érseknek. September és octóberben azon dolgoztam, s azért is, hogy felejtsem az engem öldöklő bajokat. — Most majd a *Mailáth* Regéin futok végig, melyeket még 1825. fordítottam, s azt is küldöm nyomtatás alá. Én a *Mailáth* teremő lelke könnyűségét, simaságát és azt a nagy világ tónusát, melyet ő bele vive dolgozásaiába, nagyon tisztelen, csudálom, irigylem.

Szemere megszólított, hogy sürgetném én is nálad a feleletet arra, a mit én mondek a *Muzárlion* felől, s kérlek édes barátom, teljesítsed, a mit *Szemere* vár. Azt ő nekem szándékozik ált küldeni, hogy, ismét ha lesz reá mit mondanom, elmondhassam. — Némely barátink nem türik az ellenmondást és a pert, s azt garázdaságnak s egyébnek nevezgetik. Mit mondanak hát arra, hogy *Dietáinkon* s a vármegyék gyűlésein néha zajongva is mennek a tanácskozások. Nekem még az is rossz néven véte-tik, a mit *Csokonay* felől a *Muzárlionban* mondtam. És bár megszólítana, a kinek ellenem panasza van, míg most mentségemet nem hallva kárhoztatnak. Ez a szerencsétlenség ér engem azzal a férfival is, a kit én oly forró szívvvel szerettem és szeretek, a ki nekem kevélységem volt, és örök kevélységem marad — Gr. *Dezsöffy Józseffel*. Elnyel a szégyen, mikor azt látom, hogy annyi megtisztelő barátság, annyi jó-tétel, annyi felsegállítás után engem ez az egyetlen egy, ez a nemes lelkü ember néz hitetlennek, hálátlannak, a barátság elárulójának! de tisztaságom érzése, és az a gond, melylyel a *Grófnak* károssal is tartozom, hogy mentségem ötet megne bántsa, hogy neki kedvetlent elő

ne hozzak, eltílt attól hogy szóljak. Eljön az idő, mely megbizonyítja, hogy én nem felejtettem, *Dezsöffynek* mivel tartozom. —

Még *Pesten* valék, midőn megérkezék a *Kassai Minerva* idei első kötete, s barátink figyelmessé tevének a *Grófnak* azon verszetére, mely *Kisfaludyhoz*, *Berzsenyihez*, *Vörösmartyhoz* van intézve, s ezeket vigasztalja a szenvedett bántásokért. — *Vörösmarty* és a többiek nem érték, hogy *Vörösmarty* mint vigasztaltathatik, holott ötet soha senki nem bántotta. Továbbá az ugyan ott emlegetett *Hangzatkán* akadának fel némely barátink; de én el nem tudám hitetni magamat, hogy az a nyíl ellenem legyen ellőve; míg végre egy valaki bizonyossá teve, hogy *Gróf Dezsöffy* magát egy epigrammám által érzi megbántva. S képzeld mely epigrammám által! Imhol van: „*Poeta vagy s historicus,*“ *Toldi Handb. der ung. Poesie*; s hol dolgozott Gr. D... historiai nemben? s ha nem dolgozott, mint hihetik, hogy az az epigramma ellene van ellőve? S mondjunk-e egyebet mint azt, hogy ez az epigramma 18 esztendő, hol a *Grófot* még inkább nem bántathám. Némelyek úgy hiszik, hogy én itt nem Gr. D... hanem Gr. T... ellen üzém tiszteletlenségemet. Tetszik nekem, hogy nem tudják melyik ellen? De T. viszont verset nem írt, soha, amint ugyan én tudom. Végre azon gondolatra jutok, hogy az egész vád ellenem onnan jó, mert az epigrammában ez a sor is áll:

Illustritásod meg nem sértem.

Tegyük hát *Celebritásod*. Én esküszöm az Istenre, s hazám boldogságára, nyelvünk s literatúránk boldogulására, hogy megsem álmodám, midőn azt irtam, hogy érte D... vagy T... neheztelhesenek.

Barátom, köztünk gonosz emberek is vannak; kik az ily szikrákat vagy magok lökik szivekbe, vagy azt lánggá fűjják. Azt azok cselekszik, a kik szeretnének ragyogni, s nincs mivel. Nem *kell* világosabban szólanom. — A posta ma indul, sietek, hogy leveleim el ne maradjanak. Éljen igen szerencsésen!

Te talán nem teszesz magadhoz illetlen lépést, ha e leveletem Gr. *Dnek* küldöd in origináli; azoknak következésében a miket Gr. *D.* maga panaszla neked. Az a *Grófot* megcsendesítheti, a megcsendesítés pedig jó emberhez nem illetlen. Én pirulok magamat ily fertelmes vád ellen menteni, mint ha azzal vádolnának hogy loptam.

Pannonhalmán, nov. 2-án 1829.

Kazinczynak Guzmics

baráti szíves tiszteletét.

Szemerének én augusztusi vásárkor megküldém kéziratodat a magaméval együtt; ő nem felelt; azt sem tudom mint áll egészsége. Isten erősítse a széplelkű férfiút, hunytával sokat, igen sokat vesztenék, kinek már sok gyengélkedését is mélyen érezzük.

Sopron restaurált *Kis-Martonban* fényesen, ünnepileg. *Nagy Pál*, hazánk *Grachusza* Viczeispán akart lenni; *Széchenyi István* tőle kitelhetőleg tevő ki mellette magát a Herczegnél. Mind hijában; a Herczeg nem candidálta, s úgy látszott, hogy a megye sem kívánta, félvén a hajthatlan lelkű embert. *Nagy* rajta üte a Herczegen, megereszté tüzes nyelvét. E tettét többnyire baráti is gáncsolják.

A *Cardinalis Primásról* az a hír futamodott, hogy a szél megüté, de segítettek rajta. Rövid nyakú, kövér, vérmes ember, könnyen elhalhat. Roppant építése kedvéért én neki még több évet óhajtok. Ha ő kihal, nem fog-e azonnal helyébe lépni a te imádott *Érseked*?

Siess a *Hajdan Gyöngyeivel*, hogy még ez idén vehessük. Én minden jót várok. Éljen bajaid közt is békében, nyomd azokat szebb örömeidnek érzésekkel le. Tisztelem nagyságos nődöt, s gyermekeidet, különösen *Izidórámot*.

Már bepecsétlém e levelet, mikor *Sztankovics* győri kanonok, fordításaidnak, mint már irtam, nagy kedvelője lépe be hozzám; elmondám neki, hogy a *Hajdan Gyöngyeit* készülsz fordításban kiadni; ő javalta cselekedetedet, egyszersmind azt a tanácsot adja, hogy a Patriarcha képével együtt adnád. Sokba nem fog kerülni, ha a *Tunizziász* előtt álló képnek reze meg vagyon; különben sem kételkedem, hogy a Patriarcha ezt a költséget is felvállalja.

Széphalom, deczemb. 12-én 1829.

Guzmicsnak Kazinczy

szíves tiszteletét.

Már van hírem, édes barátom, hogy leveletem közléd; de az haszontalan volt. Ő nem fogad el semmi felvilágosítást, s maga magát csalogatja. Rútát én tenni nem fogok, sőt elmondatom a mit *Nepos Themisztoclesről* mond, ha jól emlékezem: ista contumelia eum non fregit, sed erexit. Azonban moralitásom vétetvén gyanúba, szóla-

ni fogok a *Muzáron* olvasóihoz, nem felöle, hanem felölem. Olvasd az egyik cikkelyt.

„Találgaták, tapogatóztak, ki van itt bántva; tudni akarák azt magamtól és sokan. Szép érzésű ember úgy nem fog leskelődni az után, a mit befed előtte házi gazdája, mint az után nem fog fülelgetni, a mit előtte embereinek súgva mond, s kérdé-e valaki *Martiáltól*, ki az az ő *Fidentínusza* s *Cosconiusza*? De a találgatók, tapogatózók nem állanak meg itt; vádlottak, s nem csak a legigazságtalanabb váddal, mely magát hallatá, hanem a legképtelenebbel is egyszersmind. Tisztaságom büszke érzésében nem látám magamhoz illőnek, hogy magamat egy gyalázatos tett gyanúja ellen védjem. Érdemlik a büntetést, s elnémulok; s tisztelettel fordulván el a tiszteletemet oly nagy mértékben érdemlő gyanítottól, dévajkodva felelek vádlóimnak, mert ők csak ezt érdemlik.

Nekik tehát azt mondom, hogyha nem én irám vala az epigrammát, s tőlem kérdeznék, mit mondok, ki ez az *Izé* uram, feleletem ez volna: minthogy itt oly valaki felől van szó, a ki verset is ír — (Handbuch II. k. 44 lap, sor 9. *Silány versed*) — és roszul; történetet is ír, s azt is roszul, én íróinknak egész kisedel seregében mást gyanítani nem tudok, mint — *Perecsenyi Nagy Lászlót*. Mert a három praedicátum, mindenek ítélete szerint, ő reá illik leginkább.

„De hogyan juthatna ő azon megtiszteltetéshez, hogy ő rá löjjenek nyilat? hogyan illik ő reá az *Illustritás*? mely most *Celebritás* által van itt felváltva, együvé? — Igen jól, amint ugyan nekem látszik, mert nyilván van, hogy az epigrammatista büntetni akará ugyan delinquensét, de nem akará, hogy erre rá ismerjenek. Oly ruhát vete tehát rá, melyet viselni nem szokott.

„De hát az *Izé*? — *Izé* annyi mint *Valami* vagy *Valaki*; s a szóval akkor élünk, mikor a kivánt szó nem jut eszünkbe, vagy jut ugyan, de nem akarjuk kimondani. A cím lehetett volna „*Egy valakihez*“. De amaz jobban illett a dévajkodó epigrammhoz“.

Mennyi bajt csinálnak az emberek magoknak és másoknak ok nélkül.

„Én mindég inkább érzetem a másokon elkövetett méltatlanságot, mint amit rajtam követtek el — ugymond egy francia levélben a nemeslelkű, de megtévedt halandó — s innen van az, hogy inkább bánt a *Csokonay* ellen elkövetett igazságtalanság, mint az a másik epigramm, még ha annak tárgya én volnék is. Ha ez a Poetánk, a ki oly gazdag oestrumban, itt vagy ott megbántja is az izlést mindenütt

annyi zsenit szikráztat, hogy az érdemlett dicsőségtől semmi epigramm nem foszthatja meg a maradék előtt. Akkor irni tehát ellene versben és prózában, midőn ő már nem él, a helyett hogy az izlés ellen elkövetett hibái fedeztetnének fel *elégséges okokkal*; az kegyetlenség; azt nyomtatni felőle hogy a halál elkapta gyalázatja elől az *Árpádiással*, még több mint kegyetlenség? hol veszi asszonyom a te sógorod azt a *kevély bátorságot*, hogy egy *Poemát* condemnáljon, melyet a publicum nem látott? — mintha abból, a mit *Cs. ada*, nem láthatnánk, nem következtethetnénk, hogy ő, ki csak dévaj szeszélyben vala igen nagy, heroicumot nem adhatott volna szerencsével? Elmondám azt is, de bánatás nélkül, hogy Aegyptusban a holtak, a római Censorok által az élők büntetettek; elmondám, hogy a *fari, quae sentias*, mindnyájunknak jusunk, s mi szükség rám neheztelni, mikor *Muzárium* kész felvenni az ellenkező állítást. —

És ez legyen elég. — Halld ismét fogadásomat: én *rútat* tenni nem fogok.

Tegnap vevém a nagy *Széchenyi* levelét „A *Tudós Társaság*, mely régen megszületett, még sem kapta meg a keresztelést, — ezt írja, noha válaszában a textus vádam és védelmem volt. Amit neked itt a két lapon mondék, becsületem kívánta, hogy mondjam; de én a sebet nem fogom piszkálni. *Tudod-e unde istae lacrymae?*

Executióinkban még sem boldogulok. Nov. 30-tól deczemb. 3-ig *Eperjesre* jártam bírámhoz. A sógorom azt kívánja, hogy az ő praetensioi 38,000-ben fizettessenek ki asztalára a supputatio előtt, hogy ő osztán 28,000-et, sőt talán mind a pénzt, megesevén a supputatio, vissza fizesse. Ezt azért, mert látja mely nehéz annyi pénzt összeesimálni, s ennek ürügyével igyekszik részünket tovább birni.

A *szent Hajdan Gyöngyeit* másfél hónap előtt leküldém halhatatlan írójának. Eddig nyomtatják *Budán*. Mellette lesz *Viviani* által festett, s metszett képe. Tegnap olvasám az ujságban, hogy *Báró Barkóczy László* valaha végre megkapá a veres övet, a mit én ugyan neki köszönök. Igen nemes lelkü ember ez a fiatal kanonok. Éljen szerencsésen, édes barátom, s szánd szenvedő barátodat.

Pannonhalmán, deczemb. 13-án 1829.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét, idvezlését,

Kettős leveledre vagyok adósod, édes barátom. Az elsöre válaszolni csak akkor szándékoztam, ha majd a *Gróf* válaszát veendem;

lássam s tudassam veled, mit tevé az igen nemes szíven az igen szép levél. A levél néhány sorral tölem kísérőleg, novemberi vásár alkalmával *Károlyi* urhoz volt utasítva, s *Károlyi* visszaírt, hogy kézhez szolgáltatta azt. Ekkor irtam, s már harmadszor haszontalan *Szemeréhez* is. Feleletet innen is, onnan is hiába várok; s töled már a második levél érkezett. Nagyon aggódom kéziratink miatt; de el nem veszhetek; *Oszwald* theolog. professorra voltak bizva, s ő bizonyosan megadta. De én azokat nem augusztusban, hanem september végén küldém. Meg irtam kétszer *Szemerének*, kinél keresse, ha történetből még sem kapta volna; s arra esetre, ha eltévedtek, én a tiedet lemásoltam magamnak, s ezt küldöm meg; a magamé csak töredékben van nálam, s most lehetetlen időt vennem újra feldolgozni. en hirt

Sajnos, hogy nagy emberek, tapasztalt férfiak annyira könnyhiszelműek egyet s mászt magokra érteni, s a próbált barátot gyanú alá venni. Igen örülök azért, ha a magát megbántottnak vélt gyanújából tisztul; ezt mind a ketten leginkább érdemlitek.

Nagy nyereség leszen a hazának P. képét a *Szent Hajdan Gyöngyeivel* birhatni; nagy a fordításra nézve is; kedvesb leszen így, s kapósabb.

A mi *Sztankovicsunk* két hete hogy elhagyott bennünket; inkább tiszteltem, szerettem a szép lelkű férfit, semhogy neki egy *Is-teneveledet* ne mondjak; s minthogy ő neked is tisztelőd, ide irom hamar készült jambuszaimat; *Sonett* fogott lenni, ha az idő engedi vala.

Győrött lakik egy *timár*, *Wurda*, ennek tíz magas, szép termetű, művelt, lángeszű, jóvérű férfi gyermeke, s egy leánya (dévajságból szokták ők mondani: tizen vagyunk férfitestvérek, s mindenikünknek van egy lány testvére.) Ezek már mind kinőtt, kitanult fiatal emberek, két pap, két *timár* sat. majd mind jó muzsikuskok és énekesek. Az egyik pap, theol. prof. a pesti seminariumban iskola társam, azólta tartós jó barátom, testvére által ezen verseket négy szavu énekre teteté, és így négy *Wurda* énekkel lépé meg a Praelatust, végvacsorája alatt. Tudnod kell, hogy *Sztankovics* az éneklő karnak nagy barátja, maga is tanult énekes, hetenként *Academiát* tartott. Megbocsáss fecsegésemért; igen szeretem ezeket a derék embereket, s szívemnek jól esik, hogy nekik valami kedvest tehettem, s az is, hogy veled közölhetem. Lásd, többnyire csak német énekek zengnek az ilyes társaságokban, most pedig magyar zengett.

N. Pált tettéért én nem vádolhatom: ő az ország gyűlésén többet mondott, most hevében valamivel disztelenebben, de felhevülése nem

volt ok nélkül. Azolta, hogy leveletem irtam hozzád, volt szerencsém egy barátjával beszélni; ez azt mondá, hogy N. bizonyossá tevé az első V. Ispánt, *Niczkyt* (kit ő tevé egykor V. Ispánná) hogy ő csak candidáltatni kívánt, hogy megyéjében ne lássék megvetve, kit az egész haza tisztel; de a V. Ispánságot elválni nem fogja. (Ez igaz-e, vagy a mit ugyan egy hitelesnek látszott ember után irtam, megmondani ki tudja?) *Niczky* hallgatta-e ezt el, vagy a Herczeg nem hitt *Pali* szavának? ismét bizonytalan. Elég hogy *Pali* megvetve érzé magát, s ez fáj.

Örvendek feleséged felgyógyultán; neked pedig az executió folytatásához sok szerencsét kívánok.

Én kis csónakban biztosabban ülök, mint nagyban; s csak az kérdés, ki mekkorát képes kormányozni. Tekintvén a szerzet körülményeit, én tudom, hogy a kicsinyben többet használhatok. De én megnyugodtomban most már semmi efélével nem gondolok; a jó Istenre bízom megamat. Ő jobban tudja nekem mi jó, mint magam. Minden örömem könyv és jó szivek, s ezek között a tiéd különösen. Élj a tieddél szerencsésen.

ISTEN VELED !

Az Istenek ragadnak el tőlünk
 Ó Sztankovics magokhoz. — Itt hagyod
 Kiket szerettél, s kik szerettenek
 Téged viszont, Győrnek vidám lakóit.

Menj, vár birói széked, érdemed
 Méltó jutalma, várnak a pörök,
 Várnak Themisznak felkent papjai,
 Segédül a nehéz ügyhez, közikbe.

Való, sok arczot mos keserv könyve,
 Az áltkarolt barát, s a jól gyámolt
 Szükölkedő, éretted összesír;
 S az énekes kar hosszan rí utánnad.

De bú s öröm vegyítve játszik itt:
 Bús a rideg szív, s a gyámoltalan;
 Öröm derül ám arczán a honnak,
 S a hon szerelme felderíti ezt s azt.

Menj Sztankovics! Hazánknak ügye hív,
Menj! — Nem lehet hazához hűtelen
A hű barát, s az érzékeny Gyámoly. —
A jók fohásza leng körül utadban.

Széphalom, deczemb. 30-án 1829.

Guzmicsnak Kazinczy
baráti szíves tiszteletét.

Vége az esztendőnek, kedves barátom, s illő végig tekintenem az elmúlt tizenkét holnapra. Mely csapások értek engem! De mely örömek is. Ne legyünk hálátlanok a *Gondviselés* eránt, s az öröm emlékezteiben feledjük a bajokat.

Szemere megkapta az én irásomat, és a mit te adál hozzá. Ezt kelle legelőbb neked mondanom, megnyugtatósodra.

Te nekem *Sztankovics*hoz irt jambusaidat küldéd meg; én neked a *Szent Hajdan Gyöngyei* előtt álló hexametereket küldöm itt. Maga a fordított munka már nyomtattatik *Budán*, én ezeknek (a hexametereknek) lefordításával elkéstem, s csak tegnap tevém postára az *Érsekhez*. Nyugtalan várom válaszát, hogy lássam, mint elégedett meg vélek, és mit kíván benne változtatni. De nyugtalanít az is, hogy te mint itélsz felölök; mert higj nekem, édes barátom, én benned nem csak az igen nemes lelkű, s a nagytudományú embert tisztelem és szeretem, hanem azt is, a kinek beszédén *igen sok báj van*. — Tudom én mely helyek ezen hexameteireimben gyengék: Ilyen ez a második lapon: „*Fényt hagyja hajhászni, s mindennek nézni magunkat*“ ezt szerettem volna világosabban mondani. Németül így van:

Pflanzt in die Herzen Liebe zu schnödem Gewinn und Empfindungen niedriger Selbstsucht — de nem tudám megigazítani.

A te jambusaidra azt jegyzeném meg, hogy az utolsó lábnek *mindég jambusnak kellene lenni*, tudillik a 10. syllabájú sorokban (nem a tizenegyeseben.) Lásd a *Phaeder* senáriusait. A többi láb állhat spondeusból is, de a sor annál szebb, minél több benne a jambus. A dactylus és anapaestus ugróvá teszik a grávis schémát. — Vanak jámbusi sorok, hol az utolsó láb spondeus vagy trocheus. De ott minden sor spon. vagy troch. syllabán végződik. Az ilyen schémájú versek skánzonoknak neveztetnek. — Ezeket csak a schémára nézve mondom, mert verseid belső érdemökre nem mondhatok egyebet, mint minden jót. Az ily daraboknak nem kell pipere. A búcsúzás kinjait

érző szív felejtí azt. Ilyenkor a szív melegsége az egyetlen érdem; azt pedig versed egészen adja.

Felejtém feljebb mondani, engedd hát itt jelentenem egyik kérdésére levelednek, hogy a kép magyar aláírással lesz a könyv előtt.

Minapi levelemben talán már irtam, mily glossákat csinált a *tévedéséből kiszabadulni nem tudó*, s fájdalma micsoda vastag kicsapásokat enged magának mind a mellett, hogy azt francziásan megczukozza. Én inkább szeretem a magyar egyenességet. De mikor az ember azt látja, hogy a haraguvó *szégyenel haraguvónak* látszani, és mégis teszi, *mit szégyenel*, kísértetbe jó megvetéssel és hideg szánással nézni, a ki annyira nem bír magával. Azonban legyünk békével, és higgyük azt, hogy ő bizonyosan egyike a legjobb embereknek, s felesége egyike a legnemesebb teremtményű asszonyoknak, s minden hibájok az, hogy ennek szertelen irritabilitású inak jutottak, amaz pedig, mindenben nagynak érzvén s találtatni látván magát, annyira hozzá szokott magát ragyogónak látni, hogy elretten a feje felett hirtelen elmenő felleg árnyékától is, s itt gyenge volt azt hinni, hogy más csapdostatván meg, ő csapdostatott meg. De ilyet annál gyanítani, a ki őtet kevélykedve nevezte barátjának, és még most is híven szereti, feltenni, gyanítani csak mégis irtóztató megtévedés.

Hogy ürügye legyen garázdálkodni, *Csokonayt* állítja megsértettnek. Nincs szenyje, nincs mocska. Lássuk hát. Végig forgattam; mint tetszenek ezek:

„A halhatatlanság felette
Örök templomát építette
A melybe *megholt a halál*“.

Pozsonyi kiadás lap 29. — s

Könyvezzen a góhér s banderista bakar,
Melyet most az agyag fült szobája takar. l. 103

bakar, bakator (Biharban, veres színű szőlőgerezd; s mint az banderista? amint a banderista homályosítja el a nem banderistákat a maga szépségével; úgy a bakar az egyébb szőlőnemeket. A második sor ezt teszi: Mint engem fed a hideg ellen a fütött szoba, úgy a bakart tökéjére hányt föld. (Mert mi télre befedjük szőlőtökéinket.)

Lap 105. Kikkel a *Noétól* beplántált Hegyközön *Bárkát*, vagy is *borkát* (roszacska bort) rakat a borözön.

De a koronát! a koronát! — „Lap 107. folyók, patakok,
Mondjátok meg: *Nympha* nem fürdött-e benne,
Mert úgy tán nagyon is *fűszerszámos* lenne!

az az a ferdő *Nympha* a vízbe csunytana!!!

És mégis megbántása *Csokonaynak*, hogy én azt mondtam, hogy a nyerítők javallásainak, tapsainak szomja vele szenyjeket, mocskokat követtete el.

De legyünk nyugalomban, s ne engedjük, hogy egy tiszteletet érdemlő ember gyengesége feledtethesse velünk, hogy ő tiszteletet érdemel.

Élj szerencsésen édes barátom, s maradj nekem az uj esztendőben is, a mi eddig voltál!

Pannonhalmán, jan. 18-án 1830.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Megbocsáss nagyérdemű barátom, hogy szép levedre későcskén felelek. *Fő Apátunknak* gondolatunknál korábbra rendelt ünnepi beiktatása, mely febr. 14-én fog történni, felette megszorított. Egy versetbe kaptam, s ezt ez időre végeznem is kellett, hogy nyomtatásban láthasson világot. A szerzet történetét íram le hexameterekben, *Pannónia századjai cím alatt*, oly formán, mint *Zircz* emléke van írva. Hogy ezt el nem értem, érzem, de ha több idő engedtetik, jobb fogott lenni, mint a milyen most. Sokat nem csinósíthatam rajta, s a végét össze is kelle huznom, hogy végezhessem. Majd megküldöm neked is.

Mit te az izetlen ügyben cselekszel, egészen helyben hagyom; szó nélkül hagyni csak azért sem kellett, hogy embereink oly merőleg ne találgassanak; legyenek inkább annyi méltánysággal, nem keresni mindenütt bizonyos személy sértést, hol az író sujt, s nem egyet sujt, hanem sujtja mind azokat, kik magokat sujtva érzik, s azokat is, kik nem érzik, de érdemlik. Én a tudományos világban a vétkeseknek büntetésökül ezt a módot tartom legkimélőbbnek, nevezni s korbácsolni a vétket, elhallgatni a vétkest. Eddig sem leveledet vissza, sem eránta választ nem kaptam; jele a bizonytalan tünődésnek. De *unde istae lacrymae?* gyanítva sem tudom.

Barkóczynak örülök; én őt mint seminaristát (esztendeig valánk

Pesten együtt) jó, igen jó fiatal embernek ismertem, s buzgó magyarnak.

A hexameterek lelkesek, s szépen fordítottak. Nekem a magad által kijegyzett sem fogott volna nem tetszeni; én elég világosnak találok, s az értelem benne nincs tévesztve. Csak egy csekély, grammatikai észrevételem van a 2-dik vershez: *húrjaidon*, a második személy nem veszen fel jottát a nevekben. — Miket te jambuszaimhoz, jegyzetül irsz, jól tudom; de én azt muszika, vagy ének alá s hamar készíttettem; vigyáznom kelle inkább a tagok egyszámuságokra, mint a jambusz szoros törvényére; azért jambuszokon s spondeuszokon kívül egyéb lábakat nem vegyíthettem. Nyomatás alá tudtom nélkül adta valaki, most sem tudom ki.

Csokonayról ítéletemet a *Muzáronhoz* adott szólásomban világosan kimondtam. Csudálom, mint tarthatják őt oly nagynek, oly feddhetetlennek. Hiszem, milyen fogott lenni *Árpádiása*, annak elgondolásához nem felette éles elme kívántatik. Megítélnünk pedig szorosban épen azokat kell, kik vulgo csudáltatnak, és sokban hibásak, hogy legalább hitvány kövecseik igaz gyöngyök gyanánt ne keljenek.

Nincs bizonyosb, mint hogy jövő nyáron *Diéta* leszen; semmit sem kételkedhetünk, hogy akkor a *Tudós Társaság* is meg fog kereszteltetni.

Sógorod új praetensióját nem értem. Te talán csak nem tartozol neki 38,000 forinttal!

Horvát Endrénk miolta *Tétet Pázmánddal* felcserélte, egyre nyavalyog; erős fájdalmak szaggatták elsőbb derekát, azután lábát; most a rossz gyomrába vette magát. Félttem életét. De *Árpádján* folyvást dolgozik, s ma holnap végzi. Te élj boldogul a tieiddel!

A *Gyöngyökből* rendelj hozzám 30 példányt; s ird meg a pénzt hova küldjem s mi úton.

Széphalom, febr. 5-én 1830.

Kazinczy Guzmicsnak

szíves tiszteletét.

Rég olta nem vevéd leveletem, kedves barátom, de azért nem hitted, hogy rólad sokat nem emlékeztem, s képzelted, hogy január 7-én kértem Istent, hogy áraszsza rád minden áldásait. Többet kértem: azt is kértem, hogy teremtsen sok hozzád valókat. Bizony az én életem sok és nagy örömeiktől volt volna megfosztva, ha ugy menénk vala el egymás mellett, hogy a sors bennünket össze ne hozzon.

Vitkovics után íme oda a tiszteletes *Virág* is, utolsó leveled pedig azzal ijeszt, hogy *Endrét* is elveszthetjük; én szavaidnak más értelmet nem adhatok. — *Virág* nagy veszteség; de ki csudálkozhatik azon, hogy egy 78 esztendőös ember végre elhal? Örökké csak nem élhetünk. De bár az az anyagi jóságú ember, kinek nem kelle ragyogás, hanem csak *nyugalom*, és *szabadság*, életéhez hasonló véget érhetett volna! Holt volna meg oly csendesén a hogyan élt. *Bártfainé* barátném nekem ezt írja: „Január 22-én víg volt, nem volt semmi baja, kinn járt; úgy fekvék le mint mindig. Jan. 23-án gazdasszonya sokáig zárva látván reggel ajtaját, kopogtat, szól de feleletet nem veszen. Hallgat az ajtón, s hörgést hall. Felrepeztik az ajtót, s *Virág* a szoba közepén fekszik haldokolva. — *Horváth Istvánnak* azonnal hirt adnak. Az jött, de ki segíthet guta ütött öregem? Éjjel jan. 23-án 10 és 11. óra közt szünt meg élni. — *Szemere Pálné* írja, hogy jan. 25-én temettetett el.

Virág előttem nem kevésbé tiszteletes, ha csak *embernek* nézem, mint midőn *Irónak*. Barátom, tántoríthatlan lelket visele azon két bolondság ellen, melynek az egész világ hódol, a *fény* és a *pénz* szerelmének; s előtte *szent* vala mindig a *szent*. S írásain kitetszik, hogy ismerte s szerette a római írókat, kiket némely zeherje emberünk, ki magát valaminek nézi, meg sem ért. Való, a mit egy nagy ember jegyze meg írásairól „*Tiszta beszéd, de minden tilt nélkül*”; nagy részben való. De ha soha semmit nem adott volna is, mint a *Horáczból* fordított *Satirákat*, és *Epistolákat*, halhatatlan disze volna a nemzetnek. Én neki minden munkái közt azt a fordítását irigylem leginkább. A *Horác*z odáiban sokat elhadara.

Kit fog most kikapni számunkból a halál? mert az ifjakon épen úgy kap, mint rajtunk öregeken. — Rettegek az én *Szemerémért*. Mindég kérem, szóljon orvosaival s rakasson pióczát vagy füle mellé vagy hátára. — — Neki az a baja, hogy vére sűrű; onnan jó rheumája és aranyere. Épen így szenvede *Újhelyben* egy nekem igen kedves barátom Major *Barthos* úr. Négy esztendeig, *megszűnés nélkül*, itta a patikát, s haszon nélkül. Végre fejére ragasztának 4 pióczát, s oda leve a fájdalom, mint e szóra; *kelj fel, és járj!* — Tudod-e, hogy januáriusban *Paliné* szánon akara bemenni *Péczeletről Pestre*; lovai elragadták, szánát felfordították, magát, és fiscális *Széc*sy urat, s a szoba leányt kirepíték; a kocsist pedig, ki a lovak közé esett, megölték?

Az *Érsek* írja, hogy a Sz. *Hajdan Gyöngyeinek* első nyomtatott íve már kezében van. Én azt még nem láttam. — Meghatározni a könyv példánya árát még nem tudom.

A 38,000. forint éránt kérdész. — Elmondom röviden. — A Táblák ide ítelték a rátát, és az ususfructust. De az alperes még sem szeretné részeinket kiadni. Tudván, hogy ennyi pénzt össze szerzeni nem könnyű, és nem uzsora nélkül, azon istentelenséget követi el tehát, hogy titulo meliorationum 38,000. frtot kíván, s azt akarja, hogy neki fizetessék le a pénz, az asztralra. Akkor vegyük számba, mivel tartozik viszont ő nekünk titulo ususfructus ab anno 1817. 8-a aug.; s ő, a mi a supputatio szerint neki nem competál, nekünk azon órában, a melyben a 38,000 neki elébe fizettetett, vissza fizeti — Ez világos vexe, és ellenkezik mind a sententiával, mind a dolog természetével, mert a hol azon tárgyban a perlekedő felek egymásnak kölcsönösen tartoznak, ott a fizetés előtt kell meglenni a supputationak. Mi volna abból, ha mi nyertes felperesek azt mondanánk: Az executio az usus fructus eruitióján kezdődék. Az nekünk ennyi s ennyi ezret ad. Sógor fizesd az asztralra. Akkor vegyük calculusba, mit tartozunk mi neked letenni titulo meliorationum, s az asztralra lefizetett summából vissza adjuk, a mivel neked tartozunk. — Oly kézzel tapintható, fogható ez, hogy erről kételkedni nem lehet.

Gyergyát gyújték reggeli 3 kor, s ezen leveletem fekvé irom. Ahhoz hozzá vagyok szokva, s nekem nem alkalmatlan. Két térdem az in folio bekötött könyvvel pulpitusom. De szemem elunta a munkát, mert *Szemerének* is hosszú levelet irtam már. Tehát élj szerencsésen, édes barátom. Az Isten tartson meg nekem tégedet.

A hurjaidra, karjaid brachia tua, párja, mint csókjaid. stb. A mi vidékeinken húruidat minden hibásnak venné.

Pannonhalmán, febr. 20-án 1830.

Kazinczynak Guzmics
idvezlését.

Fő Apátunk beiktatási napját követő napon vettem leveledet nagy érdemű barátom. Hogy tőled feledve legyenek, bár leveled késsék, soha felnem teszem; de azért ohajtom mégis, hogy leveleid minél sürrűbbek legyenek, ezekben élem én legszebb örömeimet, melyekre annál nagyobb szükségem vagyon, mennél inkább tapasztalom, az egydülségnek közelítését; hullanak, s hullni készülnek, kikkel megtudánk osztani rokon érzéseinket, s a helyökbe lépöknek nehéz kitudni, s ha kitudtuk, még nehezebb magunkéival egyesíteni, gondolkozásaikat. Ez a 42-ik leveled hozzám; mennyi ok kevélykedésre! Ha örömeket

szedsz az én ismeretemből, mennyivel többet szedek én a te barátságodból?! Mennyi öröm már csak az is nekem, hogy neked, dicső ember, én kicsiny embercse örömekeket szerezhettek! Ó valóban a legtisztább öröm az, mely a jók társaságából harmatozik keblünkre. Azért leszen énnekem az af értékezésom mindenkor a legkedvesebbik, melylyel a te barátságodat ha nem érdemlettem is, de megnyertem. Tartson Isten még sokáig bennünket egymásnak. Tartsa meg nekünk a mi jó *Szemerénket*, a nemes, szép szívé *Palit*. Tőle eddig nem tudtam venni levelet, most egymás után kettővel lepett meg; mindenikében teljes meglepődését jelenti a *Muzáron* eránt közlött véleményemmel, s *Pali* hízelkedni nem tud, nem akar. Egyszermind criticát kíván tőlem öncriticájára, melyet *Döbrentey Barcsaiára* írt. Csiklandós portéka; de kedvét nem szegem. Én a mit érzek, tudom sértés nélkül adni, s ha ki így is sértve érzi magát, az igen kényes nebánts virág. Én *Döbrenteyvel* jól állok, s állani akarok, míg ő nem akar nem állani. Az én hivatalom kötni, és soha nem bontani.

Virágunkon illetődtem, s ki ne illetődjék egy oly kedves, veteránusnak eltűntén? De ő megérett a halálnak; s ha már egyszer az embert eléri a tehetetlenség kora, menjünk! mit ácsorgunk, unatkozunk itt? mit ácsorogtassuk rajtunk a kíváncsi szemeket? Menjünk, hitünk szerint, új pályát új erővel kezdeni. — *Endrénk* nem javul, sőt hanyatlani látszik; s ő még élhetne unatkozás nélkül. — *Szemerénket* én a tünődéstől félttem leginkább, s a csüggedéstől. Vajha a társalkodást jobban örvendné, s gyakrabban megújított szelíd vigasságokban feledné baját. Patika rajta nem segít, ront. Sajnálom nője esetét, de hogy baja nem történt, onnan gyanítom, hogy *Pali* irván felőle is, semmit az esetről nem írt. Szegénynek *Vilmája* is *Pécel-Pesti* utjából hozta magával a halált. Bár neked is tanácsolhatnám, ne virrasztgatnál annyit; korod több nyugalmat kíván; bár én oly korban, milyen a tied, embertannyi eleveenséggel, elme s lélek derültséggel, s annyi bajjal küszködve, nem ismerem.

Végre a *Gr.* válaszolt, vagy inkább a *Gr.* tüstént adott válaszát csak most február. elején vettem. Nem csak, de még két levél mását egy németét, tőled *Mariehez*, s egy francziáét magától a *Grófnéhoz*. A *Gr.* megvan győződve, hogy az epigramm nem őt vágja; de nem arról, hogy nem *T...kit*. Ezt ő egy levedből akarja tudni, melyet te íráll, s ő olvasott. Utóbb, úgymond, *Gr. Gvadányi* ellen intézettnek valád az epigrammot. (Te nekem *Perecsényit* irtad.) Én szeretném, ha te senki ellen nem intéztéd volna különösen, vagy legalább egy ellen

L

intézettnek lenni ne vallanád, hanem inkább általjában mindenek ellen, a kik historicusok is, költők is, s egyformán roszak. Neheztelése a *Grófnak Csokonayn* nyugszik. Én neki Cs. eránt megirtam ítéletemet, s azt is, hogy szabad, sőt ebben az esetben szükséges is a holtnek poetai becséről szólani; de hogy erkölcsi caractere bántását helyben én sem hagyhatom. A *Gróf* azonban a te érdemeidet tudja becsülni, sat. — Én, édes barátom, a ki az eféle izetlenségeket nagy férfiak között fájdalommal nézem, azt javalnám neked, hogy minekutánna te a gyanakodást, s ők a te lemondásodat mellékes utakon már tudjátok, írál egyenesen mindkettőnek, s a dolgot úgy intéznéd el, hogy köztudássá ne váljék. Az eféléknek köz hirdetésök csak botránkoztatja, boszontja a közönséget, szomorítja barátinkat, ellenjeinket gyönyörre indítja, sat. Azonban te tudod, mit cselekszel, méltatlan dolgot cselekedni nem fogsz, tudom. Én a dologba mélyebben ereszkedni nem akarok. Ha oltó nem lehetek, gyújtó lenni teljességgel nem fogok.

Te nekem a *Hajdan Gyöngyeiből*, mihelyt kijönnek, 30 példányt fogsz küldeni, vagy inkább rendelni. Én neked egy pár *Sonettet*, és egy historiai epicont: *Pannónia századjai* cím alatt. Írd meg a *Gyöngyök* árát, mihelyt meghatározva leszen, s a módot, melylyel a pénzt s verseimet veheted. Hová? kihez? miként? küldjem. Isten tartson.

Széphalom, marc. 15-én 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
tiszteletét, barátságos idvezlését.

Negyedik levél, a mit hozzád ma kezdek, hogy egri mulatásomat s *Egerbe* tett útamát neked fessek, s hármát már elkelte vetnem, mert többet találtam mondani, mint a mit a tisztelet, hála s szemérem engednek. Élő szóval mindent elmondanék, mindent; — mert nem barátság az, a mi barátja előtt, a mi ennek is örömet adhat, elijesztve holmi tartalékok által elhallgatja, s nekem nem vétkem a bizatlanság, igen a gondatlanságig menő bizodalom, mit még nem barátim is kénytelenek dicsőségemre megvallani; mert én ugyan útalom s borzadással nézem a magasztalt hideg okosságot: de papirosra tenni holmit nem szabad, mert *scripta manent*, s azt nem csak baráti szem, olvashatja. De a *praeambulum* hosszúra terjedett. Fogjunk hozzá.

Febr. 24-én feleségemmel útnak indulék. Hallván hogy *Eger* és

Pest körül még több a hó mint körülém, szántalpra tetetem fel kocsim fedeles korbáját, hogy szél és hó, s talán eső ellen is, ment lehessek. Mely szép scéna-ját látám a természetnek egész útam alatt! s én, ki festő vagyok, noha (a *Lessing* szava szerint) karom nem az, mely örömeket értem itt. A hóra valami kevés eső esett, s az eső hirtelen megfagyott. Innen a hó hártját kapa, mely úgy csillámlott, mintha üveg lepett volna el mindent.

Képzeld így a *Hegyalja* gyönyörű hegyeit, képzeld a még gyönyörűbb *Tokajit*, melynek lábainál egész *Mármarosig*, *Erdélyig*, *Belgrádig* s a *Jászokig* terjed el a legegyszerűbb rónaság; s képzeld ezeket s az *egrieket* reggel és estve rózsafényben. S a természet szépségét a történetek is érdeklővé tették. Kétszer felfordulánk, s szerencsénkre baj nélkül, s ha testesebb volnék mint vagyok, oda öltem volna húsatlan feleségemet. A mint egy helyt felfordulánk, s kocsis, inas, és magam felemelénk a szánt, a szél ki kapta kezemből a kéztyümet, s vitte a hóhártján. Utánna szaladék, s orra buktam. A töreletlen hó ropogott lábaim alatt, s nevetve nézém hogy a szél a kéztyüt oly könnyen fújja tovább, mint az erdők száraz leveleit. *Köröm* és *Lucz* közt oly fergeteg boríta el, hogy tiz lépésnyire nem láthaték, s kútgémekeket látván mindenfelé, meg nem tudtam fogni, mit keres az erdőtlen s mértföldrekre terjedő pusztán annyi kútgém. De egy két pillantat alatt rá ismertem, hogy a kútgém egy letört ágú kóró volt. Két dologtól rettegetem: farkastól és zsványtól. Rettegéseim ok nélkül vala. — Barátom, e kicsinységeket neked más nem beszélne el; de én úgy hiszem, hogy te ezt örömmel fogod hallani. Egyszer mind neked az mutatja, hogy én mint tudok örök bajaim közt magamnak örömekeket teremteni, mire több szüksége kevésnek van.

Február 7-én értem *Egerbe*, szombat napon, a minek nem örültem, előre elképzelve hogy másnap a sok imádság miatt dolgomhoz nem láthatok. Ott lévén utolszor, kis Prépost *Durcsák* úr vendégévé hívott meg, ha ismét *Egerbe* jövök; az ő háza fogadó. Megállék tehát kapuja előtt, s egyedül mentem fel hozzá, hogy megszálljak ott, ha üres helye van, mert télen nem mindennap fűtött szobában; a fogadóban szállani bajos. Mihelyt megpillanta, kérdé hol vagyok száva, s szánomat béparancsolá. Én feleségemet neki hagytam, s mentem az *Érsekhez*.

Setétodni kezdte, de még nem kelle gyertyákat gyujtani. Nagy előszobája egyik szögében három cselédjét szólítám meg, hogy jelentsenek be. Sem nem mozdultak, sem nem feleltek. Azon pillantatban hátam megett megnyilott egy ajtó, s az *Érseknek* egy vendége kék

köpenyegben kijöve az *Érsektől*. Arczát nem láthatám az alkonyfényben, de a köpenyeg alól kicsillámlott a kereszt. Megújítám kérésemet, s azok felelének, hogy a kiment, az *Érsek* vala; ilyenkor szokta kijárni magát, (hogy nappal dolgozhasson.) — Egy óra mulva jöhetnek-e? — Igen. Elmentem. — Midőn megjelenék, s a cseléd bemene az *Érsekhez*, az *Érsek* kijöve hozzám, s áltmarkolt tenyérrel vive szobájába. — Dicsekedném kegyességével, ha ez a nagy ember *Érsek* nem volna is; dicsekedném ezzel, ha egy falusi káplán volna is a *Gyöngyök* éneklője. Tudom mi egy *Patriarcha Érsek*, de én ebben a nagy emberben inkább nézem a nagy író, ki felől a külföld recensensei azt mondják, hogy fölül haladta *Klopstockot*, és in der Tiefe des Gemüths, und in der Zartheit der Behandlung minden íróit az új időnek úgy, hogy *Szophoclesz* mellett állhat. Olvasni fogod praefátiomat.

Remélem exd vette a két utóbbi póstán küldött hativnyi leveleimet. — Az egyiket igen. — Elrémültem, mert kedden az utolsó *Újhelyben* volt feladva, s az útra csak másfél nap kell. Ha elveszett a levél, oda a keserű munkával megigazított *Hárfa*. — Talán hétfőn reggel megjő, mondá az *Érsek*; s itt elkapta egy gondolat, mely vele fordításom felől folyó beszédünket félbeszakasztá, vitt az oldal szobába, s láttatá velem egy, mintegy kétlábnyi magasságú *Jánosát*, carárai márványból, s elragadtatással szóla a kis szobor nagy szépsége felől. Én elnémulva állék, mert igen szép, de igen hibás. Az *Érsek* meg nem sejté, hogy hallgatásom a nem javallásból ered. Kénytelen valék végre megszólalni. De kegyelmes uram — a proportio elvan tévesztve; ha ez a ker. *János* felállana, félemler magassággal volna hosszabb, mint lennie kellene. — *Lám, lám, a művészi szemek!* kiáltá az *Érsek*, örülvén hogy etaláltam; a figura igen vékony; a *Casagrande* emberei, a mester távollétében, eltéveszték a mértéket, s innen a hiba. — Ott vacsorálék, s hallván, hogy feleségem is velem van, ebédre parancsola.

A feleségem nem felejtheti, hogy az *Érsek* mely grászszal (franciaul *grace* = grátiával,) kellemmel jöve előnkbe, s mint ereszté le válláról téli ruháját, melylyel kívülről jöve; affectatio nélkül. Maga a külső is mutatja a nagy urat, mint munkái a széles tudományú lelket. Ebédnél feleségem ült jobbjá mellett, s így én baljához nem ülhettem, oda olasz születésű katona tiszt üle. Az *Érsek* inte nekem, hogy üljek ez mellé, de úgy én az *Érseket* nem hallhatám, nem láthatám vala, vagy csak nyakamat kiki nyujtva, s jobbnak láttam szemközt fogni helyet vele a Secretáriusa *Lengyel Miklós* fiatal pap mellett. Így szólhaték né-

ha az *Érsekkal*. Beszélé hogy *Anyost* még gyermek ismerte, és hogy ez haldokolva őt megajándékozta egy Officium Rakocianum czimű, általam jól ismert könyvvel. A szegény *Anyos* 6 rimes scándálatlan sort íra be a nagyreményű gyermeknek. — (*Anyosnak* én egy originális levélét bírom, egy velem rokon katona tiszthez, mely biographusának s a psychologusnak kedves lehet.) — *Virágról* nem volt szó. — A feleségemnek ezt mondá az asztalnál, hol magyarul, hol németül szólván, „Wir Versemacher, ich und mein Kazinczy“, s ezt neked, édes barátom, kevély örömmel mondom el. De nem is többet. Legyen ez elég. Az *Érsek* most egy nagy Basilicát fog építeni, mert a mostani inkább látszik orosz czerkónak, mint érseki templomnak. Nem lesz cupolája, nem lesz tornya. Átellenben a Lyceum királyi pompájú épületével áll egy pompás domb. *Eszterházy* ott akará elhányatni ezt a czerkót, s helyébe oly templomot építeni, mely méltólag állhasson a Lyceum mellett. II. *József* azt mondá, hogy a helyre militáris czéloknek van szükségek. — A rajzolat három táblára kivan metszve, s egy exemplárt elhoztam. Az *Érsek* látta *Rómát*, s így nem kérdés, ha jó lesz-e, de a külső nem templomot annuciál. — Kanonok *Lonovicsot* itt láttam először. Ez a fiatal és igen szép növésű, arczú, módú kanonok Püspök lesz. *Szallusznak* sok helyét könyv nélkül tudá. — B. *Barkóczy* kanonokot régen ismerem. Egy megye fia velem. — Különben két szép ismeretséget tettem még: mathes. prof. *Goczig Károly*, és a *Titel* successorával *Mahovszky Józseffel*, a speculában. Megszeretém e kettőt, de kivált ezt, meleg szívéért.

Most már leveledre. — Barátom, az a veled közlött francia levél! Elkeseredem az emberiség ellen, mikor ilyet látok. Nincs nemesebb lélek mint azé a *kettőé*, de az egyiknek igen irritábilis idegeit az egész világ ismeri. Béhunom tehát szemeimet szíves tisztelettel. S a másik azt mondja *most*, hogy egy levélből tudja, hogy *T.* volt érteve. Eddig nem *T—t* mondotta; s *T.* írt-e valaha verset? Hiszen ez kézzel tapogatható tévedés. Hagyjuk az emberiségnek azt a vigasztalást, hogy midőn rá ismer hamis lépésére, ott keressen mentséget, a hol nem lelhet. Ők csakugyan a legnemesebb művei az Isten kezének. S ez legyen elég rólok. Higyi nekem, utálnám magamat, ha vétkes volnék. Élesség bennem van, s a mit *Sugallómmal* mondatok, (*Töv. és Vir. és Toldy Handb.*) igaz; de hogy barátom szívébe döfjek nyilat, mint egy gaz sicárius, az én hozzám nem férhet. — S most sem nem ő, sem nem *T.*, hanem *Csokonay!* erkölcsi characterét bántottam? Barátom, ha ki-döltöm után 25 esztendővel fog valaki az én erkölcsi characterem fe-

löl szólni, ezen kimélő sanyarúsággal, én megfogom azt köszönni a sírban is. S mely erkölcsi character az?

A mit *Gábor* felől írsz, nekem is érzésem. Különben azt mondom, a mit *Rousseau*: „Inkább szeretem nyugalمامat, mint hogy valakivel rosszul lenni, gyűlölködni tudnék“. De a bolondokat szabad kerülni, s magunktól eltiltani. Én *Gáborral* csak nyugalomban akarok lenni. Bántani soha nem fogom. Magam egyszerű, nem szeretem a pöffetegeket, s a kik szemtelenül törekednek fényre s pénzre. — Azt tanácslod, hogy írjak *amoda*. Az csak ingerlené őket. Nem ismered: én igen. Jobbnak látom csendesesen lenni, de meleg tisztelettel erántok. A ki *pirúl*, nem hajlik. Idő kell, és csendes türés, s így magokhoz térnek. — A *Gyöngyökből* az első iv ki van rakva, de nincs lenyomva. *Husvételre* elkészülnek. Élj igen szerencsésen.

Gaz tettet követni el barátunk ellen, s ellene epigrammot írni, bizonyosan nem szabad. De hát ilyennel vádolni az ártatlant? — Olvasál-e valaha ily zavart, mint ez a levél? De nincs időm ujra írni.

Pannonhalmán, márcz. 28-án 1830.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Egri utadat gyönyörrel olvastam, de végig tartó aggodások között, ne talán a veszélyes télben, s a gonosz utakon bajod történt legyen. Bizton utaztál, s azért szerencsésen: mert, meghagyá Isten angyalainak hogy őrizzenek meg téged a te utaidban. A dülés szerencsés volt, mert nem szerencsétlen, s nem minden multság nélkül. Ilyenkor van miről beszélni, van min örülni is. Így az ut unalma, mely nekem türhetetlen, oszlik. De hát hova lett kéztyüd végtére? ezt nem irád meg. Ha czernából volt vagy fonából, még papiros lehet belőle, s rajta vagy én neked, vagy te nekem kedves dolgokat irhatunk. Az orrabukás hihetőleg elrezzentett további kergetésétől, s az szabadon röpkedett a simafényes hó felett. Hogy te csekélységekben is örömet és szép örömet tudsz lelteni, tudom; de te áld érettek természetedet, s ezen természetedért Teremtődet. Én azonban neked szebb örömet mutatok.

Úgy látszik, rosszul értettél engemet, vagy én nem értem leveledet. Én nem irtam, hogy *D. Csokonayt* tartja epigrammod hősének; hanem hogy neheztelve vevé tőled *Cs.* megbirálását a *Muzádrionban*. De hagyjuk ezeket. A *Grófnak* három levelére adott válaszom ismét

választ nyert. Már nem gyanakszik. Érzékeny szenvedéseid eránt; s én talán nem hazudtam, nem költöttem, hogy visszairásomban ezt a nem érdemlett vádot mondám minden szenvedéseid között a legérdeklőbbnek. Tiszteli nagy lelkedet, melylyel túrni tudsz. Sajnálja, hogy könnyhiszelmű vagy. S ezt barátom, egyenesen kimondom neked, magam is sejdítem. Te szeretsz leveleket adni, venni. Neked pesti fiatal tisztelőid sokat irnak. Nem eshetik-e meg, hogy ezek közül némelyek az ő személyes nézeteiket mint valóságokat úgy adják neked által? Egy ezek közül így szóla, vagy ira: „Vakaródzik, kinek viszket“. — Édes barátom, az ily fecsegés a fél gyanút képes hamar valóvá tenni. Barátod szájából jött ki, s ez sokat nyom. — A *Gr.* hozzám írt s vele közlött leveledből azt látja, hogy te *Gábor.* ellen gyanakszol. Erről így ír: „Ez vala legelső, ki hihetetlennek állította ez epigrammnak rám czélozását; és még az sem volt előtte elegendő ok, hogy *S.* azt irá; vakaródzik sat.

Én az egész dolgot így magyarázom: tanakodtak a mindent kitalálni szeretők az epigramma embere felett. S egyik *D.* másik *T.* nevet találá mondani az *Illustritás* miatt; s utánnok mondták a majmok, s oda is elhatott, a hová nem kellett volna hatnia; s mert talán egyik megbizott leveleződtől jött ki a szó, hitelt nyert. Már minekutánna ezek a jeles férfiak, a te tiszteletednek is tárgyai, feledik a dolgot, feledned illik neked is, és nem szaporitnod, azoknak is, magadnak is keserű érzésöket. — *Gábor* eránt szeretnélek hajdani hajlandóságodra vissza térve látni. Fogyatkozás, hiba nélkül nincs ember. Ha személyes hibákért kell valakit nem szeretnünk, megvetnünk, nem leszen, ki eránt kibuzoghassák magokat sziveink. Édes barátom, pályád lesiet; érdemekkel teljes az, teljes koszorúkkal. Hagyd azt oly tisztán a maradék előtt ragyogni, melyben semmi homály ne sötétítse nevedet. A szeretet tegye fel neki a legfényesb koronát. Szép erő, engedni gyöngének. S gyöngéje mindnyájunknak van.

Igen tetszik nekem a *Patriarcha Érsek* veled bánása. Örülök ily szép ismeretségednek; s elég okom ez, eránta tisztelettel telnem el. Én neked az alatt, hogy oda utaztál, megküldém *Károlyihoz Pannónia Századjait* az *Esthajnallal*, és *Kelő nappal* együtt. Ez a kettő elválaszthatlan testvér, azért kelle az elsőt ujra adnom. Ebben most csak egy javítást tettem javaslatod szerint; a többit akkor fogom, ha majd „*Kelő napomról*“ veszem itéletedet, s együtt *Muzárionhoz* megküldöm, és a te itéletedet. Ha az *Installatio* későbbre halasztatik, bizonyosan tökélete-

sebbek fognak lenni *Századaim*; s kezdem bánni, hogy így adtam ki. De már megvan.

Tudsz-e te valamit *Brassói Bergler István Homér* kiadásáról? *Budai Eszaiás* mindenek felett dicséri; a kiadás esztendeje 1741. Ezért arannyal fizetnék.

Győrött a tél közepén egy különös ember tartózkodott másod magával. Sok baj volt vele; s neki talán legtöbb másokkal. Hosszú időt töltött a fogadóban, s fizetni nem tudott. Hozzánk egy kellner és hajdú kísérte. Pénzt kért. Kapott, de nem eleget. Ő magát *Gergely Máténak*, vármegyének tisztb. Szolgabirójának mondá. A város birája unszoló, írta haza, ő kész a maga költségén stafétát küldeni. Nem akart. Nem volt-e itt egy becsületes ember neve megbecstelenítve valami csavargó által? Te tudhatod. Mi történt utóbb vele nem tudom. Írj és élj. Nődet és nőd testvérét tisztellem. *Izidorómat* s gyermekeidet csókolom.

Széphalom, april. 6-án 1830.

Guzmicznak Kazinczy
baráti tiszteletét.

Aprilis első napján, édes barátom, kértem Istent, hogy szívednek minden óhajtsait teljesítse, sőt adja meg néked azt a jót is, a mit óhajtani nem mersz, a mit nem óhajtasz. Én a te szivednél nemesebbet még nem találtam. Hagyj elnémulnom e szavaim mellett.

A hó itt meleg szelek s meleg esők nélkül múlt el, s így kárt nem teve. Vizeink nekünk is voltak, hogy egy két nap a szomszéd helyekre sem meheténk, s a posta elakadt. De legalább nem sepré el faluinkat, embereinket nem ölte el, s már poros uton járunk.

April 3-án vetém azt, a mit *Döbrentey* felele *Fenyérinek*, és a mit *Döbrenteynek Bajza*. Addig pörök felől semmit nem tudtam. *Döbrentey* rendesen magasztalá magát *Wigand Otto* szája által, s kénytelen vagyok vallást tenni, hogy literatúránkban oly járatlan vagyok, hogy sem azt nem tudtam soha, hogy *Döbrentey* köztünk oly magas polczon áll, sem azt nem, hogy ő nekünk *Campénk*, mert a *Gyula könyvét* én középszerű munkának sem tudtam ismerni. Ellenben a *Bajza* feleletét csudáлом, irigylem. Mely tűz, mely nyugalom! mely szép harag, és mely szerénység! mely nemesség és erő! Énnkem ez szint oly kedves, mint az ő legszebb dalai, melyek felől azt jövendölöm, hogy a maradék is énekelni fogja.

De reszketek, hogy azon s-ban, hol a *Hitel halhatatlan Íróját*

hozza elő, a megnem nevezett írók között lesz egy valaki, a kivel nekem bajom nincs, de a kinek velem baja van, s talán a *Döbrentey* sottogásai miatt. Nagy okom van ezt hinnem. Ha *Bajza* ezt találta volna meg nem kimélni, felette sajnálnám, s nem csak azért sajnálnám, mert gyanakodásnak eredvén egyszer, azt fogja hinni, hogy ezeket tudtam vagy talán ezekben részem is van. Mit nem hiszen, a ki gyanakodásra sülelt?! hanem azért is, mert én ötlet szeretni meg nem szüntem, sem megszűnni soha nem fogok. Tévedésben van, de ő Istennek kérdésen kívül igen nemes teremtése, és sok tekintetben igen tiszteletes; egyebet érdemle, mint azt, hogy élete — maga vagy mások által — elkeserítessek, Egyet óhajték vala bánásában; azt a mit *Bajza* cselekszik: ha haragszik, mutassa hogy haragszik, ne affectálja a *magát felejtőt*. De megczukrozni a francia levelet, melyből azonban kitör a vastagság; de úton útfélen panaszkodni, az ártatlant vétkesnek kiáltani, s alacsony kifakadásokra lobbantkozni: az legalább roszúl áll a francia simaság mellett, s magával nem bíró gyenge emberre mutat. Én ezeket tudom, s nyugton vagyok, mert Isten és az én lelkem előtt tisztán állok. Mint örvendek, édes barátom, hogy ezen szerencsétlen catastropha olta hallgaték, s tiszteletből, halálból, büszkeségből hallgaték. Minden összeüteseimben én valék az első, a ki békére jobbot nyújtottam; s ezt azért, mert ha én vétettem, az én tisztem vala jóvá tenni a vétket: ha más vétett ellenem, úgy nekem könnyebb volt megtennem a lépést, mint a kit a pirulás tartóztata. Megelőzvéni így mindég az ellenfelet, csak ott nem tettem meg azt, a hol az *Idvezitő* szavaként azt úgy nézhetém mint a *publicánust*, azaz, a hol az ellen felet annak vala szabad nézmem, a ki nem méltó, hogy szeretetét keressem. De az a kiről szólok, nem e számba való.

Mint vagy te, édes barátom? Hidd, hogy lelkem sokat lebeg körtüled. Szeretném tudni uj Főapátotok vissza adá-e Szerzeteteknek a nyugalmat. Küldj nekem egy vagy két nyomtatványt, tiszteletére írt verseidből, s azt pecsét alatt tetesd le *Bártfay László* kedves barátomnál, a *Gróf Károlyiak* palotájában, vagy, a hol lakása van, az üllői utcán, a *Gróf Károlyiak* házánál. De minek fáradna oda a hózó, holott tek. *Bártfay László* úr az említett palotában is megjelen, vagy onnan hozzá kiviszik. — Élj igen szerencsésen.

Újhely, april. 13-án 1830.

Guzmicsnak Kazinczy

tiszteletét.

Olvasd leveletem, édes barátom, melyet Gróf — — hoz írtam, és melyet ő ma már veszen. Melegen írtam, de tartózkodással; itt úgy kelle, mert az nem lehetetlen, hogy a házi csendért nem fogja tehetni, a mit különben tenne. Rajta áll tehát, a szerint legyünk-e, a mint eddig valánk, vagy nyugalomban s egymásnak jót akarva, de távol egymástól. Én mind erre, mind arra kész vagyok, s soha eránta tiszteletlen, soha eránta hideg nem leszek.

Széphalom, april. 9-én 1830.

Mélt. Gr urnak K. F.

tiszteletét.

Kegyességeid, melyeket velem te, és a szive, lelke s nagy ki-műveltetése által oly igen tisztel. asszony még neheztelésteknek szomorú ideje alatt is éreztettek, újabb bizonyosságai magas lelketeknek, melyet inkább nálamnál senki nem ismerhet, senki nem tisztelhet. Fogadd el, dicső ember, mind ezekért a legforróbb hálát. Még a köd, melyet nem tudom mely gonosz istenség támaszta közted és közöttem, tartott, hallgaték — tiszteletből erántad, és — miért ne legyek egyenes azt neked megvallani? — azon büszkeségből is, a mit tisztasága érzése a szenvedőnek mindég ád. Most, midőn *Döbrentey* is tanúm, hogy én a szóban forgó epigrammot neki még *Erdélybe* küldöttem meg, s az a dolgok összehasonlítása után, világosan kiáltja ártatlanságomat, szólhatok. — Orgyilkosként támadni meg, a kit tisztelet, hála, barátság érzéseivel szereténk, s azt nevetés tárgyává tenni, gyalázatos tett, gaz tett: de nem tenni azt, és mégis terhelteni hogy tettük, az is fáj. Tiszteltelek, de magamat is becsültem, s úgy szégyellém az ellen mentegetni magamat, mintha az hireszteltetéik vala el felőlem, hogy loptam. — De már tisztának ismersz, s az nekem elég.

De te *Cs.* miatt is nehezteltél, s az iránt a szabadság fiával szabadon szólhatok. — A *fari quae sentias* nekem inkább nem igazom, mint mindennek másnak, de nem is kevésbé. Ha nem jól szóltam, könnyű vala megczáfoltatnom; nem vala szükség haragra. Én *Cs-t*

nyugalomban feddtem, irigység és gyűlötség nélkül; vétkeik hamar halála által mentetem, pórdalait a pórság ízlésében, de nem a pórságnak irottakat magasztaltam, csudáltam, irigylettem; Cs-t e pályán utolérhetlenné hirdetem. Hol itt a bántás akár Cs., akár más ellen? Ha én felőlem, s ha 25 eszt. múlva kidöltöm után így szóland valaki, én előre köszönöm neki kimélő sanyarúságát.

De én Cs. ellen epigrammot is írtam, még pedig gyilkost. *Boileau* is a nagy *Corneille* ellen, s a *Göthe* és *Schiller Xenáji* ismeretese. Az tehát a kérdés, hogy a szép *Crímen Raptus* és a mit neki velem a *rím* mind elébe rakata, érdemlett-e vesszőzést? s a *Csombók Jankókat* s *Csombók Sárákat* illő vala eszméletre hozni, hogy lássák, mi az, amiért ők élnek, halnak. Ne vedd tiszteletlenségnek, hogy ezeket elődbe terjesztem; ha más neheztelt volna, hallgatnék

A te szereteted nekem kevélységem volt, és mindég az marad, s én magadat, a mélt. *Grófnét*, *Comtesz Virginiét*, és azt a három hasonlíthatatlan ifjat, utolsó lehelletemig áldani fogom. Éljen oly szerencsésen, a hogyan ragyogó érdemeid által élni méltó vagy". —

Elment a levél, és ma már kézhez jut. — Igen is, édes barátom, a ki pletykán indul el, a ki pletykát szeret, annak nyugalma soha nem lesz; igen is, hogy szép kevélységű embernek a nem érdemlett bántásokat könnyű elnézni minden szó nélkül, teljes nyugalomban: de az is rendes, mikor valaki valakit rútúl bánt, s az később annak nyugalmas szenvedését pletykákon kapásnak hirdetni, mint tévedését megvallani; az is rendes, mikor az ember haragszik s francziásan a simát játsza, boszut enged magának, és mégis szelídnék akar tekintetni. Én, homo agrestis, ha haragszom, mutatom hogy haragszom; ha más (péld. *Döbr.*) elúnatja velem magát, s nem akarja érteni, hogy az nekem fáj a mit csinál, kifakadok, hogy szeppenjen meg, s hagyjon békét, s békét hagy. Én ezt jobbnak, magamhoz illőbbnek látom, mint azt a franczia alakoskodást, hamisságot.

Hát arra mit mondjak, hogy némely ember őszhajamra emlékeztet, s azt hiszi, hogy illetlen magamat fiatal emberekkel állítani egy sorba? — Alig értem az ilyet. Ugyan olvasd meg a *Bajza Figyelmeztetését*, és mond meg, nem csudálad-e ennek a derék ifjú férfinak elhatározott, nemes heroismusát, nem csudálad-e compositióját (logikai tekintetben), nem örvendesz-e magyarságának. Kikre van a czélzás ott, a hol elhallgatja a neveket, divinálni nem tudom; s már ott, a hol személyes idegenségek forognak szóban, senkivel nem akarok sem active, sem passive kezefogni; lássa kiki mit csinál.

De kérdem, érdemlette-e a *Fenyéri* kérdése azt a vad kifakadást, a *kajánság* emlegetését, s rendes hogy *Gábor* maga felől oly sok szépségeket mond. Többek közt, hogy az ő kis *Gyulája* oly *Campei* érdemekkel bir, azt valóban eszemmel felnem értem. — De lássák a küzdők, mit tesznek egymással. — *Bajza* non sine dis, animosus infans. — *Toldy* nekem *Londonból* ír, marc. 15-én *Bowring*, ki egy kötet magyar verseket *Ángol* fordításban ada ki, nagy megkülönböztetéssel fogadá. Abban nekem mintegy 12 darabom vétetett fel, s *Brekekéim* approbatiót nyertek. Minden magyar költő nyere egy mottót; nekem ez juta: *omnia cantat, omnia ornat*; a többit nem írja. — Követünk *Herczeg Eszterházy Pálnak Miklós XIII* esztendő fia, *Vasvárm.* születésű *Májér* nevű nevelőjével *Toldyt* magyar nyelven köszönté, vele magyarul beszélgete. A kis *Herczeg Régensburgban* született, és magyarországot még nem látta, de azért folyvást szól magyarul. *Toldy* eddig *Párisban* vagon, s még ezidén itthon lesz.

Egy szerencsétlen ember eránt tudakozódol. Igen is, ő az, a mi nek magát mondotta. Nagy memoriája van, egész lapokat el tud mondani abból, a miket olvasott; de atyja elkártyázta mindenét, s ez a vétek erre is örökségként mene által, s szeret másokat etetni, itatni gondolatlan hospitalitással házánál és kávéházakban. Nem jó játékot játszván vagy háromszor, (holmijének eladogatása által) végre arra szorult, hogy házasság által állítsa talpra magát; de nem vagyunk igen ifjak, s fülünk nagyot hall. Nem bánja, ha keresztelt zsidó lánya lesz is, csak pénze legyen. — Ezt kérdésidre.

A *szent Hajdan Gyöngyei* e héten készen lesznek, de a praefátiót magam akarom itt álttekinteni, s ez azt teheti, hogy a megjelenésre e holnap vége előtt el nem készül. Nagyon ohajtom, hogy fordításom a jók javaltát megnyerhesse. De mit mond arra az oly grammaticus, a ki azt hiszi, hogy ezek a *hegy lába, dereka, homloka*, nyelvrontás, és hogy ezek így jók: a *hegy alja, közepe, teteje*. Hát metaphorázni sem szabad? — A grammatica az ólomból vert embereket pedántokká teszi, s az rossz dolog. — Élj szerencsésen!

Széphalom, april. 18-án 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Kik azok, a kiket *Döbr.* dolgozó társul veve fel a *Conv. Lexicon* készítésében, és így kik azok, a kiket *Bajza* a maga *Figyelmeztetésé-*

ben, *Széchenyi* mellett megnem nevezve, bánt? apríl. 15-ig nem tudtam, mert én a *Kurírt*, és nem a *Kulcsárné Újságleveleit* olvasom. Elíjedtem ott látván a *Gróf* — nevét, mert ezt, ki tudja, hogy én *Bajzát* igen szeretem, ismét megfogja szállani a gyanú, hogy e perben részem van. Ez új csapás az én szívemnek. De ha ez is fog érni, csendesen és nyugalomban fogom szenvedni bajomat, mint az elsőt szenvedém; elég nekem hogy lelkem ártatlannak kiált.

Barátom, a *Rajnis* és *Bacsányi* s a *Révay* és *Verseggy* undok czi-vakodásaik olta — mert mi ezekhez képest a *Horváth Endréé* velem? — még ily fertelmesség köztünk nem történt. Kezemben az a mit *Göbr.*, *Cser.*, és *Thaisz* legközelébb adának ki, s a husvétii piros tojásokák tűnven a levél felbontásakor legelébb szemembe, azt olvasám meg, s elmúlt kedvem a két elsőbbét megoldvasni. Mely marhadühü ember ez a *Thaisz!* És még mottóul az *Ovid* két sorával él, s eléggé szemtelen a nagy lelküt játszogatni, „s tulajdon emberi érdeme érzésével“ kevélykedik. S a *canist*, a *samarat*, a *korpavárat*, a *czinkefogót*, a *holdtöltét* még dölő s nagy betükkal nyomatni le. Hiszed-e, hogy *Döbr.* és az a másik nem tudta, hogy ez nyomatni fog, s ha tudta hogy fog, minek nézed őket? Méltó-e *Döbr.*, hogy neked és nekem barátom legyen? — Én kimondhatlanul örvendek azon, hogy a maga emberi érdemét érző *Thaisz*, engem *Cs.*-nak ezen gyönyörtü darabjával ismertete meg, mert én vallást teszek neked, hogy én a *Cs.* verseit a minden lapon elhullatott disznóságai miatt (melly jó neve van erre a francziának *Ordure*, s a németnek *Unflath*) kezembe is átallom venni. *Egerben* levén a mult holnapban, egy szeretetve igen méltó kanonok, *Csok* . . . fordulván elő a beszédben, eltalálá felejtteni, hogy a *Kalvin* hívével szól, s valami olyat monda, hogy *Cs.*-ből minden nyomon kitetszik a *Kalvinista* mendikás. De épen ezt mondá verseiben a *Luther* híve is, *superintendens Kis*. „Akár egy mendikás kongasson haragot“. S mond meg nekem mint értsem én azt, hogy *Gróf* rám azért haragszik, a mit én *Cs.* felől *Muzáronban* mondtam? — Így módodom lesz elmondani, midőn majd *Cs.* felől szólok, hogy mi az, a mit *Csombók Jankó* és *Csombók Sára* benne csudálgatnak.

Tekintsük végig ezt a pert. — *Fenyéri* kérdést teve, kajánságból-e, a mint vádoltatik, vagy azért, hogy megelőzze s megelőztesse a történhető hibákat, azt a vesék vizsgálója tudja, de szerényen, nyugalomban. Ha erre nyugalomban felelt volna *Döbrentey*, történt volna-e ez a csunyaság? De ő *Wigand* és *Cser.* által összetapostatá *Fenyérit*, maga felől pedig vagy maga, vagy az ő elődolgozása, s talán igazítása

után elmondá, hogy ő mely tiszta beszédű, mely nagy író, mely nagy *Paedagogarcha*. Erre *Bajza* nemes maga elszánásával s hősi erőben lépe fel, de oly csapásokra ragadtatá magát, melyet szívesen sajnálok. A harag veszedelmes indulat, de nemes lélek is haraghatik. Mi lesz a vége? — a jó Isten tudja.

Szemere írja, hogy kezedhez küldé, a mit *Döbr.* felől mondani akar. Mi az, nem tudom. Kérlek, s nagyon kérlek tudasd velem, megnyerte-e javalásodat?

Élj szerencsésen! E lapra nem írok kedvest. Ez bevan mocskolva oly dolgokkal, amiket én utálok. — A kedvest a másik oldalon. —

Az *Érsek* írja, hogy a *Hajdan Gyöngyei* eddig készen vannak, de hogy elsőbb praefatiómat magam elvetvén, a másikat most fogják nyomtatni, és hogy azt magam fogom a typognak corrigálni. Ide küldi a talán három ív praefatiót.

Imhol egy epigramma GRÓF RÁDAI ERZSI (*Erzsi nominata* *κατεξοχη*.)

Báró *Prónay Albert* hitvесе. Szébb férfit, szébb asszonyt nem képzelhetni. † marc. 29-én 1830.

Természet gyönyörű remeke szép *Erzsi*, te nyugszol?

Kelj fel, s hald zokogó hímedet, halljad anyád,

S jó ipadat, s emlöd két kiseddit; óh mi keservben

Nyögnek *mind* szeretett *Erzsijök* ágya körül! —

„Csendesesen! hagyjátok kialunni gyötrelmimet; akkor

Jertek, csókjaimat szedni, sietve felém.“

hald, görög euphemismussal, görög ideával, *álm*; *hímedet*, — *férjedet*, magával hordja a *férfi felsőbbtség* mellék ideáját; *hívedet*, elvan nyűve;

jó ipadat, — nem absolute, hanem relative; *hozzád jó* — és így *szeretett, kedves*;

mind, — hogy a *sokat fesse*

Erzsijök, a név 3-dszor itt, a czímmel, hogy fesse, mely kedves vala, a körnek a név.

Nem igazán görög izlésű, nem gyengéd epigramm ez? — S a halhatatlanság, vigasztaló ideája metaphysicai fessegetések nélkül!

Csókolj össze értte. Ez nekem igen kedves dolgozásom.

Pannonhalmán, május 5-én 1830.

Kazinczyhoz Guzmics.
szives tiszteletét.

Három levél eddig töled nálam, kedves barátom, válasz nélkül. Mikor a harmadik érkezett, elijedék, hogy a kettőre mégsem feleltem, semmit. Mindég készültem, mégis maradt; összesűrűsödött dolgaim, s s némely kedvetlen körülmények nem engedtek nyugodtnak lennem, pedig neked csak így szeretek írni. Mult héten végzém az ismét megindulni készülő *Egyházi értekezésekhez* dolgozásomat. Tegnap *Uránidhoz* hősi drámámot (*Meteusz*, vagy barátság diadala) S ma neked, *Szemerének* és *Döbrenteynek* irok. Aztán veszem vizsgálat alá a *Szemerere* küldte nyalábot, melyben töled két biographiát (*Daykát* és *Báróczyt*) *Dezsöfftől* egy felszólítást az *Életírásra*, egyet *Döbrenteytől*, (*Barcsayt*) és öncriticát találék. Mit fogok ezekkel tenni, még magam sem tudom; biographiát ugyan eleget olvastam, de soha azzal a gondal, hogy megis ítéljem,

Igen örülök a *Grófhoz* írt levelednek. Magadhoz méltólag írtad azt; de a mit folytatban nekem írsz, a nemes lelkű *Grófról* hinni nem tudom, hogy ő magában boszkonodjék, s nyilván simát játszék. Hogy a *Gróf* elhitetve az epigrammának ellene czélzásáról, elég érzékeny volt azért neheztelni, nem kétlem, tennen magad is nemes lelkűségének tulajdonítod, ki nem különben nemeslelkűségből fájlalád, hogy a *Gr.* ellened gyanuba esett. Ha ezt más teszi, olyan, kiben erántad meleg szívet soha nem tapasztaltál, hiszem, hogy meg sem fogál hunyorodni. Én a *Grófban* nem annyira haragot, mint illetődést, fájdalmat látok. A nemes harag ugyan nem bujkál, nem játsza a simát; de nem is goromba, nem dühös, nem mocskol, nem forral alacsony boszut. És jó, ha a harag tikkadni tud, s az ember feledni.

Megrettentem, mikor annak ellenében *B.* haragját látám általad dicsérve említetni. Nem örömet eszkekedem ennek a piszkos jelenetnek vizsgálásába. Én *Bajzát* nem különben mint te becsültem; örültem gyönyörű fejlődésének, szép tudományának, szorgalmának, tollának. Olvasván gyilkoló *Figyelmeztetését*, vissza borzadtam a böszülttől, alig tudám megfogni, mint származhatott olyan valami a művelt ifjútól. Sajnáltam őt, ki másokat mocskolván, magát oly rettenetesen tudá feledni. Így édes barátom, kívánatosb a természeti vadság, melyből a tudományok által emelkedni akarunk. Vizsgáld a dolgot úgy a mint

fekszik, feledve kik között történt, s lehetetlen, hogy *Bajza* haragját nemesnek találj. Olvasd, mint írt nekem erről a szép szívű *Szemere*.

Ami *Bajza* (és czimborái) s *Wigand* (és egyesültjei) között történt, vásár után tudtam meg: feleségecském hozá ki az irtóztatóan galád *Figyelmeztetést*, hol *Döbrentey*, kit uralkodás és nemzet, s bel és külföld, legtöbb érdemű literátoraink sorában tisztel, és méltán — nemzetrablónak s nemzetfertőztetőnek vádoltatik, minden legkisebb bizonyságocska s gyanúcska nélkül; egy példányt *Helmeczy*, másikat *Bártfay* harmadikat *Fenyéri*, negyediket a *Figyelmeztető* — — — — küldvén hozzám. — Azt vélek, hogy a *Döbrenteyn* elkövetett gonoszság örömemre lesz: de látom balul ismertetem. Idegeim megvalának rázva, s elundorodtam mind attól, a mi tudós cím alá tartozik. Így *Szemere*, kinek lelke szépsége becsesb leve nálam mint vala. — A mi nekem leggonoszabb *B.*-ban, az, hogy azt az *egy*et könnyen kitalálhatónak mondja. Én a tizenegy között négyet olyant ismerek, kiket tudományos érdemeikért az egész haza becsül, s megvallom, a négy közül, melyiket értheti *B.*, elgondolni nem tudom. *Dezsöffy* és *Kis János* között bizonyosan te sem tudnál, nem szeretnél választást tenni; pedig talán éppen ezek a *valaha fénylő, de már erőtlen, elaggott bajnokok*. Mit mondasz te erre, te 70 esztendős férfiú? Örvendhetsz-e, örvenhet-e *Kis*, az ily példásan fejlődő ifúságnak. És ugyan mi kívántatik inkább a *Lexicon* íráshoz, vidáman lobogó tűz-e, vagy érett komolyész, és tapasztaláson épült ítélő tehetség? S én *Kiss Károlyt* említem még, kiben mind a kettő éppen most van legszebb arányban, s hogy gondos író, dolgozásai mutatják. És *Döbrentey* minden ellenkezésed ellen is, barátom, egy közönségesen becsült írónk közül. Sajnálom, hogy ennek feleletét meg nem olvastad; úgy felel ő, mint egy komoly, önérdemét érző, de nem fitogtató férfiúhoz illik; csak az ügyet tekinti, a személyt, s reá szórt mocskokat ignorálja. Ez a nemes harag barátom. Ő illendőbbben nem felelhetett. A többi csak a kölcsönt adá vissza. Utolsó leveled biztat engem, hogy a dolog eránt egészen más itélettel fogsz szólani, mihelyt mindent összevetsz. Te is kezded *B.* elragadtatását oly csapásokra sajnálni, melyek a harag veszedelmes indulatából származtak; s miért haragszanak? Mert meggátoltattak hasonló munkának kiadásában? Örülniek kellene, inkább, hogy a kedvetlen munkától felvannak mentve, és jóval kedvesebbre röphülhetnek által. — Vajha ily mocskos jelenések ne aljasítsák többszer literatúránkat. Az ilyen vadságok nem fognak lélek és szivnemesítést felhozni, a mi pe-

dig egyetlen czélja literatúránknak. Ne, édes barátom, ilyeseket ne dicsérjünk, netalán dicséretünkkel több hasonlótat támaszszunk.

Köszönöm az igen szép epigrammát, melyben a leggyengébb érzés hatja meg csuda hatásával a fogékony szívet.

Fő Apátunk beigtatására készített verseimből sat. én neked régen küldék példányt; *Károlyi* úrra bíztam már april elején. Ird meg, vetted-e már? Külömben *Bártfay* úrhoz fogok mást utasítani. Élj szerencsésen kedveseiddel.

Széphalom, május 17-én 1830.

Guzmicsnak Kazinczy.

Igen is, undokabb összekapást pályánk mezején, mint ez a mostani, még nem láttunk; azt egyre vallom veled; abban különbözöm, hogy még te azt nehezteléssel látod, s terheled az egyik fél küzdőit, én nyugalomban megyek. tovább társaim gyarlóságok mellet s nem lesegetem, ki vétett, s nem feddem, nem büntetem. Az rám nem tartozik; nélkülem kezdék a pert, nélkülem bé is végzik,

Te megvagy botránkozva a *Bajza* hangos beszédén. Reménylem tehát, hogy azon is meglészesz, a mit a más fél emberei tevének. Történt volna-e ez a gyalázat, ha *Döbrentey* szerényen felelt volna a szerény kérdésre? Higyj nekem, ideje volt, hogy *D.* megtanulja, amit eddig tudni nem akart.

Én azonban áldom sorsomat, hogy e perben részem nincs.

Előbbi leveletem nem értéd a szerint, amint értetni akarám. Jó ember engedékeny tud lenni a jókhoz, kivált ha a jók belső érdemeikben nagyok is. Miért ne legyen nekik is gyengeségök? Hidd azt, édes barátom, hogy az ilyekben a nagy bántást is könnyű felejteni.

Feleségem életéért öt hét olta reszketek. Orvosa halált jövendőle; de a természet és az ő életereje megtartá. Valóban gyógyúl. Az *eperjesi* és *egri* út megrontá tüdejét. Tizenkilenc nádaly szívta ki gyilkos nyilalásait. — S *Kázmérből* tegnap jöttünk meg az executióból. Oh barátom, megnyerni a pert három táblán, és mégis kijátszatni — ez irtóztató mestersége a Prókátorságnak. — Szánj és szeress.

Pannonhalmán, jun. 8-án 1830.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Épen készülék hozzád írni, hogy már egyszer én előzzelek meg téged, s ime érkezik leveled.

Édes barátom! azt a rút scénát én szeretném nem tudni; de mi-nekutánna tudja az ember, nem boszkonkodnia nem lehet, annál kevésbé lehet pedig, hogy a had támasztó *Bajza*, egy szebb reményű fiatalaink közül. A nélkül, hogy a mocskos dologba avatkozni kívánjak, nem türhetém, hogy neked, hogy *Szemerének*, el ne mondjam, mit érzek; neked annál biztosabban, hogy te ebben is megelőzél engem. Én a gonosz megtámadást visszalökő feleletet nem tudom oly szoroson itélni. Hogy ez nem fog kímélő lenni, kiki, maga a megtámadó mindek felett, előre láthatta. Ott a harag magától támadt, s alacsony ösztönből, itt ingerelve volt. *Fenyérinek* kérdéseit sem lehet szerényeknek mondani, bennök röjtözött már a fulánk, kicsinált előpóstája az iszonyatos szúrásnak. De te még most is hibásan látod az első felelőben *Döbrenteyt*; s én ebben a *Cserneczky* feleletében még elég csendes eligazításokat látom a gúnyt mosolygó kérdéseknek. A másod ízben felelők között pedig *Döbrentey* maga tartá meg a férfúhoz illő tónt. Ez legyen utolsó említése részemről kettőnk között ennek a rút veszedésnek."

Én, megvallom, *Döbrenteyt* becsülöm, kedvelem; ő nincs szép-tulajdon s érdem nélkül; a gyengeségek engem nem idegenítnek. Mi a pénzszenvelmet illeti, nem dolgom; sajátjával kiki tehet miattam a mit akar. Gyűlölöm a mindég zárt markú fősvényiséget; de becsülöm a gondos, takarékos költőt. S az, a ki szeret csinosan öltözködni, szép körökben megjelenni; tiszta jó ízlésű házat tartani, kényére utazni, jól élni, az ilyen nem fősvény. Ilyen pedig *D.*

Gondold el, mint eszelösködtem én kettőtökkel! *Szeme* megküldvén *Gr. D.* felszólítását, a te *Daykádót*, *Báróczydat*, *Döbr. Barcsayát*, öncriticájával, hogy mind ezeket recenseálnám, kedves ugyan, de nekem nem épen szerencsés munkát adott. Nem szeretek, nem tudok én bonczolni, hasogatni. Röviden mondván el azért, érzéseimet inkább, mint véleményemet, a feladott tárgyak eránt; hogy többet adjak, téged és *Döbrenteyt*, mint írókat, állítalak szemközt egymással. Olvasd és mosolyogj.

K. úgy ír, mint a ki írni nem köteles, csupa tetszésből; D. inkább kötelelességből. Az inkább maga kényét, ez inkább másokét lát-szik tekinteni. Azért az *első* nem mástól akarja érteni, mi jó, mi szép; *emez* figyel inkább a közvélekedésre. K. nem aggódva bájos; D. férfias; *abban* érezhetni az erőt, ebben inkább tapinthatni. D.-ben a gond kitünik, K.-ban röjtözik. K. a grátiáknak, D. inkább a másáknak gyujt tömjént. D. lép, K. szökdel; *ez* mosolyogva nyilaz; *az* dörögve haragszik. D. ünnepileg, K. egyszerűleg kendős. *Annak* sikamlása a szem előtt megáll, *ezé* elsuhan előle. D. mindenektől kíván értetni, K. szeret nem mindenektől, sokat kíván találgattatni, s örül, ha csal. K. ritkán itél, de oly helyzetbe hozza az olvasót, hogy nagy fejtörés nélkül hozhatja ítéletét; nem következtet, nem alkalmaztat, nem leczkéz; D. szeret itélgetni, következtetni, alkalmaztatni, leczkézni. K. mikor ír, csupán csak író, tárgyan kívül semmit sem akar tudni; D. hazafiúi, magyar literátor, erkölcsmeister egyszersmind; tárgyan kívül is szeret beszélni. K. inkább szépet, D inkább rendszerest kedvell; K. inkább mulatni, D. használni akar. K. szabadon ereszti Pegazusának fékét, s az kényére csapong, de csinnal, mint a jól kitanult paripa, melyre borzadva néz a tudatlan, s félti ülőjét a minden pillantati nyakszegéstől; ez azonban mosolyg, ménje csintalanságain. D. ritkán s csak vigyázva ereszti meg a féket, többnyire feszesen tartja, s pályáját szoros rendszerben, futtatja; észreveszi a kicsapást, s visszarántja a lovát. K. ezer színben szereti mutatni szülöttjét; D. ritkán változtatja s tartózkodva a színeket. Honniaknak ezeket sem lehet tartani tisztán, valamint *azéit* nem egészen idegeneknek“.

Mennyi igazság van ezen rajzolásban, ti magatok ítélnétek meg legbizonyosabban. *Szémérének* úgy küldém meg, hogy veletek közölje, s tegye azt, mit tenni, javallatokat kitudván, jónak lát.

Örvendek tisztelt feleséged javulásán. Elgondolom, mely nehéz a jó pár felének megválni szeretett hű felétől. Bizony elég veszedelmes utat tevé *Egerbe*, s én téged nem most csudállak előszer, ki öregségben oly merész utazó vagy. — Elég ostoba vagyok meg nem foghatni, miként lehet a kimondott igazságot még azután is feltartóztatni; és felette szomorúnak tartom, hogy épen azok teszik ezt, kik annak kiszolgáltatására vannak rendelve. Evangelium! Evangelium!!!

Nálatok mint jár az idő? Mi majd meg nem gyúlunk a száraz, nagy hőség miatt. Minden aszni indul. A gazdák nem bő aratást remélnek; de szállóink szépen állnak. — Élj szerencsésen, s láss még lesiető élted estvéjén sok gyönyörű esthajnalt.

Széphalom, június 15-én 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
idvezlését.

Végre kezemben van ajándékom, édes barátom. A mult pénteken vettem azt *Szemerétől Csányi* úr által, ki *Veszprém* vármegyében, vagy annak szomszédjában lakik. Szeretetre méltó ember, s barátja ügyünknek. Gróf *Széchenyivel* együtt szolgált, s *Himfyt* gyakran látja. Képeled mely kedves vendégem volt, embereinkkel ismertetvén meg közelebbről.

Apátotok tiszteletére írt versed, mása a *Horváth Endre* szép *Zirczének*, s nagyon örvendek, hogy e munkádat és a mellé tett két *Sonettet* birom. Fogadd szives köszönetemet érettek. De haragszom nyomtatódra, hogy a szép munkát és szép nyomtatást elrutította sok typographiai botlásival, és hogy ahhoz oly kopott betűket veve.

Utolsó postával vettem a hirt, hogy végre teljesen elkészültek a budai Typogr.ban a *Szent Hajdan Gyöngyei* is, s a maival teszem meg a rendelést, hogy hozzád 30, mélt. *Villax* úrhoz *Zirczre* pedig 50 küldessék. Az *Érsek* cisteri Szerzet tagja volt valaha, s *Zircz* dicsekedhetik vele. Így azt hiszem, hogy alkalmatlanságomat a *zirczi* Apát örömmel veszi. A munka ára 6 frt váltó czédulában. — Hasonlítsuk össze a *Sz. Hajdant* oly munkákkal, a hogy azokat adják, és a papír pénz világa előtt adták. — A mi bejön, *Szallusztom* megjelenését fogja segíni. S bár sok hasznot adhatna, mert kinek kellene több, kinek annyi mint nekem.

Sietek, és így elégedjél meg most ezzel. Élj szerencsésen tisztelt, szeretett, némes lelkű férfi.

Széphalom, június 18-án 1830.

Kazinczy Guzmicsnak
tiszteletét.

Mely gyönyörű és mesteri kézzel írt levél, melyet tőled ma veszek, és mit mutathatunk szebbet literatúránk mezején, édes barátom. Kevély vagyok arra, hogy annak tárgya én vagyok, és hogy ezt felelem te mondod. Az ily öröm felejtetheti velünk bajainkat; rám ugyan leveled jóltörőleg hatott.

Gyanúba vevém magamat, édes barátom, ha belőlem nem elfoglalt szív szóla-e, midőn én nem egészen javalom ugyan, a mit az egyik fél teve, de a mit a másik, azt világosan kárhoztatom is. Azt kérdem tehát, hogy a *Fenyéri* kérdéseiben kajánságot lelek-e vagy csak meg nem elégedést? mert kajánnak lenni nem szabad: szabad meg nem elégedve lenni azzal, a mit látunk. Azt kérdem tovább, hogy ha erre az ő kérdésére csak meg nem elégedés adta volna feleletét, nem tudatlanság emlegetése, s a magával eltölt szív nevetségig menő pöffeszkedése, (mert a mit *mi* mondunk, a *más* ajakin *magunk* felől, és ily vastagon, az csak mégis nevetségessé tehet bennünket; talán többé is mint nevetségessé) — történtek volna-e mind ezek? Én ismerem *Fenyérit*, s nálánál érettebb szerényebb lelkű embert alig ismerek, s ő a természet-től szerény, nem tetteti annak magát. *Bajza* tüzes, de hochherzig; én ő belőle igen sokat várok. Nem örülök én a tüzetlen ifjú embernek. — De megvan ami megtörtént; örvendjünk hogy a dologban részünk nincs; s örvendjünk a jónak akár *Döbrentey* teszi, akár *Fenyéri*, utáljuk a rosztat akár *Bajzában*, akár abban az úri emberben, a kinek a tudomány szeretete megnemesítette lelkét, s ellenét számárnak, cinkefogó fejűnek stb. nevezi. — Jó követkevése van ennek is, ez mutatja a világ legjobbságát, mert a *Conversations-Lexicon* több gonddal fog megjelenni, s ezek a küzdők s a kik láták küzdésöket, ezután őrizkedni fognak, a vastagságoktól és a — pöffeszkedésektől.

Tegnap előtt vevém *Párisból* az *Aponyi* gyermekeinek tanítójuktól, *Fekete Gáspártól*, a mit, hogy írjon ki számomra, még tavál kértem: — azt, a mit *Dussault* ira *Szalluszt* és fordítói felől. Mondom én, hogy az emberiség nem szállhat úgy alá, hogy csak egy ember, hogy csak egy nemzet tarthassa magát nagynak; egyike különbözik a másiktól, de csak arcvonásokban; a ki igazságos, mindenik arcznak, mindenik nemnek megadja a maga érdemét. Ez a *Dussault* az általam mindég nevetett francia nyelvben oly szépen, oly lelkesen ír, hogy ötet csudálnom kell. Boldognak tartom magamat, hogy ezt az írását ismerem, minekelötte *Szallusztomat* kiadám. Elfogom ezt, a *Dussault* nevét említvén, mondani.

Ma indul levelem *Pestre*, hogy a *Szent Hajdan Gyöngyeit* vegyék által, s küldjek szét. Én úgy hiszem, hogy te mind a munkát, mind előbeszédemet örömmel fogod olvasni. Fordításomat is-e? Valóban arról nem felelek; magam legalább soha sem szerettem, s talán azért mert prózában adni szépen hullámzó hexametereket bajosb, mint a tapasztalatlan gondolná, s az *Érsek* hatalmas mind a versben, mind a

nyelvben, mind a poetai alkotásban s festésben. — Élj igen szerencsésen, édes barátom.

Újhely, jun. 29-én 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Szemere és nője június 19-én estve megszállának itt a fogadóban, s gyalog látogatók meg iskolai barátját Fő Notar. *Dókus László* urat, az pedig szekereért küldte, s magához hajtató. Másnap *Dókus* úr nekem írt, hogy ha egészségem már engedi, jöjjenek be. Beteg voltam, fekvő beteg, de jöttem; az nap s más nap délig velek valék; délután haza kísérték. Így az az örömem van, hogy *Paliné* úgy szerette meg *Ferencznét*, mint *Pali* szereti *Ferenczet*. — De édes barátom, mely változás *Paliban*! Én meg nem ismerém vala az utcán. Fél teste oda van; jobb szeme rángatásokat szenved; olykor be is vonódik egészen. Kerül minden haragot, minden lágy megindulást. *Ráday Erzsi* című epigrammámat sem meg nem olvasta, sem felmondani nem engedte. — Feledém mondani, hogy miolta őt *Pesten* láttam (1829. május 31-én) beretváltatja bajuszát, s ez arcán különben is változtatott volna.

Beszélé, hogy vette leveledet a *Döbr.* és köztem vont párhuzammal; de ő veled egy értelemben nincs. Fogod-e az én kevélynek hirdetett lelkem felől hinni, hogy a hol felőlem magasztalással szólnak, én azt egyszerűen többszer meg nem olvasom? fogod-e, hogy a mit *Bajza* értekezésében az epigr. felől monda (*Tud. Gyűjt. 1829*), azt én egyszerűen többszer meg nem olvastam? — De szép legalább, mondtam *Palinak*, s egyébre fordítám a beszédet; — a gyalázatos porre.

Pali részint széplelkűségből, részint betegsége miatt, a mint a kérdésre adott feleletek kijöttek, s a küldők kiakarának hozzá jönni, megizente nekik, hogy látni őket nem akarja, mert előre látja, hogy erről lesz a beszéd, ő pedig az ily felhevülést nem tűri, s a *Döbr.*-n ejtett igazságtalanságot nem javálja, sőt érette neheztel. Elmondám neki érzésimet. *Fenyéri* nekem ezen irásokat megküldé, de a nyomtatványokkal jövő levél kevés sorból állott, minden panasz, minden vád nélkül. Mint *Pali* olvasta meg, úgy én; az ily példátlan vadságot illő vala ismerni. De mint *Pali*, úgy én, részt e perben nem vettem, s soha venni nem fogok. Piruljon, a ki részrehajlással játsza a *Bíró*t. — Azonban kimondám *Palinak* is nyilván és világosan, hogy én e mocskot, e gyalázatot egyenesen *Döbrnek* tulajdonítom. — Jó, édes barátom, hadd adjam meg neked, hogy a *Fenyéri* kérdésében már érezteti magát a nem javálás,

talán a neheztelés; — ha F. barátja volt volna Dnek; nem nevezte volna a *Wigand* portékáit *epheméri becsületeknek*, s nem kívánt volna íróniával *malasztot* a dolgozóknak. (Hogy Fnek baja volt valaha Dvel, nem tudom; igen, hogy *Thaisznak Vörösmartyval*, a *Tud. Gyűjt.* redactiója miatt; s V. és F. szoros barátok, mint *Kisf.*, *Helmecczy*, *Bajza*, *Toldy.*) — De mely szerencsétlen gondolat vala az Dtől, hogy az maga magát a *Wigand* szájában, azzal a neki saját üres czifrájával — (a *billegdegelt* vele még is elhagyatám) — oly megfoghatatlan szemtelenséggel tömjénezé, s magát egy rettenetesen silány munka miatt magyar *Campének* nevezé! mert van-e annak paedagogicus lelke, aki oly paedag. munkát ír, s azt jónak képzeli. — Mi az, hogy ő annak jóságát egy igen rendes okkal bizonyítja? S kellett-e, azokért a vagy szerény vagy szerénynek legalább látszó, kérdésekért *Fenyérinek* kajánságot, tudatlanságot csapdosni fejéhez? — Bizony ez nem vala okosság, ezt maga D. is megfogja most ismerni. S nem kellett-e előre látni, hogy a nyelvrontást emlegetőnek visszadhatják a kölcsönt? — marcziusban már megjelene az *Annuntiatio* a *Shakespeare* darabjairól, s a név előtt ott van a *Prov. Commiss.* és a *Táblalirói* czím. Ez hallgatólag emlékezteté *öcsém uramékat*, (így szólítgatja D. ezeket a derék ifjakat, mint a *Prókátor* a maga patvaristáit,) hogy ő és ezek nem egyenlők. B. tudta ezt, tudta mi fog D.nak leginkább fájni, aki nem látja, hogy Bnak a *Csokonay* marhasága (a piros tojásban) koránt sem fájt úgy, mint Dnek fog a *kedhez* oly közel álló *kegyed*, és a *drága D. úr*. Valljuk meg, hogy B. goromba, hogy B. irtóztató, de azt is, hogy B. non sine dis animosus infans. Régen akarám én megszűgni Dnek, hogy jó volna megtanulni *Horácznak* e sorát: ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus. S valljuk meg, még a *Prov. Commissáriusság* nem a legfőbb tető a világon, ha azt D. — és ő igen méltán — igen nagynak veszi is.

Barátom, én a barátom előtt tartalék nélkül nyitom meg szívemet; patiarque vel inconsultus haberi; s az valóban nagy hiba. Soha én senkit mástól elvonni nem fogok, soha sem kívánni, hogy minthogy én ezt szeretem, más is szeresse, s gyűlölje, mert én gyűlölöm. De meg kellene gondolnom, hogy az én okaimat, s amit én tudok, nem tudhatja más, s így engem félre érthet. — Hadd mondjak el tehát valamit. — D. és *Thaisz* néhány esztendő előtt csaknem botra keltek, egymást össze lutranusozták, egymást össze teremtetzték. — D. *Fáy Andrást* a pesti utcán összeteremtetzte; — D. a *beteg Szemerét* össze infámis emberezte; — *Döbr.* egy *Főispán* leányával úgy bánt, a hogy egy frájczimmerrel sem kellene; — egy igen respectábilis asszonynál, kinek fényes születése is

érdemel tiszteletet, első ott léte alatt elnyult a széken, s felfel ugrándozott, holott a hol magát kicsinynek érzi, merő hunyászkodás. — Két leányt kért meg, s az egyikkel jegyet is váltott, s ennek már bútorai is a háznál voltak, s *akkor* mondta ki atyjának, hogy ha leányával — — nem ad esztendőnként, el nem veszi. Mikor ez megtörtént, pökte őt ez, és érezteté D-vel, mely megvetést vona magára. Ezen szenvedései közt D. közel vala a megtébolyodáshoz, s *Way Ábr.* magával hozta le a Diétáról, ide is *Újhelybe*, hogy magát kiszellőzze. Itt panaszlá előttem négy szem közt, miserábilis arczczal, és hanggal, hogy ő a gyűrű váltás után tudta meg, hogy a leánynak izzad a keze, a mit ő természetből nem tűrhet. Láttam, hogy el kell vonnom a nyavalygástól, s enyelgésbe csaptam által, hogy a tüzesb mátka azt a gyűrű váltás előtt tudja. — Vedd ezt annak magyarázatjára, amit neked utolsó levelemben a dölyf és pénz szeretete felől mondtam. Ha *Szita* 800,000 fntot nyer a lotterián, és ha cifráz, mert kitelik tőle, s ő azt szereti, egyszerűen jó gazda, s vigyáz, hogy a cifra el ne eméssze a 800 ezeret, de mást el nem tapos — azt teszi, a mit én is bizonyosan fognék; — noha én még akkor sem cifráznék, — nem philosophiából, hanem *izlésből*: — de ha *Szita* keresztül akarná fűrni magát a theatrumban a becsületes embereken, hogy elől ülhessen, s ezeket taszigálná, taposná, akkor a legnem cifrábznak is jusa volna Herr von *Szitának* ezt mondani: Hören Sie, Sie sind a Flégel. — Ez egész apologiája minapi levelemnek.

D. nekem köszönheti, hogy most nem a *Luther* reverendáját hordja; én szerzettem *Gyulaynéhoz*; s mint bána velem a Diétán, istentelen suttogásával; mint bána velem pesti utam előtt *Pesten*. (Ezt nem *Palitól* tudom.) Hidd el ugy szerettem, mint mindég. Gyengeség! mondám, s jó emberben azt feltehetjük. Megszokván a praeceptoroskodást, s meglátván *Igaznál* egy lapot *Szallusztomból*, rám írt, hogy az nem lesz jó. Minden neheztelés nélkül felküldém neki amit te megszerettél. Azt felelé, hogy az ötlet meg nem győzé. Már akkor azt felelém neki, a mit Card. *Richelieunek* egy francia író e szavára: „Nem értem,“ — „Az“ — úgy mond ez — „nem az én hibám!“ — *Pestre* jöven, elkezde catechizálni. Barátom, mondám, ugyan mond el nekem, az együtt létele örömeit el kell-e keseríteni polemizálgatások által; s mikor annyi tárgy van, a mi bennünket egymás felé vonzhat, az olyakat kell-e elővenni, a mi egymástól félre von? — Kérlek, az Istenért; hiszen előre láthatod, hogy engem meg nem térítesz; minek hát ez? — Lám én téged soha nem catechizáltalak és nem is foglak? — Hogy én azt *tartozom* hallgatni mondá. — Úgy, mondám, ne vedd tehát rosz néven,

ha kimondom, hogy én a te beszédedtől szint úgy borzadok, mint te az enyémtől. — Úgy elnémult, mint *Zachariás*. Én azonban más textust vettem elő, s nehezteléssel ment el, de nem gorbombán.

Taval nem jöve a *Szemere* szállására,⁸ mert, úgymond, ott van *Thewrewk*, s *Szemerét* köszöntette, engem nem. —

Sok hetek mulva eljött, s épen akkor, mikor én nem gyanú, nem mende monda, hanem csalhatatlan hírek után tudtam, hogy ellem miket hirdet. — Ennek az embernek lakatot kell vetnem szájára; ezután is fogja tenni, a mit eddig; de legalább úgy, hogy meg ne tudjam; s az nekem elég. Újra dolgozám tehát *Yorick* praefatióját, s egy nem teremtett levelet írtam neki, de olyat, a mi elnémíthatá, s fenyegettem, hogy ha meg nem szünik, a levelet kinyomtatatom. Fő hadnagy *Kis Károly* urat küldé hozzám, nem a maga nevében, hanem mintha ez magától jött volna. Bizonyossá tettem, hogy bántani nem fogom, csak hagyjon békét. — Az *Erdélyi Levelekhez* maga kérte *Himfy* recenzióját, de egy *Scholiont* vete hozzá, s hírem nélkül. — Mi neki a barát, csak ő figurírozhasson?

Édes barátom, illő vala hogy engemet ismerj, a mint vagyok. Tartottam tőle, hogy nehezteléssel vevéd a mit ártatlanul írtam, az ő pénz és fény szomja felől, mihez, a mint írod, senkinek sincs köze, míg azért másokat magának fel nem áldoz.

Megterhelt levelet küldök. De bocsáss meg, nem tudtam rövidebbre szabni. — Ne engedje Isten, hogy szíved erántam elhüljön. A te barátságod nekem nagy kincsem.

Pannonhalmán, július 10-én 1830.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Ha megtörténhetnék, hogy te engem megbánts, s hogy nekem reád neheztelnem kelljen; egy rövid panaszos levél — vagy ez sem — s néma csendes fájdalom, melynek tanúja talán csak előttem függő képed fogna lenni; enyhítője, vagy inkább édes élesztője, az a kötet levél, melyet tőled venni szerencsés, s egykor oly igen boldog valék. — Nem, édes barátom, állhatatosan tisztelt férfiú! az a szeretettel elegy tisztelet, melylyel én te erántad eltelve vagyok, nem mindennapi nem közrendű; egy az magában, s egyetlen. Egé-

szen más rendű pedig az, melylyel literatúránk egyéb baráti, segé-
di eránt viseltetem. Azt belőlem semmi eset, semmi tekintet ki
nem olthatja, létem vagy teljes kioltása, vagy örök megkeserítése
nélkül; s ez csak egy esetben, de a melyet én képzelni nem tudok, s
nem is merek. Ebbe tehát, bár mi történjék, idegen történetnek be-
folyása nem leszen.

*D.*re haragudhatnám én is. *Ő* a parallela által bántva érzi magát;
korállá a hasonlítást; engem most másodszer tart maga eránt igazság-
talannak; s nekem stylust *görgöbbit*, kellemesebbet, szívet megragadó-
bat kíván. — Én sajnálom az embert, ki a megtisztelést bántásnak nézi;
de magam mentem őt magam előtt; a hasonlítás épen rossz időben tör-
tént (ha úgy vesszük a dolgot a hogy áll, talán épen a legjobbban) a
több oldalról megtámadt ember mindenben csak megtámadást lát. Mert
mi is van abban disztelen, vagy dicstelen is? Hogy ő veled nem ér,
azt talán maga legjobban tudja: nagyobb mellett állani pedig, habár ár-
nyékban is, nem tiszteletlen dolog. S nincs-e ő neki tulajdonítva több
olyan, a mi által sokaknak ítéletökben nyer; s neked olyan, a mit sok
nem dicsér? Azt vélem, más kérdés ez: milyen ez az író? és ez; kinek
minő tulajdonú író kedvesb? *Cicero, Szalluszt, Líviusz, Tacitusz, Horácz,*
Virgil, Ovid: mind jó írók; de nem egy tulajdonságuk. Én ezt elég vi-
lágosan iparkodtam *D.*nek megfoghatóvá tenni. Mint vette, még nem
tudom. Akaratja ellen jóváhagyása nélkül, kiadatni nem engedem; és
szeretem (de fájlalom is) hogy *Szemere* sincs velem egy ítéleten, így
örömet kitorli azt.

Mi a többit illeti, nagyobb részén mind, a mit irsz, tudva volt előt-
tem, de az audiatur et altera pars, hibázott: s én az ilyen dolgok
eránt nem örömet kérdezősködöm, legkevésbé annál, kit a dolog érde-
kel. — A mi közted *Sz.* és *D.* között történt, tudom mind a két rész-
ről, s egyebet literátori gyöngeségnél nem látok benne, milyenért egy-
másra haragudnunk, egymást nyilván bántanunk, nem illik. A többi
rút; de vannak pillanatok, melyekben a jót is elragadják indulatos-
ságai. Csak ugyan az ilyennek barátsága kívánatos nem lehet; de
azért a közönség előtt nem kell oly vad scénákat nyitni, melyeket
az ellenrész nyitott; és nyitni még sem szünik. Már *Thewreuk* is be-
bocsátkozott; tegnap előtt vevém a vad csapásokat. Az efélék csak a
mocskolódókat s a literatúrát mocskolják; a vakmerőknek utat mu-
tatnak hasonlóknak merésökre, kik majd a legtisztább igyekezetűeket
is sárral fogják hajigálni; a jobb izlésűeket pedig undorral töltik el
magok és a literatúra eránt. Ez az oka, hogy *Bajzát* a szépen kezdöt,

sajnálom. Mért nem tudják magok között végezni, ha mi bajok van egymással? A közönség előtt csak jóval, széppel illik megjeleni. Én azonban a dologról többet tudni nem akarok; ha nem csendesíthetek, tüzelni bizonyosan nem fogok. — A te szép, erántam annyira nyílt szíved zálogom, hogy efélékbe keverni, — te pedig bizonyos légy benne, hogy közlött dolgaidért miattam pirulni — nem fogsz.

Várva várom a *Gyöngyökből* rendelt példányokat; ird meg azt is, a pénzt hová, s miként küldjem, hogy biztosan küldhessem. Isten tartson egészségben, és vidámságban önnöseiddel.

Újhely, július 23-án 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
tiszteletét.

Édes barátom, olvasád *Zajbajt*? S mit mondasz rá? Kellett-e egy országszerte tisztelt férfinak e perbe belé avatkozni? Illett-e egy ily férfinak oly alacsony ironiákra, sarcasmusokra, s arra a nem lelkes anagrammai elnevezésre sülyedni? S mi lesz abból, ha az a lelkes tüzes ifjú magát elragadtatni engedi? S mit mondjon az ember, mikor mindég szelidséget, simaságot hall prédikálni, de azután azt látja, hogy a tanítás és a tett ellenkeznek egymással. Megmaradok érzésim mellett, s azt mondom, hogy inkább szeretem a tüzes embert, mint a nem igazat.

S minekutánna egy szerencsétlen megtévedés ezt a nagyon nemes lelkű embert összeütődésbe hozta velem, s később látta, hogy vétkem nélkül bánta, nem kelle-e nevemet ezen *Zajbajában* kikerülnie, mig azt szükség nélkül előhossa, s fedd hogy a *Csokonay Árpádiását*, minnelötte az megszületett, kárhóztatám? — Ne hidd, hogy ezek nekem fájjanak, nem barátom; én azt hiszem most is s makacsság nélkül, hogy az után, a mit *Csokonay* hagyott, bizonyossággal lehet mondani, hogy az ő *Árpádiása* szerencsétlen mű volt volna. — Nem fájnak; de meg nem tudom fogni, hogy az ily fejú, tudományú, lelkű, s társasági tónusú ember mint bánhata így nem velem, hanem magával.

S mit gondolsz, hát én mit fogok tenni?

Hallgatok. — Azonban *Szalaynak* a *Muzáronra* tett jegyzései kívánják, hogy szóljak, s szólni fogok, s *Csokonay* eránt is, de a *Gróf* — nevét elhallgatom. —

Ha ez a nagy ember a komoly neheztelés hangján szólítá meg vala *Bajzát*, nem volna szavam a feddés, dorgálás, boszú miatt. Istenek

is haragvának, s a *Pyton* sárkányát megölni nem tarták rútnak: de valakinek nevéből csinálni tréfát, s ellenségünket nagy tudósnak, magunkat tudatlannak nevezniünk, nem szerencsés elmésség, s bár mint fe-dezzük, kitetszik, hogy az ironia a tudatlan alatt is az ellenkezőt jegyzi. —

Ezt néked mondanom szabad volt, mert mások előtt hallgatok a még ma is szentül szeretett ember felől. De többet tettem. Megkértem *Fenyérit* és *Bajzát*, hogy emlékezzenek a nagy férfiú polgári érdemeiről, emlékezzenek, hogy a bántás ennek tiszteletre méltó hitvesét, s gyönyörű gyermekeit megfogná szomorítani. Valóban tettem ezt, és melegen.

Barátom, erről az emberről közönségesen azt hiszik, azt hitték a Diétán is, hogy túl élte magát. Sajnálni kell az emberek sorsát, s ezt még aggásában is hiven tisztelni. Én holtig fogom, még ha bán-tana is.

Mi készülünk a gróf *Mailáth* installációjához. Viczeispánunk, báró *Vay Miklós* engem szólította fel, hogy irjak verset a transparent táblára, és az ebédlőbe. Rettegtem, mert a parancsolt vers ritkán ér valamit. Valami újat akartam adni, s minthogy Főispánunk *Fiumében* szolgált, s file ott az olasz formákhoz szokott, olasz formájú complimentet ir-tam neki a *Metastasio* példái után.

Én szültem ötet, én neveltem, }	Zemplény vármegye
Kevélyen láttam nagy fejlődését, }	
Itten tevő első lépését }	honor. notarius, és honor. főnotárius volt.
De ah, a nem hív elhagyott. }	

Most jő s enyém! — Enyém! s örökre?

Erőben ül fel kormányomra,

Szent ég, tartsd meg boldogságomra

A jót, a hívet, a nagyot!

A vármegye házával áltellenban ez fog égni estve:

Tekintsetek alá magas egetekből

Ti a *Mailáth* háznak elhunyt csillagai,

S lássátok, mint kelnek régi nemzetekből

Házatoknak ismét új ragyogványai.

György, *) a honnak s *Honthnak* tündöklő nagy fénye.

Antal, te, *Zemplénynek* öröme s reménye.

*) a personalis fogja installálni.

Az olasz alakú közönséges javalást nyert, s Viceispánnék, bécsi leány (báró *Geymiller Katalin*) most tanul magyarul, versemet azonnal eltanulta. Éljen szerencsésen.

Pannonhalmán, július 22-én 1830.

Guzmics Kazinczynak
barátságos idvezlését.

Boszonkodom, hogy *Gyöngyeidet*, most már a mieinket, még sem bírom, pedig a győri vásár is elmúlt már, s mindenfelé hordozzák azokat. Irtam *Esztergomba Szedernek*, hogy az universitas typographiájától vegye által. Bár eszembe jutott volna, azokat eleve oda rendeltetni, eddig kezemnél volnának. *Majer* kanonok írja *Fejérvárról*, hogy ő azokat *Villax* apátnak 50 példányban, maga jóvoltából pedig *Fejérvárra* 10-ben, hogy keljen ott is, hozta el. Így csak az enyémekek késedelmeskednek; de neked mindegy akár ki által, s hol terjesztessenek, csak terjedjenek. Főapátom 10 példánynál többet nehezen fog megtartani; a többivel máshová kell fordulnom; *Győrött* már vannak néhány biztos embereim; itthon is fognak találkozni, ha addig máshol nem szereznek.

Endre, most vagyon alkuban a typographusokkal *Árpádja* felett, Bécsben censuráltatott minden törlés nélkül. Egy pár úr volt nálunk, lekivánt kísértetni *Endréhez* (ez lábával egyre bajlódik.) — Itt arra inté a költőt, hogy csak kevés nationalismus legyen ám benne; a censura után. ! —

Minden forrani kezd újra. *Büki Nagy Pál* kemény beszédet tartta marczius 2-án maga védelmére a sok mende monda ellen. A Főispán, a tiszti kar nincsenek kímélve, egy igen népes gyűlésben. — A beszédet csak most kaptam meg, s másoltatom, add értésemre, olvastad-e? fogom belőle közleni a különösbeket. Elöttem ő tisztán áll előbbi fényében. Beszéde nem cifra költemény, benne tettek beszélnek. Velem azt ohajtatja, hogy bár minden vármegyének volna egy egy *Nagy Pálja*. — Most az a gond fárasztja az elméket, *Nagyot* fogják-e a Diétára küldeni? Nem kétség előttem, hogy a hazának sok lelkes fia vagyon, s egynek kimaradása, valamint halála nem fog velünk hiányt éreztetni; de szabadabb, egyenesb lelkű férfiút én nem tudok. Azonban ezt reám még kevésbé bízták, mint a literátori harcot. Örülök, hogy a pörös felek, mintha összebeszéltek volna, egyszerre munkára oszlottak. — Ez nemes küzdés; itt lehet dicsőséggel megvívni az elsőbség felett;

csak hogy a szerencsésb ne feledje a szerénységet, s ne éreztesse felsősé-
gét oly érezhetőleg. D. erántam kérlelve van, de még sem engedi,
hogy még most, épen most, veled parallelába tétessék. Gyöngeség, de
kímélést érdemel.

Széchenyi Hitele felett mindenütt pálczát törnek. — Ez egekig
magasztalja, az pokolig legyalázza. Ellene kiált mindaz, a ki szeret régi
magyarosan élni. Most kaptam ellene egy kéziratot *Szalából*. Pipás ne-
mes ember szól abban társaihoz. A jelszó: *Szálj le nemes, ülj fel paraszt!*
De azért ő is haragszik, hogy a táblabírók mód felett szaporítatnak. —
Látom naponként inkább megoszlunk, mint egyesülünk. De mi azért
egymást szeressük. Éljen boldogul.

Pannonhalmán, sept. 1-én 1830.

Édes barátom!

Levelemet leveled követte, s ez a tied mindedig válasz nélkül
maradt, mert közel állván új dispositiónk, ezt akarám megvárni, hogy ha
más hova történnék rendeltetésem, mint egy kis szele fűjt, azonnal tudó-
sítsalak eránta. Hála Istennek maradtam.

Azalatt kaptam a te, *Bajza* és *Vörösmarty* drámáitokat. A tiédről
mit szóljak! *Bajza* jól dolgozott; de *Vörösmarty*nak ez a munkája min-
den eddig tett dolgozásai között a legszerencsésebb. Egyet tévesztek
benne: *Kont* ereje nincs benne eléggé kitüntetve, mint *Schillernél Tellé*.
Mind e mellett a dráma, eredeti drámáink között egyetlen, hasonlítha-
tatlan.

Gyöngyeidet még sem láthatám! Átkozom typographiája, a mit leg-
forróbban ohajtok, azt nem küldi. *Szederre* biztam, s még sincs; és
egész *Győrben* nincs, vagy csak hogy láthatnám is.

Kisfaludy Károly, ki ujságot akar vala írni: „*A Jelenkor*“ cím
alatt, s már megnyeré a privilegiumot, *Győrött* feküdt egy ideig bete-
gen; innen *Pestre* viteté magát oly nyomorú állapotban, hogy félős, ne
talán még az útban elhaljon. Általán nálunk sok a beteg, s a jövődő
rémit. A nagy hőség ugyan szűnt, de esőnk még sincsen. Az élet sa-
nyarú táplálója a *Grundbeer*, semmire sem tud menni. Ellenben *Kisfa-
ludy Sándor* reá beszélé *Zalát*, hogy *Füreden* theátrumot építsen. Ő ma-
ga fog a felvigyázó lenni.

Ma két kedves hirt hallék, hogy a domesticát a nemesség fogja fi-
zetni ezentúl; és hogy az új magyar király hazánk kebelében fogja la-
kását venni.

Bocsánat, a nem gondos írás végett; bejött nálunk a járás kelés, zsibongás ideje. Isten veled.

Guzmics Izidór.

Újhely, sept. 10-én 1830.

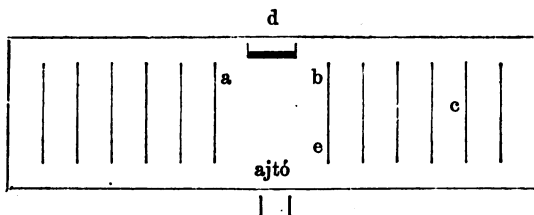
Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Tisztelt kedves barátom, mely édes örömeiktől fosztám meg magam magamat, hogy neked oly régólta nem irtam! De te a magyar *Kurír* leveleiből tudni fogod, egy részben mi fogott légyen el ezen örömtől; más részben mi fogott el, képzelheted. Lelkem legalább álmatlan éjszakáimban, sokat forga körülted, s te tudod, hogy ha hallgatok is, rólad, kit nem csak szeretek, hanem tisztellek is, még pedig a hogy keveset, el nem feledkezém.

Ritka ember szereti úgy a czifra napokat, milyen az vala, melyen mi gróf *Mailáth Antalt* látánk bársony székünkbe beülni, mint én. Olyakat látunk, a kiket régen nem látánk, és a kiket régen vágyánk látni, sőt olyaknak jutunk ismeretségökbe, szeretetökbe, kik azt érdemlik, de a kiket még hírókból sem ismerénk. — Meglátni ismét ezt a szeretetreméltó ifjú Főispánt, — *Kézy* ezt *venerande puer*-nek nevezé gyönyörű versezetében — már az is öröm, s nagy öröm volt. Csak éljen, s épen éljen, az nem sokára a legelsők sorában elől fog ragyogni, még pedig a jók örömére. — A mint estve bejött, a rettenetes hőségben, hozzá nem tudtam férni, s szerényebb is vagyok, minthogy tolamakodni tudnék, s akarnék. Másnap gróf *Dezsöffy*hez mentem, s *Vay Ábrahám*hoz tértem be, mert szállása előtt ment utam *Dezsöffy*hez. Őtet még ágyban találtam. Velem egy csoport rohant be hozzá, s így én kisíklottam a szobából, bucsu nélkül; mert a bucsuzás haszontalan ceremoniája az egész társaságot zavarba hozza. — *Dezsöffy* fiscálisával tarta conferentiát; igen hamar ott hagyám ezt is. — *Telekyt* beretválák, s így a taval, még iskolában járt s már felesküdt prókátor testvér öcscsét, *Teleky Lászlót* kerestem. — Ez kiment. Két fiatal ember fodrozgatá haját. — Nincs-e itt *Petrovics* úr? kérdém. — Az én vagyok. — Bocsásson meg az úr szerencsétlen szememnek, mely a physionomiákat meg nem tudja ragadni. Hát nyomtatják-e a synchronist. táblákat; mert azokat én is varom. — Igen is nem sokára készen lesznek. — *Döbrentey* s *Thaisz* s *Fenyéry* és *Bajza* hozódék elő. Nem bántám a két első, a két utolsóinak védelmére keltem, tisztetnek néztem barátimat megnem tagadni. — Nem kell

vala kevélyen és bántólag felelni, mondtam, a kérdésekre, s nem volt volna baj. — Ezt *Petrovics* is megvallá sokára; meg azt is, hogy a „didicisse fideliter artes“ felette roszul illet a *Csokonay* brutalis verse mellé. — Azonban behívának *Teleky*hez. De alig kezdénk szólni s ime két csoport, kik nem beszélni, hanem csak udvarlani jöttek, ránk töre, s elillantottam.

Az ebédhez későcskén mentem, s így messze estem a centrumtól, hol a Főispán az egyik, s az iktató a másik asztalnál praesideáltak. Ez vala

25 öl hosszú és 5 öl széles ebédlő, 12 asztallal; *a* a Főispány, *b* a Personalis. Én a *c*-nél találék helyet; s innen szabadon mentem, valahol ismerőst pillantottam meg. Sokára mentem a két főasztal felé, mert egy vörös övű pap úr, azt kérdé egy zemplényi úrtól, ki mellett üle, hogy ki az a fekete ruhás ősz fejű ember, s hallván nevemet, kérte ezt, csinálja, hogy feléje is jöjek. A pap úr viski plébános és esperest volt *Honth* vármegyéből, nagy barátja nyelvünknek. — De most a kir. tábla assessora mélt. *Szerencsy* úr, ki az ajtóhoz közel az *e* mellett ült, még messzére rám kiálta; balját az ajtóval általellenban függő óriási tükör felé nyujtván (az óriási tükör papiros volt, e versemmel; (Én szültem ötet.) Urambátyám, ezt nem is kértem ki irta, maga árulja el íróját a vers. *Szerencsy* olvas olaszul, s nem csuda, ha meg vala lepve. — Nem nagy dolog, de behoztam itt is a szép idegen formát, s szerencsémre az oly izlésű ember, mint a lelkes *Szerencsy*, javalá; s ezt keresém egész életemben. Emlékezel-e mit monda *Toldy* a *Tud. Gyűjteményben* a *Bowring* szavaival? S hogyan történhetik, hogy ezt *Döbrentey* és az öfélék nem értik.

Midőn az ebéd véget ére, a Personalis elmenvén abaujvári Viceispány *Komáromy* mellett, a maga jobbójával ennek balját megfogá, s úgy méne végig az udvaron. Én utána *Szerencsy*vel. — Te értesz, hogy ezeket nem hiúságból mondom, hanem hogy tégedet akaralak tenni részesévé örömmimnek.

Délután *Fáy Ferencz* és én *Teleky*vel akaránk szólni. Ennek szálást az igen tiszteletes Patikáriusnál adának, mind azért mert közel

vala háza a vármegyéjéhez, mind azért, mert maga s háza népe igen respectabilis lelkek. Ez jelenté, hogy *Teleky* épen vetkezik a nagy melegben; várjunk. Mig ott állánk, a Personalis és a Főispán *Teleky*-hez menének. Időt engedénk nekik, hogy beszéljék ki magukat, s akkor menénk be, mikor gondolánk, hogy mindenén áltettek. Engem a Personalis foglala el; *Fáy* a Főispánnal szólott. A *Kézy* versei hozódtak elő. Mint van az, hogy a protestánsok oly jól tudnak deákul? — A kálvinisták inkább mint a protestánsok, mondám; s oka, mert ezeknek nagy Bthecájok van, s a kalvinista deák 10 s 12 esztendőt tölt iskolában, a lutheránus négy esztendő alatt keresztül szalad rajta, s polyhistor lesz. Tedd hozzá, hogy nem beszélvén deákul, nem rontja el nyelvét. Vendégek jövének, s elsiklottam ekkor is bucsu nélkül.

Ugy látom a *Szerencsy* beszédeiből, hogy ő is sajnálja, hogy a tiszteletes *D.* belé avatá magát *Döbrentey* pörébe. Ma veszek hirt, hogy jő számomra az „*Anticyrai tobák*“. Félek, hogy ott az én *D.*met kedvetlenség érte. Még nem tudok egyebet mint az irás czímjét. — A *Zajbajban* aligha némely sort *Döbrentey* nem sugalott *D.*nek, s az nagy istentelenség, hogy ezt a tiszteles embert tette ki a koczkának, hogy triumphálhasson. Rendes, hogy a neologismus védője pedantoskodik most némely idegenektől eltanult szólások piszkálgatásán. De az kegyednek *nem megy*, es geht nicht, cela ne va pas, ista res non procedit. — Véték-e az eféle? —

Boszonkodom, hogy nem vevéd *Gyöngyeimet*. Képzeled miként én! Igy boszonkodik a váradi püspök, így *Ocskay* udvari káplán és váradi kanonok, (Zemplényi születés és b. *Splényi* leány fia) Ismered-e ezt? Én személyesen. Jó ember, szeretetre méltó ember, s a ki nem sokára püspök lesz. *Rumy* a *Spiegel*-ben, szóla *Gyöngyeim* felől. — Kár, hogy nem hexameterekben, ugymond. S igaza van. De az olajfestés helyett, jól dolgozott rézmetszetet birni, az sem rosz. — Ó nagyon meg van elégedve előbeszédemmel, s annak örvendek. Neked édes barátom azt óhajtom, hogy, a „*Sz. Hajdan*“ éneklőjét lásd és ismerd, s hogy ő téged szeressen.

Ma irok *Pestre*, hogy küldjék valaha *Gyöngyeimet*. Jót akara a küldő, midőn a kis papokra bizta, de nekem kárt tett. Szükségem volna a pénzre, s mely szükségem. — E héten egy lovatam vesztém el, ma éjjel öt sertésemet hajtá el egy éjjeli tolvaj, ebeimet kenyérrel némítván el. —

Reszketek az általam oly hevesen szeretett *Kisfaludy Károly* életéért. Barátom, ki pótolja ki az ő ürét? Senki. Egyetlen a maga nemében.

Toldy September 3-án érkezett meg *Pestre*. Hála az egeknek, hogy *Párisban* nem volt, mikor az a tűz kiüté magát. Gyönyörű humanitással történt a nagy crisis, de hány ezer ember lett az idea áldozatja, s milliomok kívántatnak a kérért. Optima administrationis forma, quae optime administratur.

Nem tudsz-e valamit a *Villaaxnak* küldött példányokról? A cisterciák 50nek szerezhetének vevőt. Hiszen *PYRKER* diszek nekik. — Sietek csak két órám szabad a posta bezártáig. Éljen szerencsésen. Én szerettem volna, ha nem Pannonhalmáról vehetném többé leveleidet.

Most olvasám meg gondosabban a ma érkezett levelet. — Az „*Anticyrai tobák*“ a *Thewrewk* műve — És így nincs mit félnem barátomért. —

Pannonhalmán, sept. 19-én 1830.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Semmitől egyébtől, mint a legroszabbtól tartottam leveled hosszabb elmaradása miatt, hogy t. i. beteg vagy, s halálra vagy beteg; de elgondoltam utóbb azt is, hogy a fényes Installatió neked is gondokat szerzett. Hála Istenünknek, ez utolsó s nem az első igaz. — Igen, olvastam mind a te új színű rövid versedet, s elmondám a mieinknek bátran, hogy az a tied csak a tied lehet; mind *Kézynek* hosszabb, de szinte gyönyörű latánjait. Ritka, időnkben, a jó latán költemény, s én áldom Istent hogy ritka; de én már több catholicustól különösen piáristáktól, jött latán verseket nagy meglepéssel olvastam. Köztünk is él még két öreg (egyik a tihonyi apát, volt regensünk, nekem pedig 180 $\frac{1}{5}$ *Sopronyban* a poesisre vezérem és ösztönözöm) kik, még vénajok engedte, classicai nyelvű, remek verseket irtak. A dolog csak azon fordul, ki mire, s milyen szellemmel s tehetséggel adja magát. Igen köszönöm barátságodnak az Installatio bővebb leírását, s ha ilyenekkel pótolod hosszabb hallgatásodat, örömet türom ezt, bővebb leveled reményével biztatgatván olyankor magamat.

Szeder, ki már egy fedél alatt, és egy folyosón, egy szoba által választva el egymástól, lakik velem, jó ideje, hogy *Esztergomból* megküldé, mind a *Tíz csapást*, mind az *Anticyrai tobákokot*. A *Zajbajt* nem volt szerencsém olvasni, mert a pesti ujság gondatlan írója egy ujságunkba se méltatta, pedig hármát jártatunk. De én az eféléken nem kapok. — Az egész dolgot literatúránk mocskáznak nézem, és szeretném, ha örök-

re temetve volna; pedig hallom, hogy *Kisfaludy Károly* ezen akarja kezdeni *Jelenkor* című ujságát. — Gyönyörű beköszöntés! Meg nem foghatom, szép tollú férfiak mint lehetnek ily alacson szívűek!

Gyöngyeidet én még sem láttam, első alkalommal hozatok egy példányt *Pestről* magamnak, mert azt egy munkámban (szent *Berkek és Ligetek*) recenseálni szándékozom.

Zavarodik *Európa*, édes barátom, és oda látszik minden munkálni, hogy egy középkorú jövendölés beteljesedjék. Mi lesz majd ezután? Franciaországban már vallási háború is hallatik. Csak e kell, hogy mennél dühösebben vesszünk. Te azt mondod: Optima administrationis forma, quae optime administratur. Tagadhatatlanul, de quae és ubi est haec? és, quis modus optimae administrationis? Nem jó ugyan az elkésés, de nem oly veszedelmes mint a megelőzés; a mai kornak úgy tetszik, ez utolsó a vétke. S valljuk meg, több megyen külfényre mint beldiszre.

Épen ma vettük a Diéta első actait, az az, a tisztelkedés rendét, a meghívásokat. A *Patriarcha* beszédei csin nélkül lelkesek, kivált a korona herczeghez, s ezé, sokat ér. Én a *Patriarcha* eránt, mint derült elméjű, nagy lelkű férfiú eránt, nagy tiszteletet érzek magamban, de tolakodni én sem szeretek, és meglévén sorsommal elégedve, és csak ennek a közvélemény szerint jobbra változásától félvén, épen nem vágyom, kegyelmek után vágyini. Most irtam az együtt levő püspöki karhoz, hogy theológiám felett mondják ki az ítéletet, s ha javalják, vitessék semináriumaikba a nálam heverő példányokat. *Kopácsy* és *Vurum* kedvezőleg ítétek már ez előtt róla. Másoknak az *eredeti bűn* nem látszik elég orhodoxiával birni; mások az *örök büntetésben* nem látnak elég erőt; mások máshol akadoznak. Én, mikor irtam, akkor épen nem gondolkodtam mint fog tetszeni? A fiatal papság volt szemem előtt, ez belőle, humanitást s a theologusnak oly igen szükséges modestiat (nem reátartóságot!) nagyobbbat, mint az eddig nyujtottakból, fog nyerni.

Zircz, édes barátom szegény; nagy súly nyomja ezt a *Bernard* magyar rendét. Azt tudom, hogy *Majer* kanonok vette által *Budán* az 50 példányt, s megadá *Zirczen*. Ő maga, az érdemes *Majer*, 10 példányt vön magához *Fejérvárra*, s maga mondá nekem, hogy kiosztotta. Többet nem tudok. *Győr* még nem ismeri a munkát; azért bizom, hogy ha most venném is, eleget fognék tenni.

Én édes barátom mindjárt indulok *Sopronyba*, vak atyámat test-

testvéremet, testvérem jó nőjét, két leányát meglátni. Senectus venerabilis est; és szép a házaspár, midőn filii in circuitu mensae ejus. —

Nagy Pál megtevé a lépést, hogy, ha vármegyéje nem találná a blegálni, a város tegye azt. Ő *Soprony* városának polgárja. De ezt csak hallám, és *Paliról* itt hazugságot is sokat hallani. Élj a tieiddel.

Újhely, octob. 7-én 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
tiszteletét.

Elszomorít az a hir, hogy nyalábomat mégsem vevéd, s hiába tévén barátimhoz ennyi kérésemet, alig merem őket megszólítani, hogy küldjék tehát végre. Azok bizonyosan javamat akarák, midőn a Sernáriumban tevék le csomóimat, és nem a pesti küldözgetőkre bízták az által szállításokat; de a dolog nagy veszteségemre ütött ki.

Midőn én *Zirczre* 50 példányt küldöttem, czélom nem az volt, hogy a Szerzetet terheljem; hanem az, hogy azokat az apát ossza ki a Szerzet tagjai közt, hogy azok a példányoknak szerezzenek vevőket. Ha a dolog melegen fogatik, úgy az ötven példány hamar találhata vevőt. *Pestről* még eddig csak 211 frtot vettem be, az pedig el van nyelve in gurgite vasto. Nem képzelheted szükségimet.

Két irást említesz, melyet nem olvashatál boszankodás nélkül. Érzésink ebben is egyeznek. — Rendes megvakulás az, édes barátom, mikor a haragvó nem látja, hogy a mi ötet tűzbe hozá, meg sem indit másokat, sőt hogy mások ezt az ő lobogását esztelen és illetlen tettnek nézik. S én részemről örvendek, hogy az ilyen magahitt ember maga áll boszút nem magáért, hanem magán. S mely bántás az, a mi őket tűzbe hozá? Az, hogy más az ő kedves szüleményöket nem nézi oly gyönyörködéssel, mint maguk. S ez bántás-e?

Osztozom szép örömidben, melyeket világtalan atyád és testvéred körébe élni fogsz. Jó ember szemeiben mindég szent a szerencsétlen. Mi tehát a tiedben a látás örömeitől megfosztott atyád! és mely boldoggá tehet téged az az érzés, hogy fényed felejtetheti vele baját. *Pyrker* szepesi püspök korában a mi *Hegyaljánkon* járván, megszálla a *tolcsvai* plébánosnál. Az, a maga világtalan és nehezen halló anyját elébe vivé a nagy vendégnek, s a poeta püspök, mint egy új *Illés* vagy *Elizeus*, neki ment a szerencsétlen asszonynak, s megcsókolá homlokát. — Oh barátom mért nem méne ki isteni erő az Istennek ezen férfiaból, hogy a szerencsétlen anya vehette volna vissza elvesztett két érzékét.

Te reményelem, örömmel fogsz hallani egy történetet, melyet én ugyan elragadtatással vettem, egy *Nógrád* vármegyéből hozzám irt levélben. — *Torna*, melynek, mind lakosai nagyobb részben, mind Főispánja, kalvinisták, két pápista követet választta az ország gyűlésére. Ekkor felkele az általam szívesen tisztelt *rosznyói* püspök, s ezt mondá: a tekintetes nemes vármegye most két catholicus követet választta. Én tehát declarálom, hogy ha a jövő Diétára két reform. követet fog küldeni, azt nem csak ellenzeni nem fogom, sőt abban előre megegyezem, s úgy hiszem, azt fogja tenni successorom is, ha talán akkor itt más volna a püspök, s ezen declaratiomat kívánom inprotocolláltatni.“ Egy szép példa a másikat szüli. Most tehát felállá egy közép sorsú alkalmasint öreg ember. Én, ugymond, igaz, kalvinista vagyok, de ha ez a megválasztott két követ pogány volna is, én mást nem választanék — *Ex ore infantium et fatuorum . . .* vagy hogy is van. Barátom, látni a vak és vad dühöt, és ismét az ily szép példákat! *De Scitovszky, εν ο δολος ουκ εστι,* és ez az egyszerű, de őszinte ember felejtetik azt a sok rútat.

Irtam a tornai Viczeispánnak, consil. *Ragályi Ábrahám* úrnak, hogy tudassa velem, igaz-e ez a hír? És ha igaz, nekem irassa ki azt a protocollatit, s tudósítlak felőle.

Élj igen szerencsésen, édes barátom.

Szeder barátunkat, kérlek alázatosan, méltóztassál nevemben tisztelni, s meleg szívvvel tisztelni.

Pannonhalmán, november. 23-án 1830.

Kazinczynak Guzmics

szíves idvezlését.

Mihelyt leveledből értettem, hogy *Gyöngyeidből* a számomra rendelt példányok, a pesti Seminariumban tétettek le, s magát *Pestre* alkalom adta elé, tüstént irtam *Szalay* professor barátomnak, hogy szólana azok eránt a Seminarium előljáróival, s ha ott volnának most is, küldené fel emberem által; vagy tudósítana hollétekről. *Szalay* nem érkezett mindjárt tudakolódni, és emberem üresen jött vissza. — És ime ez az oka, hogy levelem hozzád késett, vártam t. i. hogy valami bizonyost írhatnék erántok, s vigasztalt magam, vigasztalást nyujthatnék. Igen fáj nekem az, hogy *Gyöngyeid* ily nem jól kelnek. Embereid bizony nem elég gondtal járhattak el a dologban; *Györött* sincs semmi nyomuk, hogy vagy onnan szerezhetnék példányt magamnak. Égek olvasni, és még vár-

nom kell, még *Pestre*, új alkalom megyen. Soha így boszus nem voltam, mert vágyam ily erős, és ily tartósan ki játszva még nem volt.

Ez aggodásból ébreszt, és vesztésémben vigasztal pozsonyi levelezőm. Megvan tehát, a mit rég ohajtánk, a *Tudós Társaság* alapintézete erősítve, *Széchenyi* kívánati, a megerősítés oklevele né mely pontjai ellen, teljesítve, és a rendes tagok kinevezve. Fájjalva látom azonban kihagyatva *Palinkát*, hihetőleg a magához nem bizó szép lélek kívánata volt kihagyatni; különben kétszeresen fájna, a mi egyszerileg is fáj. De örömmel olvasom köztünk *Vörösmarty*, *Toldy*, *Kölcsey* neveiket: ez érdemekkel teljes, azok nem kis érdemekkel, de reménységgel nagygyal tündöklenek. Örömmel olvasom köztünk *Szilasyt* is, ő szép tüzü, táradhatatlan szorgalmú, és sokat ígérő tehetséggel sokat győző egyházi férfiú. *Titelt* te dicséred leveledben; *Petrovics Fridrich* szép munkát adott csak imént. *Imre*, *Szlemenics* elég ismeretes férfiak. *Gebhardot* és *Balásházyt* épen nem, *Bugátot* és *Kötelest* csak igen kevésbé ismerem. Eddig tehát ennyi megyen. Mint fog a dolog megindulni, majd meglátjuk. Csak télre ne esnék összejövete-lünk; bajos út, bajos pesti lakás. Szép idővel minden szebb, s minden szebben menne.

Én ezen új epocháját nemzeti öröklődésünknek egy magyar *Atheneon* című *Pindaricomban* éneklém előre meg, öt énekben; de csak most nyomatik *Pozsonyban*. Énekeim: 1) *A nemzethez*. 2) *Ferencz* 3) *Ferdinand* királyainkhoz. 4) *Nádorunkhoz*. 5) *Fundatorainkhoz*; egészen hellén szellemben. Mottóul vevém *Pindar* eme szavait: *Χρονιώτατον φαιος έυρουσθενέων άρστάν*.

A revisor eme soraimat, mint tiltottakat törle ki *Ferenczből*:

„Vér áldozat szüntetheti a vért
S a király lányával áldozik,
A példa győzött. Lenyomva dült
Erőnytől a szerencsefi.“

Elején a két elsőt *Agamemnon* és *Kodrosz* példájából vett szin-képpel akarám lágyítani; visszavetttetett. Majd ezek hagyattak meg:

„O nagy király a mit Te tevélt itt
Nem halandó múzsa zengheti“

Édes barátom, ha valaha, úgy most ohajtom, hogy tartson egész-

séged, örvendhess még soká az új epochában; s ölelhessetek azon egyvelegyült tisztelettel s szeretettel, melylyel erántad mindég vagyok.

Újhely, deczember 5-én 1830.

Kazinczy Guzmicsnak
baráti szíves tiszteletét.

Mik történtek a „Sz. *Hajdan Gyöngyeinek*“ szétküldésével, kérdeni is alig merem, édes barátom, nehogy hálátlannak látszattassam azok eránt, a kik abban nekem segélyemre akartak lenni. Pénzt még keveset láttam belőlök, *Egerben* mind az 50 példány elkölt, de az árát be nem szedték. — Egyedül a váradi Püspök fizette le mind a husznak árát; még *Ocskay* kanonok sem még, kit személyesen ismerek, ki zemplényi születés, és gazdag (váradi) kanonok. *Esztergomban* tizből hét költ el. Igy csaljuk meg magunkat a legbizonyosbnak tetsző reményben is. — Egyéb eránt nekem ez a munka sok örömet ad. Ó Excellentiája a *Patriarcha Érsek Rumynak* azt írta felőle: K's Übersetzung ist voll Kraft, besonders die Vorrede. Ennél én nagyobb jutalmat nem kívánhatok. *Szemere* azt, hogy neki az az előszó *szerelme*; pedig tudod, hogy én a *Pali* javallásáról mit tartok. — *Lonovics* kanonok írja, hogy a kikkel a fordításról szóla, nagyon megvanak elégedve vele. De hány olvasó szereti a sz. poesist és ezt a nyelvet? Ó Excellentiája azt ohajtja, hogy adjam hexameterekben. De én nem öntöm verseimet, s ez a sok és soknemű gond! Próbát tevék még is halld *Mózesét*:

„Már elhúzódék Hórebnek bérczein a rest
Felhő, mely sebesen mint nyil kele délkor az égnek.
És éjféli homályt öntött a völgybe. Kavargó
Keble gyakran tüzeket szikráztata. Dörge, de későn
S szünelen lobogás hányt a komor éjre világot.
Mennykő kergete mennyköveket; rengettek az ormok
Szirtjei, s . . . repedezve lapult el. —
Nem renge a ki juhait gondoskodva hozá fel
S most a zápor elől egy kőbarlangba vonúla
S némán néze a tűz sűrű lobogásiba. Nyolczvan
Esztendőt élt már, de szakálla fejrteni még csak
Kezde —

Igy nyer a nyelv, így a munka a vers által. De 72 esztendős

ember, s nehezezen dolgozó ember, mikor végezheti el a munkát, sok gondok közt? Ifjunak kellene abba fogni.

Te tehát még nem láttad fordításomat. — Irj kérlek a szomszéd *Zirczre*. Találsz ott sokat, ha sok kell.

Döbrentey nekem megírta mi történt november 17-én *Pozsonyban*. Meleg szívvél köszöntem meg neki tudósítását, s ötöt barátomnak szólítottam levelemben, mert egykor az volt, s ki ne legyen kész felejtetni a bántást, ha abban hagyák? De szabad elmével ereszkedém ki ezen levelemben is a nem kedves tárgyra, élesen nem gorbán. Eltoltam magamtól azt az ő vádját, hogy *Fenyérit* és *Bajzát* tüzeltem ellene, s éreztettem, hogy alkalmatlannak nézem, midőn az előre tolakodó lábomra hág. Olykor jó dolog a nem kimélés, s jobb mint az a ravaszság, mely szelid indulatot mutat, ha forr is a méreg a kebelben. Ha vele összejövök, panasza ellenem nem lesz, inkább becsülöm magam, minthogy eránta vad lehetnék, s reménylem ő is nyugtot hágy, s úgy jó barátok lehetünk.

Tiszteltem az igazgatók okaikat, ha nem ismerem is, de nem hittem, hogy a kik 1828-ki tanácskozásunkra meg voltak hívva és ismert s kedvelt írók, ezen első kineveztetésben olyaknak adjanak helyt, quibus non risere parentes. S vedd össze az osztály czímét, és némely alatt álló nevet. *Pali* és *Fáy András* ki nem maradhatnak a második kineveztetéskor; de félek, hogy mostani kimaradásuk nekik fájni fog. De várjunk minden jót.

Kisfaludy Károlynak halálát hallván, azonnal még az nap, feltettem a gyászfátyolt, és hogy azt tettem, mind a pesti barátimnak, mint *Himfynek* megírtam. Nyelvünk, poesisünk nagy diszét veszttete el. *Izidórád* elfakada sírva, midőn tőlem meghallá a hirt. *Bajza* fogja folytatni „*Auróráját*“ s minden munkáit venni fogjuk.

Hogy a kinevezettek jobbjai, ki fognak neveztetni vártam, de félttem, hogy némelyeket elmellőznek, s mely nagy volt örömem, midőn a *Toldy* nevét láttam meg. Ó disze lesz *Academiánknak*; adja Isten, hogy mindég olyak választassanak, a kik diszeink lesznek. — *Atheneonodat* szeretném, pompásan írva látni, és *sphalmák* nélkül. Öllelek.

Tornán engem is táblabíróvá neveze ki a Főispán 1829-ben, s nevemre harsogott a palota, a hogy senkiére nem. Érttettem, és hirtelen beszédbe eredék a szomszédommal, mintha nem érteném hogy az engem illet. A Főispán és még egy valaki, a tánczban ezt nekem előhozák, s nem a Főispán, hanem a másik is kitalálta, hogy érteni nem *akartam*. *Bereg vármegye* is iratott oly levelet, mint a melyet a

Tudományos Gyűjtemény novemberben 1830. 138 lapon említ; de én az afélét pirulok mutatni. Familiám levelei közé tettem azt; lássa maradékom, de vele magam nem paradírozom. November 23-án már itt vala a *Döbrentey* levele dd. 17a novembr. és még is feleségemen és gyermekeimen kívül senki nem hallott tőlem semmit. Tegnap egy *Buday* nevű fiscális vett a dologról hirt *Pozsonyból*, s midőn hozzám jövének tudakozni, elébb tagadtam, de látván, hogy tudják, mutattam némelyeknek a D. levelét. Én is szeretem a mit nem lehet nem szeretni; de inkább becsülöm magam, mint hogy az afélét kidoboltassam, hogy csudálják, mely *nagy* vagyok én. Barátom, csak érdemetlent ne vénének számunkba! Ez volna minden ohajtásom.

Az e napokban érkezett *Koszorúban* (a *Tudományos Gyűjtemény* mellett) két epigramma áll *Ponorira*, az *Iracs*, és a *Kém Spion*. Gy-ly az aláírás. Mit mond erre *Ponori*? Igy fizetik vissza a *X Csapást* és az *Anticyrai Tobákot*. Vak a ki nem látja, hogy az ütést visszaadhatják, s ha a szív nem indíthat szelidségre, az önszeretet indíthatna réá. —

Széphalom, jan. 7-én 1831.

Kazinczy Guzmicsnak

szives tiszteletét.

Neved napján hozom neked áldásomat az új esztendőhöz, édes barátom. Tegye azt neked az ég örömeiben gazdaggá, nekem pedig engedje, hogy végre láthassalak meg *Pannonhalmán*. Azon leszek, hogy lemenvén ezidén *Pestre*, tégedet ott is láthassalak, és ha lehet, *Sze-merének* társaságában.

S mint vagytok ti? rettegtek-e az orosz cholérától? — Karácsony első napján délelőtt tíz órakor, midőn a hivek templomban valának, érkezék a staféta ezen bennünket is fenyegető veszély hírével, s másnap nyargalva ment el ablakom előtt egy katona huszár, s vitte a regiment levelét, 24 óra mulva egy másik, s az már nem nyargalva, hanem csak ügetve; azt hihette volna az ember, hogy az öldöklő angyal közelit küszöbinkhez; de az meg is szünt háromszor 24 óra alatt egészen. — Ma két tarnopoli zsidóval szólottam. Az nevetve felele kérdésemre. Uram, az a nyavalya tief in Russland volt, s ott is vége van. Mi sem félünk tőle *Tarnopolban*, ti itt annyival inkább nem félhettek. Ezt felelte a két zsidó. — Áltsvén a tárgyon, a *Jezsuiták* felől akartam valamit tudni, de a két zsidó csak azt tudta, hogy azok mintegy 60 főből állanak, s nagy klastromjok van, s urunk nekik nagy osko-

lát épített ott. — Zsidó ilynemű kérdésekre nem felelhet, s így kénytelen valék e hírekkel megelégedni.

Irtam, gondolom, édes barátom, hogy én gyászfátyolt viselek *Kisfaludy Károly* után, és hogy fájdalommat kiöntöttem testvérenek *Sándornak* kebelébe. Ettől kezemben van a meleg válasz, melynek szívesen örvendek, sőt a melylyel kevélykedem. Mind *Sándor*, mind *Károly* nagyok; bár nem azon pályát járák. Nevök tiszteletben fog örökké maradni.

Most a *Petrovics* synchronist tábláit forgatom. — Szorgalom munkája, nem zsenié; de a szorgalom munkája is érdemel hálát és tekintetet, s senki sem kérheti mint jutott *Petrovics* azon megtiszteltetéshez, hogy a historiai osztályban helyt foghasson. Egyet ohajtottam volna: azt, hogy *Petrovics* társunk dolgozását tekintette volna meg valamely dologhoz értő társával, mert mindent egyikünk sem tud, sőt azt sem tudjuk mindég, a mit bizonyosan tudunk. Én néhány botlásra akadtam a megolvasás alatt, de felejtém kijegyzeni. S mely összevissza hányt portéka a mit 11d. lapon hátul a magy. írók felől mond! *Bárdczy Sándor*, a ki egy (rosz) versnél több verset nem írt, *Baróczivá*, *Elekké*, és *poetává* van csinálva, s *Tóth Ferencz* superintend., kinek ecclesiái historiáját irtózatossá gyötrelmek nélkül soha sem tudtam olvasni, úgy hordatik fel ugyanott, mint a kinek írása a kötetlen beszéd nemében nagy mesterséget mutat. — Ha én *Pesten* laknám, soha sem adnék ki semmit a nélkül, hogy másokkal meg ne olvastassam, és ha azt tevéim s tehetém vala, nem tévesztettem volna össze a *Szent István* deák és görög Diplomáját. — A magy. *Academiának* az a nagy haszna lehet, hogy dolgozásainkat meg fogjuk olvastathatni másokkal minekelötte kiadjuk. De bár oda soha se találjon rést a gyűlölség vagy czinkoskodás! Sem nem lehet, sem nem szükség, hogy egymást mindnyájan szeressük; de a köz ügy temploma küszöbén nem szabad bennünket az ellenséges indulatnak bekísérni. Én magamról ezt ígérem neked, édes barátom.

Thewreuk a *Tíz Csapással* egy nem kedves recensiót vont magára, ezenfelül két epigrammát az octóberi *Koszorúban*. Sajnálom *Thewreuköt*, de nem kellene bántani mást, mert visszaadhatják. Bár affélék közöttünk soha ne hallattassanak. Én soha sem felejtém, hogy *Thewreuk* nekem sok örömeget ada, hogy neki sokat kell köszönnöm. Éljen szerencsésen édes barátom.

Zirczről sem levél, sem pénz. Nem tudom, mit kezdjek. Levelem eltévede papirosaim közt. — Ma jan. 14d. azt a hirt vevé egy

barátném *Bródiból*, hogy hozzájok már csak tíz mfnyire volt deczemb. 31d. a cholera. — De még akkor nem fagyott meg, még akkor sár volt, ködök voltak, s nem mindég igaz, a mit a rémülés hirdet.

Pannonhalmán, jan. 20-án 1831.

Kazinczynak Guzmics

forró idvezlését.

Épen ez nap vettem deczemb. 5d. irt leveledet, mikor *Döbren-tey Posonyból* jöven a directorium actáival, nálunk vala. Nem szóltam semmit neki, félvén összekapástól, mely esetben én felette tüzes tudok lenni. Utóbb irtam neki, s kértem, tenné azt, mit te óhajtsz, s tőle vársz, ha majd összejövünk. Jól megérts, nem a te óhajtasodról irtam neki, hanem a tieddel egyező magaméről: mert nekünk, kik örömost frigyét tartanánk a társaság minden tagjaival, legnehezebb lenne helyzetünk, ha ti ütköznétek, ezt te, nemes lelkű barátom, eleve elgondolád, s azért jelentéd nekem igen szép szándékokat.

Gyöngyeidből nekem még most is meg kell elégednem az előszó-ból közlött töredékkal, s azokkal a parányi, de édes hexameterekkel, melyeket utolsó leveledben mutatólag közlél. Reméllem, Fő-apátunk *Pál* fordulására lefordul *Tihonyba Zirczen* által; ekkor irok a titoknoknak, ha hogy maradtak volna példányok. Egyszersmind értésére adom, hogy nem sokára együtt leszek veled, hogy, ha a pénzt eddig meg nem küldötték, bizzák reám.

Atheneon eránt jelentett kettős kivánságodnak egyike teljesedve vagyon, de nem a másika. Ugy nevezett *mittel* betűkkel van nyomtatva, mint *Szeder* mondja; s a nyomtatás mindenkinek tetszik. De bezeg a sphalmák! Alig tudom megfogni, miként szedhet a szedő: *Hazánk fő Naguja* helyett: *Hazánk fő Magyar!* Már kész volt az egész munka, s a Fő-apát olvasván az előszer is neki nyújtott példányt, vévé észre az irtóztató hibát, melyet ugyan csak papiros darabkával elfedtek aztán, az igazit nyomtatván arra. Titoknokunk, ki corrigálta, egy ott hentergő versezőnket okozza, ki tudván hogy a *Nádor* épen az időben nevezé magát első *Magyarnak*, jó szívből, de ostobául akarhatá a textust változtatni. Akárhogy történt, megtörtént, több apró, de alig észrevehető, csuszamlásokat nem említék. Nálunk csak nem tudnak hiba nélkül nyomtatni. A deczemberi *Gyűjteményben* két vastag törlés vagyon, s mennyi hiba?

Rettegek miattad s *Endrénk* miatt, ha elgondolom, hogy febru-

áriusban kell *Pestre* utaznunk. Te a te koroddal, s gyenge alkatoddal; az kényes beteg lábával! S magam miatt is aggódom, ha a *Dunáról* gondolkodom: milyen lehet az átmenet! De semmi. Vármegyénk azal becsült meg, hogy az operátumokhoz deputált mind a kettőnket.

Már pecsételve volt hozzád levelem, de nem póstára adva is, hogy ebéd alatt (jan. 23d.) vevém a tiedet, és *Telekyét*, a febr. 13-kára meg-meghívót, és *Döbrenteyét* együtt. Ez szép napom, azért ezen csak neked, vett leveledre egy két sort.

Te is, D. is legszebb együttléttel biztattok; nem kell félnem hát nehéz helyzetről köztetek. Hogy is félhetnénk ily szép lelkek között, habár nem gondolkodnak is együtt? Mindkettőtök levele el van öntve tisztaszívűséggel, s én, ha borzaszt is a Duna akkori bizonytalan képe, eltelve a legszebb reményekkel ohajtom az együttlét nagy napját. — Fő-apátomnak elmondám mit vevék. A te megújított ígérkezéseden nagyon örvendett, s lelkemre köté, hogy elhozzalak; vajha ez *Palink* társaságában történjék! Mily órák fognának azok lenni itt a mi hegyünkön, *Pannonia* fölött!! No, meglássuk; úgy eljőünk, hogy a cholera, ez a rémítő gonosz, porunkba se érjen. Nem is sokat félek én ökemétől, csak az orosz had ne hozza be magával. De Isten tán ezt is eltávoztatja szegény hazánktól. Ismét kifogytam, ismét Isten veled.

Pest, marc. 11-én 1831.

Guzmicsnak Kazinczy

szíves tiszteletét.

Úgy végeznék, *Szemere* és én, hogy a Husvétet *Pannonhalmán* fogjuk tölteni, ezt jelentem neked, édes barátom, nehogy azt rettegéd, hogy várásodat most is megcsalom. Bőjtben nem azért nem megyünk, mert félünk a haltól; én részemről ritkán tudom, mit eszem. Attól félünk, hogy benneteket a test sanyargatására rendelt idők elvonhatnának az örömtől. Pedig én nálad feledni óhajtom bajaimat.

Marcz. elsőjén *Szemerével* kimentem *Pécelre*, de a marc. 7-én tartott gyűlésben, vagy inkább csak hetiülésben, jelen voltunk. Valóban dolgaink jól indulnak.

Febr. 28d. felolvasá *Döbr.* a másfél ivnyi levelet, tömött betűkkel és sorokkal, melyben *Kassai József* volt *szerencsi* plébános, az *Academiát* arra kéri, hogy IX. folio-kötet etymologiai *Lexiconát* nyomtattassa, ötöt pedig fogadja tagjai közé. Ezen utóbbi kérését három exclamationis signummal rekeszti be — nem tudván, hogy

a statútumok az ily kérést tiltják. A secretár, felelni fog. Az Academia maga készített *Gramaticát* és *Lexicont*; de kedvesen venné, ha a IX. folio-kötetet használás végett felküldené.

(Milyen Lexicon ez, láthatd egy czikkelyből: et ex hoc uno disce omnes.

Slavus nem tó t, vagy tóth, hanem tolt, — Verdrängter — mert az *Árpád* vitézei a Slavusokat innen kitolták.) Ugyanazon ülésben az Elölülő bemutatta a *Polycletus* római leveleit, superint. Kis által fordítva. Ez is a munka kiadását kéri. — *Petrovics* fogja adni eránta véleményét.

Márcz. 7d. felolvastattak a pesti és budai typographiákban január és februárban kiadott munkák címzei, s kiosztattak két két tagnak. Nekem a *Horác* ódáihoz tett magyar nyelven írt jegyzések jutottak. — Azt mondják, *Lassú* ezeket Nietschből csak lefordítá. Commentator és fordító nem tehet jobbat, mintha az előtte szólott commentátorok dolgozásait használja; sőt nem csak jobbat nem tehet, hanem azt el sem kerülheti. Így tehát csak azt fogom nézni, ha jól választá-e meg az értelmeket, s jól mondja-e el, a mit által vett.

Nem tudom, édes barátom, a *Kritikai Lapokat* vetted-e, ismered-e? Szántam *Dezsőffy*t midőn azt megolvastam, s haragszom *Döbrenteyre* hogy azt a tiszteletes embert az ő védelmére kényszerítette. Bizony ez nagy vétke *Döbrenteynek*. Te és az okosság azt tanácsoljátok, hogy ne mutassam elhülésemet ez eránt a hiú ember eránt, de nem fogadhatom szavakat, s tiszta lévén, szabadon ereszttem magamat érzésim ragadozásainak. Nemtelent tenni nem fogok; eránta mind azt, a mit a társaságos élet törvényei kívánnak, mindég fogom teljesíteni: goromba volnék, ha e részben nem adnám meg neki a mivel az őformáknak tartozom: de magamnak is tartozom valamivel — azzal, hogy mutassam, láttassam, hogy én az olyan ember barátja nem lehetek. Nem ő toltá-e el a mi díszünket *Horvát Istvánt*? Ő nem pirult elsőb lenni a Philosophiában, mint a Philosophiát a magy. *Universitásban* tanító professor? Még a cholera morbus gyógyítására is kiküldeti magát, csak az neki ígérjen pillogást és pénzt. Pillogjon, ha akar és ha nem pirúl; de összetaposni a magánál jobbakat, hogy elől állhasson, az érdemli, hogy az ember éreztesse vele, hol kellene neki állani. De elég róla!

A *Kritikai lapokban* az én *Gyöngyeim* is meg vannak csípkedve. — Az elrejtező recensens G . . . betűt vete itélete alá, s el kell mondanom, hogy az nem *Guzmics*. Ha két ívet töltött volna is el a fordított helyek és az originál összehasonlításával, nem szólanék, mert hol éri utól

a nagy író a nem nagy fordító? de midőn azon akad fel, hogy prózában, bár poetaiban adom a hexametert, már akkor szólanom kell. Jó tudni mit tanítanak a theoreticusok, de az ő leczkéik mellett elmélkedni is kellene. S az a vad harag a hasonlíthatatlan férfit ellen! Észrevételeimet beadtam a *Tud. Gyűjt.* februáriusi darabjába. Olvasni fogod azt. — *Pindari* Ódámra *Kölcsey* írta azokat a jegyzéseket. Bár olvasta volna a mit *Heyne* mond a *Herder* által görögből fordított epigrammák felől. — Örömmel emlékezem mindég, hogy én, elébb hogy sajtó alá menének, recenzióimat közlöttem az írókkal. Igen sok félreértéseket el lehetne kerülnünk, vagy még élesebbé tehetnénk itéletünket. — *Dezsfy* 26ban ment el innen, s 25ben olvasta a *Kritikai Leveleket* és ezeknek végében az *Anti-Zajbajt*. Káromkodott kinjában. Mások, azt javalva olvasák a casinóban, s ezt kiálták: Merito caeditur. — De élj szerencsésen, édes barátom. — Tiszteletemet a mélt. Fő-apat urnak. — A hozzád intézett *Gyöngyök* nyalábját vitesd el *Györből*, vitesd *Zirczre* is az oda szólót. Bár elkelnének. —

Lembergől generális *Illyési* azt írta marc. elsőjén az *Austriai s Estei Ferdinand* főherczeg adjutánsának generális *Defourstnak*, hogy az *Oroszokat* tönkre tették a *Lengyelek*. Ugyanazt három privátus levelek is írják, a mint hallom. Kis sereg néha megverte a nagy serget; de ha ez való volna is, *Miklós* császár uj és még nagyobb serget küld rájok. Veszedelmes a merés mindég, s többször teszen kárt, mint hasznot.

Pannonhalmán, marc. 13. 1831.

Kazinczynak Guzmics
idvezlését!

Későn estve tudom, hogy *Szederünk* holnap korán *Györré* megy; hát csak hamar röviden.

Tegnap kaptam meg a *Sz. Hajdan Gyöngyeit*, még pedig nem 30, hanem 60 példányban; t. i. a nekem rendelték, és a zirczi Apáttól kértek egyszerre érkeztek hozzám, pedig, a mit combinálni nem tudok, valamennyi *Zirczről*. Ez mind jól van, ha mind el nem adhatom is, adok annyit a mennyit adhatok, a megmaradtakat oda utasítva, hova te parancsolni fogod. Örülök, hogy tegnap olta már a 30nak fele elment csupán a háznál; ezeken fellül *Györré* 10et küldöttem, reménylven hogy *Bresztyenszky* és *Maár*, és még egy barátom rajta lesznek, hogy keljen. Így, ha ígéreted szerint, jössz, a jó szivek mellett pénzzel is fogok szolgálni. Mikor jössz? Leginkább szeretném, ha Husvét ünnepeire, leg-

alább Husvét hetében jönnél: még akkor leczkéink nincsenek, s a mi legnagyobb, Fő-apatunk, a ki téged látni vágy, honn leszen, utánna való héten pedig elutazik. Kérlek, tudasd velem mikor és merre jö-
vendsz, hogy, ha *Esztergomnak*, oda irjak, s bizonyost irhassak. Ha előbb *Györré*, mint mondád, azt is; majd ott lovaink készen lesznek kiragadni. Igen fogok örülni, ha *Szemerével* jösz, kinek jobbul létén, jó kedvén, kimondhatatlanul örülök. Irj, mint vagytok? mint folynak a pesti dolgok?

Nagyszombat estvénén.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Remény és félelem közt vártalak; jösz, nem jösz? s ime leveledet veszem, most, épen most. Már ő nem jó! — Hamar s tüstént kell irnom, hogy levelem ott érjen *Pesten*. — Ha te kedden nem, szerdán fogsz indulni, ugy Apátomat nehezen éred honn. Neki a nap — bizonyosan nem tudom melyik — a meghatározott.

Leveledből még egyebet nem olvastam, mint a *Lexicont*. Én nem gondolok vele, mit írt D. *Ányosról*; de az boszont, hogy *Wigand* az előfizetőket oly nehezen elégíti ki. Tíz előfizetőm van, s már másodszor sürgetem, s jönnek mennek az alkalmatosságok, ő nem küldi. — Ha ugyan csak nem csalsz; ha csak ugyan foglak látni hegyünkön; s ha alkalmatlan nem leszen: szólj be *Beimel* urhoz, s ha még utnak nem indítá a *Lexicon* 10 példányit, kérd meg tőle, s hozd el. — Nagy, szép örömemtől fosztál meg; add vissza kérlek. *Szemerét* ölelem.

Jegyz. *Beimel* urra biztam a *Lexicon* kieszközlését. Egy leveled is van nálam *Sopronyból*; most ezt nem küldöm, hogy boszuljalak meg késedelmedért.

Ha *Szemere* régen tett firkáimat ki akarja adni, előbb küldje meg kéziratomat. Az idők kívánják, hogy kevésbé legyünk *dévajok*. Legjobb leszen, ha magatokkal hozzátok azt. Majd felolvashatjuk, s javallatokat meghallgatván, tüstént teszem a változásokat.

A kor szelleme, mindent dúlni. —

Pannonhalmán, april 12-én 1831.

Szemere Pálnak Guzmics Izidór
tiszteletét, szíves idvezlését.

Kazinczy itt van, s most könyvtárunkban írja *Bethlehem Epi-
thalamiumát*. — Mennyi gyönyör őt itt láthatnom, gyönyörűen folyó

beszédeit, meleg, néha dévaj, de mindég tiszta szive kiömléseit, hal-
lanom; éreznem, s társaimmal éreztetnem, hogy ő barátom! ha te itt
vagy, legszebb boldogságom telve! De itt vagy; a te tiszta lelked, szép
szived, itt lebeg közöttünk.

Tegnap, a mi *Széphalmi* barátunk író, véső, és rajzoló volt. Ebéd
előtt fölkerelkedik, s egyedül, kést véve kezébe, akar lefutni kertünkbe.
„Magadat nem bocsátlak, és *Szedert* szeretném velünk,“ mondom;
„*Szeder* maradjon, te jöhetsz.“ Lefutánk. Mindjárt a kerti erdő szélében
áll egy *Ailantus*; veszi kését, és egy G. betűt vés kérgére csuda ügyes-
séggel. Te mit csinálsz? kérdém. Csak várj, mond, s közel ott egy más
fára B-et. — Ha én úgy tudnék, nevedet én vésném, véd magad helyet-
tem. Megyünk, és vés Sz-et, közel FK 1831-et, mindjárt mellette S-et, s
a kettő között, de csak, délután, ismét egy B-et, a két B. titkai közé
tartozik. Délest monostorunkat rajzoló éjszaki, nyugati és keleti részei-
ről. Ma reggel hét órától a könyvtárban néz és ír.

Ápril 15-én. Nem írhattam kezdett leveletem tovább. Ő szobámba
jött, s ebédig beszéddel tölténk az időt. Délután kettőtől ötig a 2387
napok rettenetes történeteit beszélé el maga szállásán előttem és *Szeder*
előtt. Fül voltam egészen, s szívem érzi a szenvedéseket, lelkem a
nagyságot, melylyel ő szenvedni tudta és tűrni. Az elbeszélés nem egész
végével ismét kertbe menénk, hol folytatta történetét, és végzette. S in-
nen felhivattak bennünket, mert *Horvát Endre* érkezett két pap szoms-
szédával, kik *Kazinczyt* látni óhajták. *Endre* már ez előtt volt egyszer
nálunk, vasárnapi ebéden, vacsorán, háláson, hétfőn ebéden. Mi pedig
vasárnap délután vele szállánk le *Magányába*, csak gyalog, mert K.nak
igy tetszett, de utánunk jött két szekér, hogy felhozzon.

Kazinczyt én örömet vittem volna *Györré*, hogy őt láthassák tisz-
telői; mert bátor *Györnek* jött, ott még sem láták őt a mieinken
és a Főnotáriuson *Kisfaludyn* kívül; örömet vittem vala egy
szomszéd falunkba, hol a táj és plébánia kert a Szerzet fördőjével figye-
lemre méltó: de ő nem mozdult; *Pannonhalmán* élem örömeimet, mond,
míg maradhatok. A Fő-apát itthon lévén, folyvást asztalánál ettünk; va-
sárnap több vendégeink lévén, a vendégház palotájában, hol *Kazinczy*
vig volt s dévaj. Társaim jelenték óhajtásokat, hogy egyszer vezetném a
Convent ebédlőjébe, hogy láthatnák mindnyájan a mindnyájuktól tisztel-
tet. Óhajtások teljesedett, mert a Fő-apát kedden elutazott, s *Kaz.* ebé-
delt és vacsorált valamennyünk között. Hangzott, gyönyörű idevzlésére
és bucsuzására az éljen-től tágos ebédlőnk. — Szerdán utnak ereszténk
egy társunkkal, *Farkas Vinczével*, ki őt felette megszerette, s talán ál-

tala is megszerettetett. Így hagyá köztünk édes emlékét a gyönyörű férfiú. Hogy nem lehetünk mindnyájan ilyenek!

Édes barátom! az új criticusok, kikben én munkás lelket, sok igazságot látok, keményebben veszik a dolgot, sem hogy továbbá is csak kényünkre enyeleghessünk a literatura pályáján. Meg kelle lenni ennek; a viszont bizalom egy kissé gondatlanokká tön bennünket; a keménység gondosságra kiált. Szeretném, ha nálad régen heverő, inkább szivből, mint eszből folyó dolgozásomat még egyszer átnézhetném, s igazíthatnék rajta, minekelőtte kiadd. Küld meg a szorgos szekér által, juniusi vásárkor visszaküldöm. A *Kritikai Lapokban* egy igen nagy vétek követtetik el: a *lappangás és lappangtatás*; mind a kettő sok gyanakodásra ad okot. De ők lássák. Te élj egészségben, s izleld szelid örömidet.

Könyvtárunkban egy nagy könyv tábláján ezeket olvasá előttem a tárnok: „Láttam, a mit látni ohajté. Emberi nagyság! mi lenne belőled, ész, rény és honszeretet nélkül? *Kazinczy Ferencz*.”

Pécel, april 21-én 1831.

Guzmicsnak Kazinczy
forró ölelését.

Mit mondasz te arra, édes barátom, hogy én annyi öröm annyi jószág után, melylyel ti mindnyájan, s nevezetesen a mélt. Fő-apát úr, engem magatoknál láttatok, magatoktól eleresztettetek, magatoktól haza küldöttetek, mindeddig hallgathaték? Azt-e, hogy nem érdemlem szereteteteket? Nem, barátom, te és ti azt nem mondhatjátok; tinektek érzetek kell, hogy hallgassak bár, hálátlan ugyan nem vagyok. — Szombaton érvén a városba, az nap és vasárnap íráshoz nem juthattam; kiki hallani akará, mint folytak el napjaim az útban és nálatok; ugyan ezt kelle beszélnem gróf *Széchenyinnél* hétfőn, ki nekünk az Academia tagjainak, ekkor nagy ebédet ada, s *Szemere* kedden kihozott, s itt azolta nyomtatás alá dolgozom *Pannonhalmi utamat Szemerénk* szertelen örömére, s követvén az ő baráti vezetéseit, elmetszvéen a mit ő oda nem tartozónak itél, s változtatván a mit nem jónak talál. Azt hiszi ő, hogy ezek a leveleim még jobbak mint az *Erdélyből* írottak. Magam azt hiszem, hogy az én tollamnak minden érdeme a meleg ömledezés; s hol szólhatnék én melegebben, mint midőn *Pannonhalma* felől fogok ezentúl mindég szólani?

Elbeszélvén itt, hogy ő méltósága a Fő-apát kérdé *Endrétől*, ha

nevezett-e egy fát az én nevemről is? ezt vetem itt mellé: „Én a helyett a monostor kertjében akarám hagyni emlékemet, s más nap egy Ailantus kérgére a *Guzmics* neve első betűjét, egy igen szépen indult fekete Nyáréra a *Szemeréét*, egy Gleditchiára a magamét, egy Rhusra egy S betűt metszettem, és még egy betűt egy Platánra, s nevem alá az esztendőt. *Crescitis amores!* — Talán ifjú játék. De szeretném, ha *Pannonhalma* emlegetné, hogy látott, s *Klopstock* nem tartá illetlennek magához, hogy magának és barátjainak egy egy fát avata fel. — Mely nem boldog a ki mindég bölcs!”

Ezen hét utolsó szavam légyen paizsom mindég, mikor a bölcsek némely örömeimen felakadnak.

Vinczénél nekem nem adhatatok kedvesb vezetőt. Szeretem azt a tiszta fejű, tiszta lelkű férfit, s vigasztalhatatlan volnék, ha ő engem felejthetne. Mely szép órát ada ő nekem az által, hogy a *Misericordiánusokhoz* és a siket némákhoz elvezete. Sirtam örömemben látván a szerencsétlenség fiait, kiket a nevelés *emberekké* teve. Más vendég ezeket érzékenyen s örömmel nézte volna; de én megtanultam, hogy az a legnagyobb jótétel, ha valaki nekünk *örömet* ad, s midőn professoruk a Catechismusból akará megmutatni hogy értik a mit olvasnak, én vevém a krétát, s a némettől ezt kérdém: kannst du tanzen? s megnevettetém; a kis *Gyurcsányitól* (atyja nógrádi Viczeispán) ha régen volt-e szüléinél. A gyermek neki bátorodék s azt kérdé, hát te mi vagy? a mire ezt felelém: *Pap vagyok*. De a gyermek arra mutata, a mit elébb irtam a táblára: „Én egy jó asszony férje és 7 gyermek atya vagyok.” — Higyj nekem, édes barátom, az életnek az a legjobb pillantása, midőn bajainkat elverhetjük nevetéssel:

De nem — még van egy szebb, egy jobb öröm: az, midőn tiszteletre méltó férfiakat vagy asszonyokat a legszentebb érzések közt látunk magunk előtt; s nékem ez a szerencse juta, *Pannonhalmán* és *Péczelen*.

Midőn útam irám, *Szemerénk* levelet kapa *Pestről*, s abban a tiédet is, melyet neki apr. 12d. irtál nálatok létem felől. Így találkozá-
nak össze lelkeink. Nem csak én, hanem *Szemere* is gyönyörűnek lelém e levelet, én triumphusomnak nézém. Nem élt az hijában, a ki megnyerte a legjobbak szeretetét.

Szemere most sokat dolgozik *Muzáriona* V. részén. Egy ideig nem igen óhajtá, hogy lássam a mi készen áll. De a napokban látnom engedé. Holmit veve fel a mit a vallás felől én irtam, s ál névbetűt vete alá. Kértem, tegye alá nevemet. Szeretem ha tudják, hogy az irreligi-

osus ember, religiosus ember. Ez az V. kötet nagy kedvességgel fog fogadtatni. Én különösen annak örvendek, hogy, a mit meg sem álmodtam, dévajkodásomnak lelem itt apologiáját. — Képzeld, barátom, a *Széchenyi* ebédjénél én bornemisza kilencz pohár champagnert ittam *Szemere* és *Titel* közt ülvén, s többnyire magam toastozván. Egyik toastom ez volt: Éljen a ki a Dietáról a maga megyéjébe keblében örömet vive és *lelki nyugalmat!* (ez *Károlyi György* volt, a távol levő.) — Másik: Éljen minden *Teleky* — férfi és asszony — s bár a megholtakat is kilehetne hozni sirjaikból. — Egy toastomat *Vincze* társatok is örömmel itta volna.

De élj te is, édes barátom. Mutasd be szíves tiszteletemet s hálaamat a mélt. Fő-apát úrnak, s köszöntsд barátsággal minden társaidat, különösen a *Priort*, *Szedert*, *Vinczét* és *Maurust* s a Zemplényi *Kálmánt*. — Öllelek szíves tisztelettel, barátsággal.

Pest, april. 28d. 1831.

Pannonhalmi utamnak első ívét ide zárom, addig is még az egészt veheted. — Fenn marad tehát emlékezete, hogy nálatok valék, s le lesz fizetve egy része tartozásomnak azon jószágért, melylyel engem te és minden társaid *Pannonhalmán*, *Győrben*, *Esztergomban* fogadtatok. — A műhely emberei biztatnak, hogy a kiseded munka holnapután készen lesz.

Én ezt *Péczelen* dolgozám *Szemerénél* april 19d. és 24d. közt, míg ő a szomszéd szobában *Muzáronát*. Ő úgy hiszi, hogy lelkem és tollam sajátságait talán semmi egyéb dolgozásom nem láttatja inkább, s aetheticai fejtegetésekre ereszkedett; péld. hogy itt tavaszi derengéssel és borongással tűnik fel minden, mint maga a tavasz derengő és borongó napjaiban tett út; hogy itt komolyság és dévaj szesz, búslakodás és öröm, hűség, szent ragaszkodás, neheztelés és harag, lágy-ság és tűz, gyűlölség és szerelem, örök cserében váltogatják egymást, mint az a tündértáj, melyen útam ment. Azt mondja, hogy *Sternei humor* ömlött el mindenlapomon, mint leveleimen, melyet ő és te s *Kis*, és a lelke s tudományai által tiszteletes *Horvát István*, és némely mások örömmel fogadtok, még gondatlanságimon és gondolatlanságimon mások, azok a bölcsek! azok a józanok! még botránkoznak is. Kimondom bátran, s nem rettegvén, hogy szavam játéknak fog vétetni, hogy én *Szemerének* ezt a magasztalását nem is értettem. Ha írásom érdemlené javalástokat, azt mondanám, hogy az benneteket azért érdekel, mert barátotokat, jó oldalain tekintve lepel nélkül látjátok.

Annak mutatja magát a micsoda, s nem igyekszik jobbnak látszani. Nekem elevenség jutott és meleg szív, s bennem együve öntve áll a 72 esztendőös öreg és a 27 esztendőös ifju. Jól esik-e az, nem kérдем; engem ez a mindég ifju lélek boldogít, s ti szerettek érette, s az nekem elég.

Pest, april. 30d. 1831.

Ki van rakva az egész kis munka, s most nyomtatják a 3dik és 4dik ivet. Holnap reggel már által fogok vehetni néhány példányt. Te százat kapsz tölem kiosztásra társaid közt; a mélt. Fő-apát, te, és a bibliothecátok egyet velinre. Tégy rendelést, hogy azokat innen hozzátok elvigyék. *Csomód* a *Landerer* typographiájában vár, mely az Universitas bibliothecájával általellenben, *Kilián*, és *Eggenberger* közt, tart szállást. — Képzeled, édes barátom, mint örvendek hogy erántatok hálás tiszteletemnek ezt a bizonyosságát adhatám. — Élj igen szerencsésen, s tiszteld a méltós. urat és minden *pannonhalmi barátimat*, és a *pázmándit*.

Május elsőjén.

Midőn ma reggel néhány példányt áltvettem a typographiában, megpillantom az ide zárt mérges jelentést. Így járnak azok, a kik ellen én a 47d. lapon kénytelen valék megszólalni. Szeretem őket, de ezek a pártoskodások gonosz dolgok.

Pest, május 11-én 1831.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Szemere és én ismét megjelenénk tegnapelőtt a hétfői ülésben, s holnap megyünk *Péczelre*, de a jövő hétfőn ismét itt leszünk. Azt hitük, ide jövőn, hogy leveledet már itt fogjuk lelteni, melyben tudósítasz, hogy a *Pannonhalmi út* egész nyomtatványát vetted, s megcsalva láttuk reményünket, a postán semmi levél nem volt. — A kised munkát az *Academia* kiadá *Fáy Andrásnak*, hogy eránta tegye jelentését.

A mit a literatúrai gázolások felől lap 44. mondek, itt nagy javalással vétetik. *Szemere*, a maga tiszteletes egyenessége szerint, felolvasá *Thaisznak*, előre tudatván vele, hogy a piros tojásokért ő is ki kapta a magáét; s *Thaisz* felkiálta: „Ez van méltósággal!“ — Barátom, illő volt magamat ellene vetni ezen gázolásoknak, és íróinknak megmutatni, hogy a hol kell, *keményen*, sőt *élesen* is, lehet szólani, *gorombaság* nélkül.

A *Sas* Ildik kötete végében *Bajza* ellen *Thaisz* egy vad kicsapást engedte magának. Azon felakadtam, azt kárhoztattam. De mutatták mi áll ezen kevés sorok alatt: „A nyugalomba tett Redactor.“ — a mit nem is értettem. — Insultálni a szerencsétlennek az ő szerencsétlenségével, mondám az egyik criticusnak, immorális tett. S midőn vitatta, hogy nem az, ezt vetém mellé: „Többet mondok: gaz tett.“ — Higgy nekem, édes barátom, olykor szükség, hogy haragra gyűljünk, s a jót nem szereti eléggé, a ki a gazság ellen tűzbe nem gyúlad.

A megverdesettek belém akarának kapni, hogy én az *Árpád* hivatalan magasztalói alatt *Vörösmartyra* s *Czuczorra*, s most már *Horvát Endrére* tettem a czélzást. De elnémitanom őket könnyű volt; tudják hogy mind a hármok érdemét ismerem, és vallom, és hirdetem. Nem ellensége az a religiónak, a ki a *fanaticust* veri s midőn én, az *Árpád* éneklőit említvén, mindent verek, a ki *Árpádot* a maga sírjából felrángatja: látni, hogy ezek számára nem számlálom a hármat. *Klopstock* csendes vérrel nézte, midőn a *Hermann* nyavalyás magasztalóit verték a németek.

Élj szerencsésen, kedves barátom. Válaszodat útasítsd *Szemeréhez*, kinél május végéig mulatni fogok. A méltós. Fő-apát urat alázatosan tisztetem; minden társaidat, különösen pedig az én *Vinczemet*, köszönts, s ajánlj mindnyájatok emlékezetébe.

Pannonhalmán, május 10-én 1831.

Kazinczynak Guzmics

szives idvezlését.

Jóságodat *Pannonhalom* eránt ölelem; figyelmedet, mely még csekélységekre is kiterjed, tisztetem, s csudálom azon munkásságodat, melylyel oly hamar annyit tudál kevésből csinálni. Elcsudálkozám, midőn april 30-án irt leveleddel együtt vevém az egész utazást. Az napon vevém az egészet, melyen Fő-apátunk érkezett meg, a nálunk létezőkor nyitott útjából, s épen az ő legénye hozá nekem a csomót. Bár mi fontos dolgom volt, délelőtti 10 órakor, a reám bizott két Grammatica kínos kivonása, téged ragadtalak, s ebédig megolvastalak. A Fő-apát ez napon ebédéhez hitt, s én magammal vivém *Útadat*. Ő délután olvasá; mi, estve nálam vacsora után: *Szeder, Maurus, Vincze* és *Columbán*.

Mit mondjak? Te hő, te igaz, de hideg is, s talán igaztalan is vagy. A Fő-apát szépen s híven van adva; érette csókollak. De

mit vétett *Szeder*, hogy oly hideg, mit *Endre*, hogy oly nem szépen szólsz rólok? *Szeder* ha engedéd, hogy azon reggel, melyen a betűket metszéd, lejöjön velünk, mint én akartam, neked fát fog ültetni. Hogy délest oda lemenénk, interessans beszéded foglala el bennünk, s majd az érkezett vendégek nyugtalanítottak. De nem kértelek-e, hogy neved betűjét helyettem véd, *expers ipse secandi*? bár csak ezt említettél volna! — És *Endre!* minő arczczal fogom én neki *Útadat* nyújtani. Már már feledte, hogy egykor bántatok egymást, s a tied lön. A *Kritikai Lapoknál* védi hősedet, s neked a jobbakat illető tömjént gyújtja fel. Megismeri fő érdemeidet. S most neki *Útadat*, a nekem oly kedvest, a neki, mihelyt olvasandja, oly kellemetlent, én nyujtsam! Szeretném, ha *Endrét* nem emlited vala.

És belőlem mit tevé? „Én tőle (*Guzmicstól*) oly sok új és nagy ideát kaptam, hogy sat.“ Tőlem, *Kazinczy*, sok új ideát! Ki hiszi ezt el? ki fogja valaha hinni? Én magam, bár mely hizelkedők az egoismusnak, nem hihetem, s pirulnék ha elég hiú tudnék lenni hinni azt. De nagy igazsággal adád hozzá: „s érzettem, hogy a kinek nem studiuma a felvett tárgy sat.“ Ezt én mindég érzem, valamikor s valamiben jártasabbal, járatlan abban magam, ütközni merész vagyok. Hogy az *Unio* barátjának lenni jó, azt magad látszol érezni szólván a a literatúrai háborúról, szakadásokról. Mi a literatúrában nem jó, az religioban sem lehet jó, s a religioban még rosszabb, mint a literatúrában, az nagyobb figyelem tárgya lévén az emberiségnél mint ez. De azt, mit azon harczról beszélsz, *Oedipusz* értse; én, ki csak be vagyok e dologba avatva, beszédeden eligazulni nem tudok. Kik azok az *Árpád* tömjénzői? hanem ha ismét *Endrére* esik célzásod, ki elhitette legyen magával, hogy hexametert pörölyözni (a szó mintha szájából volna véve) sat. Új ok volt a rettegésre. És ki az, a ki *Berzsenyit*, *Kisfaludy Károlyt*, *Kölcseyt*, *Vörösmartyt* tudta magasztalni, s feledni *Kisfaludy Sándort*, és *Fayt*, és a philosophusi lelkü *Fenyéryt*, és *Toldyt* és *Bajzát* együtt? Majd ide, majd oda taszítod olvasódat, s nem tudja, hogy hol áll. S nemde a derék, sok ígérető ifju ellen szórod tüstént nyilaidat? O barátom! ez az animosus infans mely furiosus vir már is! Utálok e scénát, e nem szépet, ez undokot. S ugy látszik, még csak a prologban vagyunk. Én játszni nem fogok, hanem ha kötve visztek a theatrumra. Szegény *Kisfaludy Károly!* Kiknek köszönheti *Harsányi* szitkait? és *Harsányi* minden túlságai mellett is, sok igazat harsog.

De te bocsáss meg édes, a téged szerető barátoknak. Miattad én

szenvedni is tudok, küzdeni is. Te bizonyosan nem szeretnél úgy, ha szívemet előtted ki nem önteném így. Légy nyugodt, barna haju kis barátod erántad csak *lül* és *hő* lehet. A mi lelkünk rokon, de én a nem rokont is kímélni szeretem, s türni mellettem. Irj kérlek minél hamarább, s világosítsd fel előttem, a mit vagy éppen nem, vagy rosszul látok. Fő-apátom és társaim ölelnek; de *Vinczéd* azt vallja, hogy *téged* is álom nyoma el. Nevettünk, s ő nem tuda kisikamlani.

Értvén innen is onnan is a gyanút, mintha a *Gyöngyöket* én re-censeáltam volna, irtam a nagy férfiúnak, kinek kegyes levelére válaszs-zal úgy is tartoztam. E tárgyról im ezeket irtam :

Kegyelmes uram! *Excellenciádnak Kaz.* által jól fordított *Gyön-gyeit*, egy szentségtelen kéz méltatlanul illetni nem irtózott. A vétkes, mint minden hozzá hasonló szokott, lappang, s *G.* betű alatt lappang. Kik az én lelkemet nem ismerik, ellenem gyanakszanak. *Kaz.* nem gyanakszik, mert ismer, mert tudja, hogy vad megbántástól lelkem irtózik. Egy ilyen vétket valamint elkövetni képtelen vagyok, úgy ha arra a bolondságra vetemedném, hogy elkövessem, magamnak meg-bocsátni soha nem tudnék!

Pesten, május 12-én 1831.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Tegnap előtt irt leveledet, tisztelt kedves barátom, tegnap estve már vettem, s nem hagyom el *Pestet*, mely két óra alatt megtörténik; míg reá nem felelek. Hétfőn *Szemerével* ismét itt leszünk, s én haza csak a holnap vége felé megyek. Bár addig ismét vehessem irásodat.

Vádolsz, édes barátom, hogy *Szeder* felől *hi de gen*, *Endre* felől *oly nem szépen* szólottam. — Meglepe vádod, mert én ugyan sem az egyiket, sem a másikat nem tudtam, s nem tudom, hogy tettem volna. Oly sokak felől szólván, s meleg szívvvel mindenről, nem csuda ha mindeniket külön nem magasztalhattam. Hogy *Szedert* magáért is, éretted is szívesen szeretem s szívesen tisztetem, azt ő maga is tudja, te is tudhatod. Én úgy hittem, hogy már az nagy dicséret, midőn ötet a te legkedvesb barátodnak nevezém. Az pedig a mit *Endre* felől írsz terhelőleg, oly portéka, a mivel én magamat nem szeretném vádolhatni. Becsületes ember nem emlékezik a múlt kedvetlenségekről, midőn azt bizonyítja egész viseletével, hogy azokat felejtí. Legyünk igazak characterünkben, s minden jól lesz, mutassuk *nyugalmas* hidegséggel, hogy ezt vagy amazt nem szeretjük; de a ki nem szeret

valakit, vagy a ki valakit az elmultak emlékezete miatt talán gyűlöl is, és mégis szeretetet mutat hazug arczczal, hazug érzéssel: az, édes barátom, nem emberséges ember. Azt a vétket bennem ugyan találni soha nem fogod. — Egy valakit (tudod, kire czélzok,) nem tudok többé szeretni; azt értem itt, a ki eránt még február előtt kértél, hogy ne tegyem ki magamat ellene. Hogy szeretem sem szóval, sem írva, sem arczczal, sem cselekedettel nem hazudom; de eránta goromba nem vagyok, nem voltam, nem leszek; s valahol neki lesz igaza, mindég a maga felén fog látni. — *A Kritikai Lapok* írói ellen kipattantam, mert igazságtalanul megtámadott barátim mellett megszólalni, s ennek a szemtelen vadságnak, ennek a kevély gázolásnak magamat ellene vetni, s hogy énnekem az ő gázságaikban (P—, és a *nem vétketlen*, de itt *vétkén felül megvert Dezsöffy ellen*) részem nincs, s hogy én azt nem csak nem javalom, hanem büntetésre méltónak is nézem, ezt a világgal tudatni, tisztetnek ismertem. De én a criticaí kardlapozókat azért becsülöm, és midön ezen gázságtól elfordulhatok, szeretem is. Hagyják abba, s felejtve lesz minden. Ha drasticus szerrel nem álltam volna nekik, a *Kritikai Lapok* 2-dik füzete nem lett volna szelídebb. Nem hiszem hogy nekem ne essenek, de csinálják a mi nekik tetszeni fog. Nekem elég, hogy minden jó, köszöni, hogy a gázságot elakasztani igyekeztem. Én örömet élek; de némely esetekben azt is tudnám tenni a mit *Curtius* tevé, s a mit a *Confessorok* és *Martyrok*; bár midön lelkem lángot nem kap, a pálmaág után nem igen ásitozom.

Horvát Endrét én tiszta szivemből szeretem, becsülöm, tisztetem. Izlésem és az ő izlése nem mindég egyeznek; de az izlés, a gondolkozás-e az a mérték, melylyel társaink nagyságát, szeretetre méltóságát mérnünk kell? Kérlek, édes barátom, nagyon kérlek, tedd le minden gyanúdat, és higyd, hogy az én lelkem távol van minden hamiságtól, minden alacsonyságtól; higyd, és szentül higyd, hogy én sem ötet, sem *Szederünket* bántani nem akartam. Hogy hihetnéd te azt, hogy az én lelkem, közepette a *Pannonhalmán* töltött szép napok emlékezetének, visszás érzéseket táplálhatna? Hiszen én azt a mi hiú, és hiúsága által rosztettek vetemített emberünket is (érted kire czélzok), hiszen én, mondom, *Pannonhalmán*, és a *pannonhalmi örömök emlékében*, azt a hiú, és hiúsága által roszt és gyalázatos tettek vetemített emberünket is meg tudnám csókolni. — Legyünk igazságosak, barátom, és én erre példát adok: miolta meg van verve, vagy jobb vagy legalább vigyázóbb.

A *Szent Hajdán Gyöngyeinek* recensense, én is úgy gyanítottam, s

elejétől fogva, rád akará kenni a maga vétjét. — Engem barátjoknak nézhetek ezek, és még sem állottak olyat tenni, holott azt kikerülhették vala, a mit barátjok előtt megvallani pirúlnak. Becsületes ember dolga-e az ilyen? — Azt mondják, hogy midőn vétket kell büntetni, nincs barát: én azt kérdem a nőtelentől, hogy ha neki lánya volna, s infanticidiumot követett volna el, s pöre a törvényszék elébe vitetnék; hiszi-e, hogy én, az ő barátja, megjelenék a törvényszéken s kárhoztatnám barátomnak vétkes gyermekét? — De mi ezeknek a neki dühülteknek a barátság! Közéjük kelle vágni, s jól tettem hogy közéjük vágtam. Öllelek szíves tisztelettel.

Pannonhalmán, máj. 15-én 1831.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét, legforróbb háláját.

Mennyi s mely gyengéd gondoskodás az, a milyennel te, lelkem egyetlen barátja, dicsősége, viseltetel! Ah, hogy oly nehezen, oly tökéletlenül tudjuk egymást ismerni! s még is azt hiszszük, ismerjük, tiszteljük, szeretjük egymást. Én nem sokszor csalódtam, csalódtam még is, s egyszerre igen sokban, s hányszor fogok még csalódní? Te tudsz mindent, te ismersz mindent, s a mindenben magadat leginkább. Én buta, ki érzeni tud inkább mint érteni, kitevém barátságodat olyanokért, kikről nem tudom, éreznek-e úgy erántam, mint én erántok, s téged aggságba döntlek, s a felelet legkinosb zavarába vonzlak. — Bocsáss meg, nemes lelkű, én mások miatt mindég inkább rettegek, mint magam miatt. Talán azok, kikért rettegem, nevetnék, ha tudnák, rettegésemet, s boszúval büntetnék merészségemet. Tehát csitt!

Az a szépen festett út! Lásd, édes barátom, a hol minden *igen szép*, az én szemem azt, a mi *nem igen szép, igen nem szépnak* nézi, s azután hibáz. Milyen az a te tengeri utad! Minekelötte hajóra ülsz, áldást kérsz, nödét, a tiszteltét, s egy angyalét, öreg napjaid ideálját, s benézesz az örömekbe, melyek *Pannonhalmon* rád várnak. Vajha részesültél azokban! A hajdankor isteni hősei indultak így *Kolchisba* az arany gyapjuért, és *Ilion* alá *Heleneért*. Mely nagy ideát ad olvasójának a gözhajó eránt utad! a *Vulkán* ott füstölg már kiseded képen, s a síró s ölelgető sokaság azt hitetné vele el, hogy ismeretlen földre eveztek túl a tengeren, vissza soha nem térendők. Most átnézhetlen eget földet elborító köd marasztalja a hajót három egész óráig.

Egy orkánt még, s egy, de szerencsés végű hajótörést, s előttünk áll a tenger minden bájaival, minden rémeivel. — Most a ritka hajót fested részekről részekre, osztályokról osztályokra. Nem szükség reá mennünk, utad bővebben ismerteti velünk, mint minnen szemeink ismertetnék. Ismeretségek szövődnek szemeink előtt az ismeretlenek között. Vitába elegendnek két uj ismerősök egy kényes tárgy felett. Utazóink akarva nem veszen részt a szív egy gyengédebb érzésénél fogva, egyszersmind egy nem rég történt dologra emlékezteti a beavattakat. A barátságának egy érzékeny visszaidézése ellágyítja az olvasót, s felsóhajtítja: Ó nincs már! — Majd a hajó jelesb személyei characterizáltak: a magát kedve szerint mérséklő *Admirál*, s egy csak olasz-francia nyelvű dáma, s az agg vitéz leczkét ad a heves ujonczoknak. *Visegrád*, a hajdan királyi lak, s a nap pompás leszállta között elérünk *Neszmély* alá, s egymásnak jó éjszakát, áldást kérve az égtől s az ég képviselőjétől, alunni megyen utazóink, s mutatja, miként feküdtek mások, s miként feküdt ő, s bár kínosan feküdt, csendesebben alvék, mint sokan a bíboros alkóvokban.

Komárom alatt áll a hajó. Utazóink magát egy angol episcopalis ellen az emancipatio *heves* barátjának jelenti ki. Ha az Unio szerény barátjai volnánk mindnyáján: úgy a gyűlöletes névnek ideája sem volna közöttünk.

Édes barátom! te szépen, te elevenen festesz mindent, de talán nem mindent igazán. Én megpróbálom *Szemerének* leirni itt létedet; ő fogja veled közleni. — *Endre* miatt a Fő-apát is zavarba jött, ő önmagát okozza, hogy a fabérmálást elérte; más oldalról *Endrét* is; — neked igazságot ad. Megjötté után lemenénk vele *Szeder* és én a kertbe, megnézé vésett betűidet, a mint az S. B. és K. Fhez érénk, ott énekelt felettök a fülmile, „a leghatalmasabb“ mondá *Szeder*, s hogy ezt neked megírjam, a Fő-apát parancsolá.

Egy pécsi levelezőm semmit sem kételkedett, hogy a *Gyöngyöket* én recenseáltam. Megkapta a leczkét, hogy oly alacsonyságot tudá nekem tulajdonítani. Ha tollát kellene is azon recensensnek irigyenem, szívért nem fogom kívánni soha. Meghagyám, hogy a rossz vélekedést irtsa körében. Ölel, csókol barna hajú kis, de hív barátod. Tisztelnek a Fő-apát s az egész fekete sereg.

Pest, május. 27d. 1831.

Guzmicsnak Kazinczy
szives baráti tiszteletét.

Édes barátom, lásd mely bajt csinála még néked is ezeknek a mi fiatal embereinknek éretlen gögjök, szemtelen vadságok, neveletlenségök. S még ők neheztelnek, hogy őket, a dülókat, más valaki megcsapkodta. Igazságtalanok voltak, és gorombák azon felül, és hogy őket nem az ügy szerelme, hanem személyes tekintetek gyulaszták e tüzre, onnan is láthatod, hogy *Thaisznak* nem valamely munkáját, hanem egy jelentését vették critikai korbácsaik alá, s *Thewrewkbe* kaptak, kit gyűlölnék. Tudtam én azt, hogy a ki ily garázdákba kap, nem marad bántás nélkül; de midőn azok bántattak, a kiknek jusok van kivánni az én tiszteletemet, hálámat, barátságomat, akkor én örömet kapok sebeket. Forgasd a mint akarod, édes barátom, s látni fogod, hogy őket a mások gázolásától semmi egyéb szer nem ijesztheté vissza mint az, a melyhez én nyúltam. Úgy áldjon meg engem az ég, annak az energicus *Dr. Martinnak* nem rossz a tanácsa: „Veszett ebre dorong kell“. Ezután szebben viselik magokat a közönség előtt. — Most vádolnak, hogy én *Vörösmartyt* bántottam, a párduczos *Árpád* magasztalói ellen fakadván ki; mert (így szólnak ők) a mi *Endrénk* egyszer sem mond *párduczos Árpádot*. Ott keresnek helyt a lövöldözésre, a honnan engem nem fog a fegyver; mert én senkire nem céloztam, s általjában szólok azokról, a kik nem érzenek magokban erőt, és még is firkálgatják hexameteireiket. S hogy *Vörösmartyra* nem céloztam, mutatja a mi ott áll, a hol én ötöt együtt emlitem *Berzsenyivel*. — Az *Academia* tölem várja az 1831iki *Auróra* megítélését. Meg fogom ott mutatni mit tartok *Endréről*, mert én ugyan az ő regéjét igen szerencsés költeménynek hiszem és vallom. Vádoljon a kinek mint tetszik; én megvagyok arról győződve, hogy a mit ezeknek a gázolóknak mondtam, minden javalni fogja, a ki közéjük nem tartozik; és hogy annyi dülások után szükség vala arra, hogy valaki teljes maga elszánásával nekik essék. — Ne is kételkedjél felőle, hogy ezek össze fognak tiporni engemet. De tegyék a mit akarnak; csak hogy leczkét kaptak, és ezután csendeskébben fogják viselni magokat. Leveled azt mutatja, hogy te azon pontból kapád fel utamat, a melyről én azt tekintetni akarom. Így tekintik igen sokan mások. Tegnap vevém *Tessedik Ferencz* úrnak levelét egy viszont ajándékkal: Francia országi utazásának egy példányával. „*Ily kevés lapokon mennyi sok szép és jó!*“ — úgy mond.

Nekem, édes barátom, ezen munka dolgozásában egyik czéлом az volt, hogy tégedet, hogy társaidat, s nemcsak tiszteletet, hanem szeretetet is érdemlő előljáródat, — pedig a *szeretet* több mint a csak *tisztelet* — megismertesselek azokkal is, a kik távol lakván töletek Szerzeteteket nem ismerhetik. Az volt tovább a czéлом, hogy oly munkát adván, melyet holtomig fogok olvasni, ott élt boldogságimnak emlékezete minden olvasásom alatt felelevenedjék; — harmadszor, hogy érzésim, melyek ezen utam alatt is kísérték, általmenjenek másoknak sziveikbe is; — negyedszer hogy P— és D— eránt tartozó tiszteletemnek világos jelét adjam, s ezeket a gázolókat a kemény, de nem nemtelen megtámadás által elnémitsam. — Látom hogy a czélt nagy részben elértem. Még a kiknek bajok ezekkel a dulókkal nem volt is köszönik, hogy íróinkat szerénységre tanítottam, *Zemplényből* pedig levelem jött, mely gratulál dicsőségemnek, hogy barátom mellett oly fényesen és igazsággal megvívta. S ne mondjam-e el, hogy feleségem a kised munkát egymásután *négyszer* olvasta meg? — Nem öröm-e ez nekem? s gyermekeim azokat a religiosus szent érzéseket olvasván, — péld. a visegrádi ormok *keresztjénél* — meg lesznek óva az irreligiositás mételjétől. S hát az a *Német, mondám, ha magyar volnál, most bokáidat ütötted volna eggívé!* — ez, mondom, hatás nélkül marad-e? — Áldom szerencsém, hogy ezt a munkát irtam. Két velinre nyomtatott exemplárom marada. Az egyiket a mélt. úrnak küldöm, a másikat neked. Add által az egyiket a mélt. úrnak szíves tiszteletem jelentésével. Elvitetted-e a százat, nem tudom, de még ma megtekintem. Osszad ki társaid közt tiszteletem s hálám jeléül.

Az én *Vinczém* örül-e még a híreknek, s *Miklós* olvassa-e még az újságokat az ebédnél?

Az *Academiának* egy *Bársony Czipö* nevű theatrumi darab küldetett bé nyomtatás végett, s nekem adák, hogy tekintsem meg, s adjam itéletemet. *Vörösmarty* már előbb rosznak ítélte. Én is annak. Mi gyülesezünk, s csinálgatunk holmit; de az lesz legjobb, ha a jövő nagy gyűlésen kiki valami olyat mutathat elő, a mit a társaság nem parancsola.

Élj szerencsésen, édes barátom. Még egyszer kérlek, hogy hív tiszteletemet *Ó* mltsgának mutasd be, s mondd, hogy ismeretségének nagyon örvendének, ha *Novákok* még élne is. *Szedert, Endrét, Vinczét, Bonifácot* különösen, s közönségesen minden társaidat tisztelem.

Péczel, május 31d. 1831.

Guzmicsnak Kazinczyja.

Én ismét a nekem oly igen kedves *Péczelen* vagyok. Most e pillanatban szállok ki *Palival* együtt a szekérből, s sietek tudósítani, hogy dolgozásaid tegnap tartott ülésünkben felolvastattak, és szokatlan javalást nyertek, s közönségest. Szerették különösen, hogy ítéleteid szelidek, emberik voltak, noha bátran elmondhatom, hogy még eddig egy sem vala számunkban, a ki a maga vélekedését csipősen mondotta volna el. Én *Lassú Istvánnak* a horáciusi Ódák első könyvéhez magyar nyelven irt commentáriusait nem magasztalhattam, sőt kénytelen valék kimondani, hogy szerencsétlen gondolat vala tőle, ennek állani, minekutánna látni dolgozásaiból, hogy *Mitscherlichnek*, *Vielandnak*, s *Nietschnek* magyarázatait nem is ismerte; de mind ezt személye illetése nélkül mondám el, s azon tisztelettel, melylyel az *Academia* eránt viseltetni tartozom. — *Titel* is megmutatta, egy a tegnapi ülésben felolvasott írásában, hogy egy *Nagy* vezetéknevű író, ki azt hitte, hogy quadrálá a circulust, nevetséges tévedésekbe jutott; de gorombaság nélkül mondá minden leczkézésit. Feddés és magasztalás nélkül nem lehet kivonatokat adni; ezt mind inkább érzi az *Academia*, s az ezidén tartandó nagy gyűlésben az ezt tiltó *Statutum* meg fog változtatni. — Nekem minap egy *Bársony Czipő* nevet viselő vigjáték adatott vizsgálatul. Annak fordítója talán soha sem dolgozott egyebet, és így oly gyakorlatlan stylistá volt, mint egy syntaxist tanuló fiúcska; s magyarul sem tudá jól. A darab fabulája az a silány történetecske vala, hogy egy kapitány egy suszternét szállására csala, s meglepetvén a férje által, lepedők alá rejtette az asszonyt, s a susztert arra kényszeríté, hogy az elrejtett személynek a leplek alól kinyújtott lábáról vegyen mértéket. S a nyavalás darabot az immoralitás feddése nélkül hagyta. — Eluntam a bolondoskodás olvasását, s a fabulát egy új vigjátékban dolgoztam fel, s azt nyújtám be az *Academiának*. Ugy, a hogyan én adom, eljátszhatják színeinken, s a meg nem romlott olvasó is megolvashatja örömmel, legalább boszúság nélkül. — Az az örömem volt, hogy kedvező ítéleteket hallék, és azt a vallást, hogy többet még senki nem dolgoza mint én. De a mit te adál és prof. *Imre* az bizonyosan több, ezt én vallom viszont.

Édes barátom, nem akadok fel rajta, ha *Péter* nem szereti *Pált*: igen azon, hogy midőn a közügy forog szóban, akkor személyes viszonyaink bennünket elvakítanak, s azért magasztalunk, mert szere-

tünk, és a mi még nagyobb bűn, meg nem ismerjük a jót, ha azokban látjuk, a kiket gyűlölünk. Ettől a gonoszságtól nem szükség magamat óvnom; még dicsőséget fogok abban keresni, hogy a nem szeretett ember érdemét megvallom, hirdetem.

Szemere ölel. Véle megyek haza, s nem sok napok múlva, de mikor indulok, azt mégsem tudom. — Éljen igen szerencsésen. Alázatos tiszteletemet a mélt. Fő-apát úrnak, s minden barátidnak, minden barátimnak.

Marsal' Marmont vasárnap méne el *Pestről*. A bányavárosokat akarja látni. Rá fogák hogy a Lengyelekhez szökik által, megszokván elárulni a szolgált ügyet. — Midőn minap a casinóból, vagy lóversenyből, vagy nem tudom honnan, kiment, két magyar ifju kileste, hol fog mellettük elmenni, s midőn hozzájok ért, az egyik ezt kiáltá a másiknak: *traître, pourquoi avez vous trahi votre meilleur ami?* (gazember, mért árulád el jóltevődöt?) — Ő ragúzai herczegsége érthette, hogy ez neki vala mondva. — Én kárhoztatni *Marmontot* mert *Napoleontól* elállott, s tavál júliusban a csoportra lövetett, nem merném. Hogy valakit kárhoztathassunk, nagyon kell ismerni az okokat és a körülményeket.

Vannak esetek, midőn az ember nem tudja mint tegyen, mert két kötelesség *conflictusba* jő. — De hagyjuk a politikát. A helyett, elkészülvén *Pestről*, azt forгатom, hogy mely szép örömeikkel éltem *Pesten*, *Pannonhalmán* és *Péczezen*! S mint örvendek hogy *Pannonhalmát* láttam, hogy elbeszélhettem otléteimet, és hogy a *Patriarcha* Érsekért s *Dezsöffyért* igazságos bosszút állhattam. Azzal ugyan mindég fogok *kevélykedni*.

Jun. 6-án — Tegnap jövének be *Péczele*ről. Mondák itt, hogy embered kereste a nyomtatványokat, és hogy ismét eljő. Azok *Májér* könyvkötőnél várják ötöt, a 100 péld. és a két velin. Bár csak szólhatnék embereddel. — A mai ülésben felolvassák a *Kritikai Lapok* kivonását. *Endrének* talentumát, tudományát, szorgalmát megismerték, de úgy találták hogy igen hosszú; mert ha minden munka így extraháltatik, az *extractus* csaknem oly nagy lesz, mint az extrahált könyv. De még nincs typusunk, mint készítsük a kivonásokat. Én ma olvastatám fel, a mit a *Tessedik* franciaországi utazásából dolgoztam. Stylusom tömött volt, s így nem látszott hosszúnak. — Elbucszútam az ülés végével. Vasárnap haza megyek. *Szemerével* és *Szemerénével* egy szekéren. Öllelek teljes szivből.

Pannonhalmán, június 22-én 1831.

Kazinczynak Guzmics
szives tiszteletét.

Endre, édes barátom, felette bántva érzi magát általad, mint eleve gondoltam. Irni készül ellened; iparkodtam lebeszélni őt, azzal biztatván, hogy én az egész dolgot szépen elfogom igazítani. Ezt tenni eltökéllett szándékom, igen tisztelt barátom. Nem téged féltlek én *Endrétől*; őt magát magától félttem inkább. A dolog mulasztást nem szenved. Tudva lenni akarom, még minelőtte összejövendünk, a mit irandok. Ehez szükséges a te lelked nyilvánabb kimutatására, s *Endre*, s másoknak lenyugtatásokra, hozzám irt leveleiből a következőket kivonnom (kivonni tanít bennünk a tud. társaság, szokjuk hát meg!) de ezt tudtoddal s javalatoddal akarom tenni. Következnek szavaid: „Úgy végzénk, *Szemere*, és én, hogy a Husvétet *Pannonhalmán* fogjuk tölteni, s jelentem neked, édes barátom, ne-hogy azt rettegj, hogy várásodat most is megcsalom.“

„A mult kedden a mi *Szemerénkkel* elhagyám *Pestet*, és ide jöttem ki, hogy dolgozhassam; de a szándék szándék maradt, nem káromra hanem hasznomra és örömökre. *Pali* szüntelen talál valamit, a mi nekem kedves hallani vagy látni. A fekete héten nem volt ülés. Hnsvét keddjén lesz, s én szerdán indulok hozzád.“

„Azt hiszi *Szemere*, hogy ezek a leveleim még jobbak, mint az *Erdélyből* írottak. Magam azt hiszem, hogy az én tollamnak minden érdeme a meleg ömledezés; s hol szólhatnék én melegebben, mint midőn *Pannonhalmán* felől fogok ezentúl mindég szólani?“

„Mely nem boldog a ki mindég bölcs.“ — „Ezen hét utolsó szavam legyen paizsom mindég, mikor a bölcsék némely örömeimen fenakadnak.“ „*Vinczénél* nekem nem adhatátok kedvesb vezetőt. Szeretem azt a tiszta fejű, tiszta lelkű férfit, s vigasztalhatatlan volnék, ha ő engem felejtethne. Mely szép órát ada ő nékem az által, hogy a *Misericordiánusokhoz* elvezete. Sirtam örömemben látván a szerencsétlenség fiait, kiket a nevelés *emberekké* teve. Más vendég ezeket érzékenyen s örömmel nézte volna, de én megtanultam, hogy az a legnagyobb jótétel, ha valaki nekünk örömet ad.“

„Higgy nekem, édes barátom, az életnek az a legjobb pillantása, midőn bajainkat elverhetjük nevetéssel. — De nem — még van egy szebb egy jobb öröm: az, midőn tiszteletre méltó férfiakat vagy

asszonyokat a legszentebb érzések között látunk magunk előtt.“ „*Szemere* úgy hiszi, hogy lelkem és tollam sajátságát talán semmi egyéb dolgozásom nem láttatja inkább, s aestheticai fejtegetésekre ereszkedett, péld. hogy itt tavaszi derengéssel és borongással tűnik fel minden, mint maga a tavasz derengő és borongó napjaiban tett út; hogy itt komolyság s dévaj szesz, búslakodás és öröm, hűség, szent ragaszkodás, neheztelés és harag, lágyság és tűz, gyűlölség és szerelem, örök cserében váltogatják egymást, mint az a tündér táj, melyen utam ment. Azt mondja, hogy *Sternei humor* ömlött el minden lapomon, mint leveleimen, melyet ő és te, *Kis* és a lelkes, tudományai által tiszteletes *Horvát István*, és némely mások örömmel fogadtok, még gondatlanságimon s gondatlanságimon mások, azok a bölcsek! azok a józanok! még botránkoznak is. — Kimondom bátran, s nem rettegven, hogy szavam játéknak fog vétetni, hogy én *Szemerékné* ezt a magasztalását nem is értettem. Ha írásom érdemlené javalástokat, azt mondanám, hogy az benneteket azért érdekel, mert barátotokat, jó és nem jó oldalain tekintve lepel nélkül látjátok. Annak mutatja magát a miccsoda, s nem igyekszik jobbnak látszani. Nekem elevenség jutott és meleg szív, s bennem együvé áll a 72 esztendő öreg és a 27 esztendő ifju. Jól esik-e ez, nem kérdem; engem az a mindég ifju lélek boldogít, s ti szerettek érette, s az nekem elég.

„Vádolsz, édes barátom, hogy *Szeder* felől *hidegen*, *Endre* felől *oly nem szépen* szólottam. — Meglepe vádod, mert én ugyan sem az egyiket, sem a másikat nem tudtam, s nem tudom, hogy tettem volna. Oly sokak felől szólván, s meleg szívvvel mindenről, nem csuda, ha mindeneiket külön nem magasztalhattam, hogy *Szedert* magáért is, éretted is szívesen szeretem s szívesen tisztetem, azt ő maga is tudja te is tudhatod. Én úgy hittem, hogy már az nagy dicséret, midőn ötet a te legkedvesb barátodnak nevezém. Az pedig a mit *Endre* felől irsz terhelőleg, oly portéka, a mivel én magamat nem szeretném vádolhatni. Becsületes ember nem emlékezik a mult kedvetlenségekről, midőn azt bizonyítja egész viseletével, hogy azokat felejtí. Legyünk igazak characterünkben, s minden jól lesz; mutassuk *nyugalmas* hidegséggel, hogy ezt vagy amazt nem szeretjük, ha nem szerethetjük.“ „*Horvát Endrét* én tiszta szívemből szeretem, becslöm, tisztetem. Izlésem, és az ő izlése nem mindég egyeznek; de az izlés, a gondolkozás-e az a mérték, melylyel a társaink nagyságát jóságát sat.

„A megverdesettek belém akarának kapni, hogy én az *Árpád* hitvatlan magasztalói alatt *Vörösmartyra* s *Czuczorra*, s most már *Horvát*

Endrére, tettem a czélzást. De elnémítanom őket könnyű volt; tudják, hogy mind a hármok érdemét ismerem, és vallom, és hirdetem. Nem elensége az a religiónak, a ki a *fanaticust* veri, s midőn én, az *Árpád* éneklőit említvén, mindent verek, a ki *Árpádot* a maga sírjából felrángatja: látni, hogy ezek számába nem számlálom a hármat. *Klopstock* csendes vérrel nézte, midőn a *Hermann* nyavalyás magasztalóit verték a németek.

„Most vádolnak, hogy *Vörösmartyt* bántottam, *párduczos Árpád* magasztalói ellen fakadván ki; mert (így szólanak ők) a mi *Endrénk* egyszer sem mond *párduczos Árpádot*. Ott keresnek helyt a lövöldözésre, a honnan engem nem fog a fegyver; mert én senkire nem czéloztam; s általjában szólok azokról, a kik nem érzenek magokban erőt, és mégis firkálgatják hexameterüket. S hogy *Vörösmartyra* nem czéloztam, mutatja a mi ott áll, a hol én ötet együtt említem *Berzsényivel*.“

Engedd édes barátom e szép, e tiszta ítéletekkel, gyönyörű érzésekkel elöntött helyeket leveleiből jegyzéseimbe, melyeket utadhoz fogok irni, fűzhetnem. Törültsz, változtass, adass hozzájuk, hamiket jóknak találasz. Mert azon közben, hogy a félivet megirtam, s most e lapot írom, lent voltam *Szederral Endrénél*. Minden elérjesztésünk haszontalan. Ő az én szelid eligazításommal nem elégszik meg. Már kész nála a *Replica*. Siess azért engedő vagy tiltó leveleddel, hogy tüstént küldhessem én is nyomtatás alá. Javasolj, hol adjam ki? Nem volna-e jó a *Muzárionban*? ha ugyan a *Muzárion* nem késik és felveszi. Talán *Szemere* még ott van társaságodban; tanácskozzatok, javasoljatok. — Nem tudod te, mert számba venni alig juthatott eszedbe, mennyit mondál *Endre* boszuságára mikor azt mondád; — hogy „lelke elevensége egészen elhagyta, és többnyire szőlőjében lakik.“ Ellenben én tudom, hogy ez a te gondatlan elmondásod *Endrére* semmi rosz következtetést nem vonz, mint talán ő képzele, s talán vonz is, ha maga fogja magát védeni. Én a dolgot úgy fogom feladni a mint van, s hiszem, jó ember nem fogja neheztelve venni.

Az alatt hogy *Pestet* odahagyád, irtam neked *Szemere* adresse alatt. Levelem visszautasított azzal a jelentéssel: *Er ist abgereist*. Pedig a levél francózza volt, s a krajczárt megadhatá *Bártfay* a váltságért, s utána-tok utasíthatta volna. De semmi veszteség. Épen ma kapám a titoknoktól *Szép János* fordított *Julius Caesarját*. Emlékezem, hogy már pesti deákoskodásomkor megkínálá vele a fordító *Trattnert*, de javalatot már akkor nem nyert; s újra dolgozva mint látom nincs, pedig jelenti a titoknoka közóhajtást, hogy bár ajánlást nyerne, s lenne mit a társaságnak kiadni. Kiadni hisz lehet a nem legjobb munkát is, s az ilyen jutalmat érdemel:

Öllek téged s a hozzád tartozandókat. Nagyon fogok örvendni, ha érthetem tőled, hogy te s a tieid pannonhalmi utazásodból ép egészségben, baj s bú nélkül ölelhetétek egymást. Öleld helyettem, ha még ott van, *Palinkát* is.

Széphalom, jul. 10-én 1831.

Guzmicznak Kazinczy
forró tiszteletét.

*Zemplényt*nk el van rekesztve *Abauj*tól, s én *Abaujban* lakom, de házamtól 300 ölnyire már kezdődik *Zemplény*. Ily közel lévén hozzám a veszély, feltettem magamban, hogy póstára sem küldök *Újhelybe*, hogy ha ide is általcsap a cholera, azt ne mondassák, hogy azt a levelek hozák ide. Ezen leveletem azért veszed, édes barátom, *Kassáról*, mely hozzám öt mértföldnyire fekszik. Te azonban válaszodat csak *Újhelybe* utasítsd. Onnan fogom venni bár későn. Halld a mit tudok. — Szálakon (talpakon) sok sót hozó oláh jöve *Marmarosból Tokajba*, s az ugocsai V. Isp. bejelenté az egészségre vigyázó deputatió-
nak, hogy *Újlakon, Csetefalván, Váriban* kiüté magát a cholera. A helységek azonnal bezárattak, s a szálásokat el akarák fogatni, de azok elrémülvén megszöktek, s így a nyavalyát *Beregben, Szabolcsban, Szathmárban* elterjesztették. Én *Péczelről* jún. 12d. indultam ki *Szemerével* és *Szemerénével*, s némely helyt fél, máshol 1, 1½, 2, sőt 3 nap is mulatván, csak jún. 28d. értünk *Miskolczra*, s 29d. estvére *Patakra*. *Szemere* onnan megfordult, mert félt, hogyha *Ungvárba* ér, hova szándékozott, ki nem fogják ereszteti. — Én 30-ban *Újhelybe* mentem által. A *Viczeispán* épen partic. gyűlést akara tartani. Bémentem tehát látni a régolta nem láttakat, és hallani mi történik. A *Nádor* rendelése felolvastatott orvosaink nem merék tagadni, hogy ez nem cholera, de azt mondák, hogy a felbontottakban megemészthetetlen étkeket találtak, s az éhen halás, és az elhülés inkább a veszély, mint a cholera. — Feleségemet s gyermekeimet siettem látni, s a gyűlést ott hagytam. Ezek élnek s egy csoportban voltak, csak *Izidórád* vala *Deregyőn Ungvárbán, Lónyainál*, ki *Kazinczy* leányt tart házasságban. — Másnap azt hallánk, hogy *Patakon* a professorok elereszték az ifjúságot, mert attól tartottak, hogyha *Patak* elzáratik, éhen hálnak el. — Ugyanazt tevé harmadnap előtt *Újhelyben* a *Piaristák Rectora*. Prépost és ujhelyi plébános *Viczmánydy*, s az orosz pap ferdőbe szaladtak. A *Piaristák* borházaikba vonták ki magokat. A *Viczeispán* is a maga szőlője alá. *Abauj* senkit sem ereszt be vagy ki. — Én helyben maradok, nyugalmasan várván a mit rám és az

enyémre a gondviselés rendel. Sónk sincs elég. Az aratást késlelteti a sok eső, és a szokatlanul hideg idő. Éhséget és éhen haldoklókat lát az ember mindenfelé.

Cseke, hol *Kölcsey* lakik, egyike azon szerencsétlen helyeknek, melyek be vannak kerítve. Mely embert veszünk, ha ötöt veszjük el!

Nincs időm többet írni most; de első alkalommal bővebben. — Alázatos hív és hálás tiszteletemet a mélt. Fő-apát úrnak. Téged édes barátom, a tisztelet, barátság és hála érzésivel öllelek. Ajánlj kedves emlékezetőkbe minden társaidnak, különösen *Szedernek* és *Endrénék*. Ölelem őket tiszta szívvel. Az Isten mindnyájokat tartsa meg. —

Mely gyönyörű útat tevék *Palival*, arról másszor. Julius 3d. itt háromszor érzénk földrengést.

Széphalom, júl. 16-án 1831.

Guzmicsnak Kazinczy

szíves tiszteletét.

Képzem, édes barátom, mint rémite el benneteket is a cholera hire, s tisztemnek ismerem elmondani a mit tudok, de előre bocsátván, hogy sokat nem tudok; mert *Zemplény* széléhez csak 600 lépésnyire, s anyahelyétől, *Újhelytől*, csak egy órányira, de *Abaujban* lakom, s így *Zemplény* közt és köztem el van rekesztve minden közösülés.

Munkácsról érkezett hírek szerint, a sőt *Maramarosból Tokajba* szállító oroszok és oláhok a cholérát *Ugocsában* elterjesztették. Utánna küldöttek a mirigyeseeknek, sokat közülük elfogattak; némelyike, félvén a bajtól, megszökött, s a bajt *Szathmárban* (nevezetesen *Cseke* helységben, hol a mi *Kölcseynek*) *Szabolcsban*, *Beregben* elterjesztette. A bajnak Tokajban is, s Tárkányban, Agárdon, Csigándon (*Zemplényben*) tapasztaltatván némely nyomai, s mindezek a Nádornak bejelentetvén, lejöve a parancs, hogy ezek a megyék zárassanak el. A pataki Collegium professorai már július első napján, az ujhelyi Gymnasium Piaristái egy héttel később, az ifjúságot exámen nélkül szélyel eresztették; a pataki s ujhelyi plebánusok abauj vmgyei ferdőkbe vonták el magokat, oda az ujhelyi veres öves orosz pap is; a Piaristák a magok szöleje alá, úgy némely ujhelyi uraságok, s a rémulés közönséges vala. *Pestről* orvosok küldettek, azok felbontták a holtakat, s egyen kívül a többi mind azt hitte a mint mondják, hogy ez inkább a példátlan éhség és elhülés, mint a cholera következése. Igazlani látszik vélekedésöket az, hogy a miolta a gabona érni kezd, s a szegénység arathatott, fogy a holtak száma, és osztán az,

hogy uraságok s mesteremberek és tehetős zsidó nem holt, de haltak a pór rend emberei. — Én itt, *Abaujban*, mindazok felől a mik *Újhelyben* és *Zemplényben* történnek, keveset tudok; de minap feljöve hozzám az újhelyi Piaristák Rectora, hogy parancsoljam az abauji öröknek, hogy ötet, a ki kérdésen kívül egészséges, ereszszék által; ugyan azt kérte tőlem tegnap a pataki, ki egy oldalúton akart *Abaujba* beszökni; de az örök mind az egyiket, mind a másikat visszaigazították. Ezekről tudom a mit ők tudtak; nevezetesen hogy nagyítás, a mit a hír beszél, péld. hogy *Olasziban* (Patak mellett) egy nap 25 holt el, s *Horvátiban* 30; csak 4 holt meg *Olasziban*; s nem azon egy nap, hanem egymás után, a mi másszor is megtörténhetett volna. — Azonban a Magistrátus semmit el nem mulaszt a baj elakasztására, mely az abauji igen kemény felvigyázásból is kitetszik. — Képzelheted azonban a remülést és a bajt. Mit csinálunk só nélkül? az alföld, *Szabolcs*, *Borsod*, s *Zemplénynek* alsó részei mint veszik fel latifundiumaikon termett élelőket, melyekre eddig a Galícia szélein lakó oroszok járt le minden esztendőben? Ámbár igen szép aratást várhatunk, a jövő esztendőben szint ily nagy lehet az éhség, mint most.

Itt lévén már az aratás ideje, és így a nagy szükség elmulván, úgy hihetni, hogy az öldöklő angyal eltávozik tőlünk, és ha a levegő impestálva volna is, ezek az örök szelek azt megtisztíthatják dögleletességöktől.

Én miolta haza érkezém *Pestről*, mely jún. 30d. történt, kinen léptem udvarom kerítésén, s türöm az élet terheit, csak hogy okot ne adjak annak gyanítására, hogy a bajt oda a hol az nem volt, én hoztam be. Postára sem küldhetek, s csak tegnapelőtt vehettem azokat úgy, hogy a zemplényi ör átadá az abaujinak. Ha mi nevezetes ezután fog történni, megírom, s kérni foglak, hogy mások megnyugtatóására híreimet terjeszd el.

Jelentsd hív tiszteletemet a mélt. Fő-apát urnak, s ajánlj kegyes emlékezetébe. Örvidenek látásán, ismeretségén ha az udvar kegyes kormányzókatokba nem ültette volna is. Öleld nevemben *Fábiánodat*, és minden társaidat, s mondjad nekik, hogy én soha sem fogok öröm nélkül visszaemlékezni *Pannonhalmán* töltött napjaimra. Fáj nekem, hogy *Endre* engem félreérthetett. Mint hiheti ő azt, hogy az a szív, mely *Pannonhalmán* annyi örömmel nyílt meg, érezhetett volna gyűlöletes érzéseket? Nem, édes barátom, a sziveket vizsgáló Isten tudja, hogy én *Endrét* nemcsak tisztelem és becsülöm, hanem szeretem is. S bántás-e azt mondani, hogy ő magányá-

ban lakik inkább, mert plebániája egészségtelen és szűk? s az, a kinek terhére van testessége, a kinek kint csinálnak lábai, oly eleven lehet-e mint volt? — Nem, barátom, annyira nem értem ezeket, hogy még álmélnodnom is kell rajtok. — Osztán becsületes ember haraghatik, de boszút soha nem áll! soha! Nem, még a fesz és pöf emberén is, kit az ő energicus Doctora enged ugyan *megfaragni*, de az emberiség megölni tiltja.

Meg olvasám leveledet, s szabadon hagyom, hogy leveleim kiírt cikkelyeivel tedd a mit akarsz; de kérlek egyszersmind, hogy a két utolsó cikkelyt vagy egészen hagyd el, vagy ne említsd V—t és társait. Nékik említetni is kedvetlen volna. Mond más szóval, hogy a ki a hivataln magasztalókat bántja, nem bántja a hivatalosakat.

Irtam-e minap, hogy julius 3d- három izben renge a föld? Tegnap az újhelyi heti-vásár nem a városban, hanem kinn a mezőn tartott, s a cholera rettegése miatt.

Vincze barátunkat kérem tudassa velem, ha *Tömördön* nem lett-e meg, a mi készült. Én úgy néztem ki, hogy az a ti hozzátok hív ember házasságot forralgata, s örvendeni fognék, ha örömét találta volna.

Úgy áldjon meg engem a sziveket vizsgáló Isten, hogy én nem tudom érteni, mint képzelheti magát E— általam megbántva. Várd feleletemet leveledre, addig semmit ki ne bocsáss. Nemesen fogom viselni magamat.

Pannonhalmán, júl. 27d. 1831.

Kazinczyna *Guzmics*
szives tiszteletét.

Kettős leveledet, nagytiszteletű barátom, egymás után vettem nagy vigasztalásomra és örömemre, nemcsak nekem magamnak pedig, hanem mindazoknak, kiknél mindég eleven, kedves leszen emlékezed; nem annyira hogy az az elhiresedett cholera eránt lenyugtatók valának azok, bátor azért is különösen a félénkebbek miatt (én nem tudok tőle félni); hanem leginkább azért, hogy téged bajon kívül lenni értettünk belőlök. Első leveled egyenesen a Fő-apáthoz vitetett több levelekkel együtt, melyek akkor hozzánk érkeztek. Megismerte írásodat, s jelét adta emberei előtt vágyának, hogy szeretné látni tartalmát. Ez vacsora után volt, s azok siettek vele föl hozzám, s hallgatták. Másnap levivém a Fő-apáthoz s felolvasám előtte is.

Nálunk az egymást folyvást érő rendelések szorososan vétetnek és pontosan teljesítetnek. Egészségünk olyan, hogy jobbat kívánni sem le-

het; taval ez időtájban, s későbbben is, több volt mindenfelé a beteg, mint az egészséges, és hallgatott minden; most ne adja Isten, hogy valamely helységben hirtelen betegedjék, s haljon meg csak kettő is; bizonyosan bezáratnék az. S van-e lehet-e, gonoszb állapot ennél? A contumacia (a köznépnel contormatio) épületek tétetnek a széleken vármegyénkben három helyen; s a Dunán senkit át nem bocsátnak hozzánk 10 napi tisztulás nélkül. *Komáromban* egy falut bezártak, melyben két hét alatt 19 ember, többnyire mindenfélenek telhetetlen összevadásból, vagy öregségből s hoszasabb betegeskedésből, meghalt. A vármegye félénk *physicusa cholera symptomákat* vett észre, de most eltűnt ő, s nem tudják hova lett.

Pestről ide igen sokféle és veszedelmes hírek szárnyalnak; (levelet senkitől sem vettem ez időszakban) többnyire az a vélekedés, hogy a hid felszedése miatt, mely a cholera félelméből történt, ütött ki a lázadás. *Stahly Doctorról* igen nem szépeket beszélnek, de hagyj velem okosabb dolgokat beszéltetni, a hír annyi, oly különféle, oly buta gyakran, hogy mindent megírni nem is lehetne, érdemes sem volna.

Tömördi ispánunk már megtartá a lakodalmat, de nem szolgálójával, a *character* miatt, mint tudod, hanem valamely özvegy urodalmi tisztnevel. Gazdasszonyra szüksége volt az embernek, s neki mind-egy, bár ki legyen az, csak gazdasszony legyen.

Vévén engedelmet leveleiből a dologhoz tartozókat kivonhatnom, tüstént tisztáztam a jegyzékeket; ma fogom a Fő-apáttal közleni, s aztán sajtó alá küldöm. Reméllem, te bántódva nem fogod általok érezni magadat, s *Endre* is meg fog elégedni velek, vagy hát neki mindent hiában mond az ember? Csak nem jó az embernek emelkedni akarni, az ilyen előtt minden gyanús, minden veszedelmes, és minden nagyítva. De neki használt annyiból az a te megjegyzésed, mert most jár, kél, mozog, látogat, csakhogy megmutassa mennyire eleven ő. En, egy tüzes összekapás után, vele ritkán s csak keveset szoltam eddig; *Szeder* mondja, hogy juhászodik már. Erő juta neki, de ha valamivel gyengédebb érzés és finomabb izlés járult volna hozzá, sokat érne, az a kérdés maradna itt mégis, ha hexameterai volnának-e így oly teljesek erővel, s általán eposi characterre oly hősi?

Fogunk-e összegyűlhetni *Pesten* ez idén! Nem lehet nem fájlalnunk, ha akadályoztatunk. Mely hamar s mely keserűn szegetik utunk kóstolhatnunk gyönyörűn fésző örömnök gyümölcsét! Irj, édes barátom, minél sűrűbben, hogy tudjuk, mint vagy a tieddel. Én örömetst mennék Füredre examenem után, de tartok tőle, hogy contumacia nélkül nem

fognak visszabocsátani, mely előttem kiállhatatlanabbnak látszik mint maga a cholera. Tiszteletemet mélt. nődek, gyermekeidnek, különösen *Izidórámnak*.

Széphalom, aug. 8-án 1831.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Élek, édes barátom, én és az enyéim; de harmadnap oltá a mirigy *Széphalmon* is pusztít. Az ör, mely a mirigyos *Újhelyből* senkit bé nem ereszte eddig, most már innen el van véve, és hátrább van állítva. Én azt sem tudom mint féljek, zavar minden gondolatom. Feleségem pedig látogatja a betegeket, gyógyítja, gyámolítja, táplálja. Azt teszi, a mit egy angyal. De az angyal nem gondolkodik arról, hogy mit fog maga is enni, s gyermekei. Ha elkap a halál, gyermekeim földönfutó koldusok lesznek, a sógorom istentelensége miatt, és az exequens bíró miatt, ki ellenünk égre kiáltó vétket követé el.

Július első napja oltá elvalék mostanig rekesztve *Újhelytől*, s így nem vehettem bizonyos híreket, s a mi hír való hír volt is, zavarosan jött hozzám, megtoldva azok által, a mit a rémülés okozott. De halljad mik történtek e napokban,

Kassán egy elméjében nem megháborodott, hanem csak elgyengült öreg chirurgus — gondolatlanul bánván a magisterium Bismuthival, megöle egy kis fiút és két vagy három embert. S a nép elrémült annak látására, hogy a betegeket *Kassa* városa egy fekete szekérbe veteti, és erővel küldi ispotályba. Láttá azon felül, hogy nem urak, hanem a szegénység vesz. Innen az a gonosz gondolat, hogy őket a császár és a nemesség méreggel akarja kiveszteni. — Ezek tehát *Bárczáról* (mely félórányra fekszik *Kassához*) és a *Kassa* külvárosáról berohantak a városra, s ott dühöngtek. — Nagy dolognak kelle történni, mert a Főispán báró *Eötvös Ignác* katonaság védelme alatt méne ki, jobb gondolatra vonni a népet. De a mi közelebb esett hozzám azt inkább tudhatom. — Imhol azok :

1) *Zemplény* vármegyének új Viczeispánja *Dókus László* kiutván *Újhelyben* a cholera, júl. első napjaiban elhagyá *Újhelyt*, és oda 2 mföldnyire, *Velejtén* a gróf *Szapáryné* üresen álló kastélyában szálla meg a vármegye pénztárával. Elterjedvén a gonosz hír, aug. 3d. a parasztság beszivárgott a kastélyba korán reggel, talán hajnal előtt, kivonta a Viczeispán kocsiját a szekérszínből, s akkor felkölték, s kényszeríték,

hogy mingyárt menjen tőlük, mert megölik, ha nem megyen. — *Mihályiban* a szegény sorsú nemesség és parasztság útját állák, dorongokkal, vas villákkal, kaszával, sarlóval verték lovaikat, cselédjeit, a sarlókkal a kocsiba vagdaltak, de talán ruhája őrzötte, s kényszeríték, hogy menjen. — Ez történt vele *Legenyén* — ez *Kis-Toronyán*. — Végre elestvéledett; az éj homályában bémehezte *Csörgöre*, s ott a Cordonra ügyelő kapitánynál meghált. Mihelyt a nép megtudta ott létét, azonnal 16 paraszt körülvette a házat, hogyha az udvarról kilép megölik. — A kapitány másnap katonai őrizet alatt küldé *Újhelybe* a Viceispánt, hogy az úton baj ne érje.

2) Mindjárt más nap (aug. 4d.) *Kiszte* és *Ujlak* helységinkből egy csoport nép virradatkor rá üte *Gercselyben* Geometra *Kozma Fer.* házára, ki egyike vala a Bismuth osztogatóinak. A sok vasvillások számában volt egy puskás is. Az *Kozmának* lábán sebet ejte. *Kozma* kapta a puskát és lelőtt közülök ötöt. Erre azok eltávozván, *Kozma* lóra kapott, és nem az úton, hanem a hegyeken erdőkön *Újhelybe* bement, magát mint kénytelen gyilkost a vármegyének feladta, a szokott feltételek mellett eleresztetett, s a Deputatio sanitatis két *Wilhelm* regimentbeli huszárt ada mellé, kik haza kísérik. — Az öcsém fia magával *Kozmával* szóla a réteken, mikor ez a két huszár védelme alatt haza ment *Újhelyből*, s ezeket tőle tudja.

3) Igy löve le tizenegyet *Boronkay Gáspár* és fia *Albert Rákócz* nevű helységünkben. Mert ők is segíteni akarának a cholera által megszállottakon.

4) *Teberes* nagy helységünkben a megvakultak megkapának egy *Deszcsicska* nevű Commissariust a Bismuthért, és azt addig kínzák, még az (kénytelenségből) vallást tett, hogy a császár és nemesség őket méreggel akarja kivésztetni. Ehhez még ígéretet teve, hogy csak ne bántsák, mindent megvall, s megnevezi czinkos társait. Erre neki állottak az uraság tisztjeinek, Director *Tomsics* uron kezdvén le az utolsóig, s azokat megverték, megkötözték, fogva tartották. Valamely plébános vagy orosz pap keresztet veve kezébe, s ezt azért, hogy a kereszt tiszteletre emlékeztesse; de az nem használt; kevésbé mult, hogy a papot is föbe nem verték, mivel őket felakará világoztatni, hogy a por orvos-szer és nem méreg.

5) *Viczmány János* Szolgabirót fogva és elverve hozták *Terebesre*, s így katonaság jött. Azoknak kezeikből kivették a bajoneteket, s e szerint a tiszttüzet adata, s 16 elbódított, de ártatlan ember elhullott.

6) *Vas Antal* bellicus Perceptorra rá törtek, azt elverték, s a Cassát kezéből kicsikarták, elvitték.

7) *Újhelyben* már szünik a baj. Ott minden 25-dik kiholt, *Tolcsván* minden 9-dik — *Olasziban* minden 4-dik.

8) *Patakon* megholtak ismerőseim közül *Kaszner* volt Főszolgabíró, — egy 80 esztendőös *Tabularis* híres prókátor *Tóthpápai*. — Prof. *Rozgonyinak* özvegye, prókátor *Boros*, prókátor *Vámosy*, és egy professor, némelyek szerint *Kézy*, mások szerint *Magda*. Már írtam, hogy küldjék meg a hirt ne tévóázva, hanem hitelesen ; s ha veszem, megküldöm az újságíróknak.

Csinálja *Endre* velem, a mit akar, azzal nem gondolok. De mond meg nekem, édes barátom, mint esik, hogy némely ember nem érzi, mely gyönyörűség jól lenni az egész világgal? S az mutat-e bennünket nagyoknak, ha mással veszekedünk, ha másokat verünk, vagy az, ha mások érdemét örömmel ismerjük meg, ha azt hirdetjük? Szégyenleném én azt, ha *Endrét* bántani akartam volna, s tudtam volna, hogy bántom.

Szives sőt forró tiszteletemet a mélt. Fő-apát urnak. *Szedert*, *Vinczét*, *Maárt* és *Brestyenszky* urakat és mindnyájatokat öllelek. Hiszen én is *Benedictinus* vagyok a te szeretetted által, édes barátom. Öllelek, örökre, de ez nem azt teszi, mintha halni készülnék. Minden póstán írok, hogy tudd élek-e.

Képzelheted, hogy én aug. 29d. jelen nem leszek a pesti nagygyűlésen. Mint hagyhatnám el feleségemet? Midőn pecsételni akarom leveletem jő a hír, hogy *Kézy* holt meg, *Magda* él.

Széphalom, aug. 11-én 1831.

Édes barátom, a mint utolsó leveletem póstára küldém, e híreket vevém *Újhelyből*.

1. A terebesiek és abaraiak engedelmet, bocsánatot könyörgő irásokat küldöttek be a vármegyéhez. Ugyan azt teszik más helységbeli lakosok is.

2. A primipilusokat magok az elcsábítottak megfogták, mint lázítókat, és a veszély okait, és a megyének által adták. — Ezek közt első egy *Tasnádi* nevű gonosz nemes ember, egy *Marczi* nevű másik, egy *Vályi* nevű harmadik. Kettő ezeken felül elszökött.

3. Az levén a hír, hogy *Varannó* és *Terbes* tájról XIII falu jő *Újhely* felé, ölni, gyújtani, a megye segédre szólítá a katonaságot. — Aug. 9-én három compánia gyalogság ment *Újhelyen* keresztül, egy

compánia pedig *Kassáról*, ellenek. — Aug. 10-én ulánusok. Így elcsendesedett minden. Azonban *Újhely* a vármegye háza előtt 400 nemes és nem nemes lakosait feleskette, commandantjokká major *Barthos* urat nevezte ki. Ez alá kapitányoknak két vitézkedett urat *Hidegkövy* és *Körtvélyes* kapitányt, 3. *Bernáth Sámuel*t és 4. *Balásházit* az academicust.

4. Hogy assessor *Klobusiczky* Józsefet, a ki districtualis eperjesi táblánál szolgál, (fia a borsodi Főispánnak — ez pedig testvére a kalocsai Érseknek) megtámadák tulajdon jobbágysai, megverték, de ez megnyitá nekik pinczéjét s ez által elillanthata kalap és köpenyeg s frakk nélkül, igaz. Azok elvitték 3000 forintját, ezüstjét, ruháját; — tükreit, ablakait, ajtóit összetörték.

5. *Forgácsnét*, *Meskónét* a varannai Doctort és patikárust, *Kossuth József* fiscálist, ki Közszegen is practizált kevés esztendő előtt, főbeverték, s halva hagyták, *Reviczky János* Szolgabíró-t és *Szulyovszki Józsefet* agyon lötték, igaznak mondják most is.

6. Itt ma is van halott, *Regmecz* szomszéd helyen ma ötöt mondanak. Én még épen vagyok az enyimekkel.

Élj szerencsésen.

Épen béakarám pecsételni leveletem, midőn egy molnárunk jö *Kassáról*, s ezt hozza:

1. Szemeivel látta *Kassán* azt a katonaságot, mely *Szalanczról* 36 embert és asszonyt fogva kísért be a városba, hogy a vármegye esküdtjének kiakarák metszeni nyelvét.

2. *Kassa* is fegyverkezik a történhető baj ellen.

3. *Kassáról* sietve méne katonaság elfojtani a nagy-sárosi zajt. *Nagy-Sáros Eperjes* mellett van.

Pannonhalmán, aug. 17-én 1831.

Kazinczynak Guzmics

szives tiszteletét.

A bajos idők megfosztottak bennünk attól az örömtől is, hogy tudományos körünkben láthatnók egymást, s teljesíthetnők azt az ismeretet, melyet a mult télen egymásról vevénk. Tegnap kaptam az Elölülőnek levelét, melylyel a már hirdetett gyűlést felmondja, s hártalan időre halasztja. Épen tegnap olvastatott fel előttünk Fő-apátunk levele is, melyben a szeptember hónapra rendelt szerzetes gyűlést (capitulum generale) visszahúzza igen fájdalmasan, azért, hogy már most harmadszor (mint prior akart már tartani) akadályozta-

tik ezen atyai szándékában. Így mennek füstbe szándékaink, feltételeink, egy hatalmasb erőnek közbeléptével.

Halljad a mi choléránkat, ki a tieteket szorgalmasan hallattad velem. *Győr* városában július 28. oltá dühödik az; de a város nincs elzárva; embereink még ma is ki be járnak, s eddig minden vész nélkül. Eddig *Győrött* csupa cholérában meghaltak 350 felé; elején csak az Ujvárosban, majd a Majorokban, és a Szigetben; most az Ujvárosban szünik, de a Szigetben dühödik, itt ott a belső városban is halnak. *Győr* mellett fészkel túl a kis Dunán *Réfaluban*; innen *Szabadhegyen*, és *Szent Ivánban*; ez a mi falunk; horvátok lakosi; de már annyira magyarosodtak, hogy a plebános horvátul nem papol. Ezek a horvátok elején sűrűen haltak, utóbb felvették a gyógyítás módját, s azzal dicsekszenek, hogy többnyire feldörzsölik betegjeiket. Értvén, hogy a jobb élet használ ellene, instantiával jöttek Fő-apátunkhoz 1000 forintért, hogy ezt a szegényebbek között kioszszák, és nyertek.

Mi, édes barátom, eddig tiszták vagyunk a szomszéd helységekkel együtt, de maradunk-e? A tető, melyen lakunk, biztat bennünk, s a tiszta lakás és életmód; de ha a hely lakosi betegesznek, nekünk nem szabad magunkat tőlük megvonnunk. Eleve meg vannak téve a rendelések.

Eddig irtam, és társam jött, hogy kimenjünk. Visszatérvén veszem leveledet, erántam több mint testvéri szeretetednek nem első ugyan, de talán legbizonyosb tanuját. Ott vagy tehát te is a tieiddel közepette a vésznek! S nőd, a szép szivű, nagylelkű asszony gyámangyala a sinlödő emberiségnek! Ah édes barátom! mely boldog lehetsz te egy ilyen hütvesben! még akkor is, midőn a gonoszság nyomja igazságos ügyedet! S miként lehet kemény egy olyan angyal eránt emberi sziv? be sok fiaiban vad még ma is ez a mi nemünk! De mi közöttük egy nemes szivvel annál boldogabbak.

Most az ember minden órában hall valamit. Leveleddel együtt vettem a győri levelezőmet, *Vurda Károlyét*. Praelatus *Sztankovics* házi barátját s asztaltársát. Neki már két testvérje, egy huga és egy öcse volt a bajban, de *Bakody*, a syntaxisban tanítványom, most homeopaticus orvos, mind a kettőt kirántá. Már ezelőtt is csuda dolgokat tön ez a fiatal orvos homeopatiájával, melylyel, nyomatva a többtől, szükségből kezde orvosolni, s ez neki nagy hirt szerze. Azt írja levelezőm, hogy keze alatt még egy cholericus sem halt meg; ő azzal is ajánlja magát, hogy betegjeivel épen oly bátran bánik, mint eddig, midőn a töb-

bi csak ajtóból beszél be, s rendeli az orvos szereket. Levelezöm szerint a nyavalya gyarapszik; napjában 40—50 a halott.

A mirigyos halálzásokat egy társunké, *Valter Románé* nyitá meg, ki *Győrött* több esztendőn át nem kevesebb szerencsével papolt a németeknek, mint *Albach* a pestieknek. Már akkor gyaníták, hogy cholera ölte őt el, mert hirtelen halt meg; de már előbb szenvedett rágásban egy meghűtés által. Cholerában a mult héten meghalt egy jó emberünk, *Szentel*, ama szerencsétlen prokátor testvére. Más ismerőseink közül még nem halt. A betegekhez járó papok eddig birják magokat, bátor fellette kifáradtak. Tegnap volt Fő-apátunk *Szederral* a szomszéd helységünkben, *Ravazdon*, hol nekünk ferdőnk van; ott tegnap 7-en feküdtek halva, a 8-ik haldoklott; de nem cholerában azt mondják (ebben csak egy volt, azt is feldörzsölték) hanem közönséges hasmenésben.

A börcsi bíró házról házra jár, dörgöli, melegíti a betegeket, és sokat megment a haláltól. Némely banyák *Győrött* azt teszik a cholericusokkal, mit a csömörrel, foghagymás eczettel dörgölik és foganattal.

Egy nagyszombati társunk vön onnan levelet, melyben írják, hogy abban a kerületben 6000 (hat ezer) a beteg, pedig a város maga még egészséges.

Nálunk az emberek nem oly gyanakodók. Itt ott voltak vonakodások a tized megadásban, de a cholera megrettenté őket, s most csendesek.

A termés átalán igen bő; de az augusztusi gyakor záporok miatt a hordás és nyomtatás késik; a gabona csirázik úgy, hogy a szegénység még most is alig juthat kenyérhez.

Tisztel Fő-apátom, tisztelnék társaim, s örvendnek nyereségöknek; egyik már beszéd közben *páter Kaz . . nak* is talált mondani, s te valóban az vagy. Ölelem lélekben az emberszerető angyalt és angyalait vele. Irj édes barátom gyakran; irok én is.

Endrét több hónapnál hogy nem láttam. Szeretném tudni, mint van, s hol van *Szemerénk*.

Bakod, *Komárom* vármegyében, annyira van a cholerában, hogy senki sem mer feléje menni. A szomszéd helységek cordont huztak körülötte, hogy senki kine jöhessen! *Maurus* és *Vincze* julius 27dikén *Füredre* mentek. *Veszprém* elzárá utjokat, se ki se be nem eresztvén senkit. Én is utánnok mentem volna különben *Szederral*, examenek után. Most már szabad a járás, mert *Veszprém* is kezd chorelás-kodni.

Széphalom, auguszt 15d. 1831.

Édes barátom, én neked mindég borzasztóbb híreket küldök, de édesít az a remény, hogy a bajnak kevés hetek alatt vége lesz. Magam és az enyéimék épek, egészségesek vagyunk.

Gróf *Forgácsné Varannón*, és báró *Meskóné Varannó* mellett, élnek, de sokat szenvedtek. — *Forgácsnénak* 20 esztendő oltá volt egy szakácsa, ezenfelül valamely leányt nevelt. Ezek ketten társakat szedtek a grófné megtámadására. A gonoszok fejszékkel, rudakkal törtek az ártatlan asszonyra, s egyik elakará vágni ujját a gyűrűért, de egy obsitos társok tartóztatá, s nyugalomban vonatá le azt. *Szeghy Imre* urnak kitolák szemeit, s vakon vitték báró *Meskónéhoz*, hogy ez iszonyodjék el, és vallja meg, hol a pénze. — Az eperjesi tábla assessorára *Klobusiczky Józsefre* ebéd után fényes nappal törtek saját jobbágjai, elverték, elkínózták, s megölték volna, de egyik jobbágya elszökteté. *Hunyor* nevű fiscálisát elverték, egy fához kötötték, s mezitelen, s harmadfél nap hagyák ott éhen s szomjan, egy erdőmester katonákat hozott kiszabadítására. — Hol jobb élni, *Weimár* körül-e, hol a kon-dás is olvas a nyája mellett, vagy *Skutari* körül, hol a *Basa* sem olvas? Tegnap előtt vittek itt *Ujhelybe* 48 gonosztevőt szekereken, katonák által kísérve. Primipilusaiknak hajaik a bőrig elvala nyirva, hogyha megszökhetnének is; rá ismerhessenek. — *Tasnády, Budaházy, Vályi, Marczi* — proh pudor — nemesek, és egy más csapat primipilusai fogva vannak.

Mernyiken Szulovszky Józsefet asszonytestvérét, naturalis leányát, a luther. papot s feleségét, a fő Szolgabíró *Reviczky Jánost*, midőn vacsoránál ültek, megtámadák, s összekonczolák, mindössze tizenegy embert.

Ezek a tegnap és ma vett hiteles hireim. Egy táblabíró írja, ki a dologban forog.

Élj szerencsésen. Sietve, mert ezt "sokaknak. Pedig a pósta ma estve indul.

Megérkezett a statáriumot engedő királyi rendelés. Főispánunk gróf *Mailáth Antal* maga is inquirál. De inquirál *Terebesen* egy a végett kiküldött biztosság is.

